2. Slavūnas

MŪSŲ TAUTOSAKA

IV

Red. prof. V. Krėvė Mickevičius

Hum. m. fak. Tautosakos Komisijos leidinys

Kaunas — — — — — — — 1931 metai

A. Sabaliauskas

A. a. prof. A. R. Niemi

Jei a. a. prof. Niemi ir nebūtų pridėjęs rankos prie Lietuvos tautosakos rinkimo ar tyrinėjimo, reiktų jis minėti tautosakos spaudoje vien del to, kad jis visą savo amželį ir jėgas beveik jai vienai, kad ir mums svetimai, yra paaukojęs. Vienai mokslo šakai velionis buvo atsidavęs, bet už tai didelių vaisių yra susilaukęs.

Jo mokslo specialybė davė jam progos susipažinti su Lietuva ir prisidėti prie jos tautosakos, bet kad jis paskum Lietuvą pamilo ir ėmė jos likimu sielotis ir sirgti, lyg tos tautos narys, tai yra iš dalies ir mįslė, nors, tiesa, žmogus paprastai brangina tai, kur jis yra daug savo darbo įdėjęs. Toliau bandysiu ir aš bent keletu žodžių tą mįslę atspėti.

Prof. Niemio kilmė. Augustas Robertas Niemi, suomis, yra gimęs vakarų Suomijoj, arti Turku miesto, netoli Naantalio, Lemu parapijoj, iš pasiturinčių ūkininkų tėvų, 1869 m. liepos m. 25 d., o nuo 5 metų gyvenęs Luononmaa saloje šalia to paties Naantalio. 1880 m. įstojo į Turku suomių liciejų, mūsiškai — gimnaziją. Šis liciejus buvo vienas tų 4 liciejų, kuriuos suomių tautos patriotai, negalėdami per seimą iš švedų rankose esamos valdžios išgauti suomių kalba gimnazijų, savo lėšomis 1879 m. įsteigė. Niemio įstojimas į ką tik įsteigtą suomišką liciejų turėjo didelės reikšmės jo dvasios krypčiai. Vadinas, profesorius yra augęs ir brendęs toj aplinkumoj, kuri taip atkakliai kovojo už savo šveduojančiųjų skriaudžiamos tautos teises. Aš tai pabrėžiu delto, kad suprastume prof. N. būdo vieną žymiausių bruožų, būtent, užuojautą visoms nuskriaustoms tautoms ir ypač lietuvių tautai, kurios priespaudą ir kovas jis savo paties akimis matė.

1888 m., baigęs liciejų, įstojo į Helsinkų universitetą į istorijos filologijos fakultetą. Filosofijos kandidato laipsnį gavo 1891 m., fil.

magistro — 1894 m., fil. licenciato (tokia ten esą mokslo laipsnių eilė) — 1899 m. ir tais pačiais metais buvo pakviestas Helsinkų universiteto suomių liaudies poezijos docentu. 1913 m. pakviestas į suomių ir lyginamosios liaudies poezijos extraordinarius profesorius, bet del karo nominacija užsitęsė ligi 1918 m., vadinas, iki Suomijos atsivadavimo. Ordinariniu profesorium paskirtas 1930 m. Be profesoriavimo universitete velionis nuolatos dėstė ir gimnazijose. 1900—1909 metais buvo šiemet atšventusios 100 metų savo gyvavimą Suomių literatūros draugijos sekretorium. Tai sunkaus darbo vieta. — Vedęs 1903 m. Žmona mirė šiemet rugs. 14 d., vadinas, lygiai pusantro mėnesio prieš jo paties mirtį. Paliko du sūnu.

Profesoriaus kelionės ir mokslo darbai. Matyt, „Kalevala" ir jos kūrėjas Lönnrotas nulėmė Niemiui pasirinkti liaudies dainų tyrimo mokslo šaką. Lönnrotas, tas garbinamas tautos didžiavyris, kurio „Kolevala" suomiai žavėjosi ir didžiavosi, dar Niemiui tebesant gimnazijoje, 1884 m., mirė. „Kalevala" ir lig šiol suomių laikoma antrąja biblija, o ką bekalbėti apie anuos laikus. Apskritai „Kalevala" labai stipriai paveikė suomių literatūrą ir meną. Kad Lönnrotas jaunam mokslininkui buvo idealas, matyt dar ir iš to, kad jis Lönnroto pėdomis padarė keletą kelionių po Karielą.

Vienu žodžiu, velionis, nesiblaškydamas kaipo mokslininkas, kaip pradėjo savo mokslišką karjerą nuo liaudies dainų, taip joms ištikimas pasiliko per visą amžių. Jo studijos kitų tautų tautosakos jam buvo vien priemonė įsigilinti ir ištirti savoji liaudies poezija. Šitą sritį jis buvo nutaręs ištirti iš pagrindų. Pastebėjęs suomių liaudies poezijoje panašumus su kitų tautų tos rūšies kūryba, jis nutarė susipažinti su tų tautų tautosaka. Iš to ir jo tos kelionės po užsienius.

Peržvelkim jas paeiliui.

1895 m. prof. Niemi rinko žinias apie minėtąjį „Kalevalos" kūrėją, Lönnrotą; tam jis yra apklausinėjęs bent 200 žmonių ir rinkęs jį liečiančius laiškus. Vėliau, būnant Suomių literatūros dr-jos sekretoriumi, teko velioniui pakelti sunkią naštą rinkti aukas ir iš tų aukų pastatydinti Lönnrotui paminklą Helsinkuose. 1899 m. vasarą padarė kelionę į Estų salas (Ezelį), kur rinko estų liaudies dainas; tais pačiais metais dirbo Švedijos ir Norvegijos knygynuose; 1899 — 1900 m. studijavo Tartų universitete, latvių kalbos lektoriui Lautenbachui vadovaujant, latvių kalbą ir liaudies poeziją; tą pačią 1900 m. vasarą pradėjęs lietuvių kalbos studijas kažkur Lietuvos šiaurėje; 1901 m. vasarą keliavo po Archangelsko guberniją, rinkdamas dainas

ir vietoje apsipažindamas su „Kalevaloje" vartojamais, šiaip vsuomenei kartais nesuprantamais žodžiais, mat, „Kalevalai" sudaryti medžiaga daugiausia buvo rinkta rytų Suomiuose, Karieloj (didelė dalis karielų buvo ir tebėra rusų valdžioj); 1902 m. vasarą atnaujino savo kelionę į Lietuvą susipažinti su lietuvių liaudies poezija; lankė Kauną, ir visoj šioj kelionėj nuolatos buvo sekamas rusų žandarų; 1904 m. rugp. ir rugs. mėnesiais nauja kelionė į Archangelsko guberniją, į senų runų rinkimo vietą. Čia turiu pažymėti, kad tos kelionės po Karielą, kaip teko iš paties velionies lūpų girdėti, labai būdavo vargingos; balos, ežerai, miškai, važiuojamų kelių visai nėra; užsidėjus terbą ant pečių eini 30—40 kilometrų, kol pasieki vargšų karielų menką kaimelį. 1906 m. vasarą studijų kelionė į Vokią; 1909 m. vasarą studijų ir dainų rinkimo kelionė Suomijos Karieloje; 1910—12 m. lietuvių tautosakos studijų tikslais kelionės po Lietuvą ir Latviją (Kaunas, Tilžė, Karaliaučius, Vilnius, Ryga), ypač 1910 m. dainų rinkimas šiaurės rytų Lietuvoje (apie tai plačiau Niemio ir Sabaliausko „Lietuvių dainos ir giesmės" knygoje) ir 1911 m. Dzūkijoj (Valkininkai, Merkinė, Daugai), tose kelionėse surinkęs iš viso ape 3,500 liaudies dainų, kurių tik dalis išleista drauge su A. Sabaliausko dainų rinkiniu anksčiau paminėtoje knygoje; dar 1930 m. vėl buvo atkeliavęs į Kauną susipažinti su naujais lietuvių liaudies dainų rinkiniais.

Reikia pridurti, kad a. a. prof. Niemi buvo gerai apsipažinęs tarp kito ko su estų liaudies dainomis. Jis jų yra peržiūrėjęs apie 40 tūkstančių variantų, ypač kada didžiausio estų liaudies dainų rinkėjo Hurto monumentalis dainų rinkinys, kad nepražūtų, karo metu buvo atgabentas į Helsinkus ir padėtas į Suomių literatūros dr-jos archyvą; tada suomiai to milžiniško veikalo yra pasidarę sau nuorašą.

Be to, velionis, 1910—12 metais viešėdamas Lietuvoje ir, naudodamasis Lietuvių mokslo dr-jos archyve esama tautosaka, vadovaujamas a. a. d-ro Basanavičiaus, sukatalogavo ten esamas dainas, kaip matyti iš jo, dabar leidžiamo, veikalo „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai".

Peržvelgęs tas prof. N. keliones ir studijas, įsitikini, kad vargiai šiais laikais ar yra buvęs didesnis žinovas visos Pabaltijo tautosakos, kaip yra buvęs prof. Niemi. Pažymėtina, kad velionis tose kelionėse, po Lietuvą gerai buvo pramokęs lietuvių kalbos ir laisvai lietuviškai kalbėdavo. Užsiminus apie kalbą, pasakysiu, kad prof. Niemi be savo naminių, suomių ir švedų, kalbų, mokėjo dar estiškai ir vokiškai, o sa-

vo mokslo reikalams galėjo pasinaudoti dar ir latvių, prancūzų ir rusų kalbomis.

Mokslo darbai. 1930 m. prof. Niemi pakeltas į ordinarinius profesorius turėjo laikyti, kaip paprastai, įžengiamąją paskaitą. Kviečiant į tą paskaitą, buvo išleistas tam tikras Kvieslys (Kutsu), kuriame įdėtos a. a. velionies curriculum vitae ir sąrašas jo mokslo darbų. Tas sąrašas užima kuo ne 4 puslapius in 8 maj. Velionis yra parašęs apie 70 veikalų ir trumpesnių studijų iš folkloro srities; pažymėsiu, kad prof. Niemi savo mokslišką darbą, vadinas, suomių liaudies poezijos studijas pradėjo 1895 m. Aš čia išrašysiu tik svarbiausius ir Lietuvą liečiančius raštus (šiuos pažymiu raide L):

1898. Kalevalos I sudėtis. Rinkinys runų apie Väinämöiną. Licenciato disertacija.

1899. Apie mūsų (suomių) būrimo poezijos atsiradimą. Virittäjä (toks laikraštis).

1900. Ritvalos Helkos šventė. Virittäjä. (Viename Suomijos valsčiuje kaimiečių apeigos, indoeuropiečių kilmės).

1908. Suomių tautos senų runų I serijoj išleistos: Archangelsko gub. runos 1. Variantai 1—700.

Toj pačioj serijoj: Archangelsko gub. runos 2. Variantai 701 — 1027.

1910. Kalevalos aiškinimai. Įvadas. Daiktų ir žodžių aiškinimai. To storo iliustruoto veikalo antrasis pataisytas leidimas išėjo 1916.

1911 L. Latviškos ir lietuviškos žymės suomių liaudies poezijoje.

1912 L. Lietuvių dainos ir giesmės šiaurės rytų Lietuvoje.

Dainų rinkinys drauge su kun. A. Sabaliausko rinkiniu.

L. Vienas lietuviškas vaikų pasakojimas Suomijoj. Virittäjä.

1913 L. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai.

Kun. A. Sabaliausko vertime spausdinamas Tautosakos Komisijos.

L. Lietuvių vestuvių apeigos. Suomių ugrų dr-jos Memuarai XXXV.

L. Apie senovės suomių poezijos eiliavimo atsiradimą. Mažesni pranešimai XLVIII.

1914 L. Apie lietuvių burtažodžius. Virittäjä.

1917. Archangelsko gub. runos 2. Kitos pasakojamos runos. Variantai 1028—1272.

1919. Archangelsko gub. runos 3. Liriškos, pamokamos, išminties, satiros, žaidimo ir k. runos. Variantai 1273—2106.

1920 L. Medžiaga Lietuvos mokyklų reformai. Kaunas.

Švietimo Minsterijos Knygų Leidimo Komisijos leidinys. 126 p.

L. Šito leidinio santrauka vokiškai. Tilžė. Litauische Warte.

L. Die Beziehungen zwischen der litauischen und finnischen Volkspoesie. Tilžė. Litauische Warte.

L. Tas pats lietuviškai. Tilžė. Prūsų lietuvių balsas.

1921. Archangelsko gub. runos 4. Burtažodžiai: variantai 822—2132. Priedas: Variantai 2133—2543, drauge su žiniomis apie runų dainininkus.

Archangelsko gub. runų dainininkai ir žyniai. Atskiras aukščiau paminėto priedo leidinys.

1924. Kalevalos estetiškas įvertinimas. Kalevalos dr-jos metraštis 4.

1925. Vellamos mergaitės meškeriojimas. Kalevalos dr-jos metraštis 5.

L. Lietuvių literatūra. 231 p. Iliustruota.

1926. Šis tas del aliteracijos atsiradimo ir raidos istorijos. Kalevalos dr-jos metr. 6.

1927. Kaip reikia Kalevala dėstyti suomių kalbos mokyklose. Kalevalos dr-jos metr. 7.

Suomių tautos senos runos II. Petrozavodsko, Tverės ir Novgorodo Karielos runos.

L. Lietuvių tautos atgimimas. Taukomies 1926—27.

1928 L. Iš lietuvių tautosakos. Kalevalos dr-jos metr. 8.

1929. Apie mūsų runų tyrinėjimo metodą. Kalevalos dr-jos metr. 9.

Senos suomių tautos runos VII. Pasienio ir šiaurės Karielos runos I. Kalevalos motyvais kartojamos dainos.

Sutraukiant, reikia pasakyti, kad prof. Niemi išleido 6,000 puslapių 8 tomus liaudies dainų, daugiausia iš Karielos. Tik lyginamųjų tyrimų dėka tebuvo galima nustatyti senesnių dainų kilimo vietos ir užrašymo autorius ir laikas. Prof. Niemi, 30 metų dirbęs šioj srity, pats perėjęs daugumo rinkėjų dainų vietas, vien tegalėjo iššifruoti iš atskirų užrašytojų sutrumpinimų ir rašysenos dainos — ir vietą ir užrašymo laiką ir autorių. Čia jo niekas pavaduoti negalėjo. Bet kiek jis čia padėjo savo jėgų, laiko ir sveikatos! Ag, dar šią pačią išėjusią vasarą jis šitą darbą su benediktino kantrybe dirbo: net išsižadėjęs atostogų. Tai ir galėjo pagreitinti jo mirimą.

Toliau, jam rūpėjo ištirti kilmė pačių tų dainų, iš kurių sukurtas jų tautos veikalas „Kalevala“. Iš to jo įvairios studijos šioj srity: bur-

tavimai, burtagiesmės, žmonių papročiai, apeigos; ir iš visų tų studijų jo originali teorija, kad pradinė suomių poezija ieškotina ne labai išsivysčiusios dainos krašte, (Karieloje), bet primityviškų dainų plote (vakarų Suomijoj). Šią pačią nuomonę velionis taikė ir lietuvių dainynui; ją plačiai dėstydamas ir remdamas dabar leidžiamoje jo lietuvių vertime knygoje „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai". Ir net yra išdirbęs prof. Niemi tam tikrą metodą tyrinėti liaudies poezijai; šiuo dalyku jis yra parašęs raštą „Apie mūsų tyrinėjimo metodą" 1929 m.

Ir iš tiesų, velionis tiek ilgai yra dirbęs liaudies poezijos srity, kad jis joje yra patikimas vadovas. Jam tautos dainos nebuvo tamsus nežinomas miškas, bet jis su jomis taip susigyveno, kad to miško visus takus žinojo. Todel jam nesunku buvo kad ir mūsų dainyne pastebėti atskiras rūšis ir tam lietuvių dainų rinkiny, kur jis savo rytų šiaurės Lietuvos dainas drauge su mano surinktomis sudėjo, tvirta ranka padarė dainų klasifikaciją ir tuo įnešė šviesos į mūsų dainyną ir taip palengvino jų studijas.

Ne vien savo studijomis prof. Niemi nusipelnė mūsų tautosakai: jis dar tą tautosaką padidino. Savo toms studijoms jis pats ieškojo medžiagos, ir šiame dalyke jis didelį darbą mums padarė: jo rinkimo metu lietuvių liaudies daina tebebuvo gyva, ir jis jų surinko pusketvirto tūkstančio; dalis minėtoj anksčiau knygoj „Lietuvių dainos ir giesmės" jau atspausdintos, o likusias, rankrašty, atidavė man, šiemet būnant Suomijoj, parvežti į Lietuvą, suklasifikuoti ir prirengti spaudai, nes joms išleisti jų Mokslo Akademija buvo pažadėjusi paskirti vieną savo leidinį: ta pati Suomių mokslo akademija, kuri ir aną knygą išleido. Tik dabar ar be patogu prašyti suomius duoti pinigų lietuvių dainoms?

Čia profesoriaus Niemio nuopelnai apskritai mokslui ir ypač jo Suomijos ir Lietuvos tautosakos šakoje. Ir šioj srity velionis labai gilią vagą išvarė. Jis bendradarbiavo, jau nuo 1897 m., daugelyje žurnalų ir laikraščių; ir buvo narys garsių mokslo draugijų, kaip štai: Suomių literatūros dr-jos, Suomių ugrų, Kalevalos, Lietuvių mokslo dr-jos narys korespondentas.

Prof. Niemi publicistas. Neapsiribojo velionis vien mokslu. Jis buvo gyvas žmogus; jam rūpėjo tauta, visuomenė, ir jis jos gyvenimą sekė ir sielojos. Taigi buvo veiklus patriotas ir visuomenės veikėjas, kas žymu net iš to, jog priklausė prie visuomeninių draugijų ir jose užėmė vadovaujamas vietas. Dalis suomių tautos, karielų, yra rusų

valdžioj, kenčia visokią priespaudą, daug tūkstančių yra iš ten pabėgėlių; ir yra todėl Karielos švietimo dr-ja; joje velionis buvo garbės narys ir vicepirmininkas; jos laikrašty „Toukomies" (Sėjėjas) daug rašė karielų klausimu.

Yra vėl kita Suomijoj draugija, kurioj velionis gyvai dalyvavo ir net buvo jos pirmininkas, tai Nepriklausomybės Sąjunga. Tai didelė, pc visą kraštą paplitusi draugija, kuri, kaip jos vardas skelbia, rūpinasi sutvirtinti Suomijos nepriklausomybę, ugdant tokią dvasią tautoje. Tarp kito ko ši Sąjunga labai propaguoja savo šalies vėliavą; lig šiol ji yra išplatinusi tų Suomijos baltų su mėlynu kryžiumi vėliavų jau kelias dešimtis tūkstančių, vėliavų didelių, kurios keliamos ant stiebų prie namų; ir net vėliavos šventę įsteigė, būtent, Jonines.

Paminėtame „Toukomies" laikraštyje daug įdėta velionies raštų ir apie Lietuvą ir ypač apie Vilniaus klausimą. Ir ne vien tame laikraštyje. „Uusi Suomi" (Naujoji Suomija) vienas didžiausių ir įtakingiausių suomių dienraščių mielai dėdavo prof. Niemio raštus; ten taip pat yra raštų apie Vilnių. Ir jis šiais savo raštais taip nustatė suomių pažiūras į Lietuvą, kad lenkai visu savo landumu ir pinigu neįstengė įsiskverbti į suomių spaudą su savo kenksminga mums propaganda. Kada lenkų ministeris, atstovas Suomijoj, kreipėsi į „Uusi Suomi" redakciją, prašydamas, kad rašytų jam palankia forma, iš ten gavo atsakymą, kad, girdi, mes rašysime ne kaip kam patinka, bet kaip mes norim.

Neužmirština, kad velionis Vilniaus reikalu yra parašęs straipsnį į Suomių Enciklopediją 11-toj knygoj. Ir šiaip suomių žmonės, kada jiems tekdavo pasiinformuoti apie Lietuvą, kreipdavosi į Niemį. Enciklopedijos leidėjai, redaguodami Lietuvą liečiančius žodžius, bent skambindavo patarimo į velionį. Net studentai, vykdami kokiais nors reikalais į Lietuvą, ateidavo į Niemi pasiklausti patarimo. Šiais, 1931 metais, studentams, vykstantiems į Kauną į SELL konferenciją, patarimo pas profesorių atėjusiems, jis pasakė: „Negerkit ir Vilniaus klausimo nelieskit."

Ir iš viso prof. Niemi Lietuvai dirbo iš širdies; ji jam buvo taip artima, kaip ir jo paties Suomija; jis stačiai sirgo Lietuvos reikalais. Kaip jis griaužd̃avosi, kai kurį laiką nebuvo mūsų atstovo Suomijoj. Tuomet jis Lietuvą atstovaudavo ir gindavo, kaip jos atstovas. Ag ir Lietuvos paskelbimą de jure Suomijoj tik jis pagreitino. Pasinaudojęs proga, kai 1921 m. rudenį į Helsinkus atvyko „Eltos" direktorius prof. dr. Eretas, jis kelias dienas vaikščiojo po valstybės įstaigas, kol pagaliau iš užs. reik. ministerio Holsti tą pripažinimą išgavo.

Dar vienas dalykas paminėtinas. Lietuvai kuriantis, organizuojant švietimą, prireikė laikytis kokios nors sistemos, prireikė programos. Tuomet mūsų valdžios vyrai, žinoję prof. Niemio prityrimą ir atsidavimą Lietuvai, pasikvietė jį į Lietuvą, kad sudarytų tokią programą mokykloms. 1919 metais, dar tebesant Lietuvoje okupantams vokiečiams, velionis su žmona ir jaunesniuoju sūnumi pro Švediją ir Liepoją padarė vargingą kelionę į Kauną ir pavestąjį jam darbą atliko, parašęs, paskum švietimo ministerijos išleistą knygą „Medžiaga Lietuvos mokyklų reformai".

Per visą Lietuvos nepriklausomybės metą prof. N. gyvai sekė Lietuvos gyvenimą. Helsinkuose lietuvių tarpe jis buvo laikomas savo žmogumi; net daugiau: jis buvo jų vadas, o jo namai buvo jų centras. Patys suomiai žiūrėjo į Niemi, kaip į Lietuvos žmogų; jokios iškilmės, jokie Lietuvos įvykiai neapsieidavo be jo. Grįžtant dar atgal, į karo metą, reikia pasakyti, kad prof. Niemi buvo tuomet padidėjusios Helsinkuose lietuvių kolonijos globėju: be jo tuomet lietuviams būtų buvę sunku, ypač karui baigiantis ir suomiams kovojant su savo ir rusų raudonaisiais; mat tuomet suomiai visus iš Lietuvos atvykusius laikė rusais, ir tik profesoriaus N. įtaka ir aiškinimas apgynė lietuvius nuo rusų likimo. Apvaizdos žmogumi reikia pavadinti Niemi anuo metu lietuviams Suomijoj. Aš jau čia praleidžiu, nes daug kartų apie tai esu rašęs, velionies vaidmenį, renkiant Lietuvių dr-jai Helsinkuose susipažinimo vakarą 1917 m. per Jurgines sen. kal.

Kaip išaiškinti velionies prof. Niemio tokį pasiaukojimą Lietuvai? Aš manyčiau, — bendrumu suomių ir lietuvių tautų — ir gyvenimo, ir idealų ir kovų. Abi neseniai tautiškai nubudusios; abiem vienodos kliūtys tam tautiškam veržimuisi: jiems — švedai, mums — lenkai, ir bendras okupantas rusas su savo rusifikacija ir visa naikinimo politika. Ir matė, kad lietuviai nelenkia savo galvos, nors ir prieš milžiną: 40 metų kova už savo knygą laimėta; tauta siekia vis daugiau savo teisių. Kaip čia negalėjo džiaugtis suomio širdis, suradus sau sąjungininką. Džiaugės siela žmogaus, išaugusio šimtmečių teisėtumo tradicijose, kad pagaliau sauvalė nugalima, — siela iš pagrindų teisinga, tauri, nemokanti daryti kompromisų su savo sąžine.

Apskritai, reikia pasakyti, kad velionies pagrindinis būdo bruožas buvo sąžiningumas ir tiesumas; todel darbą dirbo atsidėjęs, kol jį užbaigdavo ir kuriam jokių žygių negailėdavo. Iš čia ir jo tas darbštumas, o paskum, gal būt vis del to paties sąžiningumo, nekentė apsimetimo,

pasiputimo, karjerizmo, švindelio. Matyt ir jo gyvenimo taisyklė buvo nuolat minimas „Kalevaloje" Väinämöino epitetas vaka — tiesus.

Bet tur būt ypač jį nulenkė, jau kaip savo srities mokslininką, tai lietuvių dainos: jis jomis žavėjosi; žavėjosi jų tyru, šviesiu, tauriu turiniu, jų tobula ir įvairia forma; šitą dalyką jis ir savo raštuose ir kalbose pabrėždavo; mat jis čia pastebėjo didelį skirtumą tarp jų ir suomių niaurių, pilnų burtų giesmių, o formos labai menkos; nors, tiesa, lietuviai ir neturėjo tokių, kaip jų epiškosios. Net Lietuvos teises į nepriklausomybę rėmė jos liaudies poezijos tobulumu. Imponavo jam ir lietuvių muzikališkumas, nes, jo nuomone, visi lietuviai apsigimę muzikai.

Kitas dalykas, mano manymu, buvo, kad jį lietuviai sutiko su pagarba ir meile; pirmieji lietuviai, su kuriais velionis susitiko, matyt, buvo taurūs žmonės, ir jame paliko įspūdžio, kad lietuvių tauta verta pagarbos. Iki mirčiai meiliai minėdavo iš senesnių Tumą, Dambrauską, Davainą-Silvestraitį, o ypač Basanvičių, su kuriuo kasdien daug valandų šnekėdavo mūsų meiliam Vilniuje. Sodžiuj kunigai sutikdavo velionį kaip geriausią bičiulį, priimdavo, vaišindavo ir kuo tik galėdavo padėdavo, ir velionis visuomet gražiausiai atsimindavo Lietuvos kunigus.

Ne be to, kad nebūtų teigiamai veikusi ir švelni Lietuvos gamta žmogų, išaugusį kietoj, žiaurioj Suomijos gamtoj. Ag tokį mūsų gamta susižavėjimą yra karštais žodžiais reiškusi jo tautietė rašytoja Maila Talvio.

Paskutinės dienos. Paskutiniais metais prof. N. jau sirguliavo: turėjo cukrinę ligą. Bet dirbo savęs negailėdamas; šią vasarą turėjo užbaigti vieną tomą dainų, ir del to nors ir vasarą negalėjo išvykti iš miesto, nes ištisomis valandomis dirbo dainų archyve, tikrindamas užrašus; ir tas galėjo pasunkinti ligą. Atsigulė į ligoninę. Be to, rugsėjo 14 d. mirė žmona. Ir velionis iš tos ligos daugiau nebeatsikėlė. Iki mirčiai turėjęs pilną sąmonę ir, nujausdamas mirtį, prašė artimuosius, kad perduotų jo atsisveikinimą jo bičiuliams Lietuvoje. Paminėtini kai kurie jo paskutiniai žodžiai: „Mano mintys Lietuvoje. Sudiev, klestėk, Lietuva". Užgeso prof. N. šių, 1931 m. spalių m. 28 d. 4 valandą po piet; palaidotas Helsinkų Senuose kapuose lapkričio m. 1 d.

Ilsėkis ramybėje, brangus drauge, savo gimtoje šalelėje! Tu savo raštais ir meile įsigijai sau ir kitą tėvynę, kuri tavęs neužmirš, kol lietuvių kalba skambės pasauly.

M. KATKUS

BALANOS GADYNĖ

Vaizdai iš netolimos praeities

Prakalba

Man teko būti liudininku, kaip senoji gadynė pasikeitė į naująją, liudininku tos gadynės, kada Lietuvos žmonės balana (skala) švietėsi, vyžomis avėjo, spragilu kūlė, dūminėse grįčiose gyveno, daug dainavo, daug meldėsi, daug dirbo, daug gėrė ir lėbavo. Ji dingo amžinybėje, negrįžtamai praėjo su savo medžiaginiais ir dvasiniais savumais. Menininkas rašytojas, įsižiūrėjęs į tą gadynę, ras joje neišsemiamą šaltinį dailės kūriniams, pilniems naivumo ir tragizmo. Medžiaga laukia plunksnos. Aš jaučiuos patenkintas savimi, kad surašiau, ką įmaniau, kas buvo pasiekiama mano jėgoms. Rašymas suteikė man malonių valandų: aš paviešėjau ne pas dėdę, ne pas tetą, tik mažystės dienose, kurios mane žavi, kaip žavi jos kiekvieną žmogų.

Kad kultūringumo laipsnis įvairių Lietuvos vietų yra įvairus, tai surašyti vaizdai liečia ne baudžiauninkus, tik karališkius žmones, 1862 metų. Vieta — upynas Šušvės, įtekančios į Nevėžį ties Josvainiais.

Mikalojus Katkus.

Ažytėnai, 1927 m. rugsėjo 25 d.

Įžanga

1.

Metams bėgant kitėja visa gamta: kalnai, pakalnės, upės, ežerai, jūrės ir visa žemė. Atskiras žmogus to kitėjimo nepastebi, nes jo gyvenimas, palyginti su gamta, yra labai trumpas. Skruzdė, labai protingas sutvėrimas pagal savo didumą, gyvendama skruzdyne, po egle, jeigu sumanytų galvoti apie tos eglės amžių, tikrai pasakytų, jog eglė gyvena amžinai: nei ji, nei jos seneliai nematė, kad ši eglė būtų kada buvusi maža ar sena, kad būtų kiek pasikeitusi. Skruzdėms eglė visuomet tokia pat, jos visu tikrumu mano, jog eglė yra amžina. Kaip skruzdei eglė, taip paprastam žmogui žemė, kalnai, jūros išrodo tokiais pat buvę ir tokiais pasiliksią amžinai.

Vienok retkarčiais tenka ir žmogui pastebėti gamtos kitėjimą. Mūsų upelis Ažytė šią gadynę patvinsta pavasariais ir rudeniais, gi per vasarą esti sausas; o dar neseniai, XIX amžiaus viduryje, maudėsi joje gyvuliai ir žmonės. Šeštame dešimtmetyje praėjusio šimtmečio ištiko viena labai sausa vasara: degė pelkės ir miškai, eglės džiūvo nedegančiuose miškuose, gyvuliai nuo kaitros sirgo liga, vadinama karbonka, kuria nuo gyvulių užsikrėsdavo ir žmonės. Mirė žmonės ir gyvuliai. Tuo sunkiu laiku valdžia atsiuntė į kaimą gyvulių gydytoją: jis leido kraują ir liepė gyvulius plukdyti vandenyje. Vykdant gydytojo įsakymą, buvo padaryta Ažytėje tvanka ir šimto metrų ilgumo tvenkinys. Į tą tvenkinį atvarydavo kaimas bandą, dviejų šimtų galvų didumo, suvarydavo galvijus į vandenį iki pusiaušonių ir tuo duodavo jiems atvėsti nuo dienos karščio. Kiek tas vėsinimas veikė gyvulių sveikatą, nepasakysiu, tik šiandien mes domimės anuo Ažytės upelio vandens gausumu, viduryje kaitriausios vasaros, tuo tarpu dabar visai nekarštą vasarą upelio vagoje galima visada kad ir žirnius kulti.

Upuokšnis Dūburys per keliasdešimt sieksnių nuo susiliejimo su Ažyte neturėjo vagos, bėgo lygia lanka, o pasiekęs Ažytės vagą, krito nuo kranto mažu kriokliuku. Taip jis neturėjo čia vagos nuo pradžios savo atsiradimo, nes ji nebuvo reikalinga. Gi štai devynioliktame šimtmetyje Dūburys atsiminė, jog ir jam vagos reikia, ir pasirūpino ištiesti ją visa tekme ligi pat Ažytės. Atlikti tą darbą pavedė kriokliui. Krioklys pradėjo griauti krantą, nuo kurio vanduo krito į Ažytę, pats traukdamasis atbulas prieš vandenį ir palikdamas Dūburiui vagą, Ažytės vagos didumo. Tam darbui reikėjo dešimties metų, kol krioklys perėjo visą Ažytės lanką ir priėjo iki Dūburio lankos. Toje lankoje Dūburio vaga buvo jau iš seno. Bet dabar jos negana. Dūburys panoro gilesnės vagos. Tas pats krioklys imasi ją gilinti visa tekme. Šis darbas tęsis, gali būti, šimtmetį ir daugiau, o vis delto bus atliktas. Pradžioje krioklys atsirado del to, kad Ažytė pagilėjo. Ji nebūtų pagilėjusi, jei nebūtų pagilėjęs Šušvės dugnas; šis pagilėjo, pagilėjus Nevėžiui. Vadinasi, bėgąs vanduo plauna žemę ir lenda gilyn į žemę. Negana to, upė per amžius išvaikščioja visą lanką, nesykį, bet daug sykių. Priėjusi prie kalno upė liežia ir griauna jį, nunešdama žemes iš dalies į kitą savo pusę, iš dalies į jūrą dumblo pavidalu. Paplautą ir nuvirtusį storą medį priima į savo vagą; nuo jo liemens upė pakrypsta į kitą pusę, patį medį užneša dumblu ilgiems šimtmečiams, kol ji, pabuvus lankoje, sumano vėl grįžti prie medžio, pati jau giliau įlindusi į žemę. Tuomet užneštą medį pamatome išlindusį iš upės kranto.

Augdami maudėmės Ažytėje. Pačioje giliausioje vietoje buvo didelis akmuo, prie kurio galėdavome prieiti tik tada, kai vanduo nusekdavo; jis gulėjo dešinėje upelio pusėje. Šiandien Ažytė sausa. Ji pasislinko nuo akmens dešinėn, akmuo atsirado kairėje pusėje; jis apneštas smėliu, vos žymus. Iš dešinio kranto vanduo išplovė žemes ir atidengė medžio liemenį, rąsto storumo. Medis laikėsi vietoje, kol drėgnas, išdžiūvęs sutrupėjo. Reikia manyti, kad tas medis kadaise augo šlaite, prie pat šlaito bėgo Ažytė ir liežė jo krantus; vanduo nuplovė žemes nuo šaknų, medis viena šaknimi laikėsi šlaito, o jai nutrūkus įvirto į upės vagą. Nuo gulinčio šakoto medžio vandens smarkumas susitrukdė, del to ėmė čia sustoti smiltys, pasidarė kauprelė. Šita kauprelė ir išplautas krante didelis akmuo ėmė kreipti vandens srovę į šalį. Vanduo visai užnešė medį smiltimis ir dumblu, vaga palinko kitur. Vadinasi, kaip mūsų Ažytė, taip ir visur upės amžinai juda ir vaikščioja po lankas, plauna jos žemes, neša į jūrą ir

tuo gilina ir platina lankas, aukština šlaitus. Darbas tęsiasi be paliovos ir amžinai.

Kitėja ir gyvoji gamta. Seniau, eidamas vilnijančiais augančių javų laukais, žmogus nuolat girdėdavo griežlių, putpelių ir vyturių giesmes; einant ganyklomis ir pievomis, pempės perdėm apie jį sukinėdavo krikštaudamos „gyvi, gyvi"; šlaituose giedodavo skambiais balsais lakštingalos, grįčios ir klėties pastogėse, prie kiekvienos gegnės, būdavo po kregždės lizdą. Netoli ta gadynė, kada tie paukšteliai mūsų krašte gali visai išnykti ir išnyks. Svietui padaugėjus, kaimams į viensėdijas išsiskirsčius, kiekviena lauko vietelė kasdien yra žmonių lankoma. Tačiau ne tiek žmonių vaikščiojimas, kiek šunų ir kačių bėgiojimas po laukus neduoda paukšteliams ant žemės perėtis. Lakštingalos ir kregždės ne ant žemės perisi, tačiau ir tos ėmė vengti mūsų krašto; šlaituose krūmai tebėra, o lakštingalų reta. Kregždės mėgsta gyventi arti žmogaus, lipdo lizdus priešakinėje rūmo pusėje ir pirmiausia po tąja gegne, kuri virš durų, kitos užima gegnės paeiliui toliau nuo durų; netekusios čia vietų, lipdo klėties priešakyje. Neatmenu, kad būčiau matęs kregždes lizdą užpakalinėje rūmo pusėje ar klėties. Yra kitos kregždės, savo plunksnomis ir balsu panašios į anas, o skiriasi tik tuo, kad savo lizdus lipdo ne iš lauko, pastogėje, bet daržinėse ar ant rūmo aukšto; ne po gegnėmis, bet tik ant išsikišusių šiaudų, jų lizdai neuždaryti, bet atviri, kaip dubinėlės. Jei anos užlipdo žvirblį, įlindusį ir apsigyvenusį jų lizde, tai tos negali, tur būt, ir nemoka jo užlipdyti. Dabar matomos kregždės tai tos, kurios ant aukštų gyvena; anų sukančių savo lizdą prie gegnių jau nebėra. Išnyko iš upių vėžiai — ir tiems kas nepatiko. Vėžiavimas būdavo moterų žvejyba: nueidavo boba į Šešupę, palandydavo po šiltą vandenį ir parnešdavo terbą vėžių. Dabar ir tokių bobų nėra.

Sumažėjo ir kenksmingųjų gyvių. Gegužės mėnesio šiltais vakarais lakstydavo tiek ąžuolinių vabalų, kad sodai, daržai ir kiemai skambėdavo nuo jų bimbėjimo. Rytais rasdavome juos nutūpusius ant medžių lapų; papurčius nukrisdavo ant žemės sustyrę, iš ko vištos turėdavo gero lesalo. Dabar jie retai tepasirodo ir nedaug.

Mokslo nurodymu daugel ligų pareina nuo to, kad gyvulių ir žmogaus kraujuje įsiveisia mažutėlyčiai gyvūnėliai, bakterijomis vadinami. Ligos, anksčiau varginusios žmogų, toks drugys ir kaltūnas, dabar visai nesirodo. Gal būt, išnyko tų ligų bakterijos. Taip kitėja gyvoji ir negyvoji gamta; žmogus taip pat iš to dėsnio neišskiriamas.

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO BIBLIOTEKA Inv. Nr. 29821-80 A20009(7)

Štai nuo XIX amžiaus pusės buvo panaikinta baudžiava, žmonės iš kaimų ėmė važiuoti į miestus ir į Ameriką uždarbiauti, įvesta prievolė visuotinio kareiviavimo; žmonės išvažiuoja tokiais, sugrįžta gi į kaimą kitokiais. Jiems ima netikti butas, gyvenimas, aprėdas ir kita. Šią jų nuomonę pateisina atsiradusieji dirbtuvių gaminiai, kurie, palengvindami būvį, veržte veržiasi žmonėms į rankas, kaip va: degtukai, lempos, šakės, plūgai, spiruoklinės akėčios, vinys, medvilnių audiniai, knygos ir kita. Tam prireikė pinigų. Ir pinigų atsirado. Ištiesus Liepojos geležinkelį, ėmė plaukti į užsienį ūkės gaminiai: javai, žąsys, kiaulės ir visa, kas atliko ir neatliko. Iš to kruopštesnis ūkininkas susikrovė šimtelių. Bendrai, atsiranda pinigų troškulys, nepasitenkinimas, lenktynės. Kas metai nauja naujenybė pakeičia pernykščią, gyvenimas eina į šalis kraipydamasis ir nesustodamas. Kur jis eina, kada ir kur sustos, to šiandien niekas nepasako. Skiedra, bangų nešama, nežino, kur sustos. Mūsų senelių gyvenimas stovėjo vietoje, kol jiems švietė balanos žiburys; atsiradus kitai šviesai, gyvenimas justelėjo ir šiandien judėti nenustoja. Kaip mūsų Dūburiui del vagos, taip žmonėms del vidujinio gyvenimo devynioliktas amžius buvo sprendžiamasis laikas. Atvaizduoti senelių gyvenimą, kol jis dar buvo nepaliestas naujos kultūros srovės, tai šio rašinio uždavinys.

2. Varymas bandos į lauką ir rūkymas švęstomis žolėmis.

Dažniausiai būna, kad su Velykomis žmonės pradeda eiti į laukus. Štai antra Velykų diena, saulėta ir nešalta; šeimininkė, aptaisiusi du ar tris mažus vaikus, sako: „Varykitės, vaikai, karves ir aveles į Dūburį, tegul pasivaikščioja.“ O pati deda į puodą žarijų, ant žarijų pila pašventintų kadagių spyglių, „švęstomis žolelėmis“ vadinamų, ir eina parūkyti pirmą sykį išeinančių į lauką galvijų.

Mūsų grįčioje, netoli krosnies, ant gembės, visuomet kabėjo terba, buvusi kadaise marga, dabar surūkusi, pripilta arti pilnio kadagių spyglių — tai „švęstos žolės“. Malonus dūmų kvapas, tolydinis buvimas grįčioje ir vienoje vietoje, vartojimas jųjų ypatinguose atsitikimuose, pateisina spygliams „švęstų žolelių“ vardą. Be rūkymo gyvulių, jomis rūkydavo žąsų ir vištų kiaušinius, pirmą sykį padedamus perėti, naujai įrengtą gyvenamąją trobą, einant į ją gyventi, nusigandusį ir nugąsdinusį daiktą. Vieta, kur jos kabodavo, turėjo jų vardą. Sakydavo: „Nuritink piestą prie „švęstų žolių“. Nuo to mūsų kalboje kadagys gavo vardą „verba“, vardą surištą su priešvelykine apeiga;

tik mūsų tautoje kadagys vartojamas Verbų šventėje. Galima manyti, kad mūsų protėviai laikė kadagį šventu medžiu ir paskutinis stabmeldžių kunigas Lizdeika jo spyglių dūmais smilkė savo apeigas. Kada krikščioniška Verbų šventė pareikalavo medžio šakelių, lietuvis ėmė ne gluosnį, ne karklą, kaip rusas ir lenkas, bet savo „švęstą" medį, kadagį. Reikia pastebėti, kad žodis „švęstas" yra priskiriamas tik prie žodžių — žolė ir vanduo. Visiems kitiems tikėjimo daiktams pridedamas žodis „šventas" ir „šventintas". Sakoma, šventas žmogus, šventa vieta, knyga; šventinta duona, namai, kryžius. Žiūrint į šiuos palyginimus, ar tik netenka manyti, kad žodžiai „šventas" ir „šventinti" drauge su tikėjimu atėjo pas mus iš lenkų, o „švęstas" yra grynas lietuvių kalbos žodis; jis kaip buvo pridedamas prie vandens ir žolių, taip ir šiandien paliko.

Mūsų terba, niekada neišsibaigdama ligi dugno, vis pasipildydavo praėjus Verbų šventei. Kuri nors varginga bobelė Verbų šeštadienį atnešdavo kadagių šluotą ir už tai gaudavo Velykoms lašinių gabalą. Iš tos šluotos, kas rytoj ketindavo eiti į bažnyčią, pasidirbdavo gražų verbų pluoštelį, išdabindavo jį dažytais popieriukais ir pažibėliais. Parneštus iš bažnyčios pašventintus kvietkelius išdžiovindavo ant krosnies, nutrindavo spyglius, supildavo į paskirtą terbą — ir turėdavo „švęstų žolių".

Šeimininkė, išleisdama bandą į lauką, įsakydavo vaikams daboti karves; jei kuri jų pagriūtų ir negalėtų atsikelti, kad bėgtų namo pasakyti. Pavasarį gyvuliai kitais metais būdavo labai liesi: šoksta per griovį, išvirsta, galvą įkiša į vandenį ar pagula — ir galas; o jei ir ne galas, tai atsikelti negali. Būdavo nuomonė, ekonominiu atžvilgiu anais laikais pateisinama, kad per žiemą reikia išmaitinti kuo daugiausia gyvulių; tegul sau ir blogi išminta, o pavasarį vis delto atsigauna, vasarą atsiėda, karvės duoda pieno, jaučiai tinka parduoti ir darbui, o jauni gyvuliai paauga. Ganyklų ir miškų buvo apsčiai, reikėjo juos išnaudoti. Todel nepeiktinas buvo net tas ūkininkas, kuris „Blovieščiuose išvilktų ant luobo kiaulę į ganyklą", kurio „karvė vėjo pučiama" griūdavo, arklys „pavasaringas", reiškia, vos ant kojų stovi; neūkininką tuo kaltindavo, bet pernykščią vasarą, kad pašaro maža teužaugo, arba kad pašaras išlytas; ūkininkui tereikėjo išmaitinti gyvuliai per žiemą ir išleisti jie gyvi į pavasario žolę.

3. Išėjimas arti.

Tais laikais žmonės ne arkliais arė, bet jaučiais. Todel arkliams buvo lengviau, bet žmogui sunkiau.

Jaučiai pavasarį turi išeiti tvirtesni už karves, jiems su žiemos pajėga reikia suarti laukas. Štai kokį rytą ir pamatome gatve beeinančiu du jaučiu, jungą ant sprando nešimu; paskui juos eina artojas, viena ranka priturėdamas žuobrį ant pečių, antroje rankoje laikydamas trikampį „geležinį". Ir žmogus ir jaučiai, rodosi, patenkinti prasidedančiais darbais. Rodosi, kad jaučiai sąmoningai eina savo pareigas: nei jie bėga nuo artojo, nei į šalį nukrypsta, žengia sau gatve ir keliu, pakol artojas užbėga iš vienos pusės, ir tuo parodo, kad reikia pasukti į dirvą. Jaučiai pasukė į dirvą, artojas sučiulpė, — jaučiai sustojo ir ramiai laukia tolesnio nurodymo. Artojas nuleido žuobrį ant žemės, užmovė geležinį ant išaros, pavartė žuobrį, apžiūrėjo ir užkabino ielaksties galą už velkės jungo. Arimas sąstatoje, jaučiai greitai suprato, iš kur pradėti vagą. Vaga varoma; artojas mato, kad vaga nekaip reikiant, vėl sustojo, atleido virves, akmeniu pakalinėjo pleitoką ir virves iš naujo užsuko. Dabar aria be sustojimo. Žuobriu ariant reikia turėti daugiau sveikatos ir nuomonės, negu ariant arklu. Žuobrį negalima paleisti į žemę, jį reikia nešti rankom, kad per giliai nelįstų, arba spausti į žemę, kad neitų paviršium. Žuobris reikia nustatyti gulščiai ir stačiai, kad eitų lygiai ir kad būtų padori vaga; reikia nustatyti išara, kad lygiai verstų į abi pusi. Vieną vasarą ištisai paaręs jaunas artojas sužino daugumą užmačių šio nesudėtingo ūkio įrankio; nesužinojęs gyvulį kankina, savo sveikatą be reikalo naikina ir dirvą gadina. Dabar aria be sustojimo, ragindamas jaučius: „Juodi, žali..."

Po dviejų trijų dienų jau pilnas laukas artojų; iš vienos dubos po du žuobriu, iš pusės dubos — vienas žuobris. Nepratęs žmogus, sakysim, miestietis, atsiradęs tuo metu lauke, manytų, kad rėkavimas tiems žmonėms yra tiesioginis darbas, nes jų kiekvienas, kiek turėdamas nasro, be paliovos rėkia: „žali, juodi, balni, margi, palši, šėmi, laukši, dvyliau". Šia proga reikia pasakyti ir apie tuos vardus. Šėmis tas, kurio plaukai juodi ir balti iš daikto susimaišę; spalva jo mėlyna; toks arklys vadinamas širmas, tokia ožka ir kiaulė vadinama žila. Žemaičiuose juodą jautį vadina šėmiu. Laukas jautis, laukšis, kurio galva juoda ar raudona, bet išilgai kaktos eina balta juosta; žemaičiai tokį vadina „blisu". Dvylas toks, kurio plaukas vienodas, bet galva ir kak-

las tamsesni, negu visas kūnas; perėjimas į tamsumą nestaigus. Žalis — rudas, palšis — pilkas, baltnugaris — per nugarą baltas ruožas.

Visi ardavo jaučiais, tik su tam tikru žuobriu arkliu bulves tevagodavo. Jautis pigiau buvo išlaikyti: jis pasitenkindavo menkesniu pašaru ir nereikėdavo jo ganyti skyrium.

Štai vidurdienį mergaitės neša artojams valgyti: per petį pakabinta terba su duona ir šaukštais, vienoje rankoje laiko ąsotį su viralu, antra ranka prilaiko per petį virvę nuo rezginių. Rezginėse įdėtas plakas kratinio vasarinių šiaudų ir šieno; kratinys tai jaučiams pietūs. Tuo menku nieku gaivinami jaučiai ars žemę ligi vakaro, visas aštuonias valandas. Arklys nedirbs nei kratiniu nei šienu šeriamas, jam reikia avižų. Artojai sakydavo: „Smagu dirbti, jei gyvulys sotus." Iš to pasakymo reikia manyti, kad dirbdavo ir alkanais gyvuliais.

Be laukų dirbimo, žemei atšilus, reikėjo dar taisyti tvoras. Tvorų buvo daug. Kluonas, veršininkas, daržas, darželis ir sodas — vis aptvarstyti tvoromis. Dar buvo bendros viso kaimo tvoros, užvarais vadinamos, skiriančios laukus (palietus) nuo vienas kito. Mūsų kaime užvarų buvo du, kiekvienas po kilometrą ilgumo. Nuo kitų kaimų ir nuo dvaro užvarų nebuvo; buvo taip sutaikyta, kad, kai mūsų pūdymas tame lauke, tai ir Lenčių pūdymas gretimame lauke; taip pat ir su dvarais. Užvarų tverti teko kiekvienam gyvenimui bent po šimtą metrų. Be to, kiekvienas gyvenimas turėjo taisyti vieną tiltą lauke, ir visi paeiliui turėjo dėti ketveris vartus gatvėje. Visus minimus darbus reikėjo dirbti pavasarį. Jei du išėjo arti, tai prie tvorų ir kitų darbų turėjo būti trečias darbininkas.

Du žuobriu per savaitę suardavo rugienas vieno pilno gyvenimo, dvidešimties hektarų. Suarę rugienas, turėjo eiti pūdymo arti, pusbernis gi ėjo suartų rugienų akėti ir rengti vasarojui lauką. Jau žydi ievos — laikas avižos ir žirniai sėti, savaime ateina metas bulvėms sodinti, miežiams ir linams sėti. Imant dėmesin visus vasarojaus sėjos darbus ir atsiminus, kad kiekvieną javą pasėjus pridengdavo ne akėjimu, bet arimu, kad miežiams, bulbėms ir linams dirva buvo kartojama, vadinasi, antrą sykį ariama, ir kad po kiekvieno arimo akėdavo, atsiminus visa tai, suprasime, kad dirva vasarojui būdavo per daug susmulkinta ir nepatikdavo augalams, ypač miežiams, tvirtos žemės. Patys ūkininkai suprasdami tai, sakydavo: „Mes žemę per daug išpliaupiame."

4. Kaimo pavasario nemalonumai.

Su pavasariu prasideda nemalonumai kaimynų tarpe; priežastis vaidų — gyvuliai arba pašaro stoka. Kiekvienoje daržinėje pavasarį šieno tiek, kiek kad būtų kertelėje krosnis, vadinasi, vežimo metas. Reikalas gi didelis: šieno turi užtekti arkliams ir jaučiams per visą ilgą pavasario darbų laiką. Žolės laukuose dar nėra, reikia net dykūnus šerti: karves, avis, kumelius. Tuo tarpu pernykščiai želmenys rugių lauke kaip ir žaliuoja; kaip čia iškęsti avių neišleidus, nes mažas gyvuliukas nedaug išklampos. Ir išleidžia į kluoną, iš kluono gi avys pačios į rugių lauką išeina. Vaikščioja avelės po rugius, kaimynai žiūri, bet nė vienas nenori pirmas sužinoti, keno tos avys, o sužinojus eiti bartis. „Tegul kitas tą visą padaro, ne man vienam, bet visiems čia pragaištis." Diena praslinko ramiai, avys paėdė. Ant rytojaus avių savininkas vėl jas paleidžia ir dar prideda pernykštį veršį, dabar jau ir kiti, tai pamatę, leidžia avis ir veršius, kol vienas kuris pratrūksta pykčiu:

— Kam leidžiate avis į rugius? Ar iš galvos išėjote? Juk klampioja, mina; ar nematote!

— Žinoma, kad klampioja; kas jas tyčia, pačios ištrūko iš tvarto ir išėjo. Antai Ginbutas netveria kluono, per jo spragas ir išeina, — teisinasi kaltininkas įprastu būdu.

Ir taip visi pyksta viens ant kito ir visi leidžia, besarmačiai pirma, drovingesnieji paskiau, kol bet kur atsiranda žolė ir pradeda ganyti kerdžius. Karves ir avis gano kerdžius, bet kumeliai — dveigiai ir treigiai — lieka neganomi. Išsiveda juos vaikas, jodamas akėti; jo tai rūpesčiui ir paliekami tie kumeliai lauke. Vaiko rūpesčio dėka kumeliai mina išdygusias avižas ir žirnius, išverčia maišus su sėkla užrištus ir neištus, drigančiukai užpuldami gaišina dirbančius arklius. Nėra pagalbos. Tikra kantrybės mokykla. Kiekvienas savo dirvą gina, vaiko kumelius, nei dejuoja, nei skundžiasi. Būriai žąsų su savo žąsyčiais, buvę lankoje, eina žiūrėti, kas ten dirvoje yra; varant žąsyčius nuo išdygusių žirnių, reikia varyti atsargiai, kad kurio neužgautų ar nepailsintų; šiaip bobos pavadintų tą „razbaininku".

5. Kryžiaus dienos.

Sėjant vasarojų atėjo Kryžiaus dienos. Vieną rytą mus mažiukus dar bemiegant prižadino griausmingas balsas, skambąs iš kelių dešimčių

vyriškių krūtinių — prie lango sugiedojo „Kirie eleison". Šokau iš lovos ir pamačiau reginį: ryto saulė apšviečia medžius, jų besprogstantieji jaunučiai lapai turi ypatingą gelsvai žalią spalvą, malonią ir švelnią, lyg kūdikišką; žydinčios ievos kvapas pataikauja uoslei, gi kiemas, gatvė ir sodas pripildyti klūpančių žmonių, senų, jaunų vyrų, moterų, nusilenkusių, sujaukėjusių, išeiginiais rūbais pasirėdžiusių; visi, atsigręžę į kryžių, gieda litaniją sutartingais, išlavintais tai giesmei balsais. Iš to reginio mano išmiegojus ir pasilsėjus siela gavo neišdildomą įspūdį. Buvo tai pirmoji „Kryžava diena", šeštasis pirmadienis po Velykų. Kaip pirmadienį, lygiai gieda ir antradienį ir trečiadienį, ketvirtadienį — Šeštinės. Jei šiandien giedojo prie mūsų kryžiaus, tai kitas dienas giedos prie kitų kryžių, pasirinkdami, kur naujesnis, kur vieta sausenė ir erdvesnė. Teisę rinkti turi primatorius: jis kitą sykį nuveda žmones į lauką, prie tolimo kryžiaus. Pagiedoję litaniją, gieda giesmę „Pone Karaliau". Va jos turinys:

Pone Karaliau, Dieve Abraomo,
Dovanok mums laimingą rasą,
Idant pažintų žmonės Tave,
Jog tu esi Ponas Dievas mūsų,
O ne rūstaukis ant mūsų.
Susimilk ant mūsų, susimilk ant mūsų,
Susimilk ant sutvėrimo savo!

Jei tą laiką per daug lietaus, o stinga giedros, tai vietoje „laimingą rasą" sako „dovanok mums gerą orą". Antrą sykį gieda tą patį „Pone Karaliau", sakydami: „dovanok laukams derlių", trečia sykį — „dovanok mums sveikatą", ir taip toliau pagal vadovo sumanymą. Pagiedojus kiek reikiant, vadovas sako: „Ant intencijos, kad Dievas duotų laimingą rasą, laukams derlių, mums patiems sveikatą, sukalbėkime po septynis „Tėve mūsų", septynias „Sveika Marija", vieną „Tikiu į Dievą"; už dūšias čisčiuj kenčiančias, nuo mūsų pagalbos laukiančias, po tris „Amžiną atilsį"... Tylomis ima visi kalbėti poterius; po kelių minučių atsistoja vienas, antras, paskui du, trys, toliau vėl keli ir galiau visi. Kiekvienas pasisukina, pasidairo, renkasi į būrius, eina namo. Vienas būrys pasuka į vieną kaimo galą, kitas į kitą. Visi eina pusryčio valgyti, po pusryčio — į darbą: sėti, akėti, aparinėti.

Neteko niekur matyti giesmės „Pone Karaliau" atspausdintos nei kantičkose, nei maldaknygėse, neteko girdėti, kad ją giedotų bažnyčiose, nei kad giedotų ne pavasarį; per tai reikia manyti ją ne vieno as-

mens ir ne šiais laikais sudėtą, kaip maldos ir šventos giesmės; tai jau būtų pasilikusi nuo stabmeldystės laikų. Pramanymas bus netoli teisybės, jeigu pasakysime, jog ten ir ten, kur dabar stovi koks nors kaimas, prieš pusšešto šimto metų, kas pavasarį prisirinkdavo iš aplinkinių viensėdijų, iš miškų minia žmonių: vyrų, moterų, senų, jaunų, ir ties upe kalnely, didingo ąžuolo uksmėj, kunigui Drukteiniui smilkinant švęstomis žolėmis, gal suklaupę, gal stati, giedojo: „Pone, Karaliau, Dieve Perkūne... (gal Patrimpe), dovanok mums gerą derlių..."

6. Šeštinės.

Po Kryžių dienų, ketvirtadienį, švenčiamos Šeštinės. Tą dieną dar su didesne iškilme patenka giedojimas, tik jau ne po kryžiumi, bet ant kapinių. Šeštinės - mažiukų šventė, seniai laukiama. Nelaimingas tas piemenėlis, kuriam šią dieną reikia išbūti prie bandos, o nebūti kapinėse, prie giedojimo. Motinos ir tėvai pavaduoja tą dieną vaikus nuo ganymo.

Ateina gatve minia giedodama Visų Šventų litaniją. Pirmiausia eina Šilys Mažiukas, priešaky būgną mušdamas: „bam bar bram, bam bar bram"... Iš kiemų virsta ir prisideda prie būrio mažiukai: su naujomis skarelėmis, su naujomis kepurėlėmis, su naujais marškinėliais, sujuosti margomis juostelėmis, išrašytomis žičkais.

Kas tie žičkai? Žičkai, tai linininiai siūlai, raudonai nudažyti, nudažyti taip, kad tas raudonumas niekada nenušunta, nenublunka; žičkinis skuduras ir tas gražiai raudonas. Į drobę įausdavo žičkų — ir gaudavo raudoną, languotą, žičkinę skarą, gal būt, dabar dar tebenešiojamą žemaičių moterų.

Pamažu iškilmingai minia slenka gatve ir pasuka siaura gatvele į lauką ir į kapines. Išmina žaliuojančią lanką, bet lankos savininkas laiko tą už palaiminimą. Kapinės gražiame kalnely, iš trijų pusių apsuptos Ažytės upelio. Priėję prie kalno paliovė giedoję; visi pakriko, kiekvienas ieško užlipti ant kalno pagal savo sveikatą: jauni lipa tiesiai statumu, seni ieško nuolaidesnės vietos. Užlipę ir susėdę ant savo tėvų ir senelių kapų, baigia litaniją. Štai iš Lenčių kaimo išeina Lenčių būrys, visi eina giedodami litaniją; atėję prisidėjo prie Ažytėnų ir ėmė giedoti drauge rožančių. Giedojo lgai: saulė jau iš pietų išsisuko, kai pabaigė. Pramatorius liepė sukalbėti poterius savo nuožiūra: jei ne trejis, tai penkeris, jei ne penkeris, tai septyneris, bet ne daugiau kaip septyneris ir vis nelyginius. Pabaigę poterius, ėjo namo ne-

skubėdami, apie šį tą šnekučiuodami. Jauni nubėgo nuo kalno tekini, pakniopstoms ir krykštaudami. Kiti pasilikę lankė savo giminiečių kapus: štai moteriškė su dviem vaikučiais klūpo įsikniaupus į naujo kapo purią žemę.

Dideli giedojo, o ką mes, mažiukai, veikėme? Juk neišsėdėsi kokias keturias valandas vietoje. Mes pasklidome po šlaitus ir lankas: mergaitės rinko gėles ir rūkštynes, mes, berniukai, susirinkome už kapų lankoje, mažoje aikštelėje po ąžuolu ir ėjome ristinių — Ažytėnai su Lenčiais. Didieji vaikai nužiūri du vienjėgiu mažiuku ir kiekvienam atskirai pašnibžda į ausį: „Eik su anuo vaiku ristinių. Jis tavęs neparis, tu jį parsigriausi.". Ir suveda. Vaikai susikabina tikslingai, kaip reikiant: viena ranka ima priešininkui per petį, kita po pažastim, rankas savo sukabina ant ano nugaros; lygiai taip padaro pirmajam antrasis. Taip susikabinę varinėjasi, sukina ir kilnoja kits kitą, mėgindami užgulti. Baigiasi tuo, kad abudu sugriūva, nei tas, nei kitas neužgula, ir abudu atsistoja. Suveda antrus du, ištikimesniu, paskui trečius du ir t. t. Prisijuokę ir prisižiūrėję didžiukai į mažiukus, patys užsigeidžia pasiimstyti, perviršy trykštančią sveikatą nuleisti. Ot vienas ir sako kitam: „Eiva mudu," suprask: eiva mudu ristinių. „Eiva", atsako antrasis, ir susikabina tokiu pat būdu, kaip ir mažiukai. Dideli ne vien pajėga veikia, bet papratimu ir mokėjimu ristis. Prie ristinių yra būdas, vadinamas, „mesti iš pagulų"; žinąs tą būdą visada užguls ir didesnį už save, nežinantį to būdo. Metęs iš pagulų iškelia priešininką į aukštį ir taip laikydamas griūva su juo aukštielninkas. Pakeltasis nuo žemės mano, kad dabar esąs ant viršaus, taip ir, abiem pagriuvus, atpaliksiąs ant viršaus. Lemianti valanda šių imtynių trumpa: ji tęsiasi, pakol griuvantieji, pradėję griūti, visai ant žemės pavirsta. Vienas griūvančiųjų žemės nesiekia ir nieko negali veikti, antrasis kulnais remiasi į žemę ir gali pasukti priešininką į šalį. Nuo to abudu krenta ant žemės sykiu ir šonais. Kol pakeltasis susipras, iš anksto pasiryžęs suskumba užlipti jam kryžmais ant krūtinės. Ir vienas ir kitas kelias nuo žemės juokdamiesi; nugalėtasis sako: „Tu,pasiutėli, numetei mane iš pagulų". Atsiranda kitas ir sako nugalėjusiam: „Eiva mudu". Išsiimstę ir išsitampę lipa ant kalno prie giedančiųjų.

7. Piemenų pautienė.

Ligi Sekminų bandai ganyti reikalinga daug piemenų, nes del žolės menkumo tuo metu banda labai judri: ėsdama nesustoja, ieško, bene ras kur geriau, be to, pavasarį galvijai badosi ir vaikosi. Pir-

miausia kaimų buliams ir jaučiams reikia sužinoti, kuris jų dikčiausias, kuriam kaip laikytis ir kurio lenktis. Net ir karvės pavasarį nenurimsta nesibadžiusios, nesivaikiusios. Pagaliau yra karvių „pavasaringų", jas reikia daboti, kad išvirtusios nepragaištų: reikėdavo duoti žinią į namus, kad ateitų prikelti. Del to ligi Sekminių gindavo iš kiekvieno gyvenimo; po Sekminių: iš gyvenimo dieną ginė, dieną — ne, vadinasi, ganė susidėję. Sekminėse, susidedant, įvykdavo piemenų apeiga, vadinama, „kepimas pautienės". Pirmą dieną Sekminių pamatai, kai į kiemą įeina būrys, nuo dešimties, piemenų ir piemenių; vienas neša krepšiuką, kitas kibirą, dar kitas ąsotį, terbelę ir t. t., kiti taip sau, be nieko. Suėję į grįčią, užpuola šeimininkę: „Tetule, duok miltų pautienei piemenėliams vargdienėliams, duok kiaušinių, duok taukų, duok pieno, duok druskos!". Visi prašo, šneka, nė vienas netyli, grįčioje pilna klegesio: „Tetulyte, mažai duodi, duok daugiau, dar truputį, dar!". Užpuola ir šeimininką: „Dėduti, duok griviną muzikantams, reikės dėdei (kerdžiui) ir tabakas nupirkti." Gavę, kiek gaudami (gana jiems niekada nėra), visas būrys tyloms iš grįčios išeina. Eidamas per kiemą, koks vienas pasako: „Tame gale geriau duoda, o aname — zaunyk, zaunyk..." Perėję per kiemą, medžiaga pautienei nešini eina į mišką kepti, virti, valgyti, lėbauti. Indai yra patiekti, šaukštą turi kiekvienas savo; virėjos — piemenės; kaip jos išverda, taip piemenys suvalgo. Kiek taukų gauna, tiek į pautienę sudeda. Kitą sykį del riebumo ne su šaukštais semia, bet su duona dažo. Kas lieka, parneša kerdžiui. Pavalgę šoka. Šeši piemenys kitame lauke gano kiaules; ko virus, kepus ir jiems reikia nunešti; taigi dvi piemeni pasiunčia su ąsotėliais prie kiaulininkų. Kai jau šokimui ir linksmybėms atėjo galas, kai jau reikia bandą ginti namo, kerdžius surėdo, kuriems kurioje dienoje ganyti, vadinasi — sudėjo. Mergaitės prašosi, kad joms nepaskirtų su vaikiukais ganyti; prašymas būna patenkintas: visos šešios mergaitės ganė visą dieną. Piemenų iš viso aštuoniolika: devyni gano vieną dieną, devyni kitą, kas dieną šeši prie galvijų, trys prie kiaulių paskiriami. Galvijus ganyti laikė lengvesniu darbu; tik tai negera, kad reikia anksti kelti, o kiaulininkai ligi pusryčių pamiega.

8. Mėšlaveztis.

Kaimiečiai, kokį darbą pradėdami, pradeda visi sykiu, norėdami sykiu ir pabaigti. Jie vienu metu sėja, vienu metu ir piauna, o nupiovę ir suvalę, vienu metu ir gyvulius užleidžia. Pabaigę vasarojaus sėjimą, visi imasi mėšlą vežti; kai pamato, kad vienas nuvažiavo gatve su

mėšlo valkčiu, visiems parūpo, visus paskatino. Pirm pradėsiant vežti, reikia tam tikslui prirengti ratai. Ratai, išskyrus tekinius, paties ūkininko dirbti: reikalui esant, pats ūkininkas savo ranka perdirba ir sutaiso. Prisirengimas prie vežimo reikalauja bent vienos dienos: reikia suieškoti ir sukalinėti lenterius, įskilusią „podušką" pakeisti nauja, kur kliba ručkas, padaryti, kad neklibėtų, įdėlioti naujas atasajas, aprūpinti ašis ir tekinius. Ratai buvo pavieniniai, vienu arkliu kinkomi ir nekaustyti, juose nebuvo nei menko geležiuko, nei menkos geležinės vinelės. Rodėsi, kad taip ir patogu; reikėjo tik vieno žmogaus kaime, kad jis nutekintų stebules, daugiau visus ratus padaro pats ūkininkas, nereikalaudamas kalvio. Taip nuo amžių ir buvo; tik štai, naujų laikų prieaušryje, atsiranda reikalas porinio briko: urmu parduotus reikėjo nuvežti ir pristatyti, kur reikiant, nuvažiuoti į Raseinius su rugių vežimu į turgų, į Rygą su linais. Tokiais žygiais pavieniniu menka tenuveši; ūkininkai vienas po kito ėmė rengti sau porinius brikus; mėšlavesčiui gi užėjus, ką besitaisinėjęs pavieninius ir gaišus prie jų, ėmė kinkyti porinį, kuris, būdamas geležimi kaustytas, buvo visuomet tvarkoje, visuomet parengtas. Iš sykio žiūrint į tokį vežiojimą išrodė, lyg tas daroma iš neturto, lyg kad, netekęs kasdieninio drabužio, apsivilktum prie darbo šventadieniniu. Toliau porinis kaustytas brikas įgavo visas teises ir pakeitė kelius pavieninius ratus; anie gi netaisomi, vos kenčiami, kaip karšinčiai, užkelti ant abarų, kad nesipainiotų, pamažėli išnyko. Palyginti su pavieniniais ratais porinis brikas mėšlaveščiui buvo keblus ir nepatogus. Mėšlo mėžimas priskaitomas prie sunkiausiųjų darbų ūkyje, o atsiradus poriniam brikui dar labiau pasunkėjo: reikėjo briką atbulą įtraukti į tvartą, nes del jo ilgumo negalima buvo įvažiavus apsisukti. Traukiant briką atbulą į staldą per mėšlus, aukštyn, išvadindavo jį velnio padarga, perkūnu, rupūže ir čemerimi.

Kas kita vežant pavieniniais ratais. Parvažiavus namo su tuščiais, jau tvarte randa primėžtą valktį; tas valktis stovi be pirmutinių tekinių, jų vietoje parama — tam tikra kaladžiukė. Parvažiuoti tušti ratai nukeliami nuo pirmutinės ašies, vadinasi, nukeliami nuo „keblų"; keblus priveda prie primėžto valkčio ir pakelia vieną tekinį taip, kad šerdešninkas primėžto valkčio įlenda į pritraukto valkčio ašies skylę; toliau pabaudžia arklį, tas timptelėja, parama pavirsta, pakeltas tekinis nusileidžia ant mėšlo. Tuo valktis tapo patiektas vežimui, ir išvažiuoja iš tvarto. Nukeltus tuščius ratus paremia kaladžiuke ir deda į juos mėšlą.

Su dabartiniais brikais šitokio veiksmo atlikti negalima, nes treininis juose įlenda savo grandimi į pirmutinę ašį, o šerdešnikas perlenda per grandį, ir jo negalima ištraukti, nes jis mėšlu uždėtas. Taigi prikrautą vežimą nei nukelti nuo pirmutinės ašies, nei ant jos uždėti, jei būtų nukeltas, negalima. Pavieniniuose ratuose buvo kitaip: treininis įleistas ne į pirmutinę ašį, bet į ručkų padrėčką ir užtaisytas aklinai, pirmutinė dalis laisva nuo užpakalinės dalies, jas jungia tik šerdešninkas. Tokiu užtaisymu negalima buvo pasitikėti nei sunkiai vežant, nei greitai važiuojant, bet buvo patogumas kitu atžvilgiu. Aukštaičiai ir dabar važinėja pavieniniais ratais.

Vienai minutei praėjus nuo įvažiavimo į tvartą dykais, arklys jau tempia valktį; veda jį už pavadžio mažas vaikas. Kelyje sutinka vyrą iš savo grįčios, važiuojantį namo dykais ratais; tikriau sakant, nevažiuojantį, bet jojantį, nes jis joja, arklys traukia ratus ir žmogų neša. Sutikęs savo berniuką, vyras nulipa nuo arklio, paima už pavadžio ir veda kitą arklį su vežimu į dirvą; berniukas lipa per ienas ant arklio, paspardo kulnais jam į šoną ir bidzena namo gauti tokiu pat būdu, kaip pirma, pilno valkčio. Vyrą dirvoje pasitinka mergaitė, kratinėjanti mėšlą, paduoda vyrui šakeles ir ima arkliui už pavadžio. Vyras verčia mėšlą iš valkčio mėšlo šakėmis (kablio niekas nevartojo). Mergaitė paveda arklį; jos reikalas, kad krūvelės būtų mažos, ji stabdo arklį tankiai ir trumpai. Ištuštinęs ratus, vyras sėdas ant arklio ir bidzena, pakol pasitinka atvarant pilną valktį. Mergaitė pasilikusi krato mėšlą, nes viena nesuspėtų.

Mėšlavežtis patenka, jei geras oras, bent šešias dienas; tuo metu gatvė pilna ratų, tuščių ir prikrautų, vežimas vežimą veja; pasitikusieji juokauja su kits kitu. Štai vaikinas joja raitas su tuščiais ratais ir pasitinka mergaitę, vežančią pilną valktį. Vaikinas, nusisukęs į mergaitę, atkartoja girdėtą jos dainuotą dainelę: „O ašai, jauna, vargo nebojau, kad bernužėlį pasidabojau“. Mergaitė, jam atsilygindama, leido į jį mėšlų saują. Tas pats vaikinas, pasitikęs kitą sau lygų, šaukia: „Mainykime kumelėmis; kiek duosi priedo?“ Kelias prikratytas mėšlų; tuos mėšlus kiekvienas nušluos po savo dalimi ir apkaups bastučius ir svogūnus. Jei pasitaiko lytingas laikas, tai kaime mėšlavežtis sunki, tekiniai grimsta ir kelyje ir dirvoje.

Kalbamas darbas sunkiausias pakelti arkliams: jie be sustojimo tempia ir tempia. Kas gali, keičia arklius: vienais veža ligi pietų, kitais po pietų. Pusryčiui r paldieniams duodama arkliams abrako, pietums — šieno su vandeniu, užpraduotu miltais. Viename pilname

gyevnime išvežama ligi dviejų valkčių ant šešių hektarų pūdymo. Išvežę mėšlą, arkliai, galima sakyti, pabaigia šių metų darbą, lieka tik akėjimai ir važiojimas iš lauko šieno ir javų; arkliai nuo to nepavargsta, dar atsigauna. Mėšlų aparinėjimo darbas — jaučiam nesunkus, nes pūdymas iš pavasario suartas, tik įkyrus del daugybės vapsvų ir bimbalų, naktimis puola musės ir uodai.

Tuo laiku žmonės trumpiausiai miega; miegas be sapno gilus ir sotus. Prisisrėbę vakarienės gulti eina išpūstais pilvais, kas į daržinę, kas ant namo; kaip atėjo, taip pavirto: nusirėdyti nėra ko, nes vienmarškiniai ir vienkelniai, visas patalas menka pagalvaitė ir apsiaustas del viso ko, atsargai. Išbunda, kai kerdžius triūbija, atsikelia ir eina. Kai kuris, makaruodamas ranka apie burną, taria žegnonės žodžius ir taip juos skubėdamas sutrumpina, kad išeina kažkoks pasakymas; vis delto Dievą pagarbina. Šeimininkas ir šeimininkė, labiau atsidėję maldai, kalba poterius darydami savo ruošą.

9. Šventas Jonas.

Šventas Jonas atneša šienpiūtės pradžią ir gražiausią vasaros laiką: ilgos ir šviesios dienos, trumpos, netemstančios naktys teikia žmogui linksmumą, teigiamai veikia senus, didindamas norą gyventi, o apie jaunus ką bekalbėti. Jie po sunkių savaitės darbų šeštadienio vakarą, nesirūpindami rytojumi, negreit sugula. Juos kažkas kažkur traukia ir masina, vaizduotė nešioja po geltonus saulėleidžius, po užkerėtą deivių ir raganų kraštą, kol galiau, nuovargio įveikti, patenka į saldaus miego glėbį. Švento Jono naktis turi ypatingą galybę, jai net gamta pataikauja: nežinau tokių metų, kada ši naktis būtų ar vėjuota ar lytinga — visuomet šilta, graži, rami. Nebe reikalo šią naktį ir papartis žydi. Šatrijos kalnas toli nuo aprašomos vietos, net nežinoma, kurioje jis pusėje, bet kiekvienas moka apie jį šį tą pasakyti: „Šią naktį ant Šatrijos kalno susirenka raganos, sujoja ant piestų raitos, kūrena ugnį, renka uogas ir neša prie ugnies sėdinčiam seniui su alksnine nosimi. Auštant vėl išsiskirsto."

Vakare prieš Šv. Joną, pavalgę vakarienę, jaunieji eina į gatvę, darželiuose randa mergaites besėdinčias ir vainikus bepinančias. Po kiek laiko mergaitės susieina į būrį, prie jų pritampa būrys vaikinų; jos nešasi vainikus ir gėlių ryšulius, jie gi koptus. Eina visi į lauką kryžių kaišyti, kad rytą visi pasigrožėtų rožių, lelijų, šparų, gvazdikų, pinavijų, rugiagėlių sunkiais vainikais, kryžius apmovusiais, smulkiais

šimtažiedžiais ir žaliomis rūtomis, Dievo kančias apkaišiusiais. Prie kryžių pastatytos koptos: viena mergaitė pasilipusi kaišo, kitos jai paduoda ko reikia: vainikų, gėlių, siūlų. Vaikinai sėdi žolyne, už jų nugarų drieželė rugiuose gieda savo giesmelę, trumpą, gražią: „Gręžk, gręžk, gręžk, gręžk.“ Kitoje kelio pusėje garsinasi putpelė; jos giesmelė: „Putpilikšt, putpilikšt“... Viena mergaitė bestovėdama pasakė: „Tos paukštelės, kaip mokėdamos, Dievą garbina, jų giesmę Dievas priima sau už garbę.“. Toliau ta pati mergaitė seka pasaką:

„Važiuoja keliu kunigas ir mato — šaly kelio, per griovį šokinėja vaikelis; šokst į vieną pusę ir sako: — tai Tau, Dieve — šokst į kitą pusę — tai man, Dieve. Taip šokinėja vaikelis tai į vieną pusę, tai į kitą pusę griovio, ir vis sako: „Tai Tau, Dieve, Tai man, Dieve, tai Tau Dieve, tai man, Dieve“. Kunigas liepė sustoti vežėjui ir paklausė vaikelį:

— Ką tu ten veiki, vaikeli?

— Gi aš Dievą garbinu.

— Kas tavo do garbinimas šokinėjant per griovį.

— Kaip aš moku, taip garbinu.

— Eik šen, aš tave išmokysiu poterių.

Vaikelis eina prie kunigo. Juodu skyrė vanduo. Kunigas mato, kad vaikelis eina viršum vandens, ir labai nustebo. Ėmė mokyti poterių; mokė mokė ir išmokė. Dabar tas vaikelis eina sau nuo kunigo, o priėjęs prie vandens, jau nebe viršum eina, bet brenda. Mat, užtatai nepaeina viršum vandens, kad jis dabar moka griešnų žmonių poterius. Dabar kunigas ir sako jam: „Vaikeli, geri ir tavo poteriai; kaip garbinsi Dievą, vis priims; jei tik garbintum.“

Apkaišę vieną kryžių, būriu eina prie kito, kol apkaišo visus šio lauko kryžius. Ano galo mergaitės kaišo ano lauko kryžius. „Rytą žiūrėsime, kur bus gražiau apkaišyta, ar mūsų ar ano lauko“, mąsto sau mergaitės. Grįžta dainuodami. Jau kaimą priėjo, jau būtų galas šiam žygiui, reikėtų skirstytis, tik dar nė vienas nenori miego; taigi apsistoja prie vartų, pabaigia dainą, toliau šokius šoka, griežiant keliems vaikinams liežuviu. Šiandien vakarą Jonus reikia rišti, bet jie atsargūs, į būrį neina, pasilieka namie. Vienas Jonas, sumasintas dainomis ir šokiais, neištvėrė ir atėjo į prievartį, jį greitai pamatė. „Gi štai Jonas! Vaikai, mergaitės, imkime — vinčiavokime, riškime Joną!“ Ir pagavo Joną mėtyti į aukštį, tai stačią, tai gulsčią, visaip vailiodami ir vis rėkdami: „Opa opa, valio!“ Nukamavę ir nusikamavę, paleido; netrukus šiam nešventajam Jonui atsirado vainikas; jis nupintas iš lankos žolynų ir

pakabintas Jonui per pečius. Neužmirštas nė tas Jonas, kuris neatėjo kryžių kaišyti: jis rytą atsikėlęs rado ant kiemo vartų užkabintą vainiką.

Įdomu būtų sužinoti kalbamos apeigos kilimą; ji turi tautinės tikybos žymių. Viena, kad, kaip dabar, Jonus riša, vadinasi, kabina vainikus ant pečių, arba sujuosia vainiku; antra, kad riša visada iš vakaro prieš vardinę dieną. Vakare prieš šventą Mataušą vaikinai po vakarienės ne gulti eina, bet tariasi: „Eime rišti Mataušų". Dar ir tai — senoviniai mūsų tautiniai vardai neturėjo, kaip dabar krikščioniškieji, paskirtų sau dienų. Atėjus tam tikram vakarui, draugai rišo Bernotus, Ignotus, Vaidotus, Ripikus ne delto, kad ryt bus švento Vaidoto ar kito diena, nes tokių šventųjų nebuvo, bet del kita ko. Sužinoti tai kita ir yra įdomu. O kad riša, tai tikra, nes jei nebūtų rišę kadaise, tai nerištų nė dabar, nė kalbos apie rišimą nebūtų. Sveikinimas vardinėje dienoje būtų atliekamas taip, kaip dabar visoje Europoje.

Yra moterų, kur nusimano ligų gydyme; jos visada turi atsargos tam reikalui tinkančių sėklų, šaknų, lapų, pririnktų iš lankų ir pievų paskirtu pavasario laiku, būtent, vakare prieš Šventą Joną. Eiti tą dieną į lanką žolių rinkti, vadinasi, „kupalauti". Rinkimas vaistinių žolių dabar mažai bevartojamas, gi žodis kupalauti visai iš kalbos išėjęs.

10. Šienapiūtė.

Tinkamai įsitaisyti dalgį šienui piauti turi mokėti kiekvienas kaimo darbininkas, jei jis nenori prašyti kito pagalbos; bet, deja, ne kiekvienas gali tinkamai prirengti dalgį. Dalgis reikalauja smulkaus įsidėmėjimo į jo užmačias tveriant jį į kotą; gi kalant (plakant) dalgį reikia smulkiai matyti ir suprasti, kaip tysta plienas, plaktuku mušamas kuo siauriausiu ašmenų pakraščiu. Tik pradedąs piovėjas kad ir žinodamas, kur mušti reikia, pataiko plaktuku sykį toliau nuo ašmenų, kitą sykį per pentelę: jo ranka neįpratusi, jam negalima duoti gero dalgio, jis, du tris sykius iškalęs, taip sugadins dalgį, kad jo niekas nebepataisys, juo mergaitė tik žirnius begalės piauti. Tokio dalgio ašmenys susidėję vingėmis, vadinamomis „plumpote". Tiesa, dirbtuvės dirba mašinėles dalgiui iškalti ir įtverti, bet tikri šienpioviai į jas nė žiūrėti nežiūri; iš pradžios puolė jų pirkti, tik neilgai; dabar tų mašinėlių vėl nėra. Mokąs gerai įtaisyti dalgį nuo seno buvo kai-

miečių gerbiamas. Nebe reikalo tūlas ūkininkas, įėjęs į kapines, atsidūsta ir ištaria: „Kokių čia artojų, kokių šienpiovių ilsisi!“

Seniau dalgis sunkiau buvo gauti, negu dabar, delto labiau jį skalsino. Dabar šienpiovys turi akmeninį sodoklį ir juo galanda dalgį po kiekvienos pradalgės. Seniau irgi turėdavo sodoklį, bet pasigaudavo jo retai, tik tada, kai ašmenys pribukdavo, nes akmuo ėda plieną ir pagreitina dalgio dilimą. Kad dalgio užtektų ilgesnį laiką, šienpiovys, be sodoklio, turėdavo dar pustyklę. Buvo tai maža medinė mentelė, prirengta taip, kad trintų plieną iš lengva, atitiesdama pradedančius linkti ašmenis. Rengdamiesi šienpiūtei, vyrai prastame katile virindavo dervą, sumaišę ją su degutu; kai matydavo, kad derva ataušusi gali sukietėti, į ją įdėdavo smulkių smilčių, gerai išmaišydavo ir, kiek praaušinę, tepdavo pustyklę. Šia tyre tepdavo iš abiejų pusių pustykles piršto storumo sluoksniu; paskiau apdailindavo ir pastatydavo saulėj išdžiūti ir sukietėti. Kiekvienas vyras prisidirbdavo ligi dešimties pustyklių, nes jos greitai susidėvi: iškrito iš rankų, puptelėjo į žemę — ir nukrito derva nuo vienos pusės visa ar dalis; jau ta pustyklė niekam netinka, reikia imti kitą. Ir medis tinka dalgiui pustyti, tik reikia patraukti pustyklę į žemę, pav., į skruzdėlinį kupstą, nuo ko prilimpa prie medžio smėlio grūdelių — ir dalgis kiek klauso. Kai dalgis nustoja pustyklės klausęs, tada šienpiovys griebiasi sodoklio. Pagalandus sykį sodokliu, vėl pustyklė tinka; galų gale reikia dalgį kalti. Šią gadynę dalgis branginamas mažiau, gi sveikata daugiau, per tai dalgius galandama vien su sodokliais, net ir su pielyčiomis.

Po Švento Jono kurį rytą išgirdome šienapiūtės dainą: „Valioi, mano dalgeli“... Sakome: „Tai dvaro lankas šienauja, metas būtų ir mums pradėti, tik praleisime Šventą Petrą“. Dažnai kaimo pievos nesusieina su jo laukais, dažnai reikia važiuoti per kito kaimo laukus, net ir per kelių kaimų; tuo šienpiūtės laikas įdomus. Vyrai išeina į pievas savaitei: ten guli ir kelia, ugnį kūrena, valgyti verdasi, ten krūmai, giria ir pelkės, ten miško oras, miško gyventojai: voverys, balandžiai, geniai. Žmogus jaučiasi laisvas, malonus būvis atpildo už sunkų darbą. Visą dieną rankos, pečiai ir sprandas prakaituoja, letenos dikčiai spaudžia dalgio rankenas, darbininkai turi pradalgėmis eiti po kits kito, vienas kito nepaleisti; menkas piovėjas turi geram greitumu prilygti. Štai ateina kaimynas pypkės užsidegti, susirinko trise į krūvą, šnekasi apie gerumą ar prastumą piaunamos žolės. Sumanė pavaliuoti, pasikvietė ketvirtą, sustojo prie kits kito, vienas užtraukė, kiti pritarė:

„Valio mano dalgeeeeli, valiooooi, valiooooi!
Nepapustęs dalgeeeeelio nepapiausi šieneeeelio,
Valioi mano dalgeeeeeli, valiooooi valiooooi!
Sunku dalgelį traaaaukti, ilgu vakareeeelio laukti,
Valioi mano dalgeeeeeli, valiooooi, valiooooi!

Ir tiek, ir visa daina; turinys jos ne platus, bet atlikimas reikšmingas: gaida jos — tai skundas darbo sunkumu, garsumas turi prilygti girios didumui — turi būti taip garsi, kad giria skambėtų. Išgiedoję vieną eiliukę, nutyla ir laukia, kol giria atkartos paskutinį žodį „valiooooi"; išgiedojus antrą eiliukę, giria atkartoja „šieneeeelio", ir taip ligi galo gieda, girios pritariami ir pamėgdžiojami. Lankose girią užvaduoja upės, kalnai ir šlaitai. Giedojo mūsų vyrai, pagiedojo ir pabaigė; už iš miško pasigirdo kitas giedojimas, kita giesmė, tik ta pati gaida:

„Velik būtum nevaliavęs, žydo pačią nebučiavęs!"

Mūsų vadovas greitai sumetė, kaip anam atsakyti:

„Dėkui tau už parodą, pabučiuok tu jai!.." Pasakė, kur anas turi jai pabučiuoti. Davę tokį atsakymą, mūsiškiai nutilo ir laukė, ką anie užgiedos, bet anie neužgiedojo, tik nusijuokė. Mūsiškiai girdėjo anuos nusijuokiant ir patys nusijuokė. Vienas pastebėjo: „Tai iš Liaškaus pievos". Pasilsėję, pasilinksminę patys ir anuos palinksminę, ėmėsi kiekvienas savo dalgio, stovinčio žemėje įsmeigtu kotu, ir stojo į pradalgę.

Pusryčių metu atvažiuoja mergaitės su pusberniu ir piemeniuku ir atveža valgyti pusryčių ir pietų ąsočiuose ir terbose. Ąsočiai tam reikalui perkami kuodidžiausi, pas mus lauknešių nevartoja. Išleisdama valgymus į pievas, šeimininkė pati sukrauna į ratus, rūpindamasi, kad puodai nesudūžtų, kad viralas nesiteleškuotų, kad neišsilaistytų. Viena mergaitė tvarko arklį, kita rūpina indus. Kamščiai ąsočiams padaryti iš suraitytų karnų, apvyniotų skarmaliukais ir ant viršaus kopūstlapiais. Nežiūrint visokeriopos atsargos, ąsočiai atvažiuoja į pievas baisiai apsilaistę. Valgymas turi būti maistingas, mėsos užtenkamai, nes čia yra svetimų žmonių, šeimininkei ir visai grįčiai galėtų būti aptarimas. Penktadienį, kad nėra nei pieno nei mėsos, šeimininkė turi ko nors pramanyti ir tiek: duok silkių, duok aguonų pieno su cukrumi, iškepk po raguoliuką kvietinio ragaišio, išgalvok, ką įmanai.

Mergaitės pavalgydino vyrus ir pačios sykiu pavalgė, nes namie nėr kada gaišti, atvažiavo nevalgiusios. Kas atvežta pietums, sukelia

ir sukabina ant medžio šakų, kad šunys neprieitų. Atvažiavo į pievas dvejais pavieniniais ratais ir atsivedė kitus arklius. Mergaitės grėbia, pusbernis arklius daboja, bet ir jam yra grėblys, ir jis, bedabodamas arklius, turi šieną grėbti. Pusbernis taikosi išsisukti ir eina vis arklių žiūrėti, kad į mišką nenueitų. Mergaitės jį kolioja: „Tu, dykūne, tinginy, visą dieną po mišką valkiojais, nenorėdamas grėbti, nė sykio grėblio nepatraukei". Pusbernis kertasi, neužsileidžia: „Gi ar jūs savo liežuviais išvaduosite, kad Bogušas parves ir uždarys arklius?" Mergaitės grėbia, krato, varto, džiovina, daboja ateinantį debesį, į kupečius deda, dainuškas dainuoja. Giria joms nepritaria, tik klausosi. Pavakary grėbimo galas, jau rasa ant šieno krinta; viena mergaičių eina vakarienės virti, kitos eina vežimų krauti; vežimų krauti ateina vienas vyras. Šiandien su šienu namo nevažiuoja, nes parvažiavus nebūtų kur arklių dėti. Pavalgius vakarienę, arklius suveda prie ugnies, pririša prie kuolų, ir stovi jie trumpą vasaros naktį. Del ugnies nepuola arklių uodai, ugnies ir vilkai vengia.

Ryt rytą, kai tik švinta, kinko arklius ir siunčia mergaites su šienu namo. Arkliai vedami už pavadžių; vadžių čia nėra; mergaitės atvažiuodamos buvo pasitvarkslavę šienviržėmis virvėmis. Mergaitė, eidama pirm arklio, nežiūri, kaip yra su tekiniais, delto tankiai atsitinka vežimui pavirsti, bet tai menkas vargas; mūsų mergaitės važiuoja ne vienos, paskui jas važiuoja kitų kiemų mergaitės su šienu. Tuojaus subėga kelios, dar atsiranda vienas vyras ir besijuokdami: „Krikštynos, prikeltuvės", berėkaudami, kaip bematai, vežimą pastato. Dabar vežimas labai nukrypęs į vieną pusę; parverčia jį ant kito šono, ir prikelia antrą sykį; ir vežimas vėl tiesus; iš naujo virves perveržia, ir menkasis vargas prašalintas. Vyras nueidamas pasako: „Daugiau prikeltuvių nedaryk!" Parvažiavusios mergaitės sausąjį šieną sukemša į galą, nesausąjį paverčia kluone. Tuo tarpu šeimininkė baigia virti ir tiekti pusryčius, ir netrukus mergaitės, kada valgę, kada ne, vėl važiuoja, kaip vakar, su puodais į pievas. Šeimininkė, viena namie pasilikus, vedasi mažiukus į kluoną ir, jiems padedant, krato šieną ir varto po kelis sykius, vadinasi, džiovina. Pabaigus dižovinimą, skubina sunešti į daržinę. Tuo tarpu pataikūnas studenčiukas sėdi ant tvoros ir gieda: „Palūkėk, debėsėli, kol motulė šieną suneš!"

Menki niekai sunešioti ir sukimšti šienas į daržinę, bet ir tam darbui kitas paprotys atsirado. Dabar nešioja šieną pasismeigdami geležinėmis šakėmis, o tada ir vyrai ir moterys ėmė šieną plakais: sukerta plaką ir užsikelia su grėbliu ant pečių; nepratęs plako neužsikelsi, vy-

ras vienu grėbliu nešdavo visą pūdą šieno. Kad paduoti šieną ant balkio, motina atremia į balkį dvi sklidžias karteles, pavyzdžiui, naščius, ir jais užvaro plaką ant galo, grėbliu stumdama. Vaikai ant galo irgi išmokyti priimti plaką, be to mokslo plakas suirs ir nukris vėl ant žemės.

Kraudami vežimą taip pat paduodavo šieną plakais: po vieną plaką ant keturių ragų (kerčių), po vieną ant dviejų šonų, iš viso šeši plakai, tai viena eilė. Tokias eiles išvaro tris; dar po vieną plaką į ručkus; iš viso dvidešimt plakų arba pūdų sudaro vieną vežimą pavieniniams ratams. Taip vykdavo šienapiūtė, šienaujant giriose ir šiaip jau tolimose pievose. Vyrai išeidavo iš namų visą savaitę, pareidavo pabaigę piauti ir vežti. Išsiilgę namų ir laukų, grįždami per pasėlius, į juos įsižiūri ir kitą sykį pasako: „Žiūrėkite, vyrai, kaip pasitaisė vasarojus!"

Iššienavę pievas, ima šienauti laukus ir paruges. Jau ne taip smagus laikas: besiartinanti rugiapiūtė skatina su šienu pasiskubinti; ką čia bevaliavęs; nei čia girios, nei čia kalnų, prisivaliavome pievose. Kiekvienas patylomis tik skubina, tik skubina greičiau šieną sutraukti, atmesti tą rūpestį.

Lankų šienas sudarydavo menką dalį, miško šieno visada būdavo daugiau. Tas būdavo skiriamas į dvi dali: trako šienas (trakas — tai miškas, kur tankiai aikščių), smulkus ir laiškuotas, jį kraudavo daržinėje atskirai, juo šerdavo avis; palaukės šienas — tai smilgų ir kitų varpočių šienas, jis geriau tinka arkliams ir karvėms. Šienaudami po miškus, vyrai pasirūpindavo visiems metams beržinių ir pušinių šluotų, pasiplėšdavo karnų, pasiieškodavo kempių ugniai skelti (tam rekalui vartojama kempė vadindavosi „ščyras"). Šeimininkės nenori apsieiti be pušinių šluotų, nes jų spygliai nenubyra net karštą krosnį šluostant; eglinės ir beržinės nuo pirmo šluostymo ražais palieka.

Šneka, kad su šienu parvežama iš miško gyvačių. Galimas daiktas. Pasakojama toks juokas: siuvo pas žmogų siuvėjas žydelis; buvo vasaros metas. Šeimininkė siunčia jį nakvoti į daržinę ant šieno. Jis girdėjo, jog atsitinka, kad žmonės su šienu parveža namo gyvačių. Taigi, užsilipęs ant galo, užveda kalbą su ten gulinčiais vyrukais.

— Ar nėra čia gyvačių?

— Iš kur jos čia atsiras, — sako vienas. — Kam tau reikia gyvačių? Ką tu veiksi su jomis? — sako kiti.

O buvo ten vienas juokdarys; ot, jis ir užveda kalbą. Anais metais, kai jis buvęs ten ir ten, parvežę su šienu iš miško gyvatę ir su-

kimšę į galą. Ant šieno gulėję žmonės, vienas miegojęs išsižiojęs. Gyvatė šliaužusi po šieną, radusi atvirą burną, pamaniusi, kad tai urvas, įlindusi jam į nasrus, o iš nasrų į pilvą. Kas daryti? Kas daryti? Subėgusios kaimo bobos, o nežinančios, kas daryti. Viena ėmusi jam duoti rūgusio pieno; tas riję riję rūgusį pieną, kiek tik galėjęs nuryti, gi gyvatė pati ir išlindusi. Siuvėją paėmė baimė beklausant. Kitą dieną vėl reikia eiti į daržinę gulti; klausia siuvėjas šeimininkę: „Ar yra rūgusio pieno?" Ši sako: „Juk daviau miltų, sviesto, vireis vakarienę, dar užsigeidei rūgusio pieno". Nuėjo siuvėjas į daržinę, užlipo ant šieno ir atsigulė į savo vakarykštį guolį. O tas vaikis, kuris šnekėjo vakarop apie įlindimą gyvatės į pilvą, turėdamas laiko, dieną po siuvėjo guoliu pakišo virvę, gi kitą galą virvės nuvedė į savo guolį. Kai siuvėjas atsigulė, jis truputį trūktelėjo virvę, paskui labiau. Siuvėjas šoko iš patalo surikęs „gyvatė!", kriste nukrito nuo šieno ir išlėkė iš daržinės.

11. Rugiapiūtė.

Aprašomų 1862 metų derlius buvo nepeiktinas: rugiai buvo „Dievo malonė", vasarojus irgi geras. Liepos mėnesiui įpusėjus šienas buvo suvalytas, rugiai — nori piauk, nori dar laikyk dieną kitą. Šiandien sekmadienis, ateinantį sekmadienį bus Škaplierna — rugiapiūtės metas. Tėvas, parėjęs iš rugių lauko, sako šeimynai: „Jau rugius galima piauti, rytą mėginsime". Mūsų šeimynos sudėtis sekanti: tėvas, motina, aš — dešimties metų vaikas, sesuo Morta penkiolikos metų ir dar du mažesni už mane; tai tiek savųjų. Samdyti: vyras, pusbernis ir piemuo.

Rytojui išaušus vyrai ėmė taisyti dalgius: juos reikia iškalti, pertverti ir įtaisyti lankelius. Jie nuo pernykščių metų tebekabo svirne po stogu, greta lašinių, vadinasi, daboja lašinius. Su tais dalgiais piauna rugius ir vasarojų; čia pat dar kapso dalgiai šienapiūviai, visai netikę, su jais mergaitės, daužydamos grumtus, žirnius piauna. Geriausieji dalgiai laikomi šienui piauti. Piovėjai, pirkdami dalgius, renkas geresnius. Per Švento Petro atlaidus miestelio gatvėse stovi žydai su pilnais ratais dalgių; žmonės renkas, renkas geresnius ir išima ligi paskutinių už tą pačią kainą, už keturis penkis auksinus. Dalgis pasirodo koks esąs tik po ketvirto kalimo ir būna nuskiriamas ar šienui, ar rugiams, ar žirniams. Žirnapiūvių būna daugiau, negu reikia, juos neįtvertus užkiša už gegnės, kol prireiks peiliams dirbti arba

kirviams užmesti. Per atlaidus miesteliai gaudžia nuo dalgių ir puodų skambėjimo. Šeimininkės rūpinasi net puodais ir dubiniais, nes darbymetį daug jų reikia. Kol vyrai dalgius ruošia, rinkėjai kojas aunasi. Vyžų buvo iš anksto pripinta, dabar tik reikėjo apverti ir kojas apvynioti autais.

Po pusryčių tėvas ir samdytas vyras, Kasparas, dalgiais nešini, išėjo rugių piauti. Juos sekė pusbernis Praniukas ir Morta — rinkėjai. Aš, čia pat, prie piovėjų, penketą arklių vedžiau į vidupievį ganyti. Piovėjai nuėjo į geriausius rugius, nes tie buvo nokiausi. Tėvas, apžiūrėjęs rugių palinkimą ir, nustatęs, iš kurio krašto pradėti varsną, pasakė: „Pone Dieve, padėk!" ir ėmė varyti pradalgę. Jam rinko Morta. Morta jau pernai mėgino to sunkaus darbo, pripuldama retesniuose rugiuose. Šiemet, vieniems metams praėjus, drįso stoti nuolatine rinkėja. Praniukas rinko Kasparui. Jis sakėsi ne tik galįs rinkti, bet ir kirsti, kad tik jam būtų rinkėja. Abu rinkėjai labai stengiasi, bet vis delto pasilieka nuo kirtėjų. Tėvas, išvaręs pradalgę ir įsmeigęs dalgį į žemę, suriša du tris pėdus už Mortą. Kasparas, geruoju bardamas Praniuką: „Ar nereiks ištaisyti klyną, kad taip liekies?" irgi surenka po pėdą kitą. Taip piaudami nupiovė nedidelę varsną ir ėmė pėdus nešioti į krūvą. Rinkėjai, sunešioję pėdus, grėbstė rugienas, o piovėjai statė mandelius. Statė po dvyliką pėdų į mandelį, sustatė dvi eili, kiekvienoje po vienuoliką.

Tuo tarpu ir motina iš rugių pasirodė su pietumis. Tėvas prakalbino ją žodžiais: „Atvilkai į patį laiką, su viena varsna apsidirbome". Indus su pietumis pastatė prie mandelio. Kiekvienas darbininkas iš paskutinės krūvos atsinešė po du pėdu atsisėsti. Susėdo visi aplink pastatytų ant žemės dubinėlių barščių ir valgė. Pavargę valgė visi tylomis, tiktai Morta paklausė:

„Ar ilgai mes užtruktume taip piaudami, pakol visą lauką nupiautumėm?" Tėvas į tai: „Per dvi savaiti neįveiktumėm, reiktų griebti trečios". Išvalgius barščius, motina pastatė kitą dubenėlį, pilną supiaustytų lašinių gabalėliais, apibarstytais svogūnų laiškais. Svogūnai susmulkinti ir sutrinti su druska buvo gausūs lašiniuose.

— Prašom eit prie mėsos, — pasakė statydama.

— Prie mėsos reik drąsos, — sumetė Praniukas.

Darbininkai, barščiais nuraminę pirmąjį alkį ir nuovargį, uoliau pradėjo šnekėti ir klausyti. Pradėjo Kasparas:

— Tarnavau aš užpernai Kairenėliuose pas Laukį. Su manimi drauge tarnavo per vyrą kitas, Karolis Šidlauskas, nedidokas žmogus,

pramanytas Karaliuku. Ot, tas tai turėjo drąsos prie mėsos! Kol mes suvalgome po vieną gabalėlį, jis po du nuryja. Paskui prašėme šeimininkės, kad nesmulkintų mėsą, kad padarytų kiekvienam gabalais.

— Tai jis, tur būt, skubina — sako motina.

— Kaip tai skubina? Ko jis skubins, dar lėčiau už mus valgo. O tai ten žmogus! Kažin, ar yra kitas toks sviete? Didumo man ligi pažastų, storumo storesnis, be ūsų, be barzdos, be antakių, be blakstienų.

— Matyti toks bažnyčioje... — pasakė Morta.

— Tai mat, būta jo ir bažnyčioje. Aš nemenu, kad jis kada būtų į bažnyčią įėjęs. Sekmadienį, kai žmonės į bažnyčią eina, tai jis į mišką riešutauti ar grybauti. Kiek sutiko algos, tiek ir paima per Kalėdas. Per metus neišima nė kapeikos. Dvidešimt rublių sulygo — visus per Kalėdas ir paėmė.

— Tai kam imti, kad pas šeimininkę viskas patiekta: ir valgis, ir drabužis? — sako Morta.

— Neėmęs negali būti, — atsako Kasparas, — nes tai šio, tai to reikia. Tenka ir kiteliuką kokį įsigyti — be dviejų rublių nebus. Štai švogeris paprašė į kūmus — pusrublis sprogo. Visaip per metus atsitinka. Kad kažin kaip laikykis, o penkis rublius turi išimti.

— O kodel anas neišima?

— Kas taip padarys? — tęsė toliau Kasparas. — Išeina į lauką arti — vienoje kišenėje neskaptuoti šaukštai, kitoje skaptai. Mes jaučius ilsindami susėdame ant griovio kranto pypkių parūkyti, o Karaliukas šaukštą skaptuoja, jei ne, tai iš tošies tabakerkas dirba. Kaip matai sunėrė: ir dugną įkalė, ir užvožaliuką pritaisė. Kur jis deda savo šaukštus ir tabakerkas, pekla jį žino. Tais metais prisiriešutavo šešis gorčius riešutų, o nieks nematė, kad jis kam duotų, ar pats vieną riešutą perkrimstų. Kam nors parduoda. Jo pinigų niekas nežino. Piršk jam kokią beturtę mergaitę, tai išgirsi: „Yra to labo“, piršk su gyvenimu, į užkurius, tik klausos. Neatsiranda toks, kuris jo pinigus pavogtų.

— Man toks verčiau, kaip kitoniškas, jeigu tik netinginys. Su tinginiu tai bėda, o kad tas sau kropštus, tai ir gerai — sako šeimininkas.

— Yra ir daugiau tokių, — sako motina. — Rykliuose yra toks ant skatiko užmiręs žmogus, kuris pačią piemenės vietoje laiko. Lašinių paltys visos prapiaustytos. Važiuodamas į turgų nuo kiekvienos palties atsipiauna po bryzą ir parduoda, o kai lašiniai pabaigti, pačią

bara, kam ji neskalsina. Sūnūs suaugę, o tėvas jiems neduoda niekada pinigų; mato, kad batuoti vaikščioja, o neklausia, iš kur batams pinigų ėmė. Jam verčiau — tegu vaikai taisosi pasivogdami iš tėvo, negu kad jo paties ranka duotų. Pinigų turi, tik niekas tais pinigais nepasidžiaugia. Toks žmogus — paskutinis žmogus.

Taip šnekėdami suvalgė mėsą. Į tą vietą, kur stovėjo dubuo ir dubinėlis, motina papylė iš terbos ropių. Suvalgė ir ropes. Po pietų kiekvienas nuėjo į mandelio paunksnę, kur sėdėdami, ar gulėdami pusę valandos užsnudo. Pirmas pakilo tėvas. Jo šnarėjimą išgirdo kiti ir visi pakilo kaip vienas žmogus. Atleisdamas namo motiną, tėvas įsakė, kad rytojui pakviestų Juškus abudu ir Mikelio rinkėją. Rugiai, girdi, visai piautini; jei taip pabūsianti giedra, tai savaitės gale jau būsianti skubra. Su šiądienykščiais rinkėjais viena gaišatis.

Prieš mūsų rūmą, kitoj pusėj gatvės, buvo nedidelis rūmiukas, su dviem atskirais butais. Kiekvienas butas turėjo atskirą kambarį ir prieangį, vadinasi, buvo du kambariu su dviem nuomininkais. Geresnėje gyveno Juška, atidirbdamas dvidešimt keturias dienas per metus. Gyveno vienu du su pačia, jau nejauni žmonės. Vaikai jų gimė ir mirė, gimė ir mirė, kad pagaliau nebeturėjo nė vieno. Juška jaunystėje mokėsi, norėjo eiti, kaip jis pats sakė, į klierikus, tik nelaimė — susitiko su mergaite ir ją vedė. Juška kunigu nepadarytas, bet ir bernas nesugadintas; kad dalgio ir žuobrio įsitaisyti nemokėjo, tačiau darbo dirbti netingėjo. Vasarą daug kas kviesdavo jį dirbti ir sodindavo jam bulbių, už aštuonias darbo dienas pūrą. Jo tikrasis darbas buvo žiemomis mokyti vaikus: kas savaitę nuo kiekvieno vaiko imdavo po griviną, be to, gaudavo visą maistą. Vaikai jam padieniui nešdavo valgį. Valgis „daraktoriui" buvo pataikomas: mokydamas mito pampuškomis, pyragaičiais, kepaliukais. Net ir varginga nuomininkė, leisdama mokytis savo vaiką pas Jušką, irgi pasistengdavo nepasilikti nuo kitų: pasirūpindavo pataisyti geresnių valgių „daraktoriui", nes tat tekdavo sykį per tris keturias savaites. Per žiemą Juška prisirinkdavo pinigų ir javų tiek, kad galėdavo reikale sugelbėti vieną kitą ūkininką. Be to, jam nereikėjo lapinės tabokos piaustyti ir deginti, kaip visi kiti kaimiečiai darydavo: jis, turėdamas pinigų, pirkdavo piaustytą, sudėtą į mėlyną pokelį taboką, ir tuo turėjo teisės prieš kitus didžiuotis. Ką teikdavosi pavaišinti savąja puškava taboka, tam duodavo prisikimšti liurką (pypkę), kas būdavo didele malone laikoma.

Dabar tokių žmonių kaip Juška nėra. Kad būtų, tai jie rašinėtų vekselius, sutartis, parašus, laiškus ir t. t. Seniau to nebuvo, nieks nei

laiškų nesiuntinėdavo, nei iš pašto jų iminėdavo, pinigus skolindavo be vekselio, davinėdavo tam, kuo pasitikėdavo. Ne sykį tėvas mirdamas sakydavo savo vaikams, pas ką yra jo pinigai; pas tą penki rubliai, pas tą trys, pas tą pusė, ten rugių pūras, ir to užtekdavo, o skolininkai skolos niekados neužsigindavo. Nieks nežinojo, kad laiškams siųsti yra tokia įstaiga — paštas. Svarbiam reikalui esant laiškus siųsdavo per pažįstamą žmogų. Tai pasitaikydavo retai.

Antras nuomininkas buvo žydas, Mikelis. Jis turėjo pačią ir nemaža vaikų. Mikelis nuomos mokėjo dešimtį rublių ir atbuvinėjo dešimtį dienų, samdydamas našlę Rudokienę, mokėdamas po penkioliką kapeikų (po auksiną) dienai. Sulyginus su Juškos mokesčiu, Mikelis už butą mokėjo daugiau kaip antra tiek. Jo verslas buvo nešioti silkes ir bulkas po aplinkinius kaimus. Prekes parduodavo už pinigus ir be pinigų. Skolas atsiimdavo pabiraudamas, vadinasi, Mikelis pas skolininką ateidavo vežant rugius ir prisišluodavo iš klojimo pabirų. Degtinės nelaikė, nes jos nieks negėrė. Buvo tai blaivybės metai, paskelbti vyskupo Motiejaus Valančiaus, tai 1858 metai.

Atleidęs motiną, tėvas priėjo prie rugių. Kasparas su Praniuku jau buvo pradalgę išvarę ligi pusės baro. Visi piovė tylomis, kol pabaigė varsną. Buvo mažųjų paldienių metas. Po to turėjo prisiartinti laikas ir didžiųjų paldienių. Mortai buvo pavesta daboti terba su duona ir sūrio gabalais; ji užkėlė tą terbą ant mandelio ir nuo saulės uždengė pėdu. Ant žemės negalima buvo laikyti, nes galėjo atbėgti koks šuo ir suryti visus paldienius. Morta kartas nuo karto pažvelgdavo į tą mandelį. Praniuko veidas, visada smagiai besišypsąs, dabar iš nuovargio išsivėpė. Tėvas, matydamas jaunų rinkėjų nuovargį, pakvietė valgyti paldienių ir pasakė, kad rytoj abudu galės rinkti vieną pradalgę. Morta atnešė terbą su paldieniais ir išdėstė penkis sūrio gabalus ant terbos. Darbininkai, o su jais ir aš, arkliaganis, susėdome į ratą ir paėmėm po sūrio gabalą. Morta palaukė, kol jai liks paskutinis.

— Kad man būtų dalgis ir rinkėja, aš galėčiau kirsti, — pasisiūlė Praniukas.

— Tu pats gali sau surasti rinkėjukę ir dalgiuką sulig savęs, ir galėtumėte vienudu atsiskyrę kirsti — pasakė Kasparas.

— Pirmkartis kirtėjas privaro ir gerą rinkėją: jo vienos varpos į žemę įsirėmusios, kitos atgal atsuktos, vienas šiaudas nukirstas, kitas išrautas, trečias tik palaužtas, — pridūrė tėvas.

Toliau ėmė šnekėti, kaip dabar kerta su dalgiais rugius ir kaip seniau piovė su piautuvais. Kasparas stojo darbininku jau besibaigiant

piautuvų laikui. Vieną dieną išsivedė jį piautuvu piauti rugių; bepiaudamas įsipiovė kairės rankos mažiuką pirščiuką; to ir užteko, daugiau nebepiovė. Baigdamas parodė randą, kur buvo dar žymė. Tėvas toliau tęsė:

— Dabar sunku piauti, pirmiau buvo dar sunkiau, tad rugių ir mažiau tesėdavome. Čia dabar beliko mažas vidupieviukas, o man augant tame lauke dirvų nė pusės tiek nebuvo; taip ir kituose laukuose. Dabar sėjame po dvidešimt pūrų, pirmiau mūsų dubai užtekdavo dešimties pūrų, o juos nupiauti reikėjo dvi savaiti garuoti kuprą sulenkus. Moterys greičiau piovė kaip vyrai, jos žemesnės, mažiau lankstymosi, visos ėjo prie rugių — ir šeimininkės ne ponios. Katra turėdavo mažą, nešdavosi į lauką, paguldydavo ant pėdų, kitais pridengdavo nuo saulės, ir ligi pietų neidavo prie jo, jei vaikas nerėkdavo. Ligi pusryčių ji buvo namie ir tiekė šeimynai valgių visai dienai. Pusryčių metu atvažiuodavo į lauką važiuota, atveždavo valgių visai dienai. Trobų durys užsklęstos, vartai užkilnoti ir užrišti; nuomininkų vaikus visus suveda į vieną vietą kuriai nors kaimo bobelei prižiūrėti.

Prūsienė, — tęsė toliau tėvas, — mažai aš ją teatmenu, pas ją mus mažus ir suvesdavo. Būdavo pilna troba, pilnas kiemas mažų vaikų. „Kiku, kiku, Dominyku, pilnas laukas darbinyku", užgiedodavo senelė; po to mes visi giedodavome, kol nusibosdavo. Tada Morta pridėdavo: „Šimts ar', šimts akėj', šimto morkų nepasėj".

Mat, dar tebegyva ta dainelė. — Kryžiukus iš šakaliukų dirbdavome, pusčiaudavome, mergaitės lėlytes rėdydavo. Kai viskas nusibosdavo, Prūsienės vedami, eidavome į žirnius. Taip ligi vakaro. Motinos pareidavo po paldienių, tada ir mus Prūsienė paleisdavo. Rodėsi, kad anas piovimas su piautuvais geras ir geresnio nieks nesumanys: pėdžiukai dailūs, varpa prie varpos, kaip surinktos. Pastatydavo mandelį, kepure uždengdavo, o ta kepurė iš pėdo padaryta, — ir rugiai nebijodavo lietaus, kad ir ilgai būdavo. Kad padarydavo kūlį, šiaudas prie šiaudo prisiglaudę, kaip bičių korys.

— O dabar kad kūlį padarome, tai kaip pinavija, toks gražus, — sako Kasparas.

— Paskutinis jau gražumas, kad kūlys išsiskėtęs, kaip pinavija. Dar kas — to piautuvo niekada nereikėjo galąsti, jis skudrus ir skudrus, dešimtį rugiapiūčių laikė. Paskui duodavo juos dantyti. Kur ir kas dantydino piautuvus, nežinau, retai tetekdavo dantyti. Geriausi piautuvai buvo laikomi „karaliaučiniai".

— Dotnaviečiai ir dabar tebepiauna piautuvais, — sako Kasparas, — bet, va, Šiaulėnų parapijoje nei dalgiais, nei piautuvais, bet dalgėmis rugius piauna. Dalgiakotis trumpas, nėra nė pusės mūsų dalgiakočio, gale kablys. Už to kablio piovėjas nusitveria dešine ranka, kairėje rankoje turi mažą grėbliuką. Su grėbliuku prilaiko rugius, o su dalgele nukerta. Keliais kirtimais padaro pėdą ir su grėbliuku nuverčia į šalį; pėdas padorus, kaip piautuvinis, nepažinsi. Vyrams dalgelės sunkesnės, moterims lengvesnės; vyrų barai platesni, moterų siauresni. Barai taip pat žymu. Mat, nes piovėjai piauna ne pradalgėmis, bet barais: visi sustoja į eilę ir slenka per varsną nepasilikdami; keno mažesnė sveikata, to ir baras siauresnis.

Toliau ėmė vėl šnekėti tėvas:

— Kai mes metėme piautuvus, tai jie dalgeles. Dalgis sparus, tuo jis ir viršina piautuvą su dalgele; dalgio pėdas nemandagus, bet duona gryna. O seniau ir duona buvo beralinė: nusijodavo pelus, išvalydavo šapus ir varpas ir sumaišydavo su grūdais taip, kad kur grūdas, kur kitas matyti; tas ir buvo beralas. Išdžiovina, sumala ir kepa beralinę duoną, juodą, pasišiaušiusią. Juokais sakydavo, kad šuo loja į ją žiūrėdamas. O kodel taip svietas darė? Delto, kad rugių buvo maža, kad laukai buvo krūmais ir miškais apaugę; kai ėmė mažinti krūmus ir pievas, ėmė sėti daugiau javų. Tada reikėjo rūpintis greičiau juos nupiauti, atsirado dalgiai. Grūdų padaugėjo, ir beralas pražuvo.

Šneką palaiko Kasparas:

— Eina kalbos, kad kažin koks ponas nusamdęs vokietį kalvį ir davęs jam ordinarijos grūdus su pelais sumaišytus. Vokietis, gavęs tokią ordinariją, pamatęs, kad čia niekai, nes jis prie tokios duonos nepratęs: išvalęs pelus iš grūdų ir išsikepęs gryną duoną. Ordinarija duota mėnesiui, o vokietis suvalgęs ją per dvi savaites. Suvalgęs vėl einąs pas poną prašyti duonos: „Tai kam tu pelus išvalei", sako ponas, „reikėjo sumalti, kaip daviau, būtum užtekęs; matai, kad čia visi su pelais maišo." „Ja, aš to velnio išmislo nenoriu," sako vokietis, „man gryna duona, tai skanus valgis. Jei duodi daugiau, tai kalu, jei ne — einu sau." Ir ponas turėjęs duoti jam antrą ordinariją.

Taip bešnekėdami suvalgė pamažiuku kiekvienas savąjį sūrio gabalą. Po paldienių tėvas liepė Praniukui joti nakties į girią, o rytoj švintant būti namie. Jodamas nakties jis turėjo dar parjoti namo, pasiimti ilgą apsiaustą, duonos vakarienei ir dar ko, o nujojęs į pievas

girioje, ten pat su arkliais nakvoti. Mes, darbininkai, sunešioję ir sustatę, dar laiku parėjome namo.

Rytoj, saulei dar netekėjus, eina į lauką šešiese. Motina jau vakar užvarė Juškus ir Rudokienę. Pirma eina trys vyrai, dalgiais nešini, paskui juos — Morta su duonos bakanu baltame maišelyje ant nugaros; mat, daug darbininkų, motinai užteks nešti vienų ąsočių pusryčiui ir pietums. Duona įdėta į baltą maišelį, ten sudėti ir šaukštai ir dubinėliai. Greta Mortos eina Rudokienė ir Juškienė, pasibrukusios po pažastimis poras naujų vyžų. Eina visi tylomis, neskubindami: mat, po trumpo poilsio ir miego snaudulys negreit išsiblaško; be to, mintis — per ilgą dieną prisivargsime ir neskubindami. Rinkėjams rugiauti ypač sunkus darbas, o iš ryto jis dar sunkesnis, nes tenka nuo rasotų rugių sušlapti ir kęsti ligi pusryčių, kol saulė išdžviovins rasą. Morta rinko paskui tėvą; Praniukas, kad ir buvo jam prisakyta parjoti anksti, atsirado su arkliais prieš pat pusrytį, kartu su juo atjojau ir aš. Po pusryčių Praniukas su Morta rinko rugius paskui tėvą, arklius ganiau aš.

Kūdikystės vaizdai yra saldūs, net vaizdai sunkaus darbo malonūs atsiminti. Delto suprantama, kodel mergelė linkusi eiti už artojėlio, šienpiovėlio, ne už ko kito, kodel jai maloniausia „ant kalnelio rugius piauti, pakalnėlėj linus rauti". Ir šios gadynės poetas, įkvėptas liaudies dainų, sako:

„Kad bernelis būčiau, jaunas artojėlis,
Aš savo vargelį žagrele užarčiau!"

Taip septyni piovėjai, subūnant man aštuntam, kaipo liudininkui ir būsimam piovėjui, dirbo lauke visą ilgą liepos mėnesio dieną, nuo trijų ryto ligi devynių vakaro, sugaišdami pusryčiui, pietums ir paldieniams nedaugiau kaip tris valandas. Parėjome namo visai sutemus.

Nuo rugiapiūtės pradeda vakarais degti žiburį; iš lauko pareina sutemus, vakarienę valgo su žiburiu. Žibinčius arba žibintuvas yra prietaisas, į kurį įkišdavo degančią balaną, skalą, kad šviestų visai grįčiai. Jį dar vadina dėdeliu, matyti, kadaise laikyti balaną ir šviesti buvo pareiga karšinčio, senelio. Gal tada ir žibinčių padaryti buvo nepigu. Dabar visur senelius pavaduoja žibinčiai, paveldėję jų vardą, gi diedai patys sėdi ramiai ant prižiedų ar ant suolelio prie krosnies ir, vienai balanai sudegus, uždega ir įkiša kitą. Žibinčiai trobose tarnavo kasmet devynis mėnesius, išeidavo jie iš trobos pavasario metu, darbams prasidėjus, balandžio mėnesio 5—15 dieną. Kai tik vyrai išeina arti, jau

vakarienė valgoma su dienos šviesa, ir žibinčius trims mėnesiams išnešamas į prieangį, į ramią kertelę, kurioje stovi ligi rugiapiūtės.

Taip septyni žmonės dirbo visą savaitę, su pazara išeidami, su tamsa pareidami, kol šeštadienį paldieniuose parėjo pabaigę.

12. Pabaigtuvės.

Kartu su vakariene buvo ir pabaigtuvės. Motina išvirė bulbienės, labai baltai užbaltintos, mažne viename piene. Bulvės šiųmetinės, pirmą sykį pakastos, valgyti buvo malonu. Be bulvienės privirė daug skrylių. Kiekvienas, paėmęs skrylį, suvyniodavo jį į voliugiuką, kaip skalbinį kočiojant, ir dažydavo į kvietinių miltų tyrę, virtą viename piene. Skryliai nusibodo, ėmė dažyti duoną į tą tyrę. Valgė visi daug ir dar viso ko daug liko. Valgydami ir pavalgę valandą šnekėjo apie tai, jog dabar nėra degtinės. Tėvas apie tai papasakojo vieną atsitikimą:

— Tarnavo pas mane pusbernis Škrabaliukas. Ar jo tokia pavardė ar pramanyta, tiktai buvo atsikraustęs kažin iš kur į Lenčius žmogus su šeima, vadinamas Škrabalu. Neilgai mūsų krašte gyveno, vėl kur išėjo.

— Škrabalai, škrabalai — ir nuškrabalavo, — pridūrė Praniukas.

— Jo vaiką paėmiau už pusbernį, kuris taip pat Praniuku vadinos, kiek didesnis ir labai vikrus, net perdaug; jo vieno būdavo troba pilna. Pabaigtuvėms gėrėme degtinę. Visi piovėjai geria, negali nė pusbernio aplenkti, nes ir jis piovėjas. Kiek visi gėrė, tiek ir jis; nekiek tos degtinės ten buvo — po taurę, po kitą, ir galas. Mums ne kas, o tam augančiam žmogui, mat, labai patiko. Tai dar vis nieko. Kitą rytą pas Lauryną kviečiama talka, Škrabaliukas prašosi, kad jį leisčiau į talką. Leidau. Vakare ir ten pabaigtuvės. Kiek kas gėrė, tiek, o talkininkams dvigubai duodama. Mūsų Praniukas parėjo visai girtas: neina gulti, daužosi, trankosi, nėr kur dėti. Kol jis neužmigo, ir aš neguliau — baugu, kad kas neatsitiktų. Rytą išsimiegojo, ir vėl gerai. Paskui po kiek laiko — pernykščiai linai buvo neparduoti ir sudėti klėty ant lentynos — pastebėjau, kad mano linai judinami. Pamaniau, kad kas ko ieškojo. Toliau pamačiau, kad vienas linų ryšys užgrūstas už kubilų pasieny, prie skylės, kur katės lando. Įkišus ranką per tą skylę buvo galima pasiekti linus ir visą ryšį po saują ištraukyti. Ė, čia negera, pamaniau, reikia saugoti. Saugojau — ir nutvėriau savo pusbernį su linų ryšiu einantį nuo klėties. „Dovanok, dėduti, pirmą ir paskutinį sykį". Ką gi man jam daryti, pats darby-

metis, vasarojaus valymas, darbininko reikia. Dovanojau. Tuo ir pasibaigė. Praslinko kelios savaitės. Sykį aš parvažiavau vėlai naktį iš Krakių, nukinkiau arklį, įleidau į arklidę, o pats, ką beėjęs į trobą ir besibaldęs nakties metu, nuėjau į daržinę gulti. Ten gulėjo mano darbininkai, vyras su pusberniu. Užlipau ant šieno ir randu tuščius patalus — mano vaikų nebuvo. Neužilgo atsirado, sulipo ant šieno ir kažką šnekėdami sugulė; ką šnekėjo, nesupratau. Prastas reikalas, ne iš gero jūs nemiegate naktimis. Dieną daržinėje besisukindamas pamačiau šiene bonką: ištraukiau — tuščia, pauosčiau — degtinės būta. Tą pačią dieną Škrabaliuką atleidau, sumokėdamas algą. Supratau, kad mažiukas dičkų vedžioja. Ir vis tai padarė pabaigtuvių degtinė.

Nuo šv. Petro buvo likęs bertainiukas alaus, kurį pabaigtuvėms praleido. Po saldžios ir gausios vakarienės rūgštus alus labai patiko. Alus pasistovėjęs tris savaites ne tik parūgštėjo, bet ir pastiprėjo: išvargusiems žmonėms po antros ir trečios stiklinės ėmė mušti į galvą, pakirto gyslas. Kasparas pirmutinis tą pajuto:

— Čia škrabalinis alus. Praniukui neduokime, kad nesuškrabalėtų.

— Ar daug reikia, vardas tas pats, reikia tik, kad pasigertų ir būtų visai Škrabaliukas, — pridėjo Rudokienė.

— O kai tamstos pasigersite, būsite Škrabalai, — atsikirto Praniukas.

Taip pasibaigė rugiapiūtė.

13. Škaplierna ir pūdymo kartojimas.

Rytoj sekmadienis ir Škaplierna. Pašušvy atlaidai. Kasmet ten važiuojame. Kuris samdininkas nori su šeimininkais važiuoti drauge į bažnyčią, turi viską patiekti važiavimui, būtent: anksti atsikėlęs, dar su tamsa, paganyti arklius geroje žolėje, parjojęs priruošti vežimą, vadinasi, ištepti, sutaisyti sėdynes, įdėti kiek reikiant šieno, apžiūrėti pakinktus. Važiuos Kasparas, o Praniukas apsiėmė paganyti už jį arklius ir ką galėdamas priruošti, mat, jam reikia įsipirkti Kasparui, kad tas jam padėtų arti. Išvažiavo šešiese: tėvas ir motina susėdo gale, pasisodinę viduryje šešių metų Uršytę. Morta susirangė prie kojų šiene, Juškienė ant lentelės atbula į arklius ir Kasparas — vežėjas. Vežėsi geroką maišelį valgių ir vakar praleistą bertainiuką alaus, mažą ąsočiuką ir stiklinę. Parvažiavo povėliai su tuščiu bertainiuku

ir maišeliu. Viską suvalgė ir išgėrė su giminėmis, o kas liko, išdalijo elgetoms. Kai bažnyčioje eina pamaldos, elgetos sėdi eilėmis iš abiejų pusių takelio, vedančio į bažnyčią. Po pamaldų pradeda vaikščioti pavežimiais, kur maldininkai užkandžiauja. Nuo jų tik ginkis. Moterys ir sako: „Namie nepavalgai per vaikus, atlaiduose — per elgetas". Aš, Praniukas ir keturių metų broliukas Bernasius palikome namuose. Vyšnios buvo visai prinokusios, delto nenuobodu buvo namie būti. Atėjo iš kaimo vaikiukų, ir tuos į sodną įsileidome.

Po rugiapiūtės, kol dar rugių vežti negalima, geras laikas pūdymui kartoti, nes nupiovus rugius dažnai ir oras pasidaro biaurus, o gausus lietus juodžemį atlyja. Buvo mūsų du jungu ariamų jaučių ir vienas ariamas arklys. Praniukui teko ar rugienas grėbti su Rudokiene, ar arti. Jis vis prašėsi, kad leistų jį arti su arkliniu žuobriu. Žuobris — tai ne plūgas, žuobrį reikia nustatyti, kad nebūtų nei status, nei perdaug gulsčias, kad vienodai į abi pusi verstų žemę; tas reikalauja įgudimo ir dėmesio. Kaip iš dalgio pažinsi piovėją, taip iš žuobrio pažinsi artoją. Ariant vis reikia jį taisyti: virvė padžiūvo, virvė padrėko, išara pakrypo, klyniukas iškrito — vis žinok ir suprask, be to nepaarsi.

Kasparas išėjo su jaučiais, Praniukas su arkliu. „Tegul tik tu nepaarsi, sako Kasparas, aš tau klyną ištaisysiu". Praniukas tų žodžių neboja: žino, kad Kasparas geras, jei žada taisyti, tai taisys žuobrį. Nuėjęs į dirvą, Kasparas pirmiausia surikiavo Praniuko žuobrį, pradėjo varsną, išvarė dvi vagi, o paduodamas Praniukui žuobrį, liepė daboti, kad vaga būtų vienoda ir tiesi. Praniukas į tai: „Kad aš jau ariau, man ne pirmoji".

Aš nešiojau darbininkams valgyti. Smagu buvo klausytis jų kalbų, ypač, kad Praniukas turėjo juokdario gabumų. Vieną sykį nunešiau paldieniams kiaušinių. Netoli artojų Rudokienė grėbė rugienas, reikėjo ir ją pašaukti valgyti.

— Teta, daužkime kiaušinius, tik atimtinai, — sako Rudokienei Praniukas.

— Daužk sau į akmenį ir valgyk — tu savo, aš savo.

— Tai, ar iš kiaušinio gimus, kad taip jo gailies?

— Varvanosis. Gausi per marmalą! — užbaigė Rudokienė.

14. Jaučių ganymas.

Ariami jaučiai buvo ganomi naktimis; šį žygį atlikdavo mergaitės, bet tą dieną išsiuntė mane. Ne vaiko darbas ganyti jaučiai, ir bū-

čiau ėjęs nenoromis, jei nebūtų leista ir liepta autis batukais. Temstant gatve varės dvi mergaiti jaučius. Prie jų mano motina išvarė ir mano jaučius. Mergaitės pamatė mane, batuotą vaikiną, ir nepyko už tai, nes tas batuotasis galės lakstyti po rugienas ir varinėti už jas jaučius, o jos abidvi buvo basos. Dar šviesoj jos nužiūrėjo vietą ganyti, kur rugiena nugrėbta, kur erdviau ir žolės daugiau. Alkani jaučiai ilgais liežuviais užbrido žolę, prispaudė prie rambuoto galo viršutinio žando, nutraukė ją su šnarėjimu, griebė kitą žolės kuokštą, vėl nutraukė, ir taip be trūkio dirbo ir dirbo. Galvijas paprastai žolės nekramto, tik peša ir ryja, net ryjimas negaišina pešimo. Jis žolę sukramtys geriausiai tam tikru laiku, priėdęs. Jaučiai dar ir del to smarkiai pešė, kad tokioje didelėje žolėje jie senai buvo, būtent, pernai tuo pat laiku, pūdymą ariant. Arkliui besiganant netoli mandelio, rūpėjo ir mandelys. Arklys ėdęs neėdęs žolės, priėjo paragauti varpų, ir sykį paėmęs kąsnį — nepaleidžia. Tegul piemuo jį veja, rimbu plaka, arklys valkios pėdą po rugienas ir nepaleis. Jaučiui mandelys nerūpi, jis skubina pešti žolę, kad greičiau prikimštų pilvą.

Mergaitės susėdo ant ežios, aš ir atsisėdau netolimais. Naktis nešalta, tamsi, žvaigždėta. Pasėdėjusios kiek mano bendradarbės ėmė dainuoti, iš pradžių tyliai, paskui garsiau, kol smarkiai nuskambėjo balsai. Nakties tamsuma uždengė matomą pasaulį. Jo vietoje pastatė vaizduotę ir svajonę. Kad ir lakštingala ypačiai gieda naktimis, tur būt, ir ją žadina vaizduotė. Juk dainos ir pasakos yra svajonės; pasaką sekti ir klausyti geriausia tamsumoje. Taigi nakties tamsuma padirgina svajonę. Šiandien, po šešių dešimtų metų, mano sieloje tebėra gyvi anie nakties tonai — subuvau poezijai prie jos versmės. Už pinigus viską gausi, anokių tonų negausi, jie nesamdomi, atsiranda iš netyčių ir suvokiami veltui. Sėdėjome atsisukę į geltonus saulėleidžius: jie mus žavėjo — jas dainavime, mane — klausyme. Toje pačioje kryptyje buvo ir kaimas, ir jis buvo geltonai nudažytas, ir jis žavėjo mergaites, nes ten buvo dainos tikslas. Mergaičių daina buvo svajonės sužadinta, bet jos siekinys — masinimas. Jos žinojo, ką masino: tamsumoje ėmė kas dunksoti. Pasigirdo vyriškas balsas: „Kas jums pavelijo ganyti po mano pievas?“ Ir mergaitės sušuko: „Vagis! vagis! Jaučių vogti atėjo, suimkime!..“ Puolė prie jo tamsumoje, sukinosi, virto, kilo, juokėsi, krykštavo: „Uršule, imk už kojų, paverskime, suriškime pagonį!..“ Pasigalavę pasitaisė nukritusias ant pečių skareles, susikimšo išplėštus marškinius ir susėdo visi trys ant ežios. Ėmė šnekėti apie šį apie tą, apie dienos darbus, ką veikė šiandien, ką

veiks rytoj. Staiga Uršulė paklausė: „Petrai, kada gi bus jūsų vestuvės?“ Mat, viena mergaičių vadinosi Uršulė, antra — Ona, o vyras — Petras. Uršulė žinojo, kad Ona ir Petras sau artimi, tos dvi mergaiti apie širdies reikalus šnekėjosi atvirai. Petras kiek patylėjęs pasakė: „Vaiskelis stovi priešais“. Tai reiškia, kad jis jau pernai ir užpernai slėpėsi nuo gaudymo rekrutų, kad nebus geriau nė šiemet. Dar kiek patylėję, paliko tą liūdną mintį ir ėmė šnektėi apie kaimo vaikinus ir mergaites. Kad aš visų kalbų negirdėčiau, siuntinėjo mane jaučių varinėti, o galiausia liepė stovėti prie mandelių, kad jaučiai neitų jų draskyti. Gi jaučiai to daryti ir nemanė. Palikę vieni vėl smagiai ėmė šnekėtis, juoktis, krykštauti.

Tuo tarpu priėjo ganymo galas: vienas jautis jau sustojo, pastovėjęs kiek atsigulė, po to dar du sustojo, po kiek laiko ir dar du. Vienas vis dar ėdė ir plėšė žolę. Išgirdau, mergaitės sušuko: „Šiu, namo!“ Jaučiai sukilo ir patraukė namų link, mes visi paskui juos. Begenant Uršulė užtraukė:

„Mes penki broliai žaliojoj lankoj,
Mes rytoj būsme maskoliaus rankoj.
Mus penkis brolius į Vilnių varys,
Geležinius pančius ant kojų rakys.“

Dainelėje buvo minimas Vilniaus miestas, jo žali bromai, rykštės, kaip žemė drebėjo, kaip kraujas tekėjo. Širdis sugrūdo, ir giesmelė nutrūko. Patylėjęs Petras tarė: „Kad mano akys nematytų nei jūsų Vilniaus miesto, nei jo žalių bromų“.

Įginėme į kaimą tylomis. Priėjęs prie savo kiemo radau jaučius ant tilto bestovinčius prie užkeltų vartų. Atkėliau vartus, suleidau jaučius ir užkabinau. Atsiskyriau su bendraganėmis neatsisveikinęs; tada dar nebuvo papročio sakyti „labanakt“. Jaučiai nuėjo į tvartą, aš į svirną. Girdėta, jausta ir svajota susipynė vienumon ir virto sapnu.

Petras tą rudenį slėpėsi ir laimingai išliko nuo rekrutų, o mėsėdyje, prieš užgavėnes, vedė Oną. Sekančius trejis metus tęsėsi maištas, kuris sutrukdė rekrutų gaudymą ir palengvino vyrams slėptis. Petras nesidalijo su broliu žemės, nes jam prikaišiojo, kam vedęs vargingą Oną. Tada jis su žmona pastojo įnamiu arba kampininku. 1864 metais valdžia neturintiems davinėjo žemės, dirbo bobelius*); Petras ir tuo laiku žemės negavo, nes brolis turėjo 24 hektarus. Užėjus 1867

*) bobelis — mažai turįs žemės valstietis.

metų badui, bobeliai pigiai pardavinėjo savo bobelynes — ir Petras iš jų nusipirko dvylika hektarų žemės. Padedamas brolio pasistatė trobas ir gyveno kaip kiti ūkininkai. Atlikę žemišką žygį, Petras ir Ona pavirto į dulkeles; dabar ne jų vaikai, bet jų vaikų vaikai gyvena tas pačias dienas, kokios čia aprašytos.

15. Kerdžius.

Kitą dieną teko man ganyti kiaules. Tai buvo antradienis. Tą dieną, man dar bemiegant, atėjo į namus kerdžius ir pranešė, kad mūsų piemuo ne bandą gano, bet pas Baroną rugius piauna. Kerdžius guodėsi, kad šiandien neišėję trys piemenys bandos ganyti, visi rugius piauną, nesą kas padeda ganąs. Motina prižadėjo kerdžiui duoti piemenį, tik tegul jis būsiąs pas kiaules, nes vaikas ligi vėlumo ganęs jaučius.

Kas buvo mūsų kerdžius? Mūsų kerdžius, Tadaušas Iešmantas, vienrankis, gimęs ir augęs tame pačiame kaime. Dešinė ranka maža ir nevaldoma, tur būti, mažystėje susižeidęs, ir kaipo toks, kito uždarbio duonos nevalgęs, kaip iš ganymo. Nuo mažystės ligi vyro tarnavo piemeniu, iš piemenų pastojo į kerdžius. Kad jam prireiktų išeiti iš mūsų kaimo kitur ganyti, kažin ką jis darytų. Kad reiktų kaimui gauti kitą kerdžių, tai kažin ką šis darytų: tokia buvo savitarpė santaika. Ganė ligi 1864 metų, tada, jau apysenis, gavo trijų hektarų bobelynę, vedė žmoną, pasistatė trobą, įsigijo gyvulių, (mat, turėta iš ko) ir pasenęs, kaimiečių gerbiamas, pabaigė savo amželį.

Kerdžiaus pabūklas buvo ilgas rimbas (botagas) ir ilgas trimitas, vadinamas triūba. Nieks negali neigti, kad kerdžių trimitas nėra mūsų tautinis muzikos įrankis; gali būti, kad jis vadinasi dabru. Dainose randame: „Trimitais trimituoti, dambreliais uždambriuoti". Trimito giesmės vieta — giria; ji nuo trimito pragysta. Koks įdomus atbalsis! Kerdžiaus triūba verta vietos muziejuje. Spėdami vadinkime ją trimitu.

Kerdžius Iešmantas savo trimitą gerai valdė: vasaros dieną, dar nevisai išaušus, eina per kiemą ir trimituoja, vadinasi, kelia mergaites karvių melžti; ir tai ne paprastas trimitavimas, bet žinomi šokiai: barinė, ingelčikas, suktinis.

Kerdžius ganydamas bandą sustato piemenis į paskirtas vietas: vieną „iš galo", kitą „už pirmųjų", po du iš šalių. Kai bandą gena per mišką, piemenys vienas kito nemato. Kerdžius sutrimituoja vienaip — ir varąs galą žino, kad reikia gyvulius varyti; sutrimituoja kitaip — žino,

kad reikia sustoti; sutrimituoja dar kitaip — stovįs už pirmųjų žino, ar leisti tolyn, ar sustabdyti. Visam tam piemenys buvo išmokyti.

Trimitas buvo daromas iš bent metro ilgumo medgalio, kiek lenkto, viename gale plonesnio, kitame storesnio. Tą medį perpiauna išilgai į dvi lygias puses, tas puses išskaptuoja taip, kad sudėjus pasidarytų vamzdis. Dabar sudėję abi puses vynioja beržo toše: vynioja atidžiai, kad nebūtų žymu, kur pradėta, kur pabaigta. Kai apvynioja toše, trimitas jau pabaigtas.

Antras kerdžiaus įrankis buvo ilgas rimbas ant trumpo koto; valdė jį kaire ranka, imdamas į dešinę tada, kai trimitavo. Viso kaimo jaunimas yra ganęs, kiekvienas jaunikaitis yra jo guldytas ant kupsto ir skersai raižiotas keturlinku rimbu; vienok jaunimas jį gerbė, nenustojo vadinti „dėde", nes žinojo, kad raižymas buvo nebe reikalo. Piemuo išbėgti nuo jo negalėdavo nė mėginti: buvo greitas, o kai ima rimbu plikyti į kulnus, turi tuptis. Buvo linksmo būdo, dainavo savo komponuotas dainas. Štai viena jų:

„Pats Šeštošis ašį tašė, Šeštošienė vištą pešė.
Tyli lyli dūda dūda, tyli lyli dūda..."

Jei koks ūkininkas jam nusidėjo, sakykim Trumpa, tada jis giedojo:

„Pats Trumpa kiaules varė,
O Trumpienė alų darė. Tyli lili dūda dūda"...

Jei Trumpienė nusidėjo, giedodavo:

„Pats Trumpa alų darė, o Trumpienė kiaules varė"...

Kartais pagiedodavo ir prasčiau. Taip atkeršydavo ir kitiems.

Valgė pas ūkininkus padieniui. Kur rytoj valgys, tos trobos piemeniukui įduodavo trimitą parnešti. Šeimininkė, pamačiusi piemeniuką, pareinantį su trimitu, žino, kad rytoj reikia virti ir kerdžiaus daliai. Piemeniukas, turėdamas rankoje įtakingą įrankį, mėgindavo jį pūsti: kitas ir išmokdavo. Kur valgo, ten gauna viršutinį apsiaustą, bet marškinius ir kelnes gauna pasavaičiui. Kelnės visada paištos virvele prie blauzdų. Vaikščiojo vis basas. Rudenį rinkdavo piliavą javais, prieš Kalėdas rinkdavo paviršius mėsa. Vasarą vadžiodavo su savimi paršelį ir šerdavo jį duona. Geras gyvenimas buvo tam paršeliui, visi piemenys jam tausodavo. Vaikus įtikindavo, kad, jei kas neš vakare namo duoną, to motulė apaks. Taigi, kas duonos nesuvalgydavo, vakare

atiduodavo „dėdei“. Už neleidimą piemens kerdžius mokėjo pasakyti šiurkštų žodį. Atsistoja gatvėje prieš langą ir rėkauja: „Aš neturiu šunies kojų lakstyti aplink bandą, kad piemenų nėra. Jei neleidi piemens — gink pati, man vistiek, imu ir parvarau karves į kiemą, tai ir pamatysi“... Atsipirkti nuo piemens leidimo nesiduodavo. Akyse jaunuomenė jį vadindavo „dėde“, senesni „Tadaušu“, už akių visi vadindavo „kerdžiuku“. Kiek kerdžius nusidėdavo ūkininkėms vasaros metu, reikalaudamas piemenų, tiek atitaisydavo santykius su jomis ganymui pasibaigus — kiekvienai padirbdavo po kokį daikčiuką: kam dailų krepšelį, kam sėtuvę iš eglės šaknų, narvelį sūriams džiovinti, šaukštą, samtį, kaušą, lanktį...

16. Kiaulių ganymas ir vyžų pynimas.

Mes nesamdėme piemens. Sušnekėjome su vienu kaimo nuominiku, kad jo sūnus už mus atganytų. Už tatai sumokėjome penkis rublius pinigais ir pasodinome puspūrį bulvių. Visas drabužis jo, tik ganomomis dienomis mes duodame valgyti. Kaimo ūkininkai taip buvo ganyme susitarę, kad nuo pilno gyvenimo piemuo vieną dieną gano, kitą — ne, o nuo pusės gyvenimo — vieną savaitę piemuo ėjo taip, kaip nuo pilno gyvenimo, o antrą savaitę visai neganė. Mūsų piemeniukas parsisamdė mums atganyti ir dar pusininkui. Tokiu būdu jam vieną savaitę tekdavo ganyti kasdien, o antrą savaitę dieną praleidžiant. Tą dieną mūsų piemuo neginė, ir tiek. Jis piovė rugius, nes piaudamas daugiau uždirbo.

Jau nuo galo kaimo genasi kiaules du piemeniu. Juodu eidamu gatve iš viso vieko rėkia kartu: „Kiaules varykite!“, o paukšindami rimbais šaukia į kovą šunis. Kai kuris šuo loja kieme ir neina į gatvę, tada vienas piemuo užsiglaudžia už šulo prie vartų, o kitas, įėjęs į kiemą, paukši rimbu. Po to šuo bėga iš kiemo, bet nuo pasislėpusio piemens gauna rimbų. Piemenys rėkia ir vis rimbais paukši. Šunys loja. Kiaulių kaimenė piaunasi, kriuguoja. Šeimininkės duoda piemenims įsakymų, norėdamos perrėkti visus. Iš kiemų varant kiaules, kaime kilsta bilčius. Atėjus bilčiui ligi mūsų kiemo, išėjau ir aš, trečias piemuo: su terbele ant nugaros, su šiokiu tokiu rimbu rankoje.

Iš kaimo į mažąją Dūburio lanką išgintos kiaulės kriukė. Vienas piemuo užlipo ant kalno. Jam parūpo pakratyti savo terbą, pažiūrėti ką ten šeimininkė įdėjo. Žiūri — duonos griežinys, mėsos gabalėlis į sausą kopūstlapį suvyniotas ir siūlu surištas — tai pietūs. Toliau kiau-

šinis — tai paldieniai, ir mažutė medinė dėžutė su druskos žiupsneliu. Piemuo nusilupo kiaušinį ir visą sykiu sukimšo į nasrus. Piemuo, suvalgęs be duonos ir be druskos kiaušinį, apsičiaupstė ir, atsigręžęs į mane pasakė: „Jau kiaušinis man nerūpės ir terboje nekrutės". Paskui apsidairęs suriko: „Ei, žiūrėk, Napalai, — Tautkuvienė". Antras piemuo, Napaliukas, pamatė, kad Tautkuvienės kiaulė atsiskyrė nuo kaimenės ir pamažu eina kaimo link, nori nejučioms praslinkti pro piemenis ir namo pabėgti. Piemuo užbėgo, sukirto rimbu du sykiu kiaulei per kinką ir privarė prie būrio.

Nusivarėme kaimenę į kitą Dūburio lankos galą. Kiaulės apsiramino, ėsdamos per naktį pažėlusį rasotą atolą. Mes, piemens, susiėjome į krūvą. Tas, kuris kiaušinį suvalgė, buvo Baltras. Baltras su Napaliuku buvo vienokio ūgio, gal būt, ir vienų metų, bet Baltras buvo vikresnis ir smarkesnis, taigi jis rėdė ganymą. Napaliukas klausė Baltruko: „Kame tavo rimbas?" ir ištraukė rimbą iš Baltro rankos. Ištraukęs pasišvaistė rimbu aplink, supaukšijo, sudrožė į žemę ir, atiduodamas Baltrui, pasakė: „Geras rimbas, tu tokio neturėjai, iš kur jį ėmei?" Rimbo savininkas nepasakė iš kur ėmęs, bet vietoje to tarė: „Kai su tokiu užnešu kiaulei per šoną, tuoj pajunta". Man pirmą sykį išginusiam liko pirmakarčio vieta. Tokiems pirmakarčiams nemaža tenka pakelti nuo „senų" piemenų. Jie kenčia pajuoką ir daugiausia siuntinėjami gyvulių varinėti. Tokia būklė tęsiasi tol, kol nesužinoma, kuris senųjų piemenų jį parita ir kuriuos jis parita. Tada sužinoma, kam prieš ką lenktis ir prieš ką šiaustis. Man tuo sykiu buvo išimtis. Į mane piemens dėl dviejų priežasčių žiūrėjo geromis akimis: pirma, užvakar, kai visi išvažiavo į Pašušvį, mudu su Praniuku juos priėmėme į vyšnias, kurių jie iki sočiai prisivalgė; antra, netrukus prinoks sode vaisiai, ir aš būsiu obuolių, kriaušių ir slyvų ponas, ko jie jau dabar geidė.

Baltras nuo pečių nusiėmė suraitytų karnų virtinę ir pradėjo vyžas pinti. Tam reikalui peiliu nulygino karnų kraštus, paskui surišo dviejų karnų laibgalius, ir pasidarė vadinamąją palanką, kurią sulankstė kaip audeklo metmenį. Trečioji ir visos kitos karnos, kuriomis pina vyžą, vadinasi papinomis, tai lyg audeklo ataudas. Napaliukas žiūrėjo į Baltro darbą ir paklausė: „Kas tave išmokė vyžas pinti?" Baltras pasakė, kad kažin koks piemuo jį pernai išmokęs vyžas pinti. Napaliukas dar paklausė:

— O ką tu jam už tai davei?

— Aš už jį visą dieną varinėjau kiaules.

— Pamokyk mane. Ir aš už tave varinėsiu visą dieną kiaules.

Baltras nieko neatsakė, tik kyštelėjo vyžą Napaliuko link, tuo rodydamas savo sutikimą ir lyg liepdamas žiūrėti. Baltrus pina, Napaliukas žiūri. Paskiau pastarasis ištraukė vyžą iš Baltro, paardė ir pradėjo vėl pinti. Kaip reikiant išlankstytos karnos pačios mokė. Antrą vyžą pynė Napaliukas vienas. Baltras vis mokė. Baigdamas pinti vyžą, Napaliukas pasakė: „Dabar moku. Visas mokslas uždėti snukį ir kulną".

Vyžas reikia dar paadyti, vadinasi, priraizgyti karnų arba liuntų po padu, kad jis ilgiau laikytų. Pasitaikius progai, pašnekėkime apie liuntą. Žodis „liuntas" jau nebevartojamas mūsų kalboje. Retai kur pinamos vyžos, o adyti liuntu visai neadomos; taigi išnyko liuntas ir net jo vardas kalboje. Vietoje liunto po vyžos padu prisiuva seno nudėvėto milo skudurą ar kitą kokį suvalkiotą skurlį. Pirmiau, kad vyžų pynė daug, skurlių pakakti negalėjo, ir tam reikalui sunaudodavo prasčiausias pakulas, gaunamas kulant likusias nuo linų mynimo padraikas ir nuoplakas. Iš pakulų vijo bet kokią minkštą, dviejų šakų virvę, mažiuko žmogaus piršto storumo, kuri buvo vadinama liuntu. Teko girdėti ,kad akmenų skaldytojai salietruotą virvelę, kuria uždega paraką, vadina liuntu. Teko skaityti lenkiškose knygose „lont zapalić", kas reiškia uždegti virvelės galą, kurios kitas galas sujungtas su parako bosu. Kol ugnis virvele nueis ligi parako, žmogus suskubs išbėgti iš požemio. Taigi žodis liuntas ne vien vyžoms pinti buvo vartojamas, jį vartojo dar kariai. Tad šio žodžio vartojimas vyžų pynimo reikalui rodo jį esant tikrai lietuvišku žodžiu. Vyžą adė liuntu ir tada, kai dar parako nebuvo.

Vyžoms adyti reikalingas yra įrankis, vadinamas adikliu. Kai šeimininkės virė košelieną ir mėtė išsinarsčiusius kaulus, bernai rinko karštus kiaulių blauzdikaulius, kirviais pusiau skėlė, o, pasmailinę kurį galą, darė adiklius. Karštas kaulas kaip ir medis duodasi skaldyti ir tašyti. Vyžai adyti dar buvo reikalingi ąsikliai. Tai buvo du šakaliukai iš abiejų pusių perkišti per vyžos ąsas, kad ši beadant nesusikraipytų. Baltras iš alksnio pasidarė adiklį ir ąsiklius ir paadė vyžas karnomis.

Pagal sutartį Baltras šiandien laisvas, jis nuėjo namo. Mes su Napaliuku palikome vienudu prie kiaulių, bet teko ganyti man vienam, nes Napaliukas visą dieną pynė vyžą, prisiplėšęs karklinių karnų. Padėjo man varinėti tiktai tada, kai vienas negalėjau suvaikyti. Napaliukas buvo tuo sykiu piktas, kiaules vadino „pailgveidėmis", mat, pa-

likęs vienas be Baltro, jis vėl negalėjo vyžos pinti. Baltras atėjo prievakary ir atnešė terboje žirnių anksčių. Pertaisė Napaliuko darbą ir padarė dailią, mažą vyžiukę. Atiduodamas pasakė: „Dabar galėsi šuniui apauti vieną koją".

Suvalgę Baltro žirnius numanėme, kad jau laikas leisti kiaules namo; su kiaulėmis negali laukti sutemos, nes šeimininkės turi jas pašerti; kiaulės irgi nemėgsta ilgai vakaruoti, mėgsta anksti gulti. Leidžiant kiaules namo, sustojome ir ėmėm šaukti: „Džio, džio, kiaulės namo, brr, vinger, vinger, kukš, kukš, brr"... Kiaulės, tai girdėdamos, nustojo ėdusios ir susimąstė ir ėmė žingsniu eiti namų link. Mums dar bekartojant tą pačią giesmę, kiaulės iš žingsnio įėjo į bidzną, toliau į tikrą risčią, ir tada jų niekas nesutūrėtų. Įbėgusios į kaimo gatvę žviegte žviegė iš nekantrumo ir, tur būt, prisiminusios ėdesį ir gėralą, išsitiesė į zovadą, kiek tik įkabindamos.

Jau kiaulės buvo namie. Pirmiausia bėgo prie lovio — tuščias; nuo jo į prieangį, pas šeimininkę, ir čia nieko gero, po to lakstė visais pakraščiais. Pasirodė šeimininkė gėralo kibiru nešina. Ji turėjo pagalaitį, nes kiaulės, pamačiusios gėralą, visos kartu puola prie lovio. Dabar reikėjo gerai suktis ir pagalaičiu švaistytis, kol gėralą į lovį įpylė, išmaišė. Po to paliko vienas kiaules, kurios iš abiejų pusių apstojo lovį. Senė kiaulė, paragavusi vienoje vietoje, puolė į kitą, bene bus ten gardžiau, iš čia į trečią, ir vis skubėjo negaišdama. Iš kažkur atbėgo Blisius, pernykštis meiteliukas. Blisiu jis buvo vadinamas dėl to, kad visas būdamas juodas, turėjo nuo pakaušio ligi snukio baltą kaktą. Blisius pribėgo prie lovio, rado visas vietas užimtas. Neilgai galvojo Blisius: pakišo snukį po pilvu vienam pavasariniam paršeliui, kurį taip metė į aukštį, kad, vargšas, keliais kūliais nusirito nuo lovio. Nebuvo kada pykti, ieškojo kur prilįsti. Čia smegt, čia smegt, bet vietos visur buvo užimtos; mėgino iš apačios: palindo po pilvais ir tolyn tolyn prisimaukė prie lovio; buvo matyti tiktai paskutinių kojukių padai. Atsirado antras paršelis, kitų išstumtas, be dalies; bėgiojo iš vietos į vietą, visur mėgino įsiterpti, bet nepasisekė. Užtat vienam, laimingai čiulpiančiam gėralą paršui įkando į šlaunį, tas skausmą kentė, tūpė prie žemės, bet keršyti už skriaudą nebuvo laiko.

Žiūrėdamas į tą puotaujančią šeimą, prisijuoki tikru juoku: čia matai gyvą atvaizdavimą kovos del būvio, veikiančios žmonių tarpe: sulygini tuos žmones, kurie guodžiausi pelnui ir gobšiausi pinigams. Kaip kiaulės prie lovio, taip šie žmonės elgiasi prie kasos langelio, dvarponių, valdininkų ir gydytojų priemenėse, ir visur, kur nėra tvar-

kos dabotojo. Atėjo tos padermės žmogus, ar vyras ar moteris, eilės nežiūri, nori pirmiausia prieiti, mažiausia gaišti, daugiausia pelnyti. Žmonių elgesys sukelia pyktį, gyvulių elgesys sukelia juoką. Bet grįžkime prie gyvulių. Pasivaržiusios iš visų pajėgų prie lovio kiaulės ėjo gulti, ir dabar gulėjo didžiausioje santaikoje. Kinis jų minkštas ir švarus, visos gulėjo krūvoje ligi rytojaus pusryčių.

17. Kiaulės ir šuns santykiai.

Reikia dar pasakyti apie santykius kiaulės su šuniu. Anais laikais šuo privalėjo turėti dvi dorybi: turėjo būti sargus ir geras kiaulėms. Geras kiaulėms buvo tas šuo, kuris mokėjo išlydėti svetimą kiaulę iš kiemo ar daržo, ją įbauginti, bet nesukruvinti. Dabar kaimas išsiskirstė į vienkiemius, kiaules uždarė kiaulidėse ir jau, sakyti, sutvarkė; net ir ten, kur kaimas pasiliko, kiaulės neganomos. Šiais laikais ir kiaulės pakitėjo: buvo žilės, daglės, keršės, blisės, juodžkės, o dabar jų nėra — dabar visos balčkės. Reikia paaiškinti tuos vardus. Žila kiaulė tai ta, kurios šeriai balti, juodi ir melsvi, bet susimaišę. Tokia kiaulė — melsva. Dagla — ta, kur juoduose plaukuose išmėtyti baltų ar rudų šerių lopai, arba, atvirkščiai, baltame dugne kitoki šerių lopai. Kerša — ta, kuri būdama juoda, turi baltą ruožą aplink liemenį, išrodo lyg sujuosta balta juosta. Dabar kiaulės visos baltos, plikos ir rimtos, jos nemoka bėgti nei zovada, nei risčia, prie lovio nesivaržo, nes maisto turi iki soties, o su šuniu jokio reikalo neturi. Dabar žiliukės ir kitos atgyveno savo laikus, paskendo amžinasties bangose ir daugiau prie žmonių nebegrįš. Šiandienykštė kiaulė nevaikščioja kur nereikia: dabar gyvenanti žmonių karta nemato ir nematys, kaip šuo baudžia kiaulę už lindimą į svetimą kiemą ar daržą. O buvo ko matyti ir į ką pažiūrėti. Vaizdas tiktų ir dailininko teptukui!

Vieną sykį žiemos metu netekome šuns. Delto užpuolė kaimo kiaulės — kur nori dėkis, nėra vaisto: daržinėje ir klojime verčia pašarus, lenda prie karvių, prie arklių, suknisa mėšlą, taikosi įlįsti į prieangį, į ląstas, kur žąsys peri, nėra pagelbos. Prisitaisėme gerus rimbus, užsidarėme kiaules namie, kad neišspruktų, ir lupome rimbais kiek tilpo. Rytoj vėl tos pačios atėjo. Gauk šunį iš kur nori, be jo nieko nebus. Turėjome gauti šunį, ir tiek. Šuns gero būta kiaulėms: vieną išlydėjo iš kiemo už ausies nusitvėręs ir kažką į ausį kiaulei sakydamas, kitą taip pat, ir pabaigta: nuo kiaulių atsikratėme. Rytoj ta pati kiaulė, bėgdama gatve pro mūsų kiemą, sustojo pamąstė pamąstė, ir nubėgo pro šalį.

Pavasariui atėjus, pamatėme dvi kiauli darže; tuojau: „Kur šuo?“ — šaukti šunį: „Margiuk, kiaulės!“ Daug rodyti nereikėjo — Margiukas strakt per tvorą ir prie kiaulių. Kiaulės atsidėjusios kniso bulves ir nė juste nejuto, kaip šuo vienai užšoko ant nugaros. Kiaulė pasisuko, siekė iltimis, šuo nukrito, kiek pasitraukė, ir abudu priešu sustojo prieš viens antrą. Kiaulė davėsi į kojas, šuo ją vytis: pagavo už kinkos ir sustabdė. Kiaulė žviegė, šuo kramtė ir norėjo geriau nusitverti, tuo tarpu paleido. Kiaulė vėl bėgti, šuo dabar pagavo už ausies, ir abudu per daržovių ežias zovada, kaip tik įkerta, susikabinę lekė prie skylės, per kurią įlindo. Čia žmogus dar nuo savęs kiaulei pagaliu pridėjo. Su ta jau atlikta, jau ji pro skylę išlindo, gatvėje ji pilnateisė pilietė. „Margiuk, kitą!“, bet Margiukui nė sakyti nereikėjo, jis be sakymo kirto prie kitos. Nelaimingoji gale daržo bėgiojo patvoriu, ieškodama skylės, bet veltui: Margiukas ir antrąją pagavo už ausies, kaip už rankinės, ir, tokiu pat būdu atvedęs, išlandino per skylę. Žmogus užkišo skylę ir pagyrė Margiuką. Šuo pažiūrėjo žmogui į akis, glustelėjo ausimis, vinguriavo uodega. Patenkinti žygiu, abudu nuėjo į trobą, o kiaulės nusiraminusios pasiliko gatvėje, apmąstydamos buvusį nuotykį.

18. Bandos ganymas.

Su mūsų piemeniu del jo neginimo kilo piktumas ir tęsėsi dvi savaiti: per tą laiką ganiau aš. Bandą reikėjo ginti anksti, dar prieš saulės tekėjimą. Sunkiausia piemeniui atsikelti iš lovos. Saldus miegelis laiko jį pririšęs prie pogalvio. Motina sykį pažadina; jeigu dar nekeliu, ateina antrą sykį, paima į glėbį ir be gailesčio pastato ant žemės; suranda sermėgėlę, rimbą ir, nė pasikrapštyti nedavusi, išveda į kiemą. Nueinu ir atsistoju ant tilto prie vartų. Gatvė pilna galvijų; kiekviena šeimininkė ar mergaitė išvaro savuosius gyvulius iš kiemo ir užkelia vartus. Galvijai gatvėje nerangūs, mieguisti. Man bestovint ant tilto ryto vėsuma išblaško snaudulį ir suteikia blaivų ūpą. Girdžiu, kaip dėdė kaimo gale trimituoja polką. Rytas. Saulės tekėjimas, avių ir karvių šnekta, trimito balsas, manoma motinos nuojauta, supratimas, kad atlikčiau svarbią piemens pareigą — visa tai kartu sudaro jausmą, kurio malonumas pilnai atlygina už ankstybą kėlimą iš miego. Štai atginė dėdė su trimis piemenimis, aš pristojau prie jo ketvirtas; dar turime rasti du piemeniu. prie jų kiemų bestovinčiu. Išginėme iš kaimo bandą, kuri išmintais dirvose takais tiesiai traukė į ganyklą. Ažytėnų ganykla tais laikais buvo vadinama dviem vardais:

Pridotkas ir Radviliškis. Buvo tai pusantro šimto hektarų žemės plotas, apaugęs mišku, su aikštėmis, prieinąs Bilazaro mišką. Šiandien toje vietoje „kelmai kelmuoti, pakalnės nuplikę". Anais laikais miškas buvo pilnas baltakaklių mėlynų karvelių, nuolat girdėjosi jų burkavimas; pilnas voverių, čiauškančių ir erzinančių piemenis. Eglių viršūnėse augo skujai tiek gražūs, kad norėdavos kiekvieną neštis namo, jei nebūtų jų tiek daug buvę. Trimito balsas skambėdavo bent trimis aidais. „Kas gal apsakyti, kaip linksma ganyti".

Tėvunainio piemens, kuris ganė savo tėvo bandą, buvo gera būklė: jam micgo netrūkdavo, nes ko genamojoje dienoje neišmiegojo, galėjo miegoti negenamojoje. Buvo dar kita rūšis piemenų — piemenys samdininkai; tų ir negenamojoje dienoje nemigdydavo. Juos keldavo bulvių skusti, kiaulėms žolių rinkti, ugnį kurstyti ir bendrai, tarnauti šeimininkei rytmetinėje apyvokoje. Jei ne tai, tai piemuo joja „nakties"; jis turėjo anksti prieš pusrytį parvesti arklius, kad artojui ar akėtojui nebūtų gaiščio, kad galėtų anksti išeiti prie savo darbo. Miego tiems piemenims visada stigo. Buvo piemuo Tadukas; išleido jį sykį šeimininkė žąsų sužiūrėti pūdyme. Laukia laukia — nėra vaiko; vakare žąsys parėjo pačios, o Taduko nėra. „Bus išbėgęs", mano šeimininkė. Nueina pas motiną, gi ir ten nėra. Suiško visi: kur tas vaikas dingo, bene vilkas papiovė? Trečią dieną atėjo pas šeimininkę kitas piemeniukas ir sakos radęs Taduką: „Gi po egle miegti". Nuėjo abudu į mišką, kur ta eglė, šeimininkė ir šaukia: „Tadaušai". (Visada vadindavo Taduku, tuo sykiu Tadaušai.) Tadukas atsiliepia „ko" ir atsisėda. „Ko tu čia guli, ko namo neini?" Mat Tadukas išėjo žąsų ieškoti, miegu leipdamas, nesitvėręs, nuėjo į mišką, pasiieškojo egliukę, kur šakos nuo pat apačios plačiai apskleidžia žemę, pasiklojo po galva samanų ir užmigo trūkstamo miego miegoti. Miegojo dvi dieni ir dvi nakti.

Nuginėme į mišką, galvijai skirstosi po žinomas aikštes. Kerdžius sustatinėja piemenis: vieną pastatė viename gale, kitą kitame ir iš abiejų šalių po du; patsai suka aplink bandą, retkarčiais patrimituodamas. Piemenys supranta, kuriam trimitas sako ir ką sako — kada pavaryti, kada sulaikyti. Gena svetimų miškų ir lauko pasieniais; čia daugiau žolės. Mat arklininkai bijo čia leisti arklius, kad nepraganytų. Net ir galvijai tai supranta — bloškias į pasienį. Bevarant vienu kraštu saulė pakilo į pusryčius, galvijai ėmė stovinėti, taigi nuvarėme į patogesnę aikštę ir sustabdėme, vadinasi, apstojome ir neleidome niekur eiti. Tuomet galvijai ėmė atrajoti, kiti sugulė. Dabar kerdžius su tri-

mis piemenimis nuėjo pusryčių, o trys paliko prie bandos; banda taip ilsisi bent dvi valandi: seni galvijai guli, jauni stumdosi iš lengva kaktomis susirėmę ir ragais tauškindami. Piemenys snaudžia arba pučia paliktą kerdžiaus trimitą. Kai dienos kaitrios ir daug vapsvų*), palaukę vėlybo pusryčio, ganytojai gena bandą namo. Pagaliau susirenka pavalgę kerdžius ir piemenys, terbomis nešini; terbose pietūs ir paldieniai. Eilė kitiems trims eiti pusryčių. Kerdžius kelia bandą ir gano vidury ganyklos, neleisdamas į pakraščius; tam užtenka trijų piemenų.

Kai saulė išsisuka iš pietų, banda sustoja antrą sykį. Dabar kerdžius eina gulti; jis turi pasirinkęs vieną vietą: ten minkšta, tamsoka ir sausa, kaip po stogu; nusvirusios eglės šakos nepraleidžia nė lašo lytaus. Jis ten paguli lygiai tiek, kiek reikia, banda ima kilotis, ir kerdžius ateina. Kol banda stovi, piemenys žaidžia: „kiaulę varo", „eina zuikeliu", „dalija rakštį". Žaismas varyti kiaulę dar yra žinomas ir šios dienos jaunuomenei; teko matyti net piešinį viename laikrašty, atvaizduojantį sportininkus, bevarančius kiaulę. Kiekvienas dalyvis žaisle turi lazdą, kurią laiko įsmeigęs į mažą duobutę, išduobtą žemėje; duobutės užima ratelį apie tris metrus skersmenyje. Vidury rato yra viena duobutė neužimta, į ją vienas dalyvių varo lazda sviedinį — kiaule vadinamą, kiti gi taikos savo lazdomis numušti sviedinį į šalį, neįleisti į duobelę. Kai kuris iškelia savo lazdą iš duobelės, norėdamas numušti sviedinį, varąs stengiasi įsmeigti savo lazdą į tuščią jo duobelę: jei tas nusiduoda, netekęs duobelės varinėja sviedinį, jei nenusiduoda, jei numušęs suskumba vėl kilstelėti lazdą į savo duobelę, tada varęs sviedinį dar varo. „Zuikeliu eina" šiuo būdu. Plačioje aikštėje aprėžia apskritimą bent penkių metrų spindulio. Tas apskritimas vadinasi „dvaru"; viduryje dvaro stovi ponas; piemenys pasiskirsto: vieni zuikiais, kiti skalikais. Ponas, stovėdamas dvare, šaukia: „Zuikeli, kiškeli, lėk pas poną į dvarą". Aikštėje šunys gaudo zuikius; jei sugauna, nuveda pas poną ir gauna už tai duonos trupiniuką; jei zuikis pasprunka į dvarą nesugautas, tai zuikis gauna trupiniuką duonos. Atkartojant žaidymą antrą sykį, kitas piemuo stoja į pono vietą ir dalija duoną.

„Dalyti rakštį" jau ne žaidymas, bet lošimas; kam nesiseka, gali pralošti visą duoną iš terbos. Žaidžia taip: visi lošikai atlaužia po gabaliuką savosios duonos, miškinio obuoliuko didumo ir paduoda vienam.

*) Bimbalų.

Šis nusisukęs, kad nieks nematytų, į vieną kąsnelį įkiša šipuliuką, rakštį, tokio didumo, kad visa sulįstų ir nebūtų žymu, kuriame ji gabaliuke. Dabar vėl atsisuka į visus ir liepia imti gabaliukus, kurį kas nori. Kam tenka su rakštimi, tas dabar vienas pritaiso iš savo duonos visiems gabaliukus, sakoma, „trupina". Jei rakštis pasilieka nepaimta, tai trupina tas pats, kuris gabaliuką įkišo.

Piemenės žaidimuose nedalyvauja, jos mokosi viena iš kitos juostas austi, galus (kvarbatkas) nerti arba suktinį šokti. Po rugiapiūtės svietas tuojau ima kulti sėklai, duonai, kraikams; nuo to ir piemens užsikrečia kūlimu. Prisitaisydavome ant greitosios po spragilą ir kuliame. Būdavo duosme ir duosme į kupstą. Kuris nemoka kulti, nepritaria, tik painioja, tą nuvarome. Tokie du susitarę nueina prie kito kupsto ir lavinasi kulti.

Augą žmonės pasidalija liaudies meno kūriniais; kiekvienas, ką girdėjęs savo grįčioje: įminimus (mįsles), pasakėčias, juokus, dainas, pasakas uoliai persakinėja savo vienūgiams. Mūsų piemeniukas padarė įdomius spąstukus pelėms gaudyti.

— Kur tu tokius matei? — paklausėme.

— Gi pernai man ganant vienas piemuo atsinešė tokius, — atsakė.

Deja, greta su geru išmokdavo piemens viens iš kito ir daug bloga.

19. Kaimo gyvenimo sloga.

Kaimo gyvenimo tikra sloga — tai gyvulių daromos žalos laukuose ir pievose. Žiemą, kai gyvuliai uždaryti ir laukuose nieko nėra, nuo tos slogos ilsimės, vienas pas kitą nueiname, vienas kitą užsiprašome. Tik atėjo pavasaris, žemė atšilo — jau kaimyno kiaulė verčia šulinius mano darže, sode atsiranda žąsys, rugių lauke vaikščioja tartum netyčiomis ištrūkusios avys; ir prasidėjusi sloga tęsiasi ilgus aštuonis mėnesius. Tartis kuopose dėliai neleidimo — išmėgintas būdas — neko neveikia. Visi sako, kad tai negera. Kiekvienas meta kaltę savo samdininkams arba patiems gyvuliams, jis pats vis kaltas, ir vis nedaboja, vis leidžia. Vienintelis teismas anais laikais būdavo staršina, apie kurį sakydavo: duok jam rublį, tai jis tau rublį priteis. Rodėsi, kaip čia gyventi tokiame būvyje, kad reikia kits kitam kerštauti, su kits kitu pyktis ir tai nematant to vargo galo nei išeities. Bet žmonės prie to užauginti, apsitrankę, prie to ir paprasto, kitoniško būvio neragavę ir nepasigenda. Dalytis į vienkiemius niekam neatėjo į galvą, nors 1864 metais buvo patogu, kai davinėjo žemes bobeliams.

Kitą sykį su gyvulių ganymu net juokus dirbo. Nuvalęs rugių lauką, suvežęs rugius ir kviečius kuris greitasis ūkininkas nelaukia kol kiti suvež, bet savo žąsis, kiaules ir arklius suvaro į rugienas. Ir dar piktą žodį pasako: „Nemiegokite". Apsisukęs greitai randa savo gyvulius savo vasarojuje; tada nieko nesakęs, ant nieko nepykdamas, parsivaro gyvulius namo ir palaukia, kol visi suvež.

Trys laukai: pūdymas, rugiai ir vasarojus atskirti nuo vienas kito tvoromis — užvarais; nuo svetimų kaimų neatskirti niekuo. Kur užvaras geras, pro ten gyvuliai nesusieina, bet visada yra prastų užvarų. Nusivalius rugienoms, arkliai leidžiami nakčiai be priežiūros. Jei ūkininkas parvažiavo vėlai naktį, tai net nė vesti neveda arklio į rugienas: iškinko, išveda į gatvę ir paleidžia, dar rimbu sukerta, kojomis sutrepena, ir arklys pats išeina per kaimą į lauką ir randa savo arklius. Ūkininkas naktį guli ir gyvuliais rūpinasi. Kad kur į vasarojų bus suėję, jam nerūpi, bet rūpi, kad kas neuždarytų jo gyvulių, radęs javuose. Tada tenka erzintis, gaišti, o kitą sykį ir užmokėti, jei arkliai pateko į kitą kaimą ar į dvarą. Taigi savininkas stengiasi sužiūrėti arklius anksti, kuo anksčiausiai, išeina su tamsa, apeina lauką paužvariais ir pasieniu nuo kitų kaimų ir dvarų; malonu jam, jeigu randa savo arklius svetimuose javuose ir išveda niekam nematant. Nebuvo atsitikimo, kad koks žmogus ateitų pas kitą ir pasakytų: „Štai mano arkliai padarė tau nuostolį, apžiūrėk, ir aš atlyginsiu". Ne, to neatsitiko. Manoma taip: „Radęs ir jis išsiveda". Gyvulys, vakare paleistas į vidurį lauko, eidamas į kraštą, randa vis geriau, ir nueina ligi galo, ligi javų. su rimbais rankose, auštant išeina iš kaimo ir, pasitikę jojantį, kiekvienas paklausia: „Ar nematei mano?" Susitikę lauke vienas su kitu, būtinai klausinėjasi: „Ar nematei mano". Gi Juodeliuose ar buvai? Gi Gaideliuose ar buvai? Gi Barkūnėliuose ar buvai? Ten šiandien daug uždaryta. Toliau dar labiau skubina, dar labiau paima rūpestis. Kai parvaro į svetimą kaimą ar į dvarą, sunku išsisukti nemokėjus ar be laido. Su savo kaimynais apsieinama lengviau: ir savininkas arklių ir savininkas išmintų javų imasi po liudininką ir eina pažiūrėti nuostolio.

— Kiek čia gali būti nuostolio, aš sakau pūras avižų, — taria viena pusė.

— Ketvertas arklių sprogs, o pūro nesuės; kur matei, kad vienas arklys visą sieką avižų suėstų, — taria antras.

Taip lygsta, lygsta ir sulygsta puspūrį. Atiduoti, kai bus iškulta. Tuo dar byla nepasibaigia. Dabar tas taikosi pagauti ano arklius, vis tiek, ar iš javų, ar iš pūdymo, by tik nematant parvesti. Tada: „Tu

parvedei mano, aš parvedžiau tavo, tai dabar lygiomis". Jei susitinka bevedant, ypač gatve pro kiemą, tada apsipešioja, apsidrasko, išsikolioja, tuo žygis ir baigiasi.

Rugienas beganant pradeda vietomis tuštėti vasarojaus laukas: naujoji vasarojaus žolė masina arklius ir žmones. Yra dar žolės ir rugienose, bet kad čia daugiau, tai į vasarojieną ir spiečiasi su arkliais; iš pradžios tik dienomis, paskui ir naktimis. Nakčiai vasarojienoje arklių vienų nepalieka, piemens juos gano. Iš vakaro arklininkai, susiėję į krūvą, ūžia, dainuoja, rėkauja, vadinasi, nemiega ir daboja arklius. Toliau susnūsta, sumiega, o iš ryto vėl ūžia, tik dabar jau ne dainomis, bet raudomis. Vieni rauda, kad arkliai pagriebti, kiti rauda aplupti. Tuo laiku naktimis tūluose namuose girdėtis plonų ir storų balsų bilčiai, o kitą sykį kitoje lauko pusėje girdėti bilčiai vien storų balsų: ten jau mušasi ar tik koliojasi tarpusavy suaugę žmonės del tos pačios priežasties.

Vieną sykį šeimininkas mato, kad kaimo piemens rengiasi per naktį ganyti arklius netoli jo žirnių, nupiautų ir nesuvežtų. Kad neištiktų pragaištis, joja pats arklių ganyti ir žirnių daboti. Iš vakaro, kaip paprastai, ūžimas ir rėkavimas; į vidurnaktį nutilo piemens, o pasigirdo arklių šnarėjimas ir prunkšnojimas. Artinosi pragaištis Rauliaus avižoms. Ūkininkas, girdi: „Nei man dabar arklius varinėti iš avižų, nei žiūrėti į tokią negandą. Užsėdau ant arklio ir nulėkiau Rauliaus pakelti". Raulius, apžiūrėjęs savo avižas, nuėjo į piemenų gulyklą ir suriko: „Lydžio vaikas". Lydžio vaikas pakėlė galvą. Raulius jam už kojos kapt — ir pradėjo duoti lazda per šlaunis: „Tu šioks, tu toks, kur tavo arkliai!" — „Dėduti, dovanok, dėduti, dovanok!" Kiti piemenys sukyla, kaip parakas, ir bėga kiekvienas savo arklių žiūrėti. Visi prasiblaivė, miegai išlakstė. Lydžio vaiko šlaunys išvadavo Rauliaus avižas.

Prie arklių ir kiaulių taikos ardyti prisideda ir žąsys. Pūdymai apželia žole, rugienoje ir vasarojienoje esti pribirę grūdų, tai maistas žąsims, reikia jas laikyti. Visi laiko žąsis. Tais laikais prie žąsų nieks piemens nestatė; rytą išvarydavo į lauką, o vakare pačios žąsys, prasitęsusios į ilgą eilę, kiekvienas būrys skyrium, grįždavo namo. Dieną mergaitė ar piemeniukas, ar pati šeimininkė bent tris sykius eidavo pasižiūrėti žąsų. Atsitikdavo kaitrios vasaros, tada pūdymai pliki, žąsims badas. Iš ryto palesindavo miežiais ar avižomis, bet ligi sočiai neprilesinsi; kai mėšlus išveža, dirvas suaria — žąsiukams gyvas badas. Žąsyčiai būdavo tokie lengvulyčiai, lyg iš vienų plunksnų; tada jie

labai dvėsdavo. Šeimininkės sakydavo, kad žąsys baigia aruodą, baigiasi ir pačios. Nusilpę žąsiukai negali sekioti paskui būrį, iškrinka po lauką; mergaitė, išėjusi sužiūrėti, turi visus surankioti, o parėjusi pasakyti, kiek surado, kiek ne. Vienas žmogus taip ir praversdavo prie žąsų, o ligi rugienų maža žąsiukų telikdavo. Patogesniais metais, kada dirvos neuždžiūsta, apželia žole, ir žąsims patogiau; joms tinka šiltai lynojanti vasara, bet netinka sausa, karšta ir šalta, lytinga.

Tokia buvo žąsų būklė. Ir ką? Nemitusios lindo į javus, kur tik sumanydamos. Iš javų išvarydami pasitenkindavo tuo, kad senes išlupdavo, o žąsiukus vaikydavo. Dėl vaikymo ne maža žąsiukų išdvėsdavo, o likusieji su senėmis vėl ateidavo į javus. Prievarčiuose — vadinasi ant laktų — visada sodinamos bulvės; vienam atsitiko pasėti miežiai vietoje bulvių; ir kaimo žąsys taip juos nulesė, kad nustojo tenai eiti; kur-ne-kur stovi stačias šiaudelis, bet nėra ant jo nė vieno grūdo, dirva suminta, kaip patalas. Svetimas žmogus, nežinąs kaimo santykių, galvos ir nieko nesupras, kodėl čia tokia dirva. Vienok nieks nematė to žmogaus dejuojant ir nė vienas kaimynas nesidrovėjo savo žąsų darbo; kiekvienas tik pasakė: nevietoje pasėta.

Taip gyveno anais laikais Lietuvos liaudis. Kur kaimas išsiskirstė vienkiemiais, žmonės džiaugiasi ir sako: „Jei dabar kas mus verstų eiti vėl į kaimus gyventi, verčiau tegul vežtų į kapus. Kur kaimai paliko kaip buvę, gyvenimas, ilgainiui, aplinkui visam kam besikeičiant, pasikeitė, bet nedaug, galima sakyti , nedaug kas bepasikeitė. Ten yra žmonių, degte degančių noru skirstytis, bet jų mažuma; daugumai kaime esą geriausia gyventi.

Pabaigsiu kaimo gyvulių aprašymą viena jautria pastaba. Šiųmetinius veršiukus ūkininkės augina kluonuose; čia juos kasdien putra pagirdo, ir žolė gera, nes kluonas nepiaunamas. Kai rugių lauką nuvalo, šeimininkės atkilnoja kluonų vartus ir leidžia veršiams eiti į rugienas. Kiekviename kluone yra po veršiuką, kitame po du. Tai įdomu, kad veršiukai, išėję iš kluonų, renkasi į krūvą ir laisvai sudaro rugienose savo atskirą vieną bandelę. Tai matant prisimena, kad kluonuose iš abiejų tvoros pusių yra išminti takai. Mat, veršiai to ir ano kluono ilgisi vienas kito ir laikosi netolimais, kad ir už tvoros.

20. Kaip geležis į ūkį įėjo.

Kad šiais laikais kaimo darbininkas išvažiuotų į lauką šieno ar vasarojaus ir užmirštų pasiimti šakes, tai turėtų grįžti namo, nes be ša-

kių vežimo nesukrautų: kuo gi jis padavinėtų ant vežimo be šakių? O senais laikais niekad šakių į lauką nesiveždavo, tik žirniams vežti. Prie šieno ir vasarojaus be šakių darbuotis nuobodu, vienas tik lankstymasis nuvargindavo žmogų. Rugių vežimą kaip krovė, taip ir tebekrauna, mesdami rankomis pėdus taip, kad pirma užlėktų varpos. Miežius ir avižas mesdavo ant vežimo iš rankų, imdami iš sykio po pusę gubelės.

Praėjus, gal būt, dvidešimčiai metų nuo aprašomų laikų, mūsų vyras, iš kažkur atvykęs, sykį išvažiavo miežių vežti ir krovė vežimą su šakėmis. Mergaitė, mynusi vežimą, sako: „Nežinota mūsų, kaip gerai krauti miežius su šakėmis, nei tau lankstytis nei usnės bado, tik deda ir deda ant vežimo po visą gubelę". Nuo tos dienos niekas nevažiavome vežti vasarojaus be šakių. Šakės buvo tik medinės, vartojamos kuliant šiaudams kratyti.

Prie šieno dar ilgai ėjome be šakių, nes medinės šakės į šieną nelenda, o pirkti geležines niekas nesumanė. Gal ir krautuvėse dar jų nebuvo. Atsirado geležinės šakės nejučiomis, lyg kad kregždės pavasarį; sykį pajutome, kad visi turime geležines šakes, tiek šiaudams kratyti, tiek mėšlui mėžti. Medinės šakės neperkamos, bet kol jas gauni, reikia pasidarbuoti: surask miške tam patogų lazdyno medį, parvežęs tinkamai išlankstyk ražus ir kotą, išlankstęs įtverk ją į kaladninką sudžiūti. Pabaigęs darbą pamatysi: ar šakės bus tinkamos, ar tokios, kad nė į rankas imti nenorėsi. Geležinės šakės krautuvėse siūlomos, imk kiek nori, ir visos smagios rankose. Sulyginus jų kainas, reikia pasakyti, jog vienam pigesnės medinės, kitam geležinės. Vienas, pasukinęs miške po lazdynus, greitai suranda, kokių šakių jam reikia, namie greitai prirengia geras šakes. Tas sako, kad medinės nieko nekaštuoja, o už geležines reikia bent 2 litu mokėti. Kitam žmogui važiuoti į mišką, kur šakės auga, netenka, jis susidomėjęs svarbesniais reikalais, o ne šakių dirbimu. Tas apie kitas šakes nemano, kaip apie geležines. Miškai kas kart labiau užsidaro, ūkininko darbas labiau rimtėja, o pirkti medinių šakių nėra kur. Medinės šakės savo amžių atgyveno, ir tolimesnės ūkininkų kartos jų nebematys.

Kalbama, kad seniau žmonės arę žemę visai medine žagre, išara buvusi — smailus ąžuolinis pagalys. Vėliau valdžia liepusi ant smaigalio mauti geležinį noragą, žmonės priešinęsis, sakydami, jog geležis žemę gadinanti, derlių mažinanti. Del to paties, kad geležis gadina žemę, žmonės baimingai žiūrėjo, kaip matininkai geležiniais grandiniais matavo žemes. Taip svietas, neapkęsdamas visokių naujybių, su ne-

apykanta pasitiko geležį, ateinančią dirbti žemės; bet sykį pamėginus, visoki prietarai turėjo būti užmiršti, sykį užmovęs ant išaros geležinį noragą, antrą sykį arti be jo nenorėjo: geležis drąsiai įėjo į žuobrį ir į žagrę. Bet tai buvo senai, reikia spėti, prieš daug šimtų metų. Ratuose geležis įsigyveno ne per senai, dar aprašomaisiais metais mėšlą ir javus vežiojo ratais, kuriuose geležies nebuvo nė gabalėlio. Knygoje „Būdas senovės lietuvių kalnienų ir žemaičių" parašyta, kad lietuvis išeidavo į mišką pėsčias, o grįždavo važiuotas. Senovėje visokie ratai buvo be geležies, pasiekė jie ir mūsų laikus, tik vėliau visai išnyko.

Kalvėje darbas pirmiau buvo labai sunkus. Visa geležis į krautuves pareidavo „štobomis", delno platumo ir colio storumo. Ją reikėjo išplakti, suskaldyti, suvirinti; eidavo į kalvę du diktu vyru, kalant žuobriui „geležinį" reikėjo kelis sykius sukaisti ir ilsėtis, o kalvis ilsėtis neduoda, girdi, geležis aušta. Menkiausią daiktą, kad ir vinį, reikėjo iš štobos dirbti. Taigi geležiniai dirbiniai buvo sunkiai prieinami, juos dirbdavos tik būtinam reikalui. Vieną sykį tėvas, parvažiavęs iš Krakių, praneša didelę naujieną: krautuvėse atsiradę visokios geležies: tekiniams, pasagoms, vinims, grandims, net kubilams lankų, vis kitokia geležis. Ir iš tikrųjų didelė naujiena! Netrukus pamatėme antrą laipsnį tos naujienos — krautuvėse atsirado visai padaryti daiktai: žuobriams geležiniai, ekėtvirbaliai, pasagos, šriūbai, klemeriai, vinys, kastuvai, kastuvėliai, visokios šakės, grandiniai ir, galų gale, plūgai. Akys nušvinta įėjus į geležinę krautuvę. Ar yra pinigų, ar nėra, vistiek pirksi, anot ano pasakymo: „duok Dieve bėdos, o pinigų bus". Parėjo vyras iš lauko purvinas ir sušilęs ir skundžiasi žmonai, kad dirva įdžiūvusi, niekaip negalįs įarti, reikią palaukti lietaus, o kaimynas ariąs su plūgu, apie įdžiūvimą nė žinoti nežinąs. Žmona puola į pagalbą: kito ko nėra, atidaro savo kraitinę skrynią, traukia iš ten ritulį drobės, važiuoja su juo į Kėdainius, ir iš ten parvažiuoja su plūgu. Didelis džiaugsmas. Pramonė stumtelėjo žemės ūkį pirmyn, jos dirbiniai veržte veržėsi ūkininkui į rankas. Kaimuose prasidėjo nauji laikai.

21. Rytų kėlimas.

„Bepigu augti tajam berneliui pas tėvulį dvarely:
Jam nerūpėjo ryteliai kelti, sunkūs darbeliai dirbti."

Įkyrėjo per kiaurą rudenėlį rytus kelti, „smagųjį spragilėlį sukti". Sunkus darbas kūlimas, nuobodžiausias visų ūkio darbų. Pirmieji gaidžiai pergiedojo, šeimininkas pakilo, užžibino grįčioje balaną, vie-

nu žodžiu, pažadino miegančius ir išėjo. Greitai aunasi ir velkasi darbininkai, renkasi į jaują dar neišsiblaivę nuo snaudulio. Dabar čia reikalingas smagus žodis, ir jis atsiranda: vyras pavadino atėjusias mergaites „druškomis", tos pavadino jį „bindroku", ir snaudulys išlakstė, darbininkai prablaivėjo. Tuojau į darbą: neša pėdus iš jaujos į klojimą, tiesia į dvi eili, sudurdami varpomis, ir leidžia, vadinasi, atriša ryšius. Į eilę per visą klojimą telpa trisdešimt pėdų, į abidvi eili — visa kapa. Toliau ima nuo gembės spragilus, kiekvienas savąjį, pasispiaudo delnus, sakosi „Dieve padėk" ir pradeda spragilų dainą: „Cu-pu-lu-pu, Cu-pu-lu-pu", arba „Kam-pe-be-tu-pįs, Kam-pe-be-tu-pįs". Sunkus baktelėjimas vyro spragilo kaitaliojasi su minkštesniu pupsėjimu mergaitės spragilo ir su snaptelėjimu silpno kūliko. Iš to susidaro spragilų gaida. Sutarimas mušime tiek lengvina kūlimą, kiek maršo griežimas lengvina kareiviams eiti. Kas nemoka pritarti, turi būti pavarytas, kito vaisto nėra, nes čia mokytis ne vieta. Darbas su menkais pakeitimais tęsiasi 6—7 valandas ir tiek įvargina, jog, pabaigęs kulti ir kabindamas spragilą, kiekvienas nuo širdies pasako: „Ponui Dievui dėkui". Kitą darbą pabaigęs, darbininkas dėkavonę, jei ir jaučia, bet netaria; iškūlus, pakilęs jausmas išsiveržia žodžiais.

Iškulti iš šiaudų grūdams kiekvienas kūlėjas turi suduoti kiekvienam pėdui tris syk per varpas, tris syk per drūtgalį, paskui apversti kitą pusę ir suduoti tiek pat. Tam reikalui eina viena puse, mušdami per varpas, nuėję į galą grįžta atgal, mušdami per drūtgalius, toliau kitoj pusėj muša per varpas, o nuėję galą, grįžta mušdami per drūtgalius. Paskui apverčia kviekvieną pėdą ir vėl taip pat muša. Taip iškūlę, dirba stogui dengti kūlius arba laužo ir trina pėdus, vadinasi, dirba „traknienius"; tais krato tvartus arba šeria gyvulius. Trinant darbas sunkesnis, bet trumpesnis, kūlius dirbant lengviau, bet gaiščiau. Iš jaujos padaroma 20—30 kūlių. Nukultus šiaudus reikia iškratyti: ima šakes, krato ir varo iš klojimo pro duris, ten vyras plakuoja ir deda ant naščių, o su naščiais du diktesni kūlikai neša šiaudus į daržinę. Iš jaujos padarydavo keturis klojimus. Iškūlus jaują ir spragilus pakabinus, darbas dar nepabaigtas: reikia jaują pridžiauti, ir tas užima tiek laiko, kiek vieno klojimo iškūlimas.

Iškūlus mergaitės eina į grįčią, o vyrai čia pat jaujoje pasikloja šiaudų ant aslos ir gulasi miegoti iki aušros. Džiaudami jaują, bauginasi vis del aušimo. Jeigu jau aušta, poilsis pražuvęs. Pamatę auštant visi nuliūsta, bet didieji nuliūdimą paslepia. Kitas jaunuolis sudejuoja:

„Jau aušt!“ Tada didieji, jį sulaikydami, sako: „Ar tu apsivogei, kad dienos bijai?“

Sakoma, kad laimės kiekis išdėstytas lygiai ir didžturčiams ir vargdieniams, kad laimės tiek pat suvokia ir vienas ir kitas. Del to paties sakoma: „Nėr to blogo, kad ant gera neišeitų“. Tos mintys ateina prisimenant kūlėjo poilsį, iškūlusio jaują per dvejetą valandų prieš aušrą. Virsta jis ant minkštų šiaudų išsitiesęs, vienmarškinis; dabar jo laikas, niekas netrukdys poilsio; pats žmogus pavargęs kojas, rankas ir visą kūną, visada stingąs miego. Oras grynas, nes jauja būna atvira visą džiovimo laiką; uždaryta tuoj sušyla, nes pečius didelis ir karštas, sušyla tiek, kad apsikloti nereikia, dar kojas reikia nusiauti. Manau, kad nei karalius, nei didžiausias laimės vaikas niekada nepažįsta tiek miego saldumo, kiek vargdienis tuo laiku. Gali būti, kad tie saldumai atlygina nuovargį ir sunkaus darbo kančią, kad darbininkas, jei tik neperalkęs ir nepervargęs, yra lygiai linksmas, kaip ir didžturtis.

Jaujoje pirmiausia pakyla šeimininkas, pakilęs žadina kitus, ir visi eina gyvulių šerti. Pašėrus gyvulius, dar reikia daržinėje sudoroti šiaudai — sukimšti į galą, tai užima gerą pusvalandį; po to jau eina visi pusryčiauti. Po pusryčių tuojau seka tiesus ir neišvengiamas šeimininko darbas — kūrenti jaują ir išvėtyti krūvą (iškulti ir sustumti į daiktą javai vadinasi „krūva“). Čia jau šeimininkas neskubina, turi šiam darbui laiko visą dieną. Jaujai kūrenti pasigaunamos storos gumbuotos malkos arba kelmai, kitaip jų nesukrausi, kaip palindęs po krosnies; palindus reikia sukrauti ir užkurti.

Vėtė javus žmogus atsisėdęs prie krūvos ant žemos kaladėlės, grūdus bėrė maža medine vėtykliuke. Beriant reikėjo taisyti ranka, kad kiekvienu sykiu grūdai kristų ant grūdų, pelai ant pelų, kad nelėktų tie ir kiti nei toliau nei arčiau. Ant grūdų nukrenta nenukultos varpos, šapai ir visokie šiaudgaliukai, toliau už grūdus lekia akmeniukai, moliukai ir medgaliukai. Visokius šiuos negrūdus reikia nuo grūdų nušluoti, sakoma, nuklastyti. Klastymui parinkta beržinė šluota su plonais lankščiais ražiukais, kad tie ražiukai varytų varpas, o patys sulinktų nuo grūdų. Su klastykle nuvaro į šalį viską, kas grūduose nereikalinga. Pralėkusius pro grūdus sunkiuosius daiktus ir akmeniukus irgi su klastykle suvaro į krūvą. Kai bevėtant žymu, kad šapai ir varpos ima skęsti grūduose, reikia pakartoti klastymą, ir tas darbas, tyrindamas javus, daug gaišina vėtymą ir vargina žmogų, nes klastyti reikia susikuprinus. Išvėtęs šeimininkas, sustumia pelus į

daiktą ir suneša į peludę; grūdus suskirsto į pirmalakus ir pasturlakus ir sunešioja į svirną. Jeigu ūkininkas jau pagyvenęs žmogus, nešiodamas javus paminėja jaunystę: „Ot, ar čia senai, būdavo prisipilu pūrą, švyst, užsimetu ant pečių ir einu, kaip dykas; dabar jau puspūrio nešti užtenka; kur ta sveikata dingo, nežinau, o rodos viskas tebėra, kaip buvę". Gerais metais iš jaujos gaunama keturi pūrai rugių, vadinasi, iš kapos — pūras; pasturlakų čia nėra. Prastais metais gaunama du pūru ir pasturlakų pusė pūro, bet ir pirmalakai nedaug kuo skiriasi nuo pasturlakų.

Vėtytojas tankiai pažiūri besikūrenančią krosnį, daboja, kad neliepsnotų, ir reikiant, esančiomis čia pat plytomis, pamažina krosnies angą. Kitą sykį liepsna gerokai išeina iš krosnies, o šiaudai netoli, vienok iš jaujos gaisrai retai kada kyla. Vadinas, jaujos gaisro atžvilgiu nėra taip pavojingos, kaip apie jas manoma; gaisrų daugiau išeina iš grįčių.

Samdant žmogų kulti, mokama už rytą po gorčių kuliamųjų javų. Rugiai brangiausiai apmokami, nes iškūlimas jaujos rugių atima daugiausia jėgos. — Kūlimo metu darbininkai dienomis vengia sunkaus darbo: taiso gyvuliams žiemai kūtes, dirba ėdžias, kerta lovius, veža į daržus mėšlą, taiso ar dengia stogus, piauna avis ir prielaidus, dirba sau klumpius, vis neskubindami; kitą syk ir visai bindzinėja. Moterims niekada darbo netrūksta, dar vis perdaug: jos daržoves doroja, mėsas sutaiso, peniukšlius peni, rūpina padėti šeimynai ką ant stalo ir t. t.

Kūlimas savo dikta ranka prispausdavo žmogų iš pat jo mažystės. Kai darbininkai kėlėsi kulti, motina kėlėsi pusryčiui bulbių skusti, keldama ir mane. Girdi, kai nuskusme, pamiegosi. Skusdamas prasiblaivau, ir toliau ne miegas rūpi, bet šiaip taip atmesti bulbes, lėkti į klojimą. Klojime liepdavo man kurstyti „pečiuką", kad kuliant būtų šviesiu. Ant papėdės bent pusės masto aukštumo buvo sukrauta akmenų krosnelė su plačia ir aukšta kakta; toje krosnelėje kūrenosi ugnis ir švietė klojimą. Malkas vartodavo alksnines ar liepines, nes jos nesproginėja ir liepsningai dega. Aš kurstydavau, šildydavaus ir klausydavau juokavimų.

Štai vyras juokiasi iš mergaitės: „Žiūrėkite, šiandien Mariukė avėsi kojas, manęs nepasiklaususi, ir ne taip apsiavė: dešinė vyža ant kairės kojos, o kairiąja vyža apavė dešinę koją. Žiūrėkite, jei ne taip". — „Gi tu klumpius apsiavei ne ant tos kojos", teisinosi mergaitė. Vie-

ną sykį vaikis, šnekėdamas apie džiovintus baravykus, apsiriko: vietoje „svaras baravykų“, pasakė „gorčius baravykų“. Mergaitė pagavo tą žodį ir seikėjo baravykus gorčiais ir pūrais, žalius ir džiovintus. „Juozai, po kiek pardavinėji pūrą baravykų“, paklausia mergaitė, ir visi smagiai pasijuokia. Pramogos užtekdavo keliems rytams. Kitą sykį mergaitė pasakė, kad spragilo siautuvė kitur vadinasi „keltuve“. Iš to Juozas pasigavo ir sako: „Žiūrėkite, kas jai galvoje, mat, „prikeltuvė“. — „Aš sakau „keltuvė“. — „Ne, tu sakei prikeltuvė“. Dabar vaikis keršija už baravykų gorčių ir šneka apie prikeltuves. Vieno juokingo žodžio užtenka viso ryto nuotaikai pakelti. Kitą sykį kalba apie gegutės kukavimą. Pusbernis sako: „Pavasariais aš visada nešiojaus kišenėje pinigų, kad mane su pinigais gegutė užkukuotų“. Šeimininkas į tai: „Tu žiūrėk, kad gegutė tave su duona užkukuotų, kad tu terboje duonos turėtum, bus tau geriau, negu pinigai“. Aš klausydamas dėjaus sau į galvą, kad gal duona ir geriau už pinigus.

Štai pasakos klojime girdėtos. Ėjo per svietą Ponas Dievas su dviem mokiniais. Jie, dėdamiesi ubagėliais, įėjo pas vieną žmogų ir pasiprašė nakvynės. O tas žmogus, kuris priėmė, vedasi rytą, kad jam padėtų jaują iškulti. Žmogus pernakvino, o rytą ir sako: „Svečiukai, prašom mums kulti padėti“. Tada vienas ubagėlis ir sako: „Mes trise nueisme ir iškulsme, tamstos galite miegoti“. Namiškiams ir šeimininkui patiko, ir jie leido svečiams kulti vieniems. Svečiai po klojimą darbuojasi, o šeimininkas kieme klausosi ir vis negirdi spragilų balso. Eina žiūrėti. Žiūri pro durų plyšį ir mato: du jaunesnieji neša javus iš jaujos ir tiesia klojime, o senasis taiso ir sako: „Neškite, neškite, visus išneškite!“ Kai jau visus išnešė, seniukas ėmė ir padegė šiaudus iš vieno krašto. Mėlyna, menka ugnelė rusena, eidama šiaudais iš vieno krašto į kitą, o perėjusi per visus šiaudus, užgeso. Niekas nesudegė, nė šiaudai nesudegė, tik paskui atsiskyrė šiaudai sau, pelai sau, grūdai sau. Vis skyrium krūvose. Ūkininkas vis pro plyšį žiūri ir mato. „Nežinota mūsų, kaip javus kuliama, ar matote, be jokio įsiveikimo“. Antrą rytą šeimininkas nuėjo kulti su savo šeimyna; dabar jau jis žino, kaip iškuliama pigiai ir greitai. Liepė išnešti javus iš jaujos, suversti visus klojime, ir, taip padaręs, padegė iš vieno krašto. Kai tik padegė, tuoj visi šiaudai užsiėmė, daugiau ir visas klojimas užsiėmė ir sudegė.

Antra pasaka. Važiuoja ponas ir mato: aria jaučiais vaikinas, o pirma jaučių eina jo motina su šieno kuokšta ant nugaros. Ponas sustoja ir klausia: „Kodel judu taip ariata“. Vaikinas atsakė: „Mudu

jaučius mokinava arti". „Na gerai, sako ponas, kad tu gali mokyti jaučius, tai išmokyk mano dukterį ir papratink darbą dirbti; ji dabar nieko nenori veikti, amžina tinginė. Jei išmokysi, duosiu gerą kraitį". Vaikinas sako: „Kodel ne, išmokysiu". Ot jis ir apsivedė su pono dukterim. Dabar juodu gyvena. Ta jo pati tiek težino: miegoti, praustis, čiutnytis, daugiau nieko. Vyras jai nieko nesako, dar ją užkloja: miegok, miegok, pasilsėk, ir pats nieko nedirba. Taip begyvendami suvalgė jie visą duoną, daugiau nėr ko valgyti. Ė, prastai. Dabar ir sako pati vyrui: „Dirbkiva, bus geriau". Ėmė abudu dirbti. Kai dirba, vėl yra ko valgyti. Gal už metų, gal už dviejų atvažiavo tėvas dukters aplankyti. Dabar duktė ir sako tėvui: „Aš tamstai, tėveli, duosiu valgyti, bet eik pirma pamalti, darbą padirbti. Pas mus, jei tik nedirbi, tai nėr ko valgyti. Ponas tuoj pamatė, kad duktė išmokyta darbą dirbti, ir davė žentui didelį kraitį.

Kada susnusdavau beklausydamas ir bekūrendamas, eidavau į jaują gulti. Džiaunant jaują, būtinai reikia kelti ir vėl šviesti. Dabar jau šviečiau jaujoje, sėdėdamas ant plačios krosnies ir degindamas balanas.

Spragilas arba kultuvas susideda iš trijų dalių: siaustuvės arba keltuvės — tai ta dalis, kurią kūlėjas laiko rankose; buožė — tai ta, kuria muša šiaudus; jungas — tai stiprus ir atidžiai padarytas sujungimas siaustuvės su buože.

22. Linamynė ir Rygos kelionė.

Dar rugiai ne visi iškulti, jau šeimininkui parūpo linus minti, parūpo Rygos kelionė. Kūlimas atidėtas, prasidėjo linamynė ir tęsėsi bent savaitę. Aprašomuojamu laiku vidutinis ūkininkas sėdavo bent pūrą sėmenų, kitas daugiau; primindavo birkavą linų parduoti ir kokią pusę birkavos verpti. Pardavimui turėjo būti balti, vadinasi, merktiniai, namų reikalams geriau tiko rudi, klotiniai. Merkimui reikėjo nurauti ne visai nokusius. Kiek dieną nurauta, tiek naktį turi būti nubraukta ir rytą pamerkta, o galvenos sužardytos. Taigi linų rovimas buvo smarkus darbymetis. Linamynė — tai nakties darbas, kaip ir kūlimas. Sutaisydavo bent dešimtį žmonių: penkis vyrus linams laužyti ir penkias moteris braukti. Mintuvų turėdavo užtektinai kiekvienas savo. Netenkamą kiekį žmonių pasisamdydavo, mokėdami po linų ryšį rytui. Pradėdavo minti tuoj po vakarienės, o baigdavo prieaušry; kad dauguma žmonių samdyti ir darbas ilgas, šeimininkė vidurnak-

tį duodavo gausų ir maistingą pusiaurytį. Po pusiauryčio mintuvų klegesys tęsėsi iki ryto.

Linus į Rygą vežamus reikėjo nuplūkti, surišti dviem linų saujų ryšiais į pundelius, po dvidešimt svarų, ir dar surišti į krūvą galiukus, kad nesusipuduliuotų. Sutaisydavo bent birkavą linų, o daugiau vežimo sunkumą pribaigdavo sėmėnimis. Rengiantis į Rygos kelionę, reikėjo turėti tam tikrus ratus, arklius ir pakinktus; viskas turėjo būti nauja, tvirta. Reikėjo surasti kelionei bendradalyvių; klausinėta, tartasi ir galiau sutarta; sutarta paskirtą dieną anksti rytą suvažiuoti visiems į vieną vietą, sakysime, į Grinkiškį ar į Baisogalą, ir laukti vienas kito.

Tvarkingai sudėti į ratus pundeliai linų, maišai sėmenų, dideliausias maišas šieno ir du pūru avižų abrakui. Dešinėje ratų pusėje, prie paskutinės ašies loniko prikaltas atitinkamo storumo kartelės galas, kitas tos kartelės galas prikabintas prie viršutinių drangų, aukščiau pirmutinio tekinio. Tąja kartele buvo patogu užlipti ant vežimo, ją gi pasigaudavo, tepant ratus, tekiniui pakelti. Ratams pakelti dar buvo reikalingas prietaisas, stapuku vadinamas, ne daugiau kaip trijų svarų sunkumo, pakišamas po kartele kaladžiukės vietoje ratus tepant. Stapukas su degutnyčia kabėjo kairėje ratų pusėje; gale ratų prie maišo buvo pririštos stakliukės — prietaisas arkliams abraką šerti. Buvo tai lyg malkų piaustomas ožiukas, kuriame prie viršutinių kojų galų pririštas audimas sudarė lovelį; į tą lovelį pylė abraką arklius šerdami. Iš stakliukių geriau buvo šerti arklius: nepritraukdavo į nosis dulkių ir pelų. Pašėrę stakles suglaudžia ir pririša į vietą. Atsargai vežime buvo įdėtas kirvis ir du nauju viržiu. Maišas ir dvi guni dengė prekes nuo lietaus. Taip prirengtas iš vakaro vežimas stovėjo daržinėje. Rytą, dar gerai prieš aušrą, kalbamas vežimas, dviem arkliais pakinkytas, stovėjo kieme priešais prieangio durų. Tėvas pasirengęs: apsivilkęs naujais kailiniais, ant kailinių naujas apsiaustas, po kailiniais dveji marškiniai, apsiavęs milinėms kelnėmis ir duksliais batais. Grįčioje rimta valanda, motina išneša sunkų maišelį, valgymų pridėtą. Galų gale viskas patiekta; tėvas padavė mums, vaikams, ranką. Pabučiavome. Jis mus paglostė. Kitiems namiškiams pasakė: „sudiev", paėmė nuo kablio rimbą ir išėjo pro duris. Mes pro langą žiūrėjome: sudundėjo tiltas — ir vežimas pranyko nakties tamsumoje.

Auštant visi, kurie tarėsi, jau buvo suvažiavę į Grinkiškį. Čia vienas prabilo: „Eime į bažnyčią poterių sukalbėti laimingai kelionei". Visi paklausė. Po valandos Rygos keliauninkai aštuoniomis pastotė-

mis traukė vieškeliu iš Grinkiškio Baisogalos link. Aukštai prikrautą vežimą traukė dvejetas bėrų ar juodbėrių arklių. Arkliai ilgo, storo liemens, trumpomis storomis kojomis, galva maž ko aukščiau nugaros pakilusi. Tada šiems gyvuliams nebuvo kito vardo, tik „arklys"; dabar, kai jų nėra, svietas pasigesdamas vadina juos žemaitukais. Slenka gurguolė, sklaido rudens purvą, o arkliai, traukdami sunkų vežimą, neišsitempia, nerodo dedą jėgų. Ant vežimų sėdi po žmogų, patogiai atrėmę nugaras į maišus, visi žieminėmis kepurėmis su antausiais. Vienų antausiai bet kokie, kitų lapės kailiu apmušti. Ši kepurė nakvojant atstoja pagalvę. Pirmą nakvynę turėjo Radvilišky; iš čia išvažiavo dar prieš aušrą, o Šiauliuose buvo geruose pusryčiuose. „Kai Šiauliuose, tai jau kaip Rygoje. Čia plentu ratai patys bėga", džiaugėsi keliauninkai. Erdvioje Šiaulių miesto aikštėje (tada cerkvės dar nebuvo) gurguolė sustojo pasiganyti, arklius pailsinti. Čia rado daugiau važiuojančių; susiėję klausinėjasi. Vieni veža į Rygą „baltųjų velnių" prekes. Mat, Raseinių dominikonai turėjo dvarų ir kaimų, varė baudžiavas, ir taip, kaip ponai, kankino žmones. Rėdėsi jie baltai, ir del to tas žmogelis pavadino juos baltaisiais velniais. Šiauliuose visi pasitepė ratus; su kartele ir stapuku kiekvienas lengvai iškelia tekinį ir atlieka visą darbą be jokios pagalbos. Toliau užkando iš maišelių, pasižvalgė po gatves, ir po dviejų valandų, kai jau arkliai nustojo ėdę šieną, kelionės vadovas surikiavo: „Vyrai, važiuojame!". Arkliai, pasijutę kitoniškame kelyje, smagiai bėgo plentu nuo Šiaulių į pakalnę. Plentas čia geras.

Antra nakvynė buvo Kuršėje. Ten karčiamninkas jau ne žydas, bet latvis ir geras žmogus. Pernakvoję išvažiavo dar su tamsa. Vadovas patikrina: „Ar visi?" „Visi, visi," suriko vienas kitas. Na ir išvažiavo. Auštant skaito šiaip, skaito taip — vieno nėra, septyni ir tiek. Katro čia nėra? Gerčo nėra, paliko nakvynėje. Ką daryti, tegul pasiveja. Sustojus ganytis pasivijo ir Gerčas. Mat, jis išvargęs, pamigo nakvynėje.

Vakarui artinantis gurguolė įvažiavo į Rygos priemiestį. Rygoje buvo keista tvarka: įvežus į miestą linus ar sėmenis, juos turi apžiūrėti tam tikras žmogus, vadinamas brokorium; jis linus priskirdavo prie pirmos ar antros rūšies. Pirmoji rūšis vadinosi karūna, antroji — broku. Kiek mokėti už karūną, kiek už broką, buvo nuskirta pirklių tarybos. Nuo brokoriaus niekas negalėjo išsisukti, o kai per broką pereita ir rūšys nustatytos, jau kelionės pasisekimas ar šiaip ar taip nulemtas; pas kokį pirklį važiuosi, tiek ir gausi.

Štai gatvė išsiplėtė, pasidarė aikštelė, gale aikštelės užtraukta kartis; kol kartis nepakelta, niekas neįvažiuos į miestą. Prie karties stovi vežimai su prekėmis, jas žiūrinėja reikšmingas ponas — tai brokorius. Prie jo sukinasi jauni, vikrūs miesto vyriukai — tai gizeliai, pirklių atstovai. Brokorius priėjo ir prie mūsų keliauninkų, tie drebulio pagauti nusiėmė kepures. „Založcie čapki, založcie čapki!" liepia užsidėti kepures. Gizeliai ėmė draskyti vežimus: tuoj maišai ant žemės, linų pundeliai iškiloti, sėmenų maišai atraišyti. Brokorius rimtai žiūrinėja prekes; jei linai tinka, gale ratų padaro balta kreida ženklą, o gizeliai balta kreida, kur sumanydami, išbrūkšmuoja ratus, net pavalkus, net žmogui nugarą. Jei linai rudi, supuduliuoti, trumpi, ar kitu kuo netinka, brokorius žymi ratus raudona kreida. Sėmenų maišus gizeliai atraišo — ir brokorius ant kiekvieno maišo padaro raudoną ar baltą brūkšmą. Kai jau dauguma vežimų sužymėta, kartis pakyla ir atsiveria laisvas įvažiavimas į miestą. Dabar mūsų keleivius užpuolė kiti gizeliai. Kiekvienas pirklys, laukiąs atvežant litų, siunčia savąjį gizelį vilioti pas save žmonių; taigi tie ir apniko vežimus, kiekvienas visaip girdami savąjį šeimininką. Pirklių vardai buvo: Pirštas, Vilkas, Karvelis, Gulbė, Ąžuolas ir t. t. Kuris gizelis, nugirdęs žmogaus vardą, ima nuoširdžiai įkalbinėti: „Mataušai, Mataušai, niekur nevažiuok, važiuok pas Gulbę..."

Rygos miesto pirkliai, susiėję į biržą, nustatydavo prekėms kainas ir, pervažiavęs per brokorių, žmogus jau žino, ar jam pasisekė ar ne. Sykį įvežęs prekes į Rygą, atgal išvežti jų negali, jos turi palikti Rygoje.

Mūsų keliauininkai, sekdami vedėją (per visą kelionę vienas ir tas pats važiuoja pirma), nuvažiavo visi pas vieną, tegul bus — pas Pirštą. Čia juos pasitiko, kaip laukaimus svečius, nurodė, kur vežimus sustatyti, kur pastatyti arklius, kur sunešti daiktus, kur nakvoti. Čia randa daugiau žmonių, jau atidavusių prekes ir paėmusių užmokestį; iš jų sužino, po kiek moka už karūną, po kiek už broką. Ateina patsai ponas Pirštas, arba jo ūkvedis, susveria prekes, užrašo karūną ir broką, atiduoda kiekvienam kortelę; pinigai bus rytoj rytą.

Atvažiavus į pirklio gaspadą kiekvienas jaučiasi esąs perpus namie: arkliai arklidėje, žmonės šiltame kambaryje. Vakarienei, pusryčiui ir pietums yra karšto viralo iki sočiai; viralas išsiilgėtas, jau trečia diena neragautas. Vakarienei duodamos bulbės su skystimu, taukais užkultos, pusryčiui — kava, pietums — kopūstai su mėsa. Kopūstai kaip kopūstai, vis delto karštimas, bet mėsa — tai jautienos

plėsdrai, retas kas ją valgo, kiekvienas maišelyje turi geresnės. Nei už butą, nei už valgymą mokėti nereikia, viskas veltui, be mokesčio.

Rytoj rytą eina į kontorą pinigų. Padavus kortelę, pirklys pripila pilną kepurę sidabrinių ir auksinių rublių, net akys nušvinta. Kitas sugrįžta su kepure ir pinigais, sakydamas: „Ponuti, ne visi". Pirklys: „Visi, visi, skaityk geriau", — ir pastumia kepurę. Žmogus dar sykį skaito, ir suranda, kad visi. Trečią sykį skaito — vėl nevisi. . .

Paėmus pinigus, atsiranda laiko pasišmerioti po Rygą ir apsipirkti. Vienam atvažiavusiųjų (jis buvo ne mūsų kompanijos) gizelis, įkalbėdamas važiuoti pas Pirštą, paketino nurodyti vietą, kur galima pirkti aitvarą. Paketino — ir nepamelavo: tikrai nurodė vietą, kur galima nusipirkti aitvarą. Šnekėjo visiems girdint taip, kad kas norėtų, galėtų su juo eiti. Tuo sykiu niekas kitas nėjo. Žmogus išėjo. Šiam sugrįžus klausia kiti: „Ar gavai, ar pirkai? Parodyk." Žmogus parodė juodą akmeniuką, tur būt anglies gabalėlį, paimtą iš gatvės; tai esąs aitvaras, tokį davę. Atsirado dar du, norį aitvarą pirkti. Sugrįžę tie nieko kito nepasakė, tik: „Nueikite ir pamatysite." Spėjama, kad gavo į sprandą, daugiau nieko.

Keleiviai dar nakvos antrą naktį, o ryt anksti išvažiuos. Pirklys atėjo atsisveikinti su svečiais iš vakaro ir davė jiems bonką degtinės. Girdi: „Išgerkite ją Jonišky, kai sustosite pasiganyti, ir pasakykite kitiems, kad gėrėte pirklio Piršto degtinę." Kai svečiai pasisakė degtinės negersią, Pirštas davė dar bonką vyno: „Vyną gerkite patys, o degtinę atiduokite važiuojantiems į Rygą."

Anksti rytą mūsų keleiviai su Ryga atsisveikino ir lengva širdimi grįžo namo. Jeigu nuvažiuojant reikėjo nepasimesti, laikytis būrio, tai parvažiuojant tas reikalas buvo dar didesnis. Visur yra vagių, taigi yra jų ir Rygos kely. Kiekvienas žino, kad grįžtą iš Rygos vežasi pinigų, ir vagiui tiktai lieka nudaboti ir atlupti.

Smagiai tarškėjo keliauninkai namų link. Visa kelionė atlikta be blogų nuotykių, ir vakare, septintą dieną nuo išvažiavimo, visa tuščiais ratais gurguolė buvo vėl Grinkišky. Iš čia ėmė po vieną skirstytis, kiekvienas į savo kaimą. Mūsų tėvą pasitiko pirmiausia, kaip manote, kas? Šunelis, dar už trijų kilometrų nuo namų, džiaugsmingai lodamas ir šokinėdamas apie ratus. Gavo už tai pyrago. Mes, vaikai, nejutome tėvo parvažiuojant, tik rytą išbudę pamatėme jį gulintį lovoje, o prie lovos sėdint ant kėdžių du kaimynu ir šnekant su juo. Jie atėjo pasiteirauti, kokios linų ir sėmenų kainos Rygoje, koks kelias. Mat ir jie rengėsi važiuoti.

Tėvas parvežė druskos visiems metams, skardos lapą, vyno trijų gorčių boselį ir dvi akmenini pypkeli (tada pypkes vadindavo liurkelėmis). Skardos lapą paskiau kalvis aptaisė ir padarė krosniai geležinį dangtį, visoms kaimo šeimininkės pasigėrėti, nes tada visur krosnių dangčiai buvo mediniai. Apie vyno pirkimą pasakė, kad, nuėjus jam į vyno sandėlį, pirklys davęs paragauti iš trijų bosų po mažą stiklinę. Tėvas išsirinko jam patinkamą po penkis auksinus gorčių, o su boseliu užmokėjo tris rublius (penkiolika litų). Trys mažos stiklinės vyno taip atėmė sveikatą, sukaitino ir pakirto kojas, kad vos parnešęs į gaspadą savo trigorčinį boselį. Vyno parveždavo tėvas ne sykį, mūsų namuose buvo keli tokie boseliai. Sakydavo: „Parėję iš Rygos su vynu". Apie pypkelę reikia pasakyti, kad ji visa su galvele ir cibuku buvo išdrožta iš vieno akmens, balta ir daili. Mūsų grįčioje nebuvo nė vieno liurkiaus, ir pypkelės buvo paskirtos kitiems.

Kiek parveždavo tėvas iš Rygos pinigų, ne mums, vaikams, žinoti. Paaugus man sakydavo: „Jeigu nuveži visą birkavą (apie tris centnerius) linų, gauni 60 rublių, atitinkamas tiems linams kiekis sėmenų duodavo 40 rublių. Iš viso Rygos kelionė duodavo šimtą rublių (apie 500 litų).

23. Karališkiai žmonės.

Sekantieji nusidavimai vaizduoja pabaigą XVIII ir pradžią XIX šimtmečio ir buvo pasakojami senų žmonių, kurie irgi ne viską patys matė ir patyrė. Kalbamais laikais kaimai, laukai ir miškai vieni buvo ponų savybė, kiti — valdžios. Pirmieji vadinosi poniškiai, antrieji — karališkiai. Kėdainių apskrity per Krakių, Grinkiškio ir Baisogalos valsčius trisdešimties kilometrų siauru ruožu tęsėsi karališkių žmonių valsčius, vadinamas Kubiliūnų valsčium. Jį sudarė šie kaimai: Lenčių, Ažytėnų, Vaitiekūnų, Kairėnų, Kairėnėlių, Kubiliūnų, Kemėrų ir Mikonių. Kubiliūnuose buvo 100 hektarų ūkis, vadinamas Dvareliu, kurį valsčius turėjo išdirbti. Ten gyveno prievaizda arba prauliaušča, atstojąs pono ir engėjo vietą. Mūsų karališkiai senuoliai ėjo baudžiavą, tik ta baudžiava buvo daug lengvesnė. Mat, šimtą hektarų žemės dirbo aštuoni kaimai. Mokėjo dar mokesčius pinigais, bet ir tais nenusiskųsdavo, nors mokestis būdavo dvylikos rublių.

Karališkiai didžiavosi prieš poniškius, vadindavo šiuos vergais, pajuokdavo jų storžieviškumą, šiurkščią ir nemandagią kalbą, vengė su jais tuoktis. Mergaitė iš karališkių neidavo už jaunikaičio iš poniškių: ko nemitus eiti į vergiją. Netolimais, už trijų dešimtų kilometrų

buvo kitas karališkių valsčius, vadinamas Sosių valsčiumi. Išgurbę Kubiliūnų valsčiaus jaunikaičiai siekė per kelis poniškių valsčius į karališkius Sosius turtingų mergaičių teirautis.

Kartais, kai į prievaizdas patekdavo nedoras žmogus, karališkiams nelengva būdavo. Iš tokių prievaizdų mūsų senuoliai minėdavo Stapulkauskį.

Valdžia atiduodavo žmonėms ir jų laukus į algą kokiam nors generolui, o šis statydavo nuo savęs prievaizdą su neapribota valdžia. Jei prievaizda geras — žmonėms gera, jei blogas — bloga. Stapulkauskiui esant prievaizda, žmonės susitarė ir nusiuntė tris pasiuntinius į Vilnių su skundu pas generolą. Tarp tų trijų pasiuntinių buvo ir mano dėdė. Vaikščiojame, girdi, su popierium rankoje po gatves, nežinodami, kur tas mūsų generolas gyvena. Gi jis pamatęs pro langą ir pažinęs iš aprėdo: „Čia mano žmonės. Ko jie čion atvyko?" Skundas paduotas į rankas, ir Stapulkauskis buvo netrukus pakeistas kitu. Bet nedoras prievaizda dar suskubo iškapoti rykštėmis tris vykusius į Vilnių. Po Stapulkauskio prievaizda buvo vokietis Ertelis. Tas buvo kitoniškas: neduodavo rankos bučiuoti nei be kepurės prieš jį stovėti. „Založcie čapki!" sakydavo. Net savo vaikams Ertelis liepdavo su žmonėmis elgtis padoriai. Geras buvo ponas. Toliau Kubiliūnų valsčius buvo atiduotas nuomon Jančiauskiui iš Diržionių. Apie Jančiauskio valdymo blogumą nėr minima, tik žinoma, kad vieni ėjo dienas į Diržionius, kiti į Kubiliūnų dvarelį, kam kur arčiau. Darbo padidėjo, nes reikėjo nudirbti du dvaru. Be prievaizdos ir pono, dar buvo vienas viršininkas „vaitu" vadinamas. Šis buvo renkamas iš tų pačių žmonių. Viršininkas taip pat buvo didis ponas, nuo jo irgi daug pareidavo.

Dar prieš visuotinį iš baudžavos paleidimą, prieš 1861 metus, valdžia ėmėsi tvarkyti karališkius žmones: paėmė pati į savo rankas ir visas prievoles pakeitė pinigais. Krakėse tapo įsteigta raštinė su staršina, raštininku ir mokesčių rinkėju (zborčiku), visai tokia, kokia išbuvo ligi didžojo karo. Vyskupas, klebonijos, Krakių mergaičių vienuolynas, net Krakių špitolės prieglauda, turėjo savo valdžioje kaimą. Iš visų tų valdžia atėmė žmones, priskirdama prie Krakių valsčiaus ir nustatydama mokestį nuo žemės. Buvo pastatyta didelė klėtis, ją pripylė pilną javų nederliaus metams, paskyrė jai tris magazinierius. Kiekvienam ūkininkui buvo duota knygelė, parodanti, kiek jis turi kasmet mokėti. „Zborčikas", užrašydamas priimtus pinigus, rašė ne tik

skaitmenims, bet ir ženklais, kad beraštis žmogus galėtų pats patikrinti, ar tikrai užrašyta. Kapeika buvo rašoma „1“, grivinė — „+“, rublis — „O“, dešimtis rublių — „II“. Pasakoja, kad, atvažiavęs į mūsų kaimą valdininkas, sušaukė vyrus į vieną grįčią ir mokė pažinti ženklus. Išaiškino, kiek galėdamas, rašė ant stalo eilę ženklų ir liepė kuriam vienam sumesti, kiek čia surašyta rublių ir kapeikų. Nesugebėjusiam niuktelėdavo kumščiu į kuprą.

Sudarius Krakių valsčių, įvyko dar didesnis skirtumas tarp valstiečių poniškių ir karališkių.

24. Rekrutų ėmimas.

„Ateis rudenėlis, šaltasis laikelis,
graudžiai verks mūsų brolelis.“

Atverskime kruvinąjį mūsų senuolių būtovės lapą, įsivaizdinkime esą jų tarpe ir persiimkime jų širdgėla ir sielvartais. Reformos ciesoriaus Aleksandro II, įžengusio į sostą 1855 metais, lietė visą valstybės sutvarkymą, taigi ir kariuomenę. Ligi reformos įvykimo kareiviavimo laikas buvo 25 metai. Rekrutų gaudymas buvo panašus į medžioklę. Sugavę jauną žmogų, atiduodavo į rekrutus — ir tas jau dingo lyg jūros bangose: apie jį nei žinios, nei gando nebelikdavo. Paštai buvo reti, ir jais kaimo žmonės nepasigaudavo; niekas nei siuntė, nei gavo laiškų. Šnekėdavo, kad vieną sykį meškininkai (vedžioją meškas po kaimus) atnešė į kaimą laišką iš kareivio. Per juos įduotas ir atsakymas. Jei grįždavo kas iš kariuomenės, tai jau senas, nutautęs, užmiršęs savąją kalbą. Randa kitus žmones, maža kas jį bepamena, visiems jis svetimas. Jo giminės, tėvas ir motina senai žemėje; broliai, seserys, sykį apverkę, senai negedėjo, turi savo šeimynas, jiems savi rūpesčiai, senas brolis kareivis jiems svetimas, jo parėjimo nelaukė ir parėjus nesidžiaugia. Senas kareivis — maskolbuvis, savo gyvenimo gale stengiasi pasiekti bent gabalėlį jam priklausančios laimės — jis veda. Vedęs apsigyvena grįčiukėje, gauna iš brolio ar jo vaikų po pūrą sėjos kiekviename lauke, ir iš to gyvena. Dažnai jis parsineša kokį rusišką priežodį: vienas gale žodžio sako — „toža“, kitas „narod“; taigi jūjų pačios ir vaikai — tožienė, tožiukai, jis — tožas, arba narodienė, narodžiukai, dragūnienė, dragūniukai. Tad buvo ko gailėtis išleidžiant šeimos narį į kariuomenę.

Ponui ar kitam žmonių viršininkui reikdavo pristatyti valdžios nustatytas rekrutų kiekis kiekvienais metais. Ponas, pasitaręs su vaitu, paskiria, ką šiemet imti. Pirmoj eilėj ėjo girtuokliai, vagys, padaužos, antroj — tinginiai, nesveikuoliai, silpnapročiai. Jei tokių pritrūkdavo, imdavo iš didesnių šeimų, o kai šiokie ar tokie išlakstydavo, išsislapstydavo, imdavo, kas tik pakliūdavo. Jauni vyrai bėgdavo pas tolimas gimines, į miestus, į miškus, kas kur įmanydavo. Neišbėgusieji dieną būdavo atsargūs, naktimis rinkdavosi būriais į jaujas apsiginklavę ir pasiryžę gintis. Buvo manoma, kad galima užmušti gaudytoją. Tik tada jau pačiam reikia gera valia eiti į kariuomenę.

Įsivaizdinkime: gaudytojų būrys užklumpa jauną vaikiną grįčioje, savo šeimynoje, bevalgantį vakarienę. Gaudytojai sueina vienas paskui kitą, sakydami pagarbinimą. Vienas taria: „Davodoriau, tau reikia į kariuomenę. Taisykis, vilkis!“ Ir atsinešta virve riša rankas užpakaly. „Tėvel, neveržk!“ — prašneka nelaimingasis. Žiaurus gaudytojas užmiršo, kad jis riša ne ką kitą, tik savo krikšto sūnų. „Tfu, kad tave bala! Nepažinau!“ — atsiliepia krikšto tėvas, nė kiek nesusigėdęs ir, pasitraukia, palikdamas kitiems užbaigti budelišką darbą. Nelaimingąjį suraišiotą nuveda į vieno gaudytojo grįčią, uždeda geležinius pančius ir pastato du sargu. Ligi statymo kariuomenėn dar du mėnesiu. Tad per tą laiką kaimiškiai padieniui valgydins ir dabos suimtąjį, kad nepabėgtų. Vaitas ir staršina tais laikais buvo dideli ponai: jie, ką norėdavo — paimdavo, ką norėdavo — palikdavo. Gerai tam, kas jų giminaitis ar draugas.

Ateina diena išvežti rekrutams. Kieme dvi pastoti po trejetą arklių. Motinos, broliai ir sesers atėjo atsisveikinti su nelaimingaisiais. Štai išveda iš grįčios du rekrutu geležiniais pančiais surakintu. Abudu nugirdytu, be sąmonės. Paskui vieną jų eina raudodama motina: „Vaikeli mano, vaikeli, ar šiai rūsčiai dienai aš tave mažą meiliai auginau! Kodel aš nenulydėjau tave į aukštą kalnelį! Būčiau belankius tavo kapelį, būčiau belaisčius ten žolynėlius. Vaikeli mano, vaikeli!“... Atsisveikindama moteriškė, dar nesena, apkabino rekrutą ir nepaleidžia. Reikėjo plėšte atplėšti ir apalpusią nunešti į grįčią. Kieme yra dar trys asmenys: brolis ir dvi seseri antrojo rekruto. Jie kniupso prie tvoros į baslius įsikabinę ir tylomis ašaras lieja, tylomis atsisveikina su broliu. Sielvartas jiems užčiaupė burną.

Tėvas auginąs sūnų niekada nenusikrato minties, kad augina rekrutą, niekada nenustoja galvojęs, kaip jį išgelbėti nuo kariuomenės.

Tam buvo kelios priemonės: 1) išleisti vyresnįjį sūnų į kunigus, 2) išsipirkti pinigais arba samdyti „najomčiką" ir 3) pasitiekti bajorystės popierius. Visam tam reikėdavo pinigų, visa tai galėdavo padaryti tik turtingieji. Sakydavo, kad vienas brolis kunigas, tai visi kiti broliai laisvi nuo rekrutų. Atvažiavo kunigas, pašnekėjo su staršina — ir daugiau nieko nereikia. Išsipirkti nuo rekrutų (1855 metais) reikėjo įmokėti iždan 400 sidabrinių rublių; samdyti nuo savęs kitą žmogų reikėjo tokį, kuris laisvas nuo kariuomenės prievolės, būtent, bajorą. Minėtas karališkių valsčius, Sosiai, mokėjo pinigais sykiu už visą valsčių ir delto nuo rekrutų gaudymo buvo laisvi. Trečias būdas — pasitiekti bajorystės popierius. Ėjo gandai, kad Kaune Žaliajame kalne gyvenęs raštininkas, kuris vertės padirbimu bajoryščių už pinigus. Žmogus, įmokėjęs raštininkui pinigus, gauna vadinamus bajorystės popierius; bet ar tie popieriai geri ar blogi, suprasti negali; jeigu jam kas pasako: „Tavo blogi popieriai", žmogų apima didžausias nuliūdimas, nes pataisyti reikalą nėra jokios priemonės. Ir dabar dar sakoma, jei reikalas nenutinka: „blogi popieriai". Mirus jaunam bajorui su tikra bajoryste, buvo patogumas jo poperiais kitam pasivadinti jo pavarde ir tapti bajoru. Tuo išsigelbėdavo nuo rekrutų.

Iš anos gadynės išliko šitoks mūsų kaime pasakojimas. Varė rekrutų būrį iš Raseinių į Vilnių. (Tada gubernijos miestas buvo ne Kaunas, bet Vilnius). Varė per mišką, ir čia su jais susigretino raitas žmogus. Šiam kiek pajojus, vienas rekrutas įsikabino jo arkliui į uodegą, sudrožė lazda per šoną, ir visas trejetas dingo miške. Vytis jų nemėginta: tie žmonės turi arklį, kuris vieną jų neša, o kitą velka. Pėsčias žmogus jų nepavysi. Tie žmonės — du broliu. Po kiek laiko kliučvaitis (paskiau jį vadindavo uredninku) su desėtininkais atėjo į jų namus kratyti. Pabėgėlis buvo namie. Žiemos metu kur nubėgsi: sniegas — dideli pėdsakai. Kieme buvo rogės su lubnelėmis: jis ir pasivožė. Vyresnysis brolis, lyg nieko nežinodamas, plėšia palopus nuo tų rogių.

— Pas tave yra pabėgėlis rekrutas, — sako kliučvaitis.

— Ieškokite! Jei rasite, bus jūsų.

Visur išieškojo, — ir niekur nesurado, o buvo duota žinia, kad jis namie.

Įdomi žinia, kaip mūsų darbininkas Kasparas išliko nuo rekrutų. Dabar jam apie keturiasdešimt metų, ir jis jau kariuomenės nebijo. Jaunesnis būdamas taip pat, kaip kiti, slapstėsi ir dabojosi. Vieną sykį,

jam tarnaujant pas kažkokį ūkininką, atvažiavo ir apsinakvojo iš Dotnuvos bernardinų vienuolyno kvestorius (taip vadinosi vienuolyno aukų rinkikas), Blažiejus (gal būti, Bložė). Nebuvo jis tikras kunigas, nei tikras vienuolis, tik vienuolyno tarnas, darbininkas. Jis eidavo į bažnyčią drauge su vienuoliais kalbėti poterių, greta su jais sėdėdavo suole ir maldos metu dėvėdavo vienuolio drabužiais. Eidamas prie darbo tuos drabužius nusivilkdavo. Tokių buvo vienuolyne keli, ir jie vadinosi „braciškais". Kasparas įsišneko su Blažiejumi apie savo bailią padėtį. Į tai Blažiejus: „Sūnau mano, eik tu į mūsų šventą vienuolyną, ir Švento Pranciškaus globoje tau plaukas nuo galvos nenukris. Gyvenk pas mus ir Dievą garbink."

Po kelių dienų Kasparas, sudėjęs savo daiktelius į skrynelę, atsisveikino su šeimininku ir išėjo nakties metu, nesakydamas, kur einąs. Dotnuvoje Kasparas atsidūrė kaip kitame pasauly, pats savęs nebepažįsta: jis bernardino rūbais apsivilkęs greta Blažiejaus sėdi bažnyčioje ant suolo su visais kunigais ir klausosi jų poterių kalbėjimo. Po pamaldų nusivelka vienuolio drabužius ir eina vienuolyno apyvoką. Jam linksma ir ramu, apie rekrutų gaudymą čia niekas nė žinote nežino. Pamėgęs vienuolyną išbuvo pusę metų; antrais metais, per Kalėdas sugrįžo pas savo šeimininką. Parėjo atsiganęs, ne tas žmogus. Klausiamas, kur buvęs, sakydavos buvęs Prancūzijoje. Reikalaujant sakydavo prancūziškus žodžius: „Paura piš", „jadlambarana".

Taip Kasparas kasmet pavojinguoju metu slėpėsi vienuolyne, lyg žvirblis nusišėręs lindėjo žabuose. Prigimtis reikalauja savo: Kasparas, kaime gimęs ir užaugęs, negali be kaimo pabūti. Pabuvęs per rudenį mūriniame vienuolyne pasiilgdavo dūminės grįčios ir pareidavo kasmet į kaimą. Toliau Kasparas paseno, laikai pakrypo geryn, rinkimas vyrų į kariuomenę nustoja ano nežmoniškumo, ir Kasparui nebuvo reikalo slapstytis vienuolyne, galėjo ramiai tarnauti pas ūkininką, būdamas gerbiamas ir patikimas.

Vienuolynas jame paliko savo žymę: Kasparo skrynelėje buvo balta virvelė su stambiais mazgais — tai bernardinų juosta. Sakydavo, mirdamas prašysiąs, kad gulint jam ant lentos būtų tąja juostele sujuostas.

Su liūdesiu reikia paminėti, kad vaitams ir staršinams nebuvo rūpesčio surasti žmonių, kurie gaudytų rekrutus, rištų ir rakintų į geležinius pančius: tam darbui nepritrūkdavo savanorių ir mėgėjų. Nueiti į kokią grįčią, paimti ir rišti nekaltą, nesipriešinantį jaunuolį,

lyg avinėlį aukai, girdėti moterų ir mažų klyksmą, matyti gilų vyrų nuliūdimą — tai penas budeliui, tai taurė stipraus gėralo jo ištroškusiai sielai. Kas nematė įsikūnijusios piktybės, galėjo ją pamatyti gaudančiuose rekrutus žmonėse.

Žymiausias rekrutų gaudymas siautė 1855 metais. Tais metais prancūzai, anglai ir turkai apgulė Sevastopolį. Rusų kariuomenei papildyti rekrutai buvo gaudomi ištisus metus: nežiūrint nei į amžių nei sveikatos trūkumų. Buvo atsitikimų, kada nuvežus į Kauną neužtenkamą skaičių rekrutų, buvo paimti ir patys sdaučikai, t. y. žmonės, kurie padėjo staršinai atvesti rekrutus. Po Sevastopolio karo trejis metus visai neėmė rekrutų. Paskiau, kad ir ėmė, bet ne po daug, o atėjus 1863 metų sukilimui, dvejis metus pagrečiui vėl neėmė. Vėliau visi valstiečiai „krestjanai", poniškiai ir karališkiai tapo surašyti į vieną valsčių, valdomą „taikos tarpininko", ir jau rekrutų rinkimas buvo žmoniškesnis. Atvažiuodavo į valsčių tarpininkas, prie visos kuopos peržiūrėdavo šeimynų sąrašus ir nuskirdavo, kam eiti į kariuomenę. Bausme būdavo įsakyta tėvui atvežti sūnų į statymo vietą. Jei kokiu nors būdu paskirtas nebuvo surastas, ėmė sekantį iš eilės, bet šis galėjo būti pakeistas pirmutiniu, jį sugavus.

Buvo panašių atsitikimų. Pirmoje eilėje buvo nuskirtas į kariuomenę Juozas, bet tas pasislėpė ir teko imti iš eilės Banį, Banį ir paėmė. Dabar Banio broliai taikosi, bene pagaus Juozuką; tada nuvežtų jį į „prijomą", atiduotų jį ten ir parsivežtų savo brolį. Uždavinys nelengvas. Pagautum kur lauke, bet Juozo broliai pavys, atims ir gal dar prikuls. Praėjo metai, Juozas nustoja dabotis ir bijoti. Vienas įprašytas vaikinas pakvietė jį eiti drauge į Lenčius pas mergaites, žinoma, naktį. Juozas sutiko. Jiems beeinant per lauką, apšoko vargšą trys vyrai. Čia pat atsirado pastotė. Tuoj Juozą į ratus — ir į Kauną. Per naktį Kaune, o rytą jau „prijome". Kol Juozo pasigedo ir sužinojo, jau jis buvo nuvežtas ir atiduotas į kariuomenę.

25. Maskolių stovėjimas.

Po naujokų arba rekrutų pristatymo netrukus ateidavo į kaimą kariuomenė, žmonių vadinama „maskoliais". Aprašomais metais atjojo raiteliai. Įjojo į kaimą 20 žmonių būrys. Kiek įdomumo kaimo gyventojams! Vyrai žiūrėdami mano: vogs pašarą, reiks rakinti daržines. Berniukai žiūri į arklius: ans gražus, šis dar gražesnis. Moterys žiūri ir mano: „Vis tai motinų apverkti sūneliai!" Po valandos

kiekviename kieme buvo po žmogų ir po vieną ar po du arkliu. Prie kiemo vartų atsirado ant ilgos žalgos aukštai iškeltas, iš šiaudų padirbtas niekutis, rodąs, kiek yra tam kieme arklių. Į grįčią įėjo kareivis, tarė pasveikinimą šeimininkui, apžiūrėjo žmones ir kampus ir pasisakė, kad čia gyvensiąs. Šeimininkė „apverktam sūneliui" skubina duoti valgyti. Privalėjo valgydinti žmogų, arkliui gi pašaras buvo duodamas valdžios, bet daugiausia vogdavo. Kareivis kitą sykį turėdavo savo duonos ir reikėdavo duoti tik viralą. Dar reikėjo duoti pataisytą lovą. Dideliam 200 dūšių kaime, koks 20 kareivių, rodos, maža ką tereiškia, — bet tos dvi dešimti dykų, jaunų žmonių pripildo visą kaimą, juos matai gatvėj beeinančius, kieme bešnekančius, grįčioje bedainuojančius.

Niekas nenuginčys, kad mūsų gaidos ir dainos patinka kiekvienam svetimtaučiui. Girdėjau, kaip rusai, pasiklausę lietuvių dainavimų, išsitardavo, kad nors žodžių jie nesupranta, bet gaida juos žavinanti. Mūsų gi žmonėms tikdavo maskolių dainos: „Ok, ryba, biela ryba.". Vienos moteriškės žodžiais: „Sakau savo vaikams, mokykitės jūs, mokykitės dainuoti iš maskoliukų." Iš maskoliukų mūsų tėvai išmokdavo šiaip taip štavaruoti rusiškai. Paskutiniai metai stovėjimo kariuomenės po kaimus buvo 1866. Jeigu stovėjimas būtų prasitęsęs ligi galo rusų viešpatavimo, Lietuvos liaudies siela būtų kitokia: savoji daina būtų sumaišyta su rusiška; kada, kada, o pasigėręs lietuvis dainuotų rusiškai. Rusų kareiviai gerokai veikė mūsų žmones savo dainomis.

Vyriausybės buvo pasakyta, kad kareiviai turi padėti ūkininkams darbus dirbti, bet ūkininkai to negaudavo. Atsitikdavo, kad maskoliukas išdirbdavo avių kailius, bet vis už užmokestį. Būtų jie buvę tie maskoliukai geri žmonės, jeigu nebūtų taip įgudę vogti šieną. Sugautą vagiant zvodnasis smarkiai mušdavo lazda, ir mušdavo ne už vogimą, bet už nemokėjimą vogti. Zvodnasis pats nori, kad jo arklys būtų šeriamas vogtu šienu. Žmogus rakino atidžiai daržinę ir manė, kad jo šienas sveikas, gi pavasarį pamatydavo, kad buvo landoma per pamatą ir šienas pešamas iš apačios.

Štai dar vienas atsitikimas. Šeimininkas padarė pokylį. Susiėję kaimynai gėrė ir valgė. Pravertėjo ir maskoliuką pasodinti ir pavaišinti, bet tai užmiršta. Rytą, dar prieš pusrytį atėjo trys maskoliai pas mūsų ketvirtąjį, pasistatė bonką degtinės ir savo taurę, susėdo kertėje už stalo ir geria, o gerdami gieda, net grįčia plyšta. Šei-

mininkams rūpestis: svečiai užprašyti ir šiai dienai, o čia maskoliai užima kertę. Kur reikės svečius sodinti? Vienas maskoliukų kreipiasi į šeimininką: „Kaziain, šiandien mūsų balius. Sėsk ir tu prie mūsų! Baliavokime drauge.“ Šeimininkas noroms nenoroms taikosi prie jų, ima duodamą taurę. Gi ir pamatė, kad jie geria ne degtinę, bet vandenį. Čia šeimininkas ir suprato, kuriam tikslui jie surengė balių, ir liepė šeimininkei atnešti alaus ir valgymų, kurie vakar buvo ant stalo — ir pavaišino maskoliukus. Maskoliukai, pavalgę ir atsigėrę, padėkojo ir išsiskirstė, palikdami užstalę prašytiems svečiams.

26. Degtinės varymas ir gėrimas.

Pradžioje XIX amžiaus degtinės varymas buvo visai palaidas. Kas tik norėjo, tas ir turėjo savo namuose bravarą ir degtinės. Šiandien dar ne viename svirne senovės karališkių kaimuose stovi dideli kubilai, šešių pūrų talpos, miltų pilami. Paklausius, iš kur tie kubilai, šeimininkas atsakys: „Senovės broginiai. Čia buvo bravariukas.“ Senų žmonių pasakojimu, į tokį bravarėlį atveždavo žmogus sumaltos rugių salyklos, ir iš to bravarninkas turėjo išvaryti degtinę. Atveždavo paviržio bakaną duonos ir lašinių bryzą — tai bravarninkui maistas degtinę varant. Užmokestis bravarninkui — broga ir šiek tiek degtinės. Čia geriama magaryčias tiek, kiek galva pakelia arba kiek nepakelia. Po savaitės atvažiuoja žmogus atsiimti degtinės — vėl geriama tiek pat. Bravarninkai turėdavo degtinės parduoti. Taip buvo karališkių kaimuose. Kiekvienas dvarponis turėjo savo bravarą, kiekvienas turėjo pristatęs gertuvių kaimuose, prie vieškelių ir kryžkelių. Taigi ir gėrė mūsų tėvai ne taip, kaip dabar, net ir malda ėjo pakartėmis su gėrimu.

Šventadienį važiuoja į bažnyčią, šeimininkė parūpina dvi bonki degtinės, vieną virintos ir pasaldintos, antrą karčios. Saldžioji — moterims, karčioji — vyrams. Prie to raguolis ragaišio, gabalas mėsos ir varinė taurelė. Atvažiavus į miestelį maišelį paduoda palaikyti pažįstamai elgetai, sėdinčiai šventoriuje. Po vatyvos, sumos ir pamokslo kunigai eidavo pietų, o po dviejų valandų ateidavo mišparų laikyti. Kunigams pietaujant, pietauja ir žmonės. Pasiima iš elegetos maišelį, susėda šventoriaus žolyne, patiesia tuščią maišelį ir ant jo sukrauna, kas jame buvo. Savųjų žmonių tiems pietums maža: reikia pasisodinti mylimą, senai matytą giminę, reikia pasodinti prašomą kurpių, kuris šią savaitę ketina ateiti batų siūti, dar reikia pasodinti ir tą,

truputį pažįstamą, kuris nuolat kalbina maišelio savininkus ir neatsitraukdamas trinasi apie juos. Pirmoje eilėje paimta degtinė virta ir žalia, paskiau užkandos. Už maišelio palaikymą elgetai duodavo gerą kampelį ragaišio. Atėjus elgetai padėkoti už ragaišį, ji gaudavo išgerti po taurelę „ant abiejų kojų."

Taip užkandžiavo šventoriuje. Atėjusieji į bažnyčią pėsti po pamokslo ėjo pas žydą į gertuvę pasėdėti, čia besėdėdami ir bešnekėdami pasišaukė bonkelę.

Jau skambina mišparų — gana pietauti. Kas kur buvęs susiskubino į bažnyčią. Visi gerai nusiteikę. Vargonams pritariant, vargonininkas su jaunimo būriu sutartinai gieda psalmes; visi didžiausiai palinkę maldai. Štai greta su manimi meldžiasi žmogus. Jis moka skaityti ir turi knygą, bet išsitraukęs ją vartė, vartė, ieškojo — ir niekur nesurado joje mišparinių maldų. Kad negaištų, greitai kištelėjo knygą į kišenę ir ėmė kalbėti poterius, pakėlęs rankas į aukštį. Degtinės dėka per mišparus žmonės labiau linksta prie maldos, negu kitų pamaldų metu. Ilgainiui vyskupas Valančius atkreipė dėmesį į šią tvarką ir prisakė mišparus laikyti tuojau po pamaldų, ir žmonės turėjo važiuoti namo pietauti.

Esant į valią degtinės, vestuvės tęsdavosi visą savaitę, ir puotaudavo visas kaimas, kiekvienas užsiprašydamas pas save visus vestuvininkus. Krikštynos tęsdavosi tris dienas. Toliau — kryžiaus šventinimas, namų šventinimas, įkurtuvės, bičkuopis — vis didelės puotos. Ogi per atlaidus kaip galima nepaprašyti gimines, iš kitų parapijų atvažiavusias į mūsų bažnyčią, juk visi senai matyti. Tai didieji pokyliai. Be tų buvo dar mažieji pokyliai: pabaigtuvės, skerstuvės, skolinimas, grąžinimas skolos, samdymas darbininko, atleidimas, magaryčios ir daugybė kitų. Visi jie atsibuvinėdavo prie bonkos ir taurelės. Be to, ką gėrė namuose, gėrė dar gertuvėse; ten taikėsi del nuostolių, gyvulių padarytų, del peštynių, ten vaišina kits kitą už praeitas vaišes.

Netoli gertuvės stovi kalvė, joje ūkininkas kaldina žuobriui geležį. Antras ūkininkas, eidamas į gertuvę, užsuko į kalvę pažiūrėti. Juodu sušneko apie tai, kad šiandien ketinama gerti cibavas. Dabar pirmas ūkininkas ir prašo antrąjį: „Meldžiamasis, jeigu bus geriamos cibavos, duok ir man žinią." Mat, cibavos — tai buvo pinigai, surinkti iš bežemių grįtelninkų ir kampininkų už ganyklą ir ganymą ožkų ir karvių. Pinigus tuos pragerdavo visi susiėję. Atsitikdavo, kad cibavos išgertos, o kirmelaitė dar nenuraminta, širdį tebegraužia, tada tariasi, kam teks paskutinė taurė, tam **šaukti** — vadinasi, pirkti

bonką degtinės. Nė vienas neatsisako nuo tokių sąlygų, nei vienas nenori išsimesti ir pasisakyti neturįs pinigų, nes: „kas girts ne bagots, tas ir dvės — nieko neturės", taigi ir geria, kol ranka įgali taurę prie burnos prinešti. Atsitinka ir juokų: štai du gretutiniu gėrėju užsiėmę kažkokia svarbia kalba, vienas jų pasiturįs ūkininkas. Besibaigiant bonkai, paskutinę taurę tam ūkininkui nematant ir pastato. Tas užgeria savo „besėdninką", pats išgeria taurę, gi pripilti nėr ko, bonka tuščia; tada jis šaukia naują bonką. Tokiu pat būdu vėl tuščia bonka stovi. Suprato apgaunamas, vienok nenuliūsta, šaukia naują: „Kas negali, o aš galiu. Mendeliene, duok!" Ko čia nešaukti: bonka dešimt grašių; bravare visas gorčius auksinas — trisdešimt grašių, o iš gorčiaus — 5 bonkos.

Ne kiekvienas turėdavo tą nedaugelį grašių; neturintieji gėrė už kiaušinius, už javų terbeles, už užstatus. Iš tokių žydas daugiausia pelnydavo. Kiti išsimanydavo ir veltui degtinės atsigerti: numato, kur Mendelienė kiaušinius krauna, numato, kad prie jų nesunku prieiti, taigi žmogelis, atėjęs į gertuvę, pirmiausia pravėrė kamaros duris, pamatė ten kiaušinių prikrautą rėtį, greitai dedasi į kišenę, greitai iš kamaros į geriamąjį kambarį — ir keičia su Mendeliene kiaušinius į degtinę.

Vyskupas Valančius 1858 metais vienu kirčiu padarė galą įtužusiam girtuokliavimui, įvesdamas „Blaivybės Broliją". Tiesa, dar prieš kalbamus metus valdžia uždraudė bet kam varyti degtinę, pavesdama tą darbą dideliems bravarams. Del to degtinė kiek pabrango, bet gėrimas nė kiek nesumažėjo. Kalbamais metais kunigai iš sakyklų ėmė skelbti blaivybę su dideliais atlaidais. Norintieji pristoti prie brolijos, turėjo prisiekti iki mirties neragauti degtinės. Buvo tai didelė naujiena ir didelis susidomėjimas: siekė vyrai, moterys, seni, jauni, didi ir maži. Buvo ir tokių, kurie sakė: „Nei aš sieksiu, nei aš gersiu." Svietas siekė ir pildė priesaiką, ir bravarai užgeso, gertuvės patuštėjo, langai jų išdaužyti, gyvenusieji jose žydai išsidangino.

Svietas nustojo visai gėręs, bet girtuoklystės velnias netarė save nugalėtu: jis surado vieną priemonę sieloms, būtent, surado likerį. Likeris — saldi degtinė, iki tol nežinoma. Žydai ėmė sakyti, kad tai ne degtinė, bet vynas; žmonės, išsiilgę stiprumo, buvo linkę tikėti, kad tai teisybė, — ir vienas kitas ėmė gerti likerį. Tokia dalykų būklė tęsėsi ligi 1863 metų, ligi sukilimo.

Tų metų pavasarį visas vyriškasis jaunimas atsirado miške, kariškoj stovykloj. Netrūko ten gerų valgymų, degtinės buvo pilni

bosai. Politiškas tikslas iškeltas aukščiau blaivybės; kunigai ne tik nebegynė, bet, dalyvaudami stovyklose, patys dalijo degtinę. Iš miško gėrimas parėjo vėl į kaimus, ir degtinė sugrįžo į savo pirmykščią vietą, žmonės užmiršo priesaiką; iš šimto vienas teišturėjo ligi galo.

27. Piršlybos.

Ženkime metus atgal, būtent, į 1861 metus. Tais metais buvo keliamos mūsų namuose vestuvės, kurias bandysiu aprašyti. Mums mažiems esant, tėvai paėmė pusmergėlę, ką tik iš piemenių išėjusią, kuri buvo mažiems nešiotoja. Algos jai nemokėjo, ji, vadinasi, paimta už augintinę. Šeimininkai privalėjo sukrauti jai kraitį, atsitikus išleisti už vyro, duoti karvę ir dar šį tą. Barbora (taip vadinosi mūsų auklė), augindama mus per kiek metų, pati paaugo padoria kaimo mergele, išmoko verpti, austi ir kitų darbų, savo kuklumu nesiskyrė nuo tėvainių mergaičių — ūkininkų dukterų. Įdomi tai buvo mergaitė: ją mylėjo gyvuliai. Mes turėjome bulių. Kai jis nueidavo į javus ar į pievą, jokiu būdu negalima buvo jo išvaryti, visi jo bijojo. Barbora nusineša pančiuką — ir veste parveda bulių. Piktas žąsinas žnybė ir mušė, ką tik galėjo, o Barborą džiaugdamasis lydėjo ligi prieangio durų. Vieną sykį kažin kokiu reikalu atnešė į gričią žąsį ir keletą dienų ją ten laikė. Ta žąsis Barborai beverpiant prie jos tupėdavo, jai išėjus keldavo riksmą gričioje. Katė tai Barborai nešdavo peles. Atneš, būdavo, ir padrebia pelę jai po kojų. Atsirado sode ežys. — ir Barbora tą ežį prijaukino, lakino pienu, paskui surado po malkomis jo lizdą su trimis vaikais. Pati viena žinojo ežį, bet niekam nesakė. Tėvas samdydavo kada vieną, kada du vyru. Barbora buvo jiems šalta. Bet atsirado jos liktasis, Mataušas; su tuo Barbora ieško progos šnekėti. Visi matė ir numanė, kad ji Mataušui neabejinga, o šis iš Barboros dažnai net pasijuokia. Štai vieną sykį Mataušas su kitu vyru valgo pietus. Barbora jiems padavinėja. Vyrai, žiūrėdami į mergaitę, pradeda kalbėti apie tai, kad ežys esąs dideliai greitas žvėris; girdi, vieną sykį Belazaro skalikai pakėlė ežį ir nusivijo per laukus į Komarų miškus ir niekur nesurado. Barbora prisidėjo prie kalbos. Ji tada dar buvo ežio nemačiusi ir tarė: „Sako, kad ežys labai greitas.“ Vyrai ėmė kvatoti: pajuokė mergelę. Kitą sykį šeimininkai šnekasi, kad Barbora nuneš Mataušui pusryčius. Kažkas pastebėjo, kad Barbora, kai išeis, tai ligi pietų negrįš namo. Mataušas į tai: „Aš pavalgęs paduosiu jai į rankas terbą ir ąsotį ir rimbu pavy-

jėsiu, tai ji tekina parlėks.“ Lengvi juokavimai nepakeitė mergaitės nuomonės. Vyras ligi metų galo atrodė abejingas. Po Kalėdų Mataušas išėjo iš mūsų ir pristojo prie staliaus amato mokytis.

Praėjo žiema ir vasara. Matausho mes nematėme. Vieną šventadienį, prieš Visų Šventę, prievakary įjojo į kiemą du raiteliu. Barbora pirmiausia pamatė — ir pukšt pro duris iš grįčios į kamarą. Aš nustebau, ko ji čia taip išbėgo. Svečiai suėjo į grįčią, ir vienas jų — Mataušas, o antras nepažįstamas. Tas nepažįstamasis, aukštas liemeningas vyras, gerbtinos išvaizdos, kaip paskiau sužinojau, buvo Martynas Daukša. Juodu atvyko piršliais. Susiėjo, tarė pagarbinimą, pasveikino šeimininkus, prašomi sėstis susėdo ant suolo netoli stalo. Arkliai nuvesti į pastoginę ir pašerti. Šeimininkas kalbina svečius, šeimininkė skubina dengti stalą. Netrukus stalas jau patiektas, lėkštėje padėta visa kepta žąsis, kurią čia pat supiaustė. Ant baltos staldengtės, apie lėkštę, išdėstyti griežiniai kvietinio ragaišio, ne šiandien kepto, gerokai apžiedėjusio. Mat, tiek kepta žąsis, tiek ragaišis laikomi ištekliui, apsilankius netikėtam svečiui. Už tų valgymų toliau padėta lėkštelė sviesto ir šildytos grietinės. Deja, nei degtinės, nei alaus ant stalo nematyti. Mat, pirmosios negalima, o antrojo tuo sykiu neturėta. Svečiai sodinami, užima vietas už stalo. Kalba apie užkandas. Šeimininkė dejuoja, kad svečiai nieko nevalgo. Tie teisinasi, kad nelabai išalkę esą. „Kaip čia neišalksi — sako šeimininkė, — višta palesusi paršoksta per tvorą ir vėl lesa. Gi tamstos per tiek laukų atjojote, — kur gi neišalksi. Va čia minkštesnis gabalėlis. Gal grietinėlės pabandysite?“ Šeimininkas kalbą palaiko, atsimindamas apie kelio šlapumą, apie iššėlimą šiemet rugių. Svečiai, kiek kandę, kiek ne, paprašė vandeniuko atsigerti.

— Reikia pasakyti, kur mes jodinėjame ir ko čia atjojome, — pratarė drąsiu balsu piršlys Daukša. — Mes ieškome savo paklydusios avelės. Mums prirodė, kad ji pas tamstas esanti.

Toliau šnekasi su piršliu viena šeimininkė, geriau už savo vyrą sugebanti tęsti šią dviprasmę kalbą. Vyras tik klausosi ir šypsosi.

— O kokia žymė tamstų avelės?

— Mūsų avelė be žymės. Mes pažinsime iš akių.

Jei be žymės, tai neduosime: taip galite nė ačiū nesakydami mūsų visas avis išimlioti. Kas tai matė? Atsivežkite bent liudytoją, atvažiuokite važiuoti; dabar gi, kad raiti — nei vežti, nei nešti.

Piršlys teisinasi, kad tuo sykiu jiems reikią surasti, o atsiimti atvažiuosią važiuoti ir su daug liudininkų.

— Jei tuojaus neatiduosi, mes visu būriu gersime ir valgysime, pūstysime tamstą, trimpsime po tamstos grįčią, kol neatiduosi mums mūsų nuosavybės. Su mumis ne juokai.

Taip seniems bejuokaujant, įeina į grįčią Barbora, nusipraususi, susiklasčiusi, apsivilkusi nauju marginiu kabaciku (kabacikas — drabužis be rankovių, iš vieno sijonas ir šniūravonė). Įėjusi į grįčią, neina prie svečių, bet pasuka krosnies link. Dabar piršlys pakilo iš užstalės ir vidury aslos sako:

— Barborėle, mes atjojome tavęs lankyti, pasveikink mus!

Barbora pabučiavo piršliui ranką, o Mataušo nė matyti nemato.

— Gi to žmogaus ar nepažįsti? — sako piršlys, rodydamas į Mataušą.

Jaunieji tik nusišypsojo į kits kitą pasižiūrėję, daugiau nieko.

— Eik, sėsk prie mūsų! Turime kalbos, — piršlys tempė mergaitę prie stalo, ši šypsodamasi į Mataušą, traukiasi toliau nuo stalo, ant vidurio suolo. Pagaliau čia jaunieji ir susėda, o piršlys sugrįžta į užstalę.

Mergaitė dabar sumano ir randa kalbos, sakinėja ir klausinėja, vyras gi, kadaise mokėjęs pasijuokti iš mergaitės, dabar stojo vepeliu, daugiau nieko, teįmano paklaustas atsakyti po žodį. Šnekėjo pusbalsiu. Senieji užstalėj įstojo į platų pašnekos dalyką: šnekėjo apie derlių ir apie gyvulius, o kai atėjo ligi arklių, visa kita užmiršta: tik arklius šėrė, augino, pirko, pardavinėjo...

Kaime jau visi žino, pas ką atjojo piršliai, reikia tik sužinoti iš kur ir kas; dar reikia sužinoti piršlybų pasekmes. Vėlybą vakarą, žvakei į pusę sužibėjus, ateina du kaimo vaikinu pas mūsų vyrą, tartum apie svečius nieko nežinodami. Atėjo ir susėdo pas krosnį. Barbora pakilo nuo suolo ir pradėjo ruoštis po grįčią ir po prieangį. Svečiai ir šeimininkai iškalbėjo ūkiškas ir visuomenines kalbas. Vestuvių įvykimas nutartas vienų jaunųjų. Apie kraitį kalbos nėra — kraitis pridera iš malonės ir gero šeimininkų noro. Ši piršlyba — tik eilinė apeiga. Taigi apeiga pabaigta — ir piršliai ruošiasi namo. Jungtuvės užmegstos. Išleisdama šeimininkė pasako būtiną pakvietimą:

— Prašom lankytis!

28. Mergavimas.

„Ir atėjo rudenėlis —
Jaunimėliui rūpestėlis."

Jaunikis dar sykį apsilankė vienas, be piršlio, pašnekėjo apie užsakų padavimą, apie atvažiavimo dieną. Sutarė atvažiuoti paskutinėj savaitėj prieš adventą pirmadienį. Jaunikis buvo susirūpinęs ir šnekėjo vien tik su Barbora, ir greitai išjojo.

Barbora turėjo tėvą ir motiną, gyvenusiu grįčiukėje kitame kaimo gale. Ji visą savaitę kasdien vaikščiojo vakarais pas savo motiną pasimokyti poterių. Prieš paduodami užsakus, jaunieji turi išlaikyti pas kunigą egzaminą. Jaunikiui būdavo lengviau, bet jaunąją kunigas sunkiau egzaminuodavo. Paprasta kaimo mergelė, nemokanti iš knygos skaityti, mokėjo poterius ligi Penkių Bažnyčios įsakymų, dar mokėjo „Po nutrotimu", o prie „Septynių sakramentų" jau klydo. O kur dar septyni, kur devyni, kur katekizmai? Į motinos grįčiutę buvo pakviesta ubagėlė, mokanti visus poterius ir katekizmus. Ji dabar mokė Barborą; už mokymą jai buvo pažadėta išausti audeklą. Šeštadienį mergaitė susirūpinusi išėjo į Krakes „ant poterių". Buvo sušnekėta tą dieną ateiti ir Mataušui, ir atlikus egzaminą paduoti užsakus. Taip ir padaryta: egzaminą išlaikė ir užsakus padavė.

Aprašomuojamu laiku buvo pildoma **mergavimo** apeiga, dabar jau užmiršta, niekas nė vardo jos nebemini. Mergavimo metu nuotaka, jos užsakams beeinant, lankė kas šventadienis bažnyčią. Bažnyčioje iš abiejų šalių, iš kairės ir iš dešinės, prie jos buvo po vieną mergaitę — tai jos druškos. Jei nuotaka klūpi — ir jos klūpi, jei ši stovi — ir jos stovi; jei nuotakai, priklaupiant prieš didįjį altorių, tenka pasisukti — ir druškos sukasi, dabodamos, kad iš dešinės nuotakos šalies nepatektų į kairiąją ir atvirkščiai; tam druškoms tekdavo bažnyčioje daryti po pusę apskritimo. Druškos tokioje tvarkoje išlydėdavo nuotaką iš bažnyčios per šventorių ligi vartelių. Įžymi apeiga: visa bažnyčia mato, kad ši mergaitė išteka, kad draugės palydi ją į moterystės luomą. Barbora važiavo mergauti du sekmadieniu; apsivilko baronais, tie iš priešais susegti aplekais, sagų nė vienos nėra, liemuo ligi juosmens glusniai aptemptas drabužiu, atidžiai sulankstyti kvoldai sudaro padalką užpakaly, iš abiejų pusių šlaunių į priešakį eina lygūs nekvolduoti skvernai, apikaklė siaura ir stati, iš jos kraštų prasimuša pilkos vilnelės, rankovių galuose per mažą sprindį nuo letenos, apsiūta siaura kailinė stučkelė su tokiomis pat pilkomis vilnomis. Stučkelė

vadinasi „karvašis“. Plaukai suklastyti rūkštimi, jie sudaro standrią plutą, kasos apsuka viršugalvį tiek sykių, kiek ištenka; ant jų užriestas kaspinas. Kaspinas ant galvos atrodo, kaip mažo rėčiuko krija. Kaspino medžiaga — storas popierius, aptrauktas žaliu šilku, šilkas išsiuvinėtas siaurutėlėmis auksinėmis stučkelėmis. Kaspinas laikosi ant viršugalvio, jis nepridengia sklasties, per jį matytis kasos, iškaišytos smulkiomis rūtomis. Ant kaklo tikrųjų karolių šniūrelis. Kaspino ir rūtų žalumas tinka prie raudonų skruostų ir juosvų kasų: spalvų suderinimas pasiektas nejučiomis. Auksiniai kaspino pažibėliai nušviečia vaizdą ir teikia jam skaistumo. Rankoje laikė žičkinę skarą. Su ja užsigobs važiuodama lauku. „Delto graži ir mūsų Barbora“, — maniau sau į ją žiūrėdamas.

Ir tieji puikūs tautiniai rūbai visai nėra brangūs. Baronai padaryti iš storos melsvos gelumbės, pamušti dažytu marškoniu, liemuo išmuštas vata ar pakulomis. Nusivilkus baronus reikia kvoldus sudėti į tvarką ir suspausti, kad laikytųsi eilėje. Tvirtas vilnonis drabužis, rūpestingai laikomas, ėjo iš motinos į dukterį, tiko moterims ir mergaitėms kaipo viršutinis išeigos drabužis. Kaspinas mergaitei ištekėjus ėjo į skrynią ir ilsėjosi laukdamas, kada reikės dabinti sekančios kartos mergaičių galvas; jis ir rūta buvo mergystės ženklas. Žičkines skaras audė namie; buvo tai plona, stangiai išausta drobė, raudonais ir baltais langeliais, susiūta iš dviejų palų. Raudoni siūlai, vadinami žičkais, buvo perkami; jų raudonumas nešuto nei nuo lietaus, nei nuo saulės. Tas skaras skalbė žlugte: šarmas nekeitė jų spalvos.

Brangūs buvo vien tikrieji karoliai. Tur būt iš prietarų sakydavo, kad juos nešioti esą sveika akims, jie dar apsaugoją nuo džiovos. Šnekėdavo, kad tikrųjų karolių botagas buvo mokamas dvidešimt penkis rublius, o iš botago privarstydavo dešimt šniūrelių. Ar nuo šiokios ar tokios ligos jie gelbėjo, bet ypač juos nešiojo del jų brangumo, nes ir senovėje valia buvo žmonėms paišdykauti. Barbora buvo pasirėdžiusi savo motinos drabužiais, jai dabar perduotais.

29. Puotos ištekliai.

Užsakams einant ne juokais reikėjo ruošti medžiaga vestuvių puotai. Kas čia — ne giminė, svetima mergelė. Tai kas, kad ji mūsų namuose užaugo. Kam daryti jos reikalui tokias išlaidas, kam prikviesti pilnas namas žmonių, kam jie vaišinti, valgydinti, girdyti? Be atodairos bus kviečiami svečiai, tris dienas visas kaimas ūžte ūž ne tai mer-

gelei, bet patys sau. Visas kaimas keps ragaišius ir mėsas, virs virtinius ir pyragaičius. Grįčios, kur yra mergaičių, eis lenktynių, priimdamos ir vaišindamos svodbininkus. Ir kodel neūžti, nepuotauti! Kiekviename kieme užaugo 30 — 40 žąsiukų, paskersta 15 prielaidų, vienas treigys meitelys ir viena didelė kiaulė; papiauta 15 aviniukų, pieniškų valgių užtenkamai. Sau užteks antraeilės rūšies mėsos, o žąsieną, prielaidieną ir kviečius galima suvalgyti drauge su giminėmis ir pažįstamais. Ką mes tą sykį kviesime, tas pakvies mus kitą sykį; kaip jis dabar pas mus geria, valgo, žmonėjasi, taip mes kitą sykį, pakišę kojas po jo stalu, gersime, valgysime, žmonėsimės. Nedideliems žiemos darbams yra šeimyna. Taigi, valio! Pažinkite, kad mes turtingi ūkininkai, karališkiai žmonės, valio!

Gera būtų ir dabar, kaip senovėje, patiems suvartoti savo trūso vaisius, bet reikalas spiria parduoti; tas reikalas toks didis, kad net esamais pardavimais užpildyti jo negalima. Mokesčiai išaugo, patogūs gyvenimui fabrikų išdirbiniai atėjo prie pat namų; jie į akis lenda, nuo jų atsisakyti negali, jie labai patogūs. Pirmiau pypkei užsidegti reikėjo turėti titnagą, skiltuvą ir kempę, o dabar koks kavalierius negi imsis iš kišenės skiltuvą su titnagu: taip nė vienas ponas nedaro, ir mūsų kavalieriai negali daryti. Šiandien degame pypkes (jau nebe pypkes, tik papirosus) degtukais, jie kur kas patogesni, bet per metus kaštuoja dvidešimt litų. Tai tiek kaštuoja vien tik užsidegimas pypkės ar papiroso, o pats dūmas atsieina daugiau kaip dešimteriopai. Šiandien iš kviečių pūro šiaip taip galima aptaisyti mergaitės kojų letenos, bet kiek reikia pūrų aptaisyti ligi viršugalvio! Grįčioje juk ne viena mergaitė.

Mūsų protėviai vasarą dirbo, žiemą puotavo, vaišino kits kitą, vadino save turtingais. Mes vasarą dirbame žemę, žiemomis daužomės, uždarbiaujame, vežame prekes, medžius ir t. t. Kai darbo nėra, kiūtime namie ir kits kitą apkalbame. Naujoje gadynėje svietas daug gero rado, daug ir prarado.

Kaip dabar ūkininkas gali auginti dešimtį žąsiukų ir prielaidų, kad pūdymuose gera žolė pražuvo, kita auga. Tada pūdymuose augo: žvirblio rūtos, pienės, žliūgės, marlakas, balandos, šarkakojos — vis sultinga ir maistinga žolė, žąsų ir kiaulių mėgiama; šiandien pūdyme beauga varputys, usnės... Tiek žąsys, tiek kiaulės augdavo lauko ėdesiu. Per žiemą laikydavo vieną dvimetę kiaulę, vieną pirmažiemę, vieną dvimetį meitelį ir vieną pirmametį prielaidą. Kai meitelys tampa trimečiu, jį skerdžia ir ima storus lašinius. Dvi kiauli atveda per

metus bent po dviejus paršus. Ūkininkė, norėdama pasismaguriauti, skurdo per vasarą paršelius, o rudeniui vis dar nulieka visokio amžiaus prielaidų. Rudenį smaguriauja su žąsiena, piaudama po vieną ir teisindamasi, kad tai netikėtam svečiui. Žiemai užtekdavo patrakų, košelienos, skilandžių, kojagalvių... Vasarai lašiniai, žąsienos ir kiaulienos taukai. Pinigas geras daiktas: būtų ir tada pardavinėję žąsis ir paršelius, bet jų niekas nepirko. Atsirado ūkės gaminių pirkėjai ir įvairių fabrikatų pardavinėtojai: atsirado pinigai, su jais drauge atsirado ir išpuika, reikalaujanti pinigų savo pomėgiams. Prireikė pinigų daugiau, negu jų atsirado. Ūkininkų būklė suprastėjo: tenka patiems daugiau dirbti ir algas mokant galvas krapštyti. Kuri gadynė geresnė, ar ši, ar ana dingusioji ir nesugrąžinama, pasakys kiekvienas iš savo nusistatymų. Grįžkime prie vestuvių, į senovę. Ten smagiau.

30. Rengimasis vestuvėms.

Nuo pirmo užsako dienos ligi vestuvių lygiai trys savaitės. Reikia ruošti salyklai miežiai, iš rudens negreitai dygstą. Kiek tų miežių imti salyklai. Tariasi šeimininkai. Puota tęsis tris dienas — ne taip jau ilgai. Bet, kad degtinės nėra — reikia, kad alus būtų stipresnis. Nutarta imti trys pūrai. Miežiai dviejuose kubiluose pamerkti šiltame vandeny mirko pusantros paros. Išmirkusius ir nuvarvintus patiesė seklyčioje. Jie užėmė visą aslą. Po seklyčią tegalima buvo vaikščioti tik pasuoliais ir pasieniais. Bedygstančią salyklą atidžiai dabojo: ją maišė, draskė, vadinasi, vėtino, kad vystų ir saltų. Džiūti pylė ant krosnies. Ant vienos krosnies tiek daug neišdžiovinsi, tad teko prašyti kaimynus krosnių. Alui dirbti buvo pakviestas tam tikras žinovas, kuris dirbo per tris sykius. Savų bosų neužteko. Kvieslys, siųstas pas gimines kviesti į vestuves, parvežė netenkamą kiekį bosų. Apynių alui turėta savo. Pūrui miežių imta po tris svarus. Per vestuves šnekėjo, kad apynių pamažinta.

Vienu kartu su miežių merkimu buvo pradėta penėti likusieji penkiolika žąsiukų. Visas penkiolika vestuvėms neišeis. Reikia palikti šventėms, mėsėdžiui, svečiui, išeigai. Žąsienos taukai reikia palikti vasarai. Vestuvėms reikia kviečiai pikliavoti, prieš tai nuplovus juos ir apdžiovinus; reikia mergaitei šis tas nupirkti. Žodžiu, rūpesčio ir trūso į valią. Pirkiniais rūpinosi ne viena šeimininkė — tuo rūpinosi dar numaninga Krakių miestelio krautuvininkė Nokimienė. Ji

pamažino šeimininkei žygių — atvažiavo su prekėmis į namus, bet šeimininkė tuo sykiu nieko nepirko. Mat, ne tokių reikėjo. Trečią dieną Nomikienė vėl čia. Tuo sykiu pirkta vilnonė skara, dvi kartūnini skareli, viena mažesnė, kita didesnė, ir nedidelis balto šilko nuometėlis. Tas tebuvo reikalingas jungtuvėms. „Tai tau, Barbut, už tai, kad tu vis gera buvai", — pasakė šeimininkė, atiduodama Barborai pirkinį. Vargšė dėkojo ašarodama.

Artinasi puotos ir vestuvių laikas. Paprotys reikalauja, kad pati nuotaka parūpintų sau vestuvininkų, brolių ir pamergių. Taigi šeimininkams nurodžius, perėjo per kaimą, žemai nusilenkdama seniems ir prašydama į vestuves, jaunus skyrium prašydama į brolius ir į druškas.

Atėjo griežtasis pirmadienis, vestuvių pradžia. Vakare susiėjo kaimo jaunimas, atėjo kviesti ir nekviesti, net iš kitų kaimų. Ypač tie nekviestieji drąsūs. Šiandien jų diena, jiems valia, nes šiandien mergvakaris, atsisveikinimas nuotakos su savo jaunystės draugais, vaikinais ir mergaitėmis. Buvo griežikas, jaunieji šoko ir dainavo. Mergaitės atnešė kelis gan gražius šiaudinius dirbinius, pakabino paluby virš stalo. Jie atrodo kaip žvakidės, bažnyčioje pakabintos ir apšviečiančios per rarotus. Tie dirbiniai vadinami liktoriais, išpuošti spalvotais popieriukais. Mergaitės dar atnešė vyturiuką, jau ne virš stalo, bet kur nors paluby kabinamą. Yra tai tuščias vištos kiaušinis. Viename jo gale įkišta popierinė galviukė, kitame — uodegėlė, iš šonų — popieriniai sparniukai. Vadinasi, kaimo jaunimas papuošė grįčią. Kad tai būtų vasara, tas pats kaimo jaunimas prineštų šparo šakelių, prikaišiotų palubiais už balkių, prikaišiotų į sienos plyšius, ir nusvarintų smulkius šparo lapyčius žemyn. Žalumynai ir lakiojantieji paukščiai virš galvų bene bus prisiminimas tų laikų, kada žmonės gyveno šėtrose, puotavo po medžiais ir po dangumi. Ne vien mergaitės rūpinosi padidinti vestuvių iškilmingumą: vienas vaikinas, prašomas į brolius, atsisakė eiti, teisindamasis tuo, kad pardavę pavažiuojamą arklį, o naujas pavažiuojamas arklys tik antrą žiemą mintąs, tokio negalį kinkyti atsakingam važiavimui. Kad nepaliktų skolingas, jis sumanė kita ką. Pririnko po kaimą didelių burokų, kokias dvi dešimti, išskaptavo jiems vidurius, palikdamas kuo ploniausią žievę, iš jų pasidarė lyg kokias taureles. Įstačius į tokią taurę degantį žvakigalį, nakties metu turime raudoną žiburį. Tie žiburiai, prismaigstyti ant tvorų kieme ir gatvėje, buvo įdomūs.

31. Vestuvininkai atvažiavo.

Jaunimui grįčioje bešokant pasklido žinia: „Atvažiuoja, atvažiuoja!“ Dauguma išbėgo į kiemą ir į gatvę. Tolumoj girdėti keli skambučiai — tai atvažiuoja vestuvininkai. Dabar jau mergvakaris pabaigtas, prasideda vestuvės. Prie esamojo grįčioje stalo įneša dar du stalu, prie jų suolų ir kėdžių. Stalus dengia, deda valgymus ir alaus ąsočius. Viskas padabinta rūtomis. Ragaišio kepaluose besą plutos įdubimai ir kiekviename įdubime įsmeigta rūtos šakelė. Išrodo, kad kepalui po krosnimi esant, jau rūta ant jo buvo, o tai padaro šitaip: šeimininkė, prieš šaudama kepalą į krosnį, tešloje daro įdubimėlį ir čia įsmeigia šakaliuką. Taip padaro keliose vietose. Iškepus, kada reikia, ištraukia šakaliukus ir įsmeigia rūtų. Atrodo, kad rūta prikepusi. Yra ant stalo ir duonos bakanas, tokiu pat būdu apkaišytas rūtomis. Be rūtų, duonos bakanas išdabintas ratilais. Mat, kepant jį išbado stiklinės kraštais. Ąsočių kaklai sujuosti siūlais, o už siūlų prikaišiota rūtų. Stalai apdėti „Dievo dovanomis“, net staldengtės nematyti, kaip sakoma, net stalai lūžta; mediniuose ir kituose žibintuvuose dega lajinės žvakės. Kai stalai patiekti, rikiuojasi žmonės: ant suolo, gale stalo, sėdasi svočia, už jos jaunoji, toliau vyriausioji druška, viena tų, kur mergavo jaunąją, dar toliau — kitos prašytos druškos. Likusiosios kaimo mergaitės spiečiasi prie lovos, prie krosnies, ir dainuoja atitinkamas tai dienai daineles:

Jok, bernyti, rudenėlį,
o nejok pavasarėlį,
kai rugeliai želmenuose,
žalios rūtos garbanose...

Vyriškasis jaunimas visas išsipilia į kiemą, užkardo kiemo vartus ir su žiburiais laukia atvažiuojančios „anos šalies“. „Ana šalis“ — techniškas vestuvių žodis, reiškiąs svetimus, priešingus mums žmones, nuo kurių reikia gintis, su kuriais reikia susigrumti. Tam reikalui įvažiavimas į kiemą, peršautą kartimi; vadinas, kiemas užkardintas . Šis paprotys reiškia kaž kurią įžymią apeigą, kuri buvo atliekama mūsų protėvių vestuvėse labai gilioje senovėje.

Jaunikis dabar atvažiuoja su piršliu, keliais broliais ir griežikais. Piršliui tenka čia atlikti sunkų ir atsakingą uždavinį: privažiavus prie užkardintų vartų, jam reikia šnekėti su „anąja šalimi“, šnekėti iškilmingai, priešiniškai, juokingai, ir be įžeidimo. Ypač paskutinis rei-

kalavimas prijungtas prie pirmojo yra slydus ir sunkiai išlaikomas. Paprastai klausiama: „Iš kur esate, ar turite prašportą?“ Atsakinėti į klausimus pasiruošiama jau iš anksto. Bet visko nenumatysi. Reikia turėti gabumų vietoje primanyti ir surasti tam tinkamą žodį. Griežikai dažnai pavaduoja piršlį toje sunkioje būklėje. Mat, jie dažnai esti vestuvėse ir prisiklauso. Tuo sykiu piršlys Daukša pats stojo į poziciją ir savo drąsumu paveikė priešus.

Skambučiai tamsumoje skamba arčiau ir arčiau. Jau pasirodė arkliai, ratai ir žmonės. Pirmutinė pastotė jau prie užkardintų vartų, kieme pasigirdo šūvis. Pamažu, neskubindami lipa iš ratų keleiviai ir eina prie karties.

— Labą vakarą, — pratarė piršlys, — ar čia gyvena ponas Gerčas?

— Čia. O iš kur tamstos ir kas esate?

— Mes iš Karaliaučių. Mes esame pasiųsti karaliaus Baturo svietą vandravoti. Mes sraunas upes raiti jojame, aukštus kalnus plaukte plaukiame.

— Ar turite tamstos „prašportą“ svietą vandravodami?

— Kaip gi neturėję, turime — nuo paties karaliaus Baturo.

Dabar piršlys išėmė storai sulankstytą popierių ir pamažėliu atlankstinėjo. Kai visą išlankstė, pasirodė didelis, stalo lentos didumo popierius, prirašytas, primurzintas, su prilipytu auksiniu ratilu, „prašporto“ antspaudu.

— Prašomet skaityti! Parašyta prancūziškai.

Paėmęs popierių į rankas nesumano, ką sakyti. Pribėga kitas ir sako:

— Duok, aš paskaitysiu: „Širu biru, neš neš, ne tu radai, aš, aš iš Papelėtgalvių.“ Tai tamstos ne iš Karaliaučių, tik iš Paperėtkalvių. Važinėjate svietą gaudinėdami. Tokius reikia suimti.

— Tu pats užperėtgalvis, — įsikišo šeimininkas, — iš akių matytis, kad tie svečiai iš Karaliaučių. Ko ponams reikia?

— Mums reikia nakvynės. Mes devynias karalystes išvandravojome — niekur nenakvojome. Mes mokame visokių kalbų: prancūziškai, liuberiškai, adverniškai — kaip norite. Tamstų skaitytojas nemoka skaityti mūsų prašporto. Čia parašyta, kad mes iš Karaliaučių. O štai antspaudas paties karaliaus Baturo.

— Prašomet, prašomet, sveteliai iš Karaliaučių, pas mus pernakvoti! Žirgams bus arklidės, žmonėms lovos.

— O kepurėms ar bus kabliai, — atsiliepė vienas atvažiavusiųjų.

— O kaipgi, kepurėms kabliai...

— Užsikloti bus vieniems akėčios, kitiems kopėčios.

— Oha, Ažytėnų vestuvės! — rėkia vieni. — Oha, oha! Kodel nebuvę! Oha! Žinoma, kad oha, — rėkia kiti.

Štai svečiai grįčioje. Jaunieji vyrai pirmiausia žiūri į mergaičių eilę, susėdusių suole. Visi sveikinasi. Kieme jie ėjo lenktynių, kas sukčiau pašnekės, kovojo iškalbiu dabar geruoju. Na, buvo kiek pasididžiavimo, pavydo, ne be to. Visur yra šiurkštumo.

Vienas jaunikaičių, vyriausias brolis, nešdamas lėkštelę, uždengtą baltu audimėliu, priėjo prie galo stalo. Ant lėkštelės buvo padėtas vainikas, suriestas į mažą baronkytę, nupintas iš smulkių rūtų lapelių. Lėkštelę padeda ant stalo prieš jaunąją. Padėjęs prašneko:

— Štai jaunikaitis Mataušas Modelis atsiuntė jaunajai Barborai Eiduliukei šį rūtų vainiką ir prašo tą daboti, kito neieškoti.

Svočia paėmė tą vainiką ir prisegė jaunajai prie kasų. Visi domisi ta trumpa apeiga. Tikėjosi išgirsti ilgą oraciją, kurioje būtų minima: „anksti rytą, bėras žirgas, žalia giria, raiba gegelė, rasa burna prausiama ir kita.“ Tuo sykiu oracijos nebuvo.

Dabar piršlys ėmė darbuotis po grįčią: nusimetus jam apsiaustą, pasirodė, kad per pečius jam kabo didelė terba su juostos pasaitu. Terba buvo pilna vieno didelio ragaišio, paplokščio, keturkampio, iš geriausių kvietinių miltų atidžiai iškepto — tai karvojus. Piršlys karvojų raiko, dalija ir prašo paragauti Karaliaučių duonos. Pirmiausiai duoda šeimininkams, toliau — svočiai, jaunajai, druškoms ir visiems, kas tik yra grįčioje. Visi kanda ragaišį ir aukština „svečius iš Karaliaučių.“ Po tos apeigos šeimininkai prašo atvažiavusius prie stalo. Jaunikį sodina tarp svočios ir jaunosios, piršlys sėdasi iš kitos svočios pusės, broliai sėdasi ant suolo prieš druškas, toliau ant suolo griežikai. Bevalgant, begeriant piršlys meluoja. Karaliaučiuose, esą, takeliai sūriais grįsti, stogai lašinių paltimis dengti, jei lietus lyja, tai ne vandeniu, bet midumi; jei sninga — tai baronkomis.

— Akmenimis būtų geriau grįsti. Kodel akmenimis negrindžiate? — Klausia vienas.

— Ne iš sauvalės ir ne iš puikos takelius sūriais grindžiame, bet iš vargo. Pas mus, tamsta, visoje šalyje nerasi nė vieno akmenėlio. Vargus mes kenčiame: išeina artojas į lauką arti, reikia žuobrį nu-

statyti — kalinės, kalinės su sūrio gabalu. Jau mergaitė atneša pie-
s — gi žuobris dar neprirengtas. Pavalgo pietus, pasilsi — ir vėl
alinėja.

— Bet vis delto midų vandens vietoje geriate. Kurių balų dar jums reikia.

— Midų pas mus ir veršiai geria. Bet kas iš to. Mes alaus pasiilgstame, niekada neragaujame. Pas tamstas bepigu: užsimanote — ir padarote.

— Gi miežių ir apynių ar neturite?

— Miežių mes turime, visur jų pribarstyta, net vištos nelesa. Apynių iš pūdymų ir laukų negalime išnaikinti: spurgai, kaip eglės skujai, niekas jų neskina. Bet kaip padarysi alų, kad akmenų nėra?

— Kad turite miežių ir apynių, tai kam tie akmens prie alaus?

— Padaryk jau tamsta alų be akmenų! Užtaisyk čiapą be akmenų! Kuom virkščias užslogsi, kad nekiltų?

Kad sūriais takelius grindžiate, žuobrius kalinėjate, tai įmanysite sūriais ir čiapą užtaisyti.

— Gali tamsta pilti verdantį vandenį ant sūrių, o mes dar netokie kvaili esame, kad taip alų darytume. Anava, vienas mėgino su sūriais čiapą slogti, gi kai užpylė verdantį vandenį, tai išėjo nei alus, nei būza, ir tiek.

— Na, o nuo baronkų snigimo ar daug vargo turite? Juk gera visada turėti baronką kišenėj.

— Baronkų, teisybė, privalgome. Baronkomis daržinės užverstos. Bet kietos, kaip pastipę. Niekas jų nenori valgyti. Vaikinai prisisemia miežių terbas iš bet kur — ir gauna minkštų. Del baronkų neturime javų kur dėti. Kas iš tų baronkų, kad javai pūna ant lauko. Net širdį skauda žiūrint į tuos javelius.

— Kad jau miežių pribarstyta visur, tai galite vienais kiaušiniais misti.

— Ką čia, tamstele! Vištos atsilesė ir daugiau nelesa. Kad ir primuštum, vaikščioja išdvėsę ir tiek. Iš bado nuleido galvas ir uodegas. Velykoms kiaušinio nė vieno. Ak, kenčiame mes vargą, kenčiame! Ko mes ir bevažiuotume į šį kraštą, kad pas mus viskas gerai būtų. Bet va: mergaitės vaikinų nemyli, tekėti nemano — ot, ir dėkis, kur nori!

— Mes girdime kitaip, — atsiliepia viena moteriškė. — Mes girdime, kad Karaliaučių mergaitės yra labai padorios ir išmintingos, bet vaikinai netikę. Jie tų baronkų iš daržinių ir iš klojimų nevalgo,

kad jos kietos, gi prisipila terbas miežių ir naktimis neša į gertuvę mainyti į minkštas. Tai, mat, ir turi visada kišenėje minkštų baronkų. Kaip gali mergaitės tokius mylėti ir už tokių tekėti, kad jie naktimis nešioja javus žydams! Jie visą dieną su sūrio gabalu žuobrį kalinėja. Arimo nėra. Todel ir dirvos apyniais apaugusios. Delto, žiūrėkite, mūsų vaikinai, kuris nuvažiuoja į Karaliaučių, tas parveda pačią iš Karaliaučiaus. Mergaitės, išmintingos būdamos, mūsų vaikinų neniekina.

— O vištos per tai nelesa miežių, kad negauna, — sako kita moteriškė. — Vaikinai miežius terbomis žydams išnešioja, į baronkas išmaino. Vištos badu dvesia, vaikščioja nuleidusios galvas ir uodegas, nė vieno kiaušinio nepadeda. Gi, matai, žydai gavėnioje vis perka nuo mūsų kiaušinius, vis stato į Karaliaučius, o ten žmoneliai nusiperka po vieną po kitą užperą — tai jau geros Velykos. Jau tamsta, piršluti, gali meluoti, bet mums nepameluosi. Žinome! Mums viskas susakyta!

— Tamstos, moterėlės, man taip atbulai tai ir nešnekėkite, — sušuko piršlys, apsimetęs supykusiu. — Nežinote, kaip bus toliau. Gal kuri paliksite našle. Tada labai gražiai prašysite mane, kad išpirščiau, bet aš — kažin ar piršiu.

Taip svečiai, bevalgydami ir begerdami, varė juokingas kalbas, kits kitam padėdami, kol atsiliepė svočia:

— Dar mums pasakyta, kad Karaliaučių vaikinai vieni šlubi, kiti raiši, treti šleivi. Jei kuris nešlubuoja, tai raiša jei neraiša tai šleivena. Tamstos, griežikai, valgykte, nes reikės griežti; aš išvesiu jaunikį pavadžioti po aslą. Žiūrėsime, ar teisybę žmonės sako.

Griežikai sukilo iš užstalės. Jųjų buvo trys: du su smuikomis, vienas su būgneliu. Užėmė jie savo vietas ant suolo arti durų, ir ašutais palietė stygas. Sužadintos stygos prabilo — ir pripildė grįčią suderintų garsų. Malonus šiurpulys kaip diegte nudiegė visus grįčioje esančius. Tada svočia paėmė už rankos nedrąsų jaunikį ir išvedė jį į aslą, o piršlys, atsiradęs dabar greta jaunosios, išvedė jaunąją. Ligi šiol visa asla buvo užimta kaimo jaunimo, susiėjusio į mergvakarį. Išėjus šiom dviem porom, visi ėmė spaustis prie krosnies, prie lovos, prie durų, ir padarė erdvią vietą. Šokėjai iš lengvo padarė ratilą žingsniu ir toliau poros pasikeitė: jaunikis paėmė jaunąją, piršlys svočią ir vėl apsisuko po sykį. Dabar broliai sukruto, sustojo, ėmė prašyte prašyti ir traukti druškas iš užstalės, vedė į aslą, tvėrėsi į poras ir sukėsi... Ir štai vestuvės visoje galioje, pa-

čiame sukūryje. Dabar piršlys ir svočia, atbuvę savo prievolę, susėdo senųjų tarpe ir šnekasi, kas tinka; nei giriasi, nei meluoja. Jaunavedžiai irgi susėdę greta ant suolo šnekasi.

Pašnekėjus piršliui su šeimininkais buvo nutarta neleisti vestuvininkų į kaimą nakvoti, nes maža laiko belieka miegoti, o rytą reikia anksti susiruošti važiuoti į bažnyčią. Diena dabar trumpa, kelias šlapias, naktys tamsios, reikia, kad nesutemtų, reikia dar su šviesa sugrįžti. Nakvynei iškūrenta jauja: ten gali nueiti ir pamiegoti kelias likusias valandas. Rytoj lengviau sukelti ir suruošti.

Taip nutarė, taip ir padarė. Šoko, trypė, dainavo, pakol pavargo šokėjai ir griežikai. Paskui — kaimiečiai į namus, o atvažiavusieji vyrai visi į jaują porą valandų saldžiai pamiegoti.

32. Jungtuvių diena. Svečių šnekos apie blaivybę ir gėrimą.

Išaušo antradienis — jungtuvių diena, griežta, lemianti diena. Yra sakoma. „Rūpi, kaip jungtuvių diena". Į vestuves buvo prašyti ir nuotakos tėvai: jos tikrasis tėvas ir pamotė, abu seni žmonės. Nuotaka pasirėdžiusi, kaip visada į bažnyčią: kaspinas, karoliai, baronai. Tik dabar turėjo per pečius balto šilko nuometą. Išvažiuojant ir atsisveikinant svočia susodino ant suolo jaunosios tėvus, atsikreipusius į aslą. Abu jaunieji klūpodami apkabino tėvams kelius. Jaunoji plūdo ašaromis, jaunasis buvo rimtas. Susėdo į ratus. Pirmiausia važiavo piršlys su jaunikiu, antruose ratuose — svočia su jaunąja, toliau broliai su druškomis. Į ratus pakinkyta po dvejetą arklių. Griežikų tuo sykiu nutarta nevežti, nes negalima ilgai Krakėse gaišti.

Skubintasi Krakėse labai, bet vis delto reikėjo kiek sugaišti. Mat, jaunieji išvažiavo nevalgę, po jungtuvių reikėjo užkąsti; ir kando ne tik nevalgiusieji jaunieji, bet visa draugija. Maišelis su užkandomis svočios iš namų parūpintas, o broliai parūpino svočiai ir druškoms dvi bonki vyno. Valgyta špitolėje, zakristijono bute.

Kiekvienas prašytų kaimynų skubinasi nepasivėlinti išleisti vestuvininkų į bažnyčią. Nes, mat, reikia matyti, kaip jaunoji pasirėdžiusi, kaip nuoširdžiai atsisveikino su tėvais ir t. t.; gi išleidę susėdo už stalų, užkandžiavo, gėrė, kalbėjosi. Paprasčiausia kalba buvo apie tai, kaip gera dabar yra, kad degtinės nėra: visi sveiki, ir prieš Dievą nuodėmės nėra. Ypač tą šneką palaikė moterys.

Grigienė, jauna moteriškė iš Ažytėnų, sėdi greta su Serbentiene iš Kemėrų nuo Baisogalos ir pasakoja:

— Aš ėjau už našlio. Mano vyras štai sėdi greta su anuo, kur liurką degina. Ir ko tik neprišnekėjo žmonės man tekant: aš gulėsianti ant šiaudinių pagalvių, vyras išnešiosiąs ir pragersiąs mano ritulius iš skrynios, aš nepagyvensianti su juo nė trijų dienų. Buvome kelios mergaitės grįčioje. Manau sau, ko aš čia sulauksiu. Paaugs jaunesnės sesers; svietas į anas labiau žiūrės. Galiu palikti gyventi prie brolienių. O kas tada do gyvenimas. Neklausau žmonių. Einu ir tiek. Kaip bus, taip. Dievo valia. Mano žmogus, gyvendamas su pirmąja pačia, teisybę sakant, gėrė; kad ir gėrė, bet gyveno ir tiek. Kai paliko našlys su dvejeta vaiku (vyresniajam penkti metai, jaunesnioji mergytė ką tik pradeda rėpioti), vargas ir tiek, negali nė iš grįčios išeiti, nėra kur jų padėti. Užpuolė mane, kad už jo eičiau. Prašo tėvus, girdo, kur pasitaikindamas. Sakosi su nauja pačia negersiąs. Taigi pasidrąsinau ir ėjau. O dabar, dėkui Dievui, ko mes neturime. Visako pilni. Ligi šiol pernykščius lašinius tebevalgome. Duona gryna, vaikai apvilkti ir aptaisyti. Jie čion sukinasi, parodysiu. Vis tai per Dievo malonę, per „šventą brostvą blaivystės". Pas mus per tris sekmadienius svietas siekė prie blaivystės; antrajame sekmadienyje nuėjome abudu anksti į bažnyčią, ejome išpažinties, priėjome prie šventos komunijos, ir daugiau, kai svietas siekė ir mes prisiekėme, bučiavome Dievo kančias. — Grigienė nusišluostė ašaras, riedėjusias per skruostus, ir tęsė toliau. — Dabar ko mes neturime? Turime pieniško, mėsa ant mėsos užeina, ir pagalvės ne šiaudinės ir rituliai tebėra. Tiek tik teprašome Dievą, kad to turto mums neatimtų.

— Didžiausios kalbos eina iš pavydo, — ėmė sakyti dabar Putinienė, — kai užvydi mergelei, tai ir avižėlė patvory prašneka, atsiranda ir šiaudinės pagalvės ir viskas, o kai paskui išeina už vyro, ir atsiranda gera, tai ir viskas nutilsta. Blaivystė daug sugelbėjo svietui; ir mano štai vyras gėrė smarkiai, o dabar nustojo — ir šventas žmogus. Užsižadėdamas net juokų pridirbo. Kai ryto eisme prisiekti, o šiandien sumanė padaryti degtinei užgavėnes: parsinešė kelias bonkas degtinės, žinoma, kad užtektų, parsikvietė du kaimynu, ir geria tą degtinę, vis ją keikdami. Kai visą išgėrė, sumanė sudaužyti taurelę. Aš sakau, kuo kalta taurelė, kad jūs gėrėte. Tegul bus, šiam tam prireiks, ar pipirams supilti, ar kam. Jis: „Ne, reikia sudaužyti ir gana." Ėmė laidyti taurę į duris. Duoda duoda, o taurė vis sveika. Paskui ėmė mėtyti į krosnį, ir čia nieko neveikia. Deda paskutinę sveikatą, o žin, kokia nusigėrusio sveikata: nesudaužo tau-

rės ir tiek. Visi leipstame juokais: „Dar gersi, neužsižadėk, taurė dar sveika". O taurė stora, kaip koks stiklo burbulas. Paskui ir sumanė duoti į aslos akmenį. Čia vargšei šonas nudužo. Bet gi įveikė. Prisijuokėme į valią.

Prie kalbos prisideda trečia besėdninkė, Rugienė.

— Ar dabar tamstos vyras negeria?

— Ne, negeria, dėkui Dievui, — sako Putinienė. — Parvažiuojant kada iš Baisogalos sakau jam: pirma negalėjai išvažiuoti iš miestelio negėręs, o dabar, sakau, kodel gali. Dabar, girdi, nė į galvą neateinąs gėrimas.

— Pas tamstas gal stipresnis svietas, — sako Rugienė, — pas mus prisiekt prisiekė, bet neišturi; pasikavodami geria, ir tiek. Štai kad ir va — nenoriu išvardinti, — jo pati skundžiasi: nuvažiuojame, girdi, į Krakes, į bažnyčią. Iš bažnyčios grįžtame namo. Gi štai iššoko iš teredeikos, būk tai į krautuvę reikią. Neužtruko nė tiek, kiek Sveika Marija sukalbėti, vėl išeina; jau akys apsiašaroję, bet dar vis nieko — negirtas. Važiuoja tolyn, gi jos žmogus artyn girtyn ir visai girtas. Mat, jis įpuolė į gertuvę, užsivertė puskvortę ar visą kvortą, netruko — ir išeina, kaip nieko nebuvus. Pačiai, žmonai, gėda. Nė kur jį dėti, nė kur pakavoti. Nuglostau, girdi, geruoju į svirną, ir užkabinu, kad išmiegotų.

— Yra ir daugiau tokių, ne tas vienas, — pridūrė Grigienė.

Moterų kalbų klausėsi priešais sėdįs vyras, toliau ir jis prisidėjo prie kalbos.

— Moterėlės, sveikos apkalbate vyrus. Mes to verti, bet ir tamstų yra tokių, kur nešventos. Juk del ko Dievas išvarė Adomą iš rojaus, jei ne per Ievutę. Ką tu nuodėmingas žmogus darysi, būdamas taip sutvertas, kad bobos klausai ir gana. Ar viena iš baltagalvių sakosi, kad jai retkarčiais užeina negera širdžiai, esą, kad reikią turėti vaistui degtinės užpiltos ant dringėlio. Čia užpila — čia vėl sausa. Mat, dringėlis sugeriąs. Gi tas vaistas labai tinkamas ligai nuvaryti. Degtinės sėkla dar tebegyvena pas moteris giliai spintose paslėpta.

— Mes apkalbėjome vyrus, tamsta apkalbėjai moteris, — sako Putinienė.— Dabar esame lygiomis. Santaikai susigerkime alučiu, degtinės netekę. Užgerk!

Vyras pakylėjo ąsotį — ąsotis lengvas, ir vėl pastatė ant stalo nieko nesakęs. Buvo grįčioje žmogus, kuriam reikėjo matyti tuščius ąsočius. Pokyliuose, o ypač vestuvėse esti žmogus, paskirtas alui ne-

šioti; jis ir alų dirba. Po valandėlės vyrui po ranka trinktelėjo į stalą sunkus ąsotis, pilnas putoto alaus. Vyras pripylė stiklinę, pasakė Putinienei „sveikatą gražią“, išgėrė, pripylė kitą ir pastatė Putinienei, sakydamas:

— Mat, vyrui, kaip skriauda, taip skriauda, o moterims vis geriau išeina. Štai aš išgėriau putų stiklinę, o tamstai, žiūrėk, be putų yra ir gryno alaus.

— Tai gerk antrą stiklinę ant antros kojos, kad jau skriaudos bijai. Juk vyrai papratę gerti ant abiejų kojų. Dar neužmiršote, kaip gėrėte ant abiejų kojų ir paskui abidvi kojos jums nederėjo.

— Oi, jūs, bobos, bobos! — išgėrė, pripylė ir paleido į moteris. Dabar Ragienė kreipėsi į vyrą:

— Pasakyk mums, kūmai, kaip tamstos vieną kartą užstatėte žydui jo paties batus. Tegul paklauso ši, iš toliau, žmona.

— Ne, tamstele, aš anoj kompanijoj nebuvau, bet pasakyti galiu. Buvo taip: susiėjo kaimynai kartą gerti. Gėrė gėrė, bet dar ne gana, namo eiti nesinori, o pirkti degtinės nėra už ką. Gertuvėje viena Mendelienė. Po suolu kertelėje stovi Mendelio batai. Prasišalinus šeimininkei, vienas gėrėjas, buvęs basas, sumanė apsiauti iš pasuolės batus, kiti gi, atsiradus Mendelienei, pradėjo jį pulti:

— Kodel tu užvarų netaisai? Mes per tave negalime gyvulio į lauką išleisti. Statyk degtinės, o jei ne, mauname batus ir pragersime. Tai tu bent žinosi, kad užvarus taisyti reikia.

Barnis baigėsi tuom, kad nutraukia jam batus ir užstato už degtinę. Žydė nepažino savo vyro batų, ir duoda degtinės į valią.

Prie šnekančių prisidėjo daugiau vyrų. Vienas jų ėmė sakyti:

— Ar maža panašių daiktų pirmiau būdavo. Dabar jau tie žmonės negyvena, bet kalba apie juos tebegyvena. Ištroško vienas žmogelis degtinėlės, gi pinigų nėra, pirkti negali, tad sumanė ir sako: „Duokite man, vyrai, kas norite su kančiu per basą penkias, o aš nė nekrustelėsiu.“. Atsirado tokių, kurie sutarė užmokėti dvi berlinki, jei nuo penkių ypų su kančiu nekrustelės. Sutiko, kiti rankas perėmė. Kaltininkas ant aslos išsitiesė. Dabar kerta jam su kančiu kiek galėdamas sykį, antrą, trečią ir ketvirtą, o tas guli — nė krust, kaip medis. Su penktu sykiu vienas iš šalies žmogus užpylė karštų pelenų iš židinio. Kai šoks vyra nuo žemės, ir nežino, kas čia do kirtis, kad toks smarkus. Pralošė.

— Gi dvi berlinki ar užmokėjo?

— Nemokėjo, tik pajuokino visus; o ką jam įdėjo penkias — prie tų ir atliko.

— Dabar tie visi pas Dievą: ir tas, kur drožė, ir tas, kur kentė, ir tas, kur pelenų pylė, — sako trečias vyras, — Tegul bus danguje linksmi. Bet yra ir tebegyvenančių ir juokų per degtinę padariusių. Štai Linartai du broliu, abu mėgdavo išgerti, o su skatikais trumpa. Sėdi jie vieną kartą gertuvėje ir galvoja, bene atsitiks kaip gurkšnelį paragauti. Ateina į gertuvę Plačiukas, atsiveda kokį svečią ir, susėdę už stalo, geria. Linartai, matydami tą, susišnypštė. Štai Kazys priėjo prie Plačiuko ir sako: „Dėde, kam užmušei mano žąsiuką?" — „Kokį aš tavo žąsiuką užmušiau?" — „Mat, jau užmiršai. Užmokėk rublį ir tiek. Dar klaus, kokį žąsiuką." — „Eik tu, suski! Už ką aš tau mokėsiu!" — „Ar aš suskis? Koks aš tau suskis, pasakyk, Plačiukai, koks aš suskis? Kad ne, aš tave tuoj čia sudraskysiu." Dabar prišoko antras Linartas, Antanas, ir puola Kazį: „Kazy, eik namo! Kad prisirijai, tai eik gulti! Kas dėdė Plačiukas, tas nei aš, nei tu, snargly. Ar nori, kad už kuodo pro duris išvesčiau?" Kazys paklausė ir išėjo iš gertuvės. Dabar Antanas atsisėdo šalia geriančio Plačiuko, pykdamas: „Mat, snarglys, jis čia atmins pernykščius ar užpernykščius daiktus." Kaip dabar Plačiukui neužgerti Linarto, kad jis, Linartas, toks geras, atgynė nuo ano durniaus. Ot, ir pritapo Linartas prie geriančios draugijos. O Linartai buvo susitarę: dabar Kazys pataikė Antanui, kitą syki Antanas pataikys Kaziui. Juk Ažytėnai — menka vietelė, bet kai degtinė čia gyveno, matai, ko čia nebuvo: čia mušėsi, čia taikėsi, o taiką užgerdavo degtine, ir vėl mušėsi.

— Degtinę tegul geria velniai, o mes gerkime saldų alutį. Moterėlės, leiskite į mus. — Patarė vienas vyras, ir jo patarimu stiklinė apėjo aplinkui.

Taip šnekėjo besėdninkai, būreliais susispietę; šnekėdami ir klausydami vilgino burną alumi. Būrelių buvo: vienų moterų, vienų vyrų ir maišytų. Moterys užima kertę tarp dviejų didžiųjų langų — godingąją vietą, toliau ant suolo ligi stalo galo — vyrai. Ant pat galo stalo susėdo kortų mėgėjai, čia kozeriavo. Šeimininkai nulikdami stojo čia prie vieno, čia prie kito būrelio.

Giminės prašyti antradieniui. Tą dieną šeimininkų akys nukreiptos į kiemą, nes reikia pamatyti įvažiuojančius svečius. Štai įvažiavo į kiemą vienu arkliu pakinkyti ratai. Juose sėdi vyras, moteris ir vaikiukas. Pasisveikinę veda svečius į seklyčią. Atvažiavęs dėdė neša

geroką maišelį mėsų ir ragaišių. Yra ko nešti, teta nepaneštų. Mes, mažiukai, seklyčioje laukiame: pabučiavome dėdei ir tetai į ranką, ir gavome tuojau po bandelę ragaišio — vadinasi, po kepaliuką. Teta turi žinoti, kiek mūsų grįčioje yra vaikų, laukiančių kepaliukų. Gavę nešiojamės kišeniukėse, kaip kokį gražumyną; prisirenkame jų po kelis. Valgyti pasilaikome kitai dienai. Atvažiavusius gimines valgydina seklyčioje, atskirai, del tikrumo, kad būtų pavalgę ir sotūs, paskui veda į grįčią prie besėdos, sodina už stalo: moterį sodina kertėje, vyras pats sau randa vietą prie vyrų. Vienas būrelis pragydo:

Vis geriam, vis geriam, vis nedainuojam, (2 k.).
Nustokim gerti, imkim dainuoti! (2 k.).

Išgėriau septynias, dar gersiu devynias,
Dar mano galvelei nėr nieko, nėra.
O kad ir būtų, vis nepražūtų,
Dar mano galvelė linksmesnė būtų.

Išgėriau aštuonias, vaikščiojau pakluoniais,
Dar mano galvelei nėr nieko, nėra.
Išgėriau devynias, voliojau purvynus,
Dar mano galvelei nėr nieko, nėra.

Oi, alau, alau, aš tave valau!
Kol gyvas būsiu, tave valysiu,
O kai numirsiu, koja paspirsiu.

Alučiu lijo, midučiu snigo,
Degtinės būrelis dar prakrapnojo.
Šeimininkas, šeimininkė nenor alaus duoti,
Tie sveteliai tripu tripu — nenor išvažiuoti.

Aš pažįstu šeimininką, kur svetelius myli:
Pasistatęs bonkužėlę pats prie stalo rymo.
Aš pažįstu šeimininką, kur svečių nemyli:
Prisikvietęs svetužėlių pats užkampy nirni.

Aš negert atėjau, aš nevalgyt atėjau,
Aš pas savo švogerėlį pauliot atėjau.
Užgerk mane, mylėk mane —
Aš barnių nedarysiu, langelių nedaužysiu.

Tas daineles dainavo dviese: vienas padainuoja eiliukę, kitas, ir daugiau nežino, tada pagauna kitas. Tam bedainuojant, pirmasis vėl atsimena, tada antrasis laukia. Vyras dainavęs, sako dainavusiai mote-

riai: „Mes su Vinciene galėtume eiti po svietą giedodami: ko ji nežino, tą aš žinau; ko aš nežinau, tą ji žino. Pinigų prisirinktume". Toliau trečiasis uždainavo:

„Pasėjau sėjau mieželio grūdą —
Ko aš negersiu, ko aš neuliosiu (2 k.).
Išdygo dygo mieželio grūdas —

Ko aš negersiu..." Toliau: „Nupioviau, pioviau, iškūliau kūliau, padiegiau diegiau, padirbau dirbau saldų alutį... sukviečiau kviečiau slaunią giminėlę — ko aš negersiu, ko aš neuliosiu". Dainuojant pritaria visi.

Išvažiavus vestuvininkams į bažnyčią, griežikai nuėjo gulti. Jie džiaugėsi atsitikusia proga pasilsėti, nes kam puota ir lėbavimas, o griežikams darbymetis. Sugrįžus jiems į grįčią, visi nudžiugo, prašė griežti.

— Dabar mūsų laikas, — sako svečiai: — Parvažiavus vestuvininkams mes nesimaišysime.

Uždainavo:

Grajyk, grajyk, muzikante, aš tau užmokėsiu,
Aš tau duosiu stuomenėlį, kai aš ištekėsiu.

Antras:

Grajyk, grajyk, muzikante, aš tau užmokėsiu,
Aš tau duosiu dvi berlinki, jei kada turėsiu.

Visos moterys, visos jaunos panūdo šokti; išėjo iš užstalės į aslą, šoko suktinį, tada vadinamą „barinia". Kurioms vyrų neužteko, tos sudarė poras tarpusavy.

33. Pašneka apie baudžiavą.

Seniai šokiuose nedalyvavo. Jie sėdėjo gale stalo, gėrė alų ir visą laiką šnekėjosi. Baudžiavos gadynė buvo pasibaigusi visiems; mums, karališkiams, jau prieš dešimtį metų, poniškiams tik šiemet. Seniai sakinėjo apie buvusią vergiją, jauni ūkininkai klausėsi, stebėjosi, net netikėjo. Pasakotojams nenuobodu buvo apsakinėti, matant, kad jaunuoliai, pusberniukai, prisitraukė nuo krosnies prie stalo ir gaudė kiekvieną žodį. Štai senas Šulskis pasakoja, kaip jis buvęs bernu, gavo gyvenimą ir pastojo ūkininku.

— Tarnavau Lenčiuose pas ūkininkus už pusberniuką. Imdavau metams po penkiolika rublių pinigais ir pasisėdavau puspūrį miežių.

— Na, jeigu pats sėjai, tai, žinoma, sėjai retai, — sako vienas.

— Tankiausiai įsėdavo ūkininkas, aš tik biržydavau. Kaip sau sėdavo, taip ir man pasėdavo. Švėgžda galinis, duok Dieve jam dangų, liepdavo pačiam sėtis. Geras buvo žmogus, nepavydingas. Pas jį buvau kaip pas tėvą. Gerais metais gaudavau po penkis pūrus, prastesniais — mažiau. Bet vis nemažiau kaip tris. Švėgžda užleido man savo svirne aruodą. Kad ir pas kitus buvau, bet savo javus nešdavau pas Švėgždą. Žiemos vakarais aš siūdavau čeverykus ir batus; pasiūdavau visiems savo grįčioj, tai nieko nesakydavo, kad siuvu ir kitiems. Kas atneša odos, kas padų, kas žvakę — aš ir siuvu prie suolo atsisėdęs. Ėmiau už porą batų auksiną. Iš to man reikalams užtekdavo ir dar likdavo, o alga likdavo visai sveika.

— Tai kokie tamstos reikalai buvo. Juk nei gėrei, nei liurkos deginai, nei nieko?

— Žiūrėk, juk tave kas nors krikštijo, tu turi tėvelį ir motinėlę, tai ir tau reikia ką nors krikštyti. Kas prašydavo į kūmus, aš neatsisakydavau. Dešimtį gražių atiduodavau kunigui, už berlinką nupirkdavau degtinės, dar bobutei muilui kiek duodavau, ir išeidavo iki auksino. Dar paprašo į vestuves — vėl auksinas sprogsta. Diržą ar kitą ką nusiperki. Ar maža ko prireikia. Per metus rublį kitą nepamatai kaip išleidi.

— Dar pasakyk, dėde, kur mokeis batus siūti?

— Pamačiau, kaip šiaučius siuva, ir aš siuvu. Tu siūk ir tu pasiūsi. Iš pradžios siuvau ant vieno kurpalio. Visiems gerai buvo. Kai panešioja, išsitempia — ir gerai. Dabar nori, kad dešinei kojai būtų toks batas, kairei kitoks, pirmiau ir anaip gerai buvo. Manęs prašydavo siūti dar labiau, kaip tikro šiaučiaus, Daunoros. Aš, prisiūdamas padą prie periadko, skylę išduriu su plona yla. Kai traukiu dratą, tai pade matyti, kaip dervė užverda iš karščio. Nešiojant padas dyla, o dratas, pade priviręs, laikosi ir nepaleidžia. Išvarvo tik pade plačią skylę su stora yla — dratas patrūksta — ir padas atšokęs. Bebernaudamas aš susirinkau aruodą miežių ir dvidešimt penkis rublius pinigais. Pinigų būčiau turėjęs daugiau, bet kai žino, kad turiu, ir vienas ir kitas užpuldavo prašyti. Kiti atidavė, kiti žada, o pas kitą jau amen. Čia rublis, čia kitas. Dabar žemės išmatuotos, užrašytos ir paskirstytos. Žmonės laisvi. Pirma kitaip buvo: nepatikai kuo

nors ponui ar urėdui, tave išmetė iš gyvenimo, kitą pasodino, kad ir berną. Pirma jis tau bernavo, dabar tu jam bernauk, kad nori. Ažytėnų Dovydoniai gyveno nekaip. Buvo du broliu. Vienas mėgo vaikščioti su šautuvu, mušė meškas po Mopiaunį, vilkus, lapes, antras su arkliais. Prie arklių gulė ir kėlė, ganė, šukavo, šėrė. Arkliai jam atstodavo pačią ir vaikus; paseno nevedęs. Laikydavo trejetą: du gerus, trečią labai gerą. Arkliams sušerdavo javus. Kol turi javų, arkliai kaip stainiiniai, žvilgėte žvilga, o pavasarį pašarų netenka — ir arkliai sulysta. Jam sakydavo: „Nušėrei arklį ir parduok. Paimsi pinigus — ir arklys nesulys". Jis neklauso. Laukų darbo ir vienas ir kitas brolis nemėgo, duonos tankiai pritrūkdavo, o su mokesčiais būdavo dar striukiau: vis jų mokesčiai užsitęsdavo. Jau ponas vienais metais kerštauja išmesti juos iš gyvenimo ir apsodinti kitą. Kas čia daryti? Artinasi vargas. Buvo kas patarė: „Eikite pas Šulskiuką! Jis turi pinigų ir javų. Tegul užmoka ponui nuomą už jūsų dubą ir tegul pusę dubos valdo." Taip ir padarė. Ateina pas mane Dovydonis į Lenčius, atsiveda dar vieną žmogų (aš tada buvau pas Švėgždą), išsiima iš kišenės bonką degtinės, o kišenėje dar matyti ir antrą, ir traukia mane prie stalo. Pritraukia taip pat ir Švėgždą, ir šneka. Sako, jie nori mane padaryti ūkininku. Iš berno pastoti ūkininku būtų gera, bet aš apie tai niekada negalvojau. Ligi šiol man bernauti gera buvo. Buvau sveikatoje, lauko darbai — man tik pasivaikščiojimas, valgymas man ar juoda ar balta — vistiek gardu. Padirbau — pasilsėjau. Niekas man nerūpi. Maniau, pasistatysiu grįčią, tad vesiu žmoną ir gyvensiu. Bonka degtinės ant stalo. Mane vaišina ir vaišina. Mat, tas skystimas daro ir bloga ir gera: su juo geriausiai prie žmogaus prieini. Dabar ir Švėgžda sako: „Duok, Antanai, pinigų, pravėdink tu juos, ką bepelėję! Imk žemę — gyvensi pats sau." Išgėrėme antrą bonką degtinės — ir aš sutikau. Toliau nuvažiavome į Dvarelį, pas prauliaiščią. Apmokėjau mokesčius, ir man užrašė pusę dubos. Nežinojau, kas tas rūpestis. O dabar pažinau: pirmiausia, nori nenori, turi vesti, paskiau pasistatyti grįčią ir dar kokį trobesį. O kur gyvuliai, padargai, baldai? Galva sukasi, nesitveriu, vaikščioju nesavas. Bijau, kad iš galvos neišeičiau. Taip praėjo ruduo ir žiema. Pavasarį, Šeštinėse, aš pirmą sykį pakūriau savo grįčią ir jau gyvenu vedęs. Kitą sykį pamanydavau, bene sapne man radosi tai visa. Taip aš pastojau ūkininku.

Daugiausia padėjo uošvė. Kiti kaimynai taip pat padėjo. Ką prašiau į talką, nieks neatsisakydavo. Iš šių namų pirmu laiku gavau

nedidelę statiniukę raugintų kopūstų. Už tai paskui po kelių metų padirbau štai tą staliuką, kur dabar sėdime.

Klausytojai pakėlė staldengtę, ėmė žiūrinėti staliuką, gėrėjosi, matydami, kaip pasakotojas suvedė praeitį su dabartimi. Klausytojų skaičius padidėjo. Seniui pasiūlė gerti alaus. Jam patarnavo: atnešė naujo, putojančio.

— Dar pasakyk, dėde, kaip tamsta išmokai staliaus darbo?

— Ir tą pasakysiu. Tarnavau Lenčiuose pas Gatunkį pusberniuku. Jo buvo stališkas varstotas, turėjo ir tekinamąjį prietaisą. Aš, kur nulikęs, vis prie varstoto ar tekinti, ar obliuoti. Pradžioje Gatunkis mane bara: aš jam įrankius šipinąs, o aš dar labiau panūdau varstoto. Akėjau lauką ir pamačiau, kad vienas branktas nori lūžti. Tad perpietę nuėjau drąsiai į pastoginę prie stališkų prietaisų ir dirbu branktą. Padirbęs nešuos du branktu prie akėčių ir sutinku šeimininką. Va, sakau, dėde, padirbau du branktu. Anie visai sudilę, nori lūžti. Nieko į tai neatsakė: nei pagyrė už branktus nei barė už įrankių šipinimą, tik nuo to laiko nedraudė man stalioriauti. Aš lentelę į drobinas įstatau, šerdešninką nutašau, atnešiau į grįčią savo padirbtą kėdę. Kėdės reikėjo, ir už tai mane pagyrė. Toliau pasigaminau lentų ir pasiprašęs sukaliau sau skrynią. Tai ot aš toks ir stalius. Kitais metais jau stojau už vyrą. Gatunkiui vyras nepravertėjo, ir aš nuo jo išėjau. Kur esant mane prašydavo kėdžių dirbti. Nueidavau pas Gatunkį tiktai išpiauti juostoms porus ir kiek paobliuoti, o daugiau kėdę pabaigiu namie. Man bebernaujant Gatunkis paseno, stalioriauti ir tekinti nustojo, ir visą varstotą perleido man už pūrą rugių ir pūrą miežių.

— Bepigu tamstai, kad sekėsi. Ką pradėjai, tą ir pabaigei.

— No tai kaipgi! Rūbų siūti nesimokęs nė vienas nepasiūs, bet kiti darbai — ne rūbai siūti. Dirbk ir būsi meistras. Ne raštas rašyti. Sugadinsi medgaliuką ar gelažgaliuką, tai dar nedaug ko nustosi. Na, teisybė, ką dirbdamas, dirbdavau pagalvojęs, tai kitą sykį mane žmonės pamato. Antai net ponu buvau pastojęs, tik neilgam — dviem dienom. Vieną sykį visą mūsų valsčių varė dirbti naują kelią už Raseinių, dar už Viduklės. Nuvažiavome iš dubos po vieną pastotę. Tais metais buvau pas Švėgždą. Svieto privaryta daugybės: vieni griovius kasa, kiti žvirgždą neša, kiti akmenis. Mane pristatė vežioti daužytus akmenis. Mūsų valsčių išskirstė: kur vienas žmogus, kur kitas. Su manimi važiuoja daugiausia juodsermėgiai, šiauliečiai, nuo Kelmės ir nuo Kražių. Žiūriu — viena Ažytėnų mergaitė toje pa-

čioje gurguolėje. Mane pamačiusi nudžiugo ir vis paskui mane važinėjo neatsilikdama: bijanti žemaičių, esą nedori (ta mergaitė paskui man pačiam ir teko). Pilame tuos akmenis į krūveles, o tie akmeniukai didumo, kaip mažiukė bulbė. Dabar aš padariau akmenų krūvelę. Ta krūvelė — nusmaili, apskrita. Pagal mane pila žemaitis. Dabar aš ir sakau jam: tu žiūrėk, kad tavo krūvelė neišsikištų, kad būtų tiesioje eilėje su visomis. Man nidai, kad užpakaly stovi žinierius. Kai išgirdo mane šnekant, kad jis ėmė rėkti, kad ėmė stramužyti visus už prastą pilimą: reikią pilti lygias krūveles ir kad visos būtų vienoje eilėje. „Tu nevažiuok", sako man, „tu čia stovėk ir žiūrėk, kad jie gerai piltų." Vadinasi, padarė mane prievaizda. Na tai gerai. Aš nuvažiavau arklius, iškinkiau, atėjau prie akmenų ir baru dabar žemaičius juodsermėgius del prasto pilimo. Matau, atvažiuoja mergaitė pro verksmą: nenori būti viena tarp žemaičių ir tiek.

— Ką jai žemaičiai darė? Tamsta gal ją gynei?

— Ką jai darys. Žinai, merga viena tarp svetimų, nepažįstamų žmonių nesitveria. Aš dabar pamatęs vėl žinierių, manau sau: jau jei tu mane padarei vyresniuoju, tai gali man dar kitu kuom pasiteikti, ir sakau: „Pon, pavelyk tai mergaitei būti prie mano vežimo, padaboti arklius, arkliai nerimsta, vienas — drigantas." — „Gerai, tegul būna ta mergaitė prie tavo arklių," — sako. Taip aš ir ją išvadavau. Matote, mane žinierius išskyrė iš visų. O del ko? Del to, kad aš kur pamatęs nedailumą, neiškenčiu nepasakęs. Matai, dailumas kiekvienam tinka.

— Dėde, aš tamstai atnešiu naujo alaus, — pasakė vienas vaikinas, labai pamėgęs senio kalbą, ir, apsisukęs atnešė putojantį ąsotį.

— O, dėku, sūnau! Sulauksime sveiki švenčių, o po švenčių del tavo geros širdies, kad tu mane myli, aš tau išpiršiu.

— Kažin, dėde, ar gerai išeis, — sako antras vaikinas: — jis mėgsta dailumą, jam reikia, kad būtų daili.

— Bus daili, net su pradantėle. Ot, kokią aš jam išpiršiu.

— Pasakyk, dėde, kaip ėjote baudžiavą.

— Taigi, vaikeli, ėjome baudžiavą. Mes, karališkiai, senai nustojome eiti, o poniškiai dar tik šiemet teatsikvėpė. Būdavo privarys pilną lauką žmonių. Ką galėtų penkiese padaryti, pastato visą penkiasdešimt. Urėdas čia pat su kančiuku, žmonės tauškina grėblį į grėblį, šakes į šakes, kiekvienas stengiasi padaryti kuo mažiausia, urėdas gi su kančium stengiasi, kad būtų padaryta kuo daugiausia. Del to keiksmas: žmonės keikia urėdą ir poną, o tie žmones. Būdavo,

mėžiame mėšlą. Nu, būrys, dešimtiese po šakes, po šakes, sumetame, ir jau valktis. Daugiau sėdžiame, šnekamės, kits liurką degina. Gi ateina ponas ir pristovi. Ką dabar daryti? Mėši kaip mėžęs, — ponas pamatys, kad čia perdaug žmonių — numažins, nuvarys prie kito darbo. Tada reikės be sustojimo dirbti. Tai mes kabiname tiek, kad pakabinti kuo mažiausia, kad užtektų darbo, kol pareis kiti ratai.

— O juk ponas žiūri ir numano, kad čia tyčiomis daroma, — sako vienas.

— Tegul sau numano ar nenumano, jis visada varo prie sunkesnio darbo, žmogaus negaili. Jis verčia prie sunkumo, o mes žiūrime, kad būtų lengviau. Kai pristovas ilgiau pastovi, žmogus besityčiodamas labiau pavargsti, kaip tikrai dirbdamas. Taigi išsimanydavo, atsirasdavo tokių, kad prie kiekvieno šakių pakėlimo jam vis per pusę ūgio brakštelėja. Vis brakšt, pabrakšt. Vadinasi, ponai, suprask, kad mes sunkiai dirbame. Ponas, klausęs klausęs braškėjimo, susigėsta ir nueina sau. Tada mes nusijuokiame ir dirbame savaip.

— Prieš ponų langus, — tęsė toliau senis, — užtvenktas tvenkinys. Žuvies ten virte virė, o gaudyti niekam nevalia. Pamatai, kad vienoj vietoj vanduo sukas sukas, paskui žuvis pliaukšt uodega į vandenį. Mat, laikė žuvį del gražnos, taip sau, pasižiūrėti. Naktimis žuvys pakraščiais snaudžia, šunys ir katės gaudo, o žmogus gaudyti — nė nemėgink. Žiūrime mes į tas žuvis, — net seilės bėga. Kad tu nesulauktum, kaip čia pasižuvauti? Štai pabaigėme savo tris dienas. Jau vakare, geriau sakant, naktį važiuosime namo. Ligi namų dvi myli. Iš tvenkinio teka mažas upelis, o per upeliuką tiltas. Mes visi turime po maišą, su pašarais atsivežę. Tie maišai dabar tušti. Keliese žmonės sulindo po tiltu ir užstatė maišus. Viena eilė pradžioje tilto, kita — gale. Jei katra žuvis ištruks iš pirmutinės eilės, galės patekti į antrąją. Visi kiti eisime nusimaudyti. Žinoma, mėšlą vežus tris dienas ir gerai susitepus, reikia nusimaudyti, niekas neįtars. Vienas vadovauja žygiui. Suėjome į vandenį, užėmėm barą kraštas nuo krašto ir kiek supliauškiname, daugiau apsistojome. Baukščioji žuvis išlėkė, ir su jąja po tiltu darbuojasi; rambioji dar tebemiega. Taip kelis sykius supliauškinę, pasiautę, priėjome prie tilto. Kiti visą laiką prausėsi ir plaukiojo, kad nereikalingas nepažintų, ko čia mums reikia. Ė, ė, brač, žuvies visiems į valias. Greitai apsitaisėme, į ratus ir namo.

— Ar nepasigedo ponas, kad tvenkiny žuvies mažiau?

— Nežinojo pirmiau ponai nei turtų galo nei prasimanymų galo. Kitą sykį nuvažiavome vasarojaus sėjimo laiku. Kitus nuvedė kitur

prie darbo, o mus keturis į sodną. Davė mums po dvišaką peilį, kaip du šakumėliai iš vidaus nugaląsti (tokių peilių nė vienas nebuvome matę), ir liepė sėstis žolyne ir piaustyti iš šaknų gaidžiukus — stiebas ilgas su varpele, lapai prie pat žemės pasiskleidę. Tai mes dabar atsisėdome ir badinėjame. Bet pavasarį žemė šalta, žmogus nenusėdi, Ir šiaip ir taip manomės, tai stati, tai atsiklaupę — vienas vargas ir gana. Paskui pasirinkome, kur sausesnė vieta, pasibrukome skvernus ir sėdime. Matome, kad kas dvariškių eina, imame krutėti, badinėti į žemę, daugiau — sėdime ir laiką leidžiame. Na, ir sakykite, kuo ta žolelė ponams užkliuvo? Juk jei Dievas paskyrė jai pievoje augti, tai ir tegul auga sveika, ir gyvulys ją ėda. Užmačis ponų ir tiek. Mat, viso ko pertekę.

Ronkus, senas ūkininkas, greta sėdėjęs ir klausęsis Šulskio pasakojimų, dabar prašneko:

— Pas mus dar šiaip taip. Bet pažiūrėjus į kitus kaimus, tai neduok tu Dieve! Vaikščioja urėdas po lauką ir, kam nori, tam kerta su kančiumi. Reikėdavo pavasarį dėti tiltą ant Šušvės. Nueidavo urėdas su baudžiauninkais, vanduo gilus, o reikia pastatyti ožius. Urėdas pasakydavo dviem kokiem: briskite, tie ir brenda, daugiau nieko. Pavasarį vandeny braido ligi juostos, pakol pastato ožius. Mat, jiems nešalta. Ponai, kad ir mokyti, bet buvo kvaili. Štai mano dėdė Gaučas buvo virėju pas Šimkauską. Vieną sykį nusiuntė jį ponas į Tigraičius užvaryti viso kaimo dirbti. Gaučas suvaikščiojo, o parėjęs sako ponui, kad žmonės neisią, jie šią savaitę jau atbuvę baudžiavą. Ėgi ponas kad ims skeryčioti, kad ims šokinėti, lyg šapalas ant kranto išmestas. Žinome, koks buvo Šimkauskas. Šokinėjo šokinėjo, paskui sako: „Gaučai, lėk uždek Tigraičius.“ Gaučas puolė į virtuvę, pagavo degančią malką, ant arklio užsėdo ir lekia per lauką į Tigraičius. Malka liepsnoja, žiežirbos byra, o ponas žiūri žiūri ir paskui sako: „Vykitės! Tas nenaudėlis tikrai uždegs.“ Kiti raiti pasivijo jį ir sugrąžino atgal. „Gaučai, ar tu būtum degęs kaimą?“ — klausia ponas. „Tuojau būčiau degęs ir paleidęs visą kaimą dūmais. Tegul žinotų klausyti!“

— Gal Gaučas nė manyti nemanė degti, — sako vienas klausytojų.

— Kur jis tau degs. Ar iš galvos eitų. Lėkė su nuodėguliu juokais, poną kvailindamas.

— Teisybę sakant, — tęsė toliau Ronkus, — poniškiai kitoniškas svietas ir gana: nei jie bijo žodžio, nei jie bijo rykščių, atbukę žmonės. Būdavo prikapoja rykštėmis,o kai paleidžia, eina giedodamas ar keik-

damas. O kokie keiksniai tie baudžiauninkai, baisu: vis su perkūnais, su kiauromsėms. Gi va Lapkūnas, ar jis ten buvo liokajumi ar kitu kuom, nešė tuziną lėkščių, benešdamas išgriuvo ir sudaužė visas. Gal jis tyčioms išgriuvo, kas jį žino. Ponas pašaukė pas save, barė ir bardamas klausė: „Kaip tu galėjai sudaužyti?" Lapkūnas tada ima kitą tuziną, neša pro poną, išgriūva, ir sudaužo kitą tuziną: „Va aš taip, pon, sudaužiau ir aną tuziną." Ot, ir tiek, ir parodė, kad norėjai. Atsitinka, kad žmogus suserga bedirbdamas. Ponas ateina pažiūrėti ligonio ir liepia jam iškišti liežuvį: iš liežuvio pažįstąs ar sergi, ar ne. Vienas privalgė mėlynių ir apsimetė liga. Ateina ponas: „Parodyk liežuvį". Tas išsižiojo, iškišo liežuvį, — o jo visi nasrai nuo mėlynių juodi, kaip anglis. Ponas, pamatęs jo tokius nasrus, kad ims rėkti: „Gangrena, gangrena!" Tam jau darbo dirbti nereikia, gali sirgti kiek nori.

34. Svodbininkų pramogos.

O mes niekada baudžiavos nėjome ir nežinom, kas jinai tokia yra, — įsikišo į kalbą Štaras, atėjęs į žentus iš Sosių: — mes laisvi žmonės, mes esame kilę iš karaliaus Soso giminės.

— Ar pastipo, tai jūs visi karališkos giminės, visi karaliūnai!

— Mes ne karališkos giminės, mes tokie pat žmonės, kaip ir visi, tik mes turime raštą nuo Soso karaliaus, kad mums niekas negalėtų baudžiavos uždėti. Ten yra karališkas antspaudas. Raštas yra pas staršiną Baką; mes nei baudžiavos žinome, nei į kariuomenę einame. Gyvename kaip bajorai.

— O mes esame kilę iš karaliaus Baturo giminės, — atsiliepė kitas.

— O mes esame kilusios iš karalienės Birutės giminės, — atsiliepė moteriškė.

Tą priminus vienas vyras padainavo Birutės dainą. Ten rasta šiokie žodžiai:

Ten aukštas kalnas Birute vadintas,
Žaliom pušelėm viršus apsodintas.

Nedaug mokėta tos dainelės, nedaug ir padainuota. Jos vietoje atsiminta kita:

Kad ta netiko, pagiedosme ir kitą.
Yra sviete visokių, kad nemoka nė tokių.

Taip tęsėsi puota antradienį, kol svodbininkai buvo bažnyčioje. Parvažiavus tiems, giminės ir pažįstami pasitraukė iš užstalės, bet kur prisišliejo, kiti net stati stovėjo. Užstalę užėmė parvažiavusieji; dabar jie tikrai valgė. Pirmiau, prieš blaivybės įsteigimą, broliai statydavo ant stalo degtinės bonkas. Tam reikalui sumesdavo po auksiną ir pripirkdavo degtinės net perdaug. Dabar nieko. Pavalgę šoko; kitų šokių nebuvo, kaip tik suktinis ir ingelčikas. Šokių protarpiais dainavo ir lygavo riešutais. Kiekviena mergaitė turėdavo rudenį prisiriešutauti riešutų, kad užtektų išeigai visiems metams. Eidama į jaunimą ar į vestuves, kur reikės kalbėti su vaikinais, kiekviena nešdavosi tų miško dovanų. Šiais laikais mergaitė sutikus vaikiną klausia: „Ar parvežei saldainių.“ Pirmiau kitaip buvo. Vaikinas, prisėdęs prie mergaitės, pradėdavo kalbą nuo riešutų. Mergaitė duodavo vaikinui saują riešutų lygavimo pradžiai. Paskui, sugniaužus saujoje kelis riešutas, sakydavo: „Lieks, lygu?“. Vaikinas spėja, ar „lygu“, ar „lieks“. Jei įspėja, gauna visus iš saujos, jei ne, pats prideda tiek, kiek saujoje buvo. Jei saujoje paimta daug riešutų, vaikinas neskaitęs griebia ir smurtu atima. Iš to juokai.

— Tamsta visiškai be teisybės gyveni, — sako mergaitė.

— Šią gadynę teisybės niekur nėra. Kiek sykių man mergaitės ir to ir to yra žadėjusios, o nė sykio neištesėjo, vis pamelavo ir pamelavo, net ir šunims užpiudė.

— Jei ne laiku ar ne keliais vaikščioji, tai ir be piudymo šunys puola.

— Aš ėjau kopūstų ežia, — sako vaikinas.

— Gal patamsy? — klausia mergaitė.

— Ne patamsy, mėnuo švietė.

— Kad tamsta vaikščioji katinų takais ir naktimis, kaip katinas, o gal dar taikais ne pro duris įeiti ir išeiti, kaip katinas, tai tamstą mergaitės ir apgaudinėja ir šunimis piudo. Vaikščiok dieną, saulei šviečiant ir gatve, pro duris įeik ir išeik, tada nieks tamstos šunimis nepiudys ir mergaitės ištesės, nepameluos.

Taip bešnekėdami jie kremta riešutus.

— Parodyk, ar gražų turi žiedą, — sako vaikinas ir, paėmęs jos ranką, žiūri į žiedą.

— Iš ko jis bus gražus. Ot, kad tamsta nupirktum, tai būtų gražus!

Vaikinas sunkiai atsidūksi, darydamas tai tyčiomis.

— Kad aš pinigų turėčiau, pirkčiau ir pirkčiau žiedus. Sau nusipirkčiau kiekvienam žiedui po pirštą.

Mergaitė juokiasi:

— Kiekvienam žiedui po pirštą! No tai!

— Kekvienam pirštui po žiedą, — pasitaisė vaikinas. Abu smagiai juokiasi.

— Gi tamsta per visą pavasarį audei audei, bildinai bildinai, o man kad bent kapšiuką tabokai susipilti būtum išaudus. Nėra nė to.

— Kam tamstai kapšiukas, kad liurkos nedegini.

— Kaip deginsiu liurką, kad neturiu kur tabokos susipilti. Kad turėčiau kur supilti taboką, deginčiau.

Tiems bejuokaujant pristojo prie jų ir kiti.

— Ką jis degins, kad nė liurkos neturi, — sako antrasis vaikinas.

— Gi Budos Jokimo paprašyčiau. Jis duotų savo liurką padeginti.

Vėl pirmasis vakinas kalbina mergaitę.

— Už ko tamsta verčiau tekėtum: ar už ūso ar už liulio?

— Eik sau su savo ūsais ir su savo liuliais!

— Aš žinau, kad ji verčiau tekėtų už liulio. Aš jai išpiršiu liulį. Turiu aprinkęs, — sako vėl antrasis vaikinas.

— Ot piršikas! Ar matėte tokį piršiką? Tai bent piršikas! Jei kam reiktų, išsipiršk pirma sau, — atsikirto mergaitė. Iš šalies kas pridūrė:

— Liulių piršikas!

Reikia žinoti, kad imamas čia žodis nėra paniekos žodis: tai parodo sekanti dviejų mergaičių pašneka.

— Už ko tu verčiau tekėtum: ar už ūso ar už liulio?

— Gi tu už ko?

— Aš už liulio.

— Ir aš verčiau už liulio, negu už ūso.

Skaistus yra pirmos jaunystės vyro amžius, kol vyrui neišsipila ūsai ir barzda, kol jo veido nelietė skustuvas. Liaudies daina to amžiaus vyrą vadina „jaunas bernelis, baltas dobilėlis". Daina ne auksu, ne brangenybėmis reiškia savo nuotaiką, ji prilyginimus ima iš gamtos: kuklus lankos žiedas — dobilas prilygsta jaunam berneliui. Mergaitės, sulygindamos beūsį vaikiną su ūsoriumi, numatė jame nebrendusį žmogų, kurio geroji pusė — baltas dobilėlis, išvirkščioji — liulys; tik tas liūlys vertesnis joms negu ūsorius.

Be vestuvininkų, giminių ir kviestų kaimynų, dar buvo berniukų, pusberniukų, piemeniukų, iš šio ir iš kitų kaimų, neprašytų vestuvių

lankytojų. Drąsesnieji prasispaudė į grįčią ir užėmė vietas apie krosnį ir ant krosnies, kiti šlaistėsi prieangy ir kieme. Kai kada, svočios gerai širdžiai atsivėrus, tekdavo jiems po ragaišio gabalėlį. Bet ši pramoga esti reta ir trumpa. Nenorėdami, kad žiūrint į valgančius ir geriančius užstalėje varvėtų seilės, jie išsimano tarpusavy pramogauti: pešiojasi už plaukų, suodžiomis kits kitą paišina, šlapia mazgote taškosi. Kiti gi šios rūšies vestuvių lankytojai sumano aktingai dalyvauti apeigose. Jie nueina į artimojo kiemo grįčią ir padaro ką nors juokingo, sakysim, „gervę". Tam reikalui vienam vaikinui duoda į rankas kačergą, kurios gale padaryta storuma, panaši į gervės galvą su snapu ir kuodu. Kačergos kotas, šiuo tuo apvyturiotas, sudaro ilgą gervės kaklą. Žmogus, apsivilkęs išvirkščiais kailiniais ir kuriam liemuo pastorintas, panašus į paukščio stuomenį; yra ir uodega, o kojos žmogaus. Greitai sutveriamas gyvis patamsy panašus į gervę. Dabar, kai jau šokiai pasibaigia, į vestuvių grįčią įeina gervė. Įėjusi galvą kraipo, dairosi į visas puses, žiūri kas ant stalo, bado snapu į tuščią lėkštę, įkiša snapą į tuščią ąsotį. Toliau, palenkus kaklą, žiūri mergaitėms į veidus. Tos traukiasi, viena už kitos lenda. Gervė, dar po grįčią pasisukinusi ir pasišemeriojusi, išeina pro duris.

Jeigu su gerve pasiseka, parėdo „vokietuką", kuris šitaip daromas. Augąs žmogus, sakysim, pusberniukas, uždeda ant galvos rėtį, ant rėčio užsimauna maišą ir jo kraštus prijuosia prie šlaunių. Toliau šlaunis apsupa miliniu žiponu, pasiūtu ant liemens, priešais susegioja, rankoves, šiuo tuo prikimštas, sukiša į kišenes — ir tokiu būdu iš surdoto padaro vaizdą žmogaus, į šonus įsirėmusio ir visai mažo. Tai „vokietukas." Į maišą ir, kas maiše, nekreipiama dėmesio, vis žiūrima į surdutą, į vokietuką. Vokietukas įėjęs ima šokti kazoką, šoka ligi pailsta, ir paskui išeina.

Po vokietuko įveda „mešką". Aptaisant mešką, reikia dviejų išverstų kailinių, kuo seniausių, kuo rudžiausių, skyrium reikia pritaisyti biaurų snukį ir uodegą. Meškininkas įveda mešką į grįčią repečkom, kuri į grįčią įėjusi stojasi piestu. Meška šoka, rodo, kaip vaikai žirnius skina, kaip bobos eina į baudžiavą, kaip iš baudžiavos grįžta. Meškininkas stengiasi šnekėti rusiškai. Pagaliau meška eina sveikintis su mergaitėmis, nori jas pabučiuoti. Tos bėga, slapstosi. Grįčia pilna klyksmo ir juoko.

Meškai išėjus įeina „atsiskyrėlis" — storas storiausias, susijuosęs stora virve, kurios galai ligi žemės, už ančio užsikišęs pilną bonką, ant veido užsidėjęs kaukę iš balto popieriaus, pasirėdęs sulig posakiu:

„Vis gera, jei tik nežmoniška.“ Įėjo į grįčią ir atsiklaupė vidury aslos, prie kėdės, išsitraukė iš užančio bonką ir atsigėrė. Paskui bonką pastatė šalia savęs žemėj ir ėmė melstis, iškėlęs rankas. Jam besimeldžiant iš kažkur atsiranda kipšukas, visas juodas ir burna juoda, vikrus, narus. Nematant atsiskyrėliui, kipšukas išliejo, kas buvo bonkoje, ėmė pešioti ir trukdyti melstis besimeldžiančiam. Atsiskyrėlis graibo kipšiuką, norėdamas jį pagauti, bet tas vis ištrūksta. Sykį ir nutvėrė. Nutvėręs muša, muša su kumščiu ir niekaip negali užmušti; ėmė mušti su galais virvės, kuriąja susijuosęs, ir pagaliau užmuša. Guli kipšiukas asloje, išskėtęs rankas ir kojas. Atsiskyrėlis bando sutvarkyti jį, kaip tinka velioniui: nori jam kojas suglausti, rankas ant krūtinės sudėti, bet kipšiukas vėl jas išskečia. Tada tik pavyksta kaip reikiant sutvarkyti velionį, kai vėl ima jį mušti virve. Pabaigęs darbą, atsiskyrėlis vėl pradeda melstis; besimelsdamas atsimena bonką ir nori atsigerti, bet žiūri, kad tuščia. Tada supykęs duoda bonka lavonui per pilvą. Lavonas atgyja, pakyla ir raišiodamas bėga iš grįčios. Atsiskyrėlis jį vejasi. Abudu išbėga.

Taip neprašyti svečiai dalyvauja vestuvių puotoje, paįvairindami šokius ir dainas. Netrukus pamatome užstalėj besėdinčius naujus žmones, kurie ligi šiol nesėdėjo: tai gervė, meškininkai, atsiskyrėlis ir kiti. Jie dabar valgo ir geria. Dabar ir šokėjai ir griežikai pasilsėjo ir atvėso.

Po gilaus vidurnakčio paduota vakarienė: baltai užbaltyti lokšinai. Visi sykiu valgyti negalėjo: pirmiausia susodino vestuvininkus, o šiems pavalgius — gimines ir kaimynus. Valgė mediniais šaukštais, įsipildami į baltas lėkštes.

Po vakarienės kaimynai ėmė skirstytis, išsivedžiodami svečius. Svočia išsivedė piršlį, mergaitės — vaikinus, seniai — senius. Vietoje pasaliko tik griežikai — jiems pakūrenta jauja. Jaunikį kartais išsiveda, kartais palieka. Rytoj rytą broliai, kas kur nakvojęs, susirinko į vestuvių namus, paėmė griežikus ir nuėjo rinkti druškų. Pirmiausia pradėjo nuo tos, kur toliausia gyveno. Ten brolius susodino už stalo ir vaišino. Iš tos nuėjo pas antrą druską; čia taip pat vaišino. Broliai, jau turėdami dvi druški, šoko ingelčiką. Taip ėjo per kiemus, kur brolių nakvota, kur yra druškų, ir suimdami visus jaunus vaikinus ir mergaites, ateidavo pas svočią ir piršlį. Visur sodina ir vaišina. Kitur vien tik tam tikslui padarytas alus. Susėjimas visai turi vaizdą vestuvių: grįčia pilna svečių, ūžte ūžia; čia užkandžiauja, griežia, šoka,

dainuoja... Kitą sykį vadovas, vaišinamas ir girdytas, užtraukia lyg nepriderančią dainą:

Oi, eisme, eisme, mes čion nebūsme,
Čia ne mūsų nameliai.
Čia duona juoda ir tos neduoda,
Užrakinti svirneliai.

Kai vadovas užtraukia, kitiems reikia pritarti, — mažiau bus dėmesio kreipiama. Vis delto tų namų savininkei nemalonu. Ką darysi! Pas svočią randama puikiausia — ir ten gaištama ilgiausiai.

Į vestuvių namus sugrįžta prievakary. Čia vestuvininkai gauna tikrus pietus, su kopūstais ir prilaidiena. Reikia valgyti, nes rūpi kelionė: tuoj važiuos į „aną šalį." Dabar turi progos šokti tie, kurie niekur nevažiuos. Važiuojantieji renka arklius, keno kur nakvoję, žiūri pakinktus, kinkos. Visada kas nor užsimeta ir nesurandama, ar gunia, ar rimbas ar skambutis... Jaunoji, išvažiuodama iš tėvų namų, visada verkia. Čia gimus ir pripratus. Net takelių ir akmenėlių gaila. Verkė ir mūsų Barbora. Gal ir ji, prabuvus dešimtį metų, praleidus gražiausius jaunystės metus, priprato prie mūsų namų. Ir mums, mažiukams, gaila buvo savo auklės, ypač matant ją verkiant, ir mes verkėme. Piršlys saviškai ramino jaunąją: „Ko tu verki, Barborėle? Juk tu veislei važiuoji!"

Trečiadienį, sutemus, vestuvininkai išvažiavo. Giminės ir kaimynai likę puotavo lig vėlumo. Dar to negana. Rytoj, ketvirtadienį, vėl susirinko svečių išleisti. Gėrė, valgė ir šoko per visą dieną. Vėl buvo pakviestas griežti tas pats smuikorius, kuris griežė per mergvakarį. Tą dieną, po pusryčių buvo išsiųsti į „aną šalį" vadinamieji kviesliai. Į porinius ratus susėdo keturi vyrai — du gale, du ant lentelės — ir išvažiavo į Kairėnėlius, būsią, prašyti jaunavedžių „ant atgrąžtų", vadinasi, prašyti, kad atvažiuotų sekmadienį. Kviesliai sugrįžo vėlai vakare. Sugrįžę teberado senius bešokančius, bepuotaujančius. Namiškiai, nuvargę per tris dienas, dabar maža svečiais tesirūpina, šeimininkė net nuėjo gulti. Pasakyta aloriui, kad visada ant stalo būtų alaus, ir tiek. Svečiai kits kitą ragina: „Gana, eime namo! Be galo nebus galo." Šeimininkas stabdė svečius: dar alaus esama; kai būsiąs galas, atnešęs visas voles vietoje alaus ant stalo. Vienas svečių pasakė, kad, jei pro vieną galą boso nebebėga, reikia pradurti kitas galas, — vėl bėgs. Ta ketvirtadienio diena — tai „bobų suneštuvės". Moterys atsinešdavo po bonką degtinės, tik jos neužtekdavo. Taip tat

nakčiai besiartinant, svečiai nori skirstytis ir baigti vestuves. Tuo metu dainuoja atitinkamas daineles:

Dėkavojam tiems nameliams ir tiems šeimininkams
Už jų gerą širdį, už jų gerą širdį!
Kiek suvalgėm mes kąsnelių, kad Dievs duotų tiek sūnelių
Už jų gerą širdį, už jų gerą širdį!
Kiek išgėrėm mes taurelių, kad Dievs duotų tiek dukrelių
Už jų gerą širdį, už jų gerą širdį!

Arba:

Išvažiuokit, svečiai, namo, pakol nesutemo,
Kai sutems tamsi naktis, neatrasite kelio.

Arba dar kitaip:

Šeimininkas, šeimininkė nenor alaus duoti.
Tie sveteliai tripu tripu — nenor išvažiuoti.

Galų gale svečiai išsiskirsto. Kiekvienai giminių šeimai įduodamas kepalas ragaišio parvežti namiškiams „sulauktuvių", „svočios pyrago." Vestuvės pabaigtos, bet dar priešaky pavestuviai.

35. Svodbos apeigos „anoje šaly".

Aprašytos čia vestuvės dar ne visai vestuvės. Čia jungiasi du vargingi žmonės, ir negali įvykti tai, kas įvyksta jungiantis turtingiems. Mūsų jaunosios kraitis tilpo mažoje skrynelėje, kurią ji išsivežė pasisėdus; dar buvo šis tas sudėta į „kraičkubilį", pastatytą ratų užpakalyje. Kraičkubilis — tai statiniukė su dangčiu ir užrakinama, paprastas tarnaujančių mergelių sandėlis.

Vestuvininkai nuvažiavo į Kairėnėlius. Ten jaunuosius pasitiko su duona ir rūkštimi. Šeimininkė Daukšienė išėjo į kiemą lėkšte nešina. Ant lėkštės buvo padėta duonos riekelė ir rūkšties stiklinė. Jaunieji atsilaužė duonos po trupinį, pamirkė rūkšty ir suvalgė.

Toliau jaunieji rado tai, kas buvo pagaminta iš piršlio ir piršlienės malonės.

Anaip tėvunainių vestuvėse. Trečiadienį prieš išvažiuojant į „aną šalį", pribūna jaunikio parūpinta pastotė su dviem žmonėm — tai kraičvežiai. Šiais laikais vienos pastotės negana, reikia dviejų, o kartais ir daugiau; aprašomais laikais visada užtekdavo vienos.

Kraičvežiai pasirėdę svodbiškai: ant kepurių pritaisytos šiaudinės karūnos, išdabintos dažytomis popierinėmis stučkomis arba medinėmis skiedromis. Kariški antpečiai, mediniai kardai, šiaudiniai diržai, visoki pasaitai, pentinai, vis išdabinti stučkomis, vis sudaro juokingai išdidų vaizdą. Tam panaši ir jų kalba: esą plunksnų pirkliai, perką kur geras plunksnas ir pūkus. Jiems įkalba, kad jie esą skurlininkai, perką skudurus... Kraičvežiai atsiveža bonką degtinės — be tos nė žingsnio — ir vaišina namiškius, paskui patys valgo, geria, šoka, juokauja...

Tuo tarpu svirne, kur sudėtas moteriškas lobis — audeklai, pagalvės, drabužiai — vyksta sprendžiamoji valanda, būtent, dalies skyrimas. Čia vadovaujančią vietą užima motina. Jei yra daugiau dukterų, jos ir čia būna. Ištekanti šneka: „Aš daugiausia dirbau, aš audžiau, aš verpiau, man pridera tas ritulys, dar viena pagalvė...“ Pasiliekančios sesers šneka savo: „Kas gi mums liks? Ir mums reikės...“ Motina taria lemiantį žodį, kuris viską nusveria. Jau kraitis atskirtas, skrynia užrakinta, pagalvės ir duknos surištos į didelį ryšulį — ir broliai prašomi išnešti skrynią ir įdėti ją į ratus. Su broliais ateina kraičvežiai ir visi svečiai. Jaunoji kraičvežiams dovanoja po naujai atrėžtą rankšluostį. Kraičvežiai, gavę po rankšluostį, persiriša juos per pečius. Broliai mėgina nešti skrynią: ima dviese — skrynia nė krust, ima trise keturiese — tas pat. „Niekaip kitaip, akmenų pridėta ir gana!“ dejuoja broliai. Galų gale pūkšdami ir dejuodami išneša ir įdeda į ratus. Kitą sykį skrynia esti tiek sunki, jog daugeliui imant, nėra už ko paimti. „Akmenų pridėta ir tiek!“, sako vienas ir kitas jau nebe juokais. Čia įsikiša tėvas: „Gi gal ir pridėjo akmenų, reikia pažiūrėti“. Liepia atidaryti skrynią ir žiūri: viena viešnių kiloja ritulius, dėsto į šalis, ant kėdžių, ant lovos, ieško akmenų ir neranda. Čia įsikiša svočia: „Ne skrynia akmenų pilna, tik broliai šeškablauzdžiai, kad nepakelia kraičio.“ Svečiai gėrisi, matydami daugybę darbo, pridėto į tuos drobių, staldengčių, rankšluosčių, žičkinių, marginių ritulius. Svočia dėlioja ritulius atgal į skrynią — nebetelpa, prieina jaunoji, dėlioja kitaip, ir kaip nekaip sutalpina, užspaudžia duris ir užrakina. Dabar broliai puola nešti juokaudami: „Imk šeškablauzdi!“ Reikia paminėti ir šį, ne visai tikusį, motinų nusistatymą: jos reikalauja, kad jaunikis išpirktų iš jų tą „didelį kraitį“, o dideliu kraičiu jos vadina kiekvieną kraitį, koks yra. Jaunikis išperka, duoda motinai pinigų pagal nusiteikimą, bet ne mažiau kaip rublį.

Skrynia įdėta į ratus, prie jos padėtas didelis ryšulys pagalvių ir duknų, kraičvežiams atpilta į bonką degtinė, kurią jie atsivežė, ir dabar jie, visu kuo atlyginti, lipa į ratus ir stati važiuoja; vienas arklius valdo, kitas daboja kraitį. Paskui vežimą joja jaunosios įprašytas brolis; jam reikės nuvažiavus išvaduoti svirne kraičiui vietą. Jaunikio namuose kraitį iškelia iš ratų ir pastato kieme. Brolis, suieškojęs motiną, vaišina ją degtine, jei yra puiki — vynu, prašydamas priimti skrynią į svirną. Motina kitą sykį vaišėmis nepasitenkina ir išgauna iš brolio rublį.

Kraičvežiai, parvažiavę su kraičiu, randa pilną grįčią sukviestų svečių. Čia jaunikio giminės ir šeimininkai laukia pirma kraičio, paskui vestuvininkų, savotiškai vadinamų „ana šalimi". Laukia ilgai, arti vidurnakčio, ir vis miegas neima: mat, noras pamatyti daug naujų jaunų žmonių, jųjų dabą, apsiėjimą, parėdus. Galop tolumoj suskamba vyrų dainavimas. Tai jau svodbininkai parvažiuoja. Visiems pasidaro smagu. Štai jau suvažiavo į kiemą — grįčioje ir visame rūme iškilminga tyla, niekas nešneka. Visų dėmesys nukreiptas į tai, kas darosi kieme. Tenai du žiburiu mirga ir juda — tėvai išėjo pasitikti marčią ir, kas dažnai būna, pirmą sykį ją pamatyti. Grįčioj buvę kaimynai išėjo paimti svodbininkų arklių; mat, visų pastočių ir arklių negalima sutalpinti vienuose namuose. Kaimiškiai svečiai išsivadžioja kiekvienas po pastotę. Po pusvalandžio parvažiavusieji, nusirėdę, pasisveikinę, pasitripenę, sėdėjo jau už stalo, apdėto užkandžiais. Sėdėję ligi šiol giminės pasitraukė iš užstalės ir užleido atvykusiems vietą. Šneka užstalėje nesiklijuoja — nėra kas ją rūpintų, kaip kad piršlys „anoje šalyje". Šioje pusėje piršlys veikia kaip eilinis svodbininkas. Šnekama apie kelionės nuotykius, o nuotykių visada esti. Mat, važiuojama naktį; tamsumas, pustymas, lietus, purvas ar šaltis svodbininkams kelio neužkerta, jie visada važiuoja ir nuvažiuoja, kur reikia. Šiuo sykiu kalbėjo, kad vienas svodbininkas pametė pomergę, kitas ją rado ir nenorėjo atiduoti. Vos nevos išveržė. Šeimininkė gaivino kalbą, prašydama valgyti, nedrąsiai tardama žodį „martelė". Kaimo mergaitės, susispietusios prie lovos, dainavo atitinkamas daineles. Girdėti buvo tokie žodžiai:

Dar aš ne jūsų esu martelė,
Ir nevadinkite tuoju žodeliu.
Penkių brolučių esmu seselė,
Baltos močiutės esmu dukrelė.

Arba:

Ar aš ne pana, ar nevainikuota,
O mano galva ar nesidabruota?

Moterys žiūri į jaunąją: jos rūbai, žodžiai, judesiai patėmyti ir įvertinti šiaip ar taip.

Po vakarienės jaunimui smagus laikas: nauji žmonės, naujos pažintys. Jaunieji, lydimi griežikų, eina nakvynės; jei ne šaltas laikas — į klėtį, jei šaltas — į seklyčią. Ten palieka jaunoji, anot dainos, „patalėlį klodama, bernelį globodama". Rytoj rytą ne jaunoji, bet jau jaunamartė apsižiūri, kur esanti, kokiam galui ji „augo, godėjo, didžiai norėjo už bernužėlio į nevalėlę".

Kaip „anoje šalyje" piršlys buvo pirmas, taip dabar čia svočia: turi suruošti vadinamas „prikeltuves". Svočia prašo į svirną jaunamarčią ir jos naujus šeimininkus, griežikai ir jaunimas patys ateina. Ji aprėdo jaunamarčios galvą jau nebe kaspinu ir rūtų vainiku, bet ištekėjusios moters aprėdu. Veidas jos pusračiu apsuptas baltais čipkaus kvoldeliais. „Sudiev, rūta, sudiev, mėta, sudiev, lelijėle, sudiev mano jaunos dienos! Šokit, šokėjėliai, griežkit griežėjėliai! Gana manęs vienos į vargą įpuolus".

Atėjo sunki valanda jaunamarčiai: ji turi apdovanoti daugelį žmonių savo rankų gaminiais. Ji apdovanoja anytą, vyro motiną, duodama jai apsiaustą ir sijoną, vadinasi, aprėdo visą. Uošviui, vyro tėvui, duoda ar pasiūtą apsiaustą, ar tik medžiagą apsiaustui; mošėms, vyro seserims, ir dieveriams, vyro broliams, duoda po drobės stuomenį; du kraičvežiu jau apdovanoti. Šiandien visiems broliams ir griežikams tenka po rankšluostį, o piršliui stuomuo. Reikėjo būti ar turtingai, ar ilgai pamergavusiai, kad ištekti šioms, įėjusioms į paprotį, dovanoms. Vargingesnė atkaišioja tik būtiniausiems: broliams, smuikoriams, kraičvežiams ir piršliui. Su kitais elgiasi kaip išgalėdama, anot dainos: „Vienam duosiu, kitam žadėsiu, trečiam pasikloniosiu". Tai prikeltuvės.

Toliau visi eina į grįčią. Ten bus paskutinė privaloma vestuvių apeiga — svočios pietūs. Svočia iš jaunosios pusės dabar vaišina visą svodbą, visus svečius, kurie čia dabar yra. Turi užtekti ir pertekti visiems. Teisybę sakant, tas nepersunku padaryti, nes anais laikais vestuvėse alkanų nebūdavo. Jaunamarčią apsėda vyro giminės, jo tetos ir seserys, vis ištekėjusios moterys. Pati svočia nesėda, ji trepinėdama prižiūri, kad stalas būtų pilnas, ir prašinėja valgyti.

Svodbininkai — jaunimas, vyravęs „anoje šalyje“, dabar užima prie stalo antraeilę vietą, toliau nuo kertės. Griežikai griežia „vinčavonę“; vadinasi, atsikėlę nuo suolų ir atsikreipdami skyrium į kiekvieną svečią, sėdintį už stalo, linktelėja galvą ir pagriežia bent pusę minutės. Svečias duoda jam pinigą, gana kapeikos; didžiausias davinys — penkios kapeikos. Taip apeina visus svečius, sėdinčius užstalėje, neaplenkdami nė vieno. Be prašytų grįčioje yra ir neprašytų svečių: piemeniukų, pusberniukų ir užaugusių, likimo nuskriaustų, našlaičių — kaimo vargdienių, kuriems pasilinksminimą sudaro matymas, kaip kiti linksminas. Jie stovi, sienų prisišlieję, prie krosnies arba prieangy. Gera svočia juos visus pamato ir padalija jiems po griežinį pyrago. Tuo baigiasi svočios pietūs. Lieka neprivalomas piršlio korimas del melagystės. Dar namai vaišina svočią, kuo įmanydami, net vynu, del jos didelio pasikėlimo ir nenuilstamo darbo.

Po vestuvių dar du sekmadieniu patenka abipusiniai lankymai naujai susiėjusių į giminystę dviejų šeimų. Tam tikslui paliekamas bosas alaus arba naujai daromas. Tuo ir baigiasi jungtuvių apeigos.

36. Visi Šventi.

Visi Šventi — tai graudus ir nuoširdus laikas, tai atminimas ir paminėjimas mirusiųjų giminių ir senelių, tai laikas dalijimo gausių išmaldų elgetoms, užpirkinėjimas mišių ir ekzekvijų. Ir dabar miršta mūsų giminės, ir dabar mes jų gailimės, bet greitai juos užmirštame, užsiimdami gyvųjų reikalais.

Pirmykščiai žmonės manė, kad jie yra apstatyti piktomis ir geromis dvasiomis; manė, kad mirusiųjų genčių vėlės gyvenančios su gyvaisiais grįčiose ant krosnies ar už krosnies, mažai užeinamose kertelėse, jaujose ir kitur, kur šilta ir jauku. Ypač rinkosi vėlės į jaujas Visuose Šventuose. Mat, tai buvo laikas, kada vėlės tikėjosi gyvųjų pagalbos ir rinkosi prie jų kuo arčiausiai. Gi kad visur buvo šalta, tik jaujose šilta, tai ir rinkosi į jaujas. Nors vėlinių nešvenčiama, bet tą rytą kulti niekas neidavo, bijodami susitikti su vėlėmis. Vėlės gyvendavo jaujose ne vien Visų Šventų naktį, bet per visą kūlimo laiką. Tik kitais laikais jų mažiau ten būdavo. Mes dabar stebimės prietarais ir mūsų tėvų pažiūromis dvasių reikaluose ir sielos supratime, bet atsiminę savo dvasios netobulumus, supratę, kad netolimieji mūsų palikuonys turės didesnę tiesą smerkti mus, mes savo protėvių nesmerkime. Mūsų protėviai ir tėvai klydo manydami, kad

jaujose ir grįčiose už krosnių gyvena vėlės, bet gerai darė, minėdami savo mirusius šeimos narius, nes, jei širdyje yra meilės mirusiems, jos dar daugiau yra gyviesiems.

Štai Visų Šventų diena. Šeimininkai rengiasi į bažnyčią. Reikalas didelis: reikia nuvežti „ant mišių" ir elgetoms išmaldų bakaną duonos ir visą avį mėsos. Kelias blogas, gruodynė, staiga užpuolė šaltis. Nesuskubo arklių pakaustyti. Šaltis labiau žiaurus dar tuo, kad prie jo žmonės nepapratę. Bet važiavimo reikalas atsveria visus nepatogumus. Važiuoja kitų, važiuoja ir mūsų. Gatve eina nemaža pėsčių. Tai tie, kur žada nakvoti, palikti kitai dienai, „Uždūšinės dienai".

Visi elgetos, kokie tik yra parapijoje, susieina tą dieną sėdėti šventoriuje. Žmogus, dirbęs per amžių, pasijutęs senatvėje pavargusiu, sau neištenkančiu, tą dieną pirmą sykį ištiesia ranką išmaldai. Parvažiavę iš bažnyčios pasakoja naujieną: „Gi ir Dileris jau elgeta, sėdi ant šventoriaus su elgetomis". Prisėda elgetų dvi eili, nuo vartelių ligi bažnyčios durų, ir visi gauna pilnas terbas. Moterys dalija griežiniais duoną ir ragaišį, vyrai — kapeikomis pinigus. Ir duodantieji ir imantieji žino, kuriam reikalui dalijama, žino, kad čia užperkamos maldos už „dūšias čisčiuje kentančias". Kiek jie ten meldžiasi, kiek ne, bet elgetėliai - vargdienėliai turi tą dieną ne tiek melstis del „išvadavimo dūšių iš čisčiaus", kiek dėkoti Dievui už surengimą „čisčiaus" ir pripildymą jo „dūšiomis". „Čisčiaus" nesant, nematytų jie nė tos Visų Šventų gražios dienos, patogiausio laikelio. Dabar turėdami į valią duonos, ragaišio, mėsos ir truputį pinigų, sulaukę Vėlinių vakaro, pažįsta pramogą: parsineša „šnapsiuko", pastato drauge su Dievo dovanomis, gautomis iš geradarių rankų, geria, valgo ir linksminasi, teisindami save šiais žodžiais: „Tai mūsų visas uždarbis".

Visuose Šventuose tekdavo ne vien elgetoms, bet ir bažnyčios tarnams. Vargonininkas, zakristijonas, varpininkas (zvanininkas), skalbėja, sargas, pramatorius ir kiti nepalikdavo sausomis burnomis. Jei jiems duodavo duonos, tai visą bakaną, jei — mėsos, tai visą avį ar bent pusę; duodavo ir alaus bertainiuką. Čia buvo tokia tvarka: priiminėdavo vienas, dalydavosi visi.

37. Gedulingi poteriai.

Sulaukus patogaus laiko, kada nulieka duonos, pieniško ir mėsiško, yra miežių alui ir skatiko degtinei, kada reikia prisiminti esant

ir šiam ir tam gimine, kada norima atnaujinti draugystę gyvenusių su gyvenančiais, gyvųjų su mirusiais, keliami gedulingi poteriai. Tam reikalui užperkamos mišios „už dūšias“ ir rengiama puota. Suprašomi giminės pirmų, antrų ir trečių kartų, vyrai su savo pačiomis. Nevedusiems, vaikinams ir jaunoms mergaitėms, čia ne vieta. Čia nebus šokta nei dainuota. Paskirtą dieną po pietų, dažniausiai rudenį ar žiemą, jau prievakary suvažiuoja giminės ir prašomi kaimynai. Parūpintas poteriams vadovas; jei nenumatoma tokio giminių ir kaimynų tarpe, tada paprašomas tam tikras, tuo besiverčiąs žmogus.

Stalai, užtiesti staldengtėmis, apstatomi Dievo dovanomis: alumi, duona, ragaišiumi, visokiais mėsiškais ir pieniškais valgiais. Šeimininkai turi savo ištekliumi aprūpinti, kad būtų visa ko, ligi pertekimo: nei viešnios maišelių su valgymais, nei vyrai kišenėse degtinės bonkų neatsineša, kaip daroma pokyliuose ir svodbose. Sakoma, kad važiuojama melstis ir mirusių atminti, bet ne puotauti. Svečiai susodinti tam tikra tvarka: moterys užima užstalėje kertę, vyrai — kiek liko suolo ir kitoje pusėje stalo. Visi valgė ir gėrė, prašomi ir raginami šeimininkų. Temstant atnešta lajinių žvakių, du žalvariniu žibintuvu, trečias burokinis. Žvakės menkai tešviečia stalui. Pavalgyta. Ant stalo lieka visa ko; valgymai nenukraustomi, bet paliekami stovėti. Vadovas dairosi knygos ir sako: „Jau laikas pradėti poterėlius“. Vieną iš svečių tarpo, labiau tinkantį giedoti, vadovas kviečia sėstis greta savęs; paskiau pasklaido knygą, prisitraukia žvakę ir pradeda giedoti. Visa grįčia vyrų jam pritaria. Sugiedojus vieną posmą, antrą pagauna moterys. Joms nereikia nei knygos, nei žvakės — jos moka viską atmintinai. Pradžioje vadovo ir kitų vyrų balsas atrodo netinkąs, lyg baldosi, lyg ne giesmė giedama, bet toliau susitvarko ir tampa skambąs, sutartingas. Moterų balsas iš pat pradžios malonus. Giedojo Pono Jėzuso ražončių, paskui Visų Šventų litaniją, gale maldas; ir tas maldas ne skaityte skaitė, bet giedote giedojo. Paskui išeina visi iš užstalės, sustoja vidury aslos ir gieda šiaip: „Šventas Motiejau, patrone dūšios jo, melskis už dūšią jo! Šventas Jokūbai, patrone dūšios jo, melskis už dūšią jo...“ Ilgai kartoja tuos pačius žodžius, tik pakeisdami vardus. Gieda: Mataušai, Jonai, Petrai, Monika, Agota ir kitus. Vis tai vardai žmonių, išsiskyrusių iš tos grįčios nuo tiek laiko, kiek atmena ir žino namų šeimininkai. Mat, vienas jų stovi čia pat prie vadovo ir sakinėja. Kelintam sužiba ašara ant skruosto. Giedojimą pabaigia su „Aniolas Dievo apreiškia...“, „Amžiną atilsį“ ir septyniais pote-

riais. Poterius kalbėdami suklaupia. Po viso šeimininkė sodina svečius už stalo, mergaitė neša molinius dubinėlius, rėtį naujų medinių šaukštų ir dubenius baltai užbaltintų kvietinių lokšinų. Po vakarienės visi ima skirstytis. Kaimynai vedasi su savimi atvažiavusius iš toliau svečius. Šeimininkė prašo visus rytojaus dienai, prašo nesivėlinti. Grįčia patuštėja apie vidurnaktį.

Įdomus čia vienas dalykas. Mirusiems gentims paminėti maldos atliekamos puotaujant. Minima apeiga bene bus pirmutinio tautinio tikėjimo liekana; juk visos tautos ir anksčiau minėjo mirusius būriais ir puotaudami. Dar ir tai: šiuose poteriuose giedojo susėdę, o kada minėjo mirusių vardus, visi išėjo iš užstalės ir sustojo stati vidury aslos. Iš to galima spręsti, kad mūsų sentėviai meldėsi stati.

Rytojaus dieną jau nei poteriai, nei giedojimas rūpėjo, bet tiktai puota. Jos tikslas — pasivaišinti, pasižmonėti, pasišnekėti. Iš ryto šeimininkė, šiaip taip apsiruošusi, siunčia mergaitę - kvieslį į visus kiemus, iš kurių vakar buvo „ant poterių" ir kuriuose nakvojo svečiai. Mergaitė randa visus bernus besiprausiant. Paprašo, — tie dėkoja ir žada ateiti. Jiems bepusryčiaujant įpuola į grįčią antras kvieslys ir vėl gražiai prašo. Kiek sugaišus sulaukia ir trečio kvieslio. Toks jau paprotys.

38. Pašneka apie giminystę ir prancūzmetį.

Svečiai susirinko. Gale stalo, godingoje vietoje, sėdėjo dvi nejaunos moteriškės: Tautkuvienė ir Lušienė. Už jų, per penkias ar šešias viešnias, sėdėjo dvi jaunamartės, skaisčios ir gražios moteriškės. Viena jų Lušienės duktė. Tautkuvienė žiūrėjus žiūrėjus į jas ir sako pamažu, pusbalsiu Lušienei:

— Ir gražumas tų mūsų jaunamarčių! Žydi, kaip rožės!

— Dabar jų pats gerumas, — pridūrė Lušienė.

— Gerai nuleidėte savo dukterį, — sako Tautkuvienė: — duba visa ko pilna. Žmogus darbininkas, negeriąs. Kiti, antai, apsuka kelias parapijas, vieną pametę prie kitos, o jis rado čia pat savo kaime. Visi tada sakėme: „Musėt jai žadėtas, musėt ji to verta".

— Žiūrėk, kūma, kaip buvo, — ėmė sakyti Lušienė: — kada mano mergaitė maža tebebuvo, bandą tebeganė, parvažiuodavo pas mane perkalėdžiais viešėti Visbariukė Morta...

— Taigi, žinau, — šoko už žodžio vėl Tautkuvienė: — per kelis metus viešėdavo, iš tamstų eidavo į tarnystę. Paskui Lomiuose ją suviliojo. Ji ir su mažu pas tamstą gyveno.

— Taip, taip, kūmute. Atvažiavo tą sykį pas mane ne pats kaltininkas, bet jo brolis, ir sako: „Teta, Morta susirgo. Tegul pas tamstą parvažiuoja, kol pasveiks". Sakau, gi kas ją susirgino, kad ne jūs, paleistuviai. Na, ką daryti. Išsižadėti našlaitės vargdienės negalima. Nuvažiavau pati ir parsivežiau. Dabar praėjo jau kiek laiko, arti dešimties metų. Žentas kurią čia dieną ir sako man, kai aš parvežusi anais metais Visbariukę pas save, jis tada jau buvęs užaugęs ir žinojęs, ir suprasdavęs, kas gera, kas bloga. Pasigėrėjęs tuo, kad aš našlaitę priėmiau. Mano namai nuo to laiko pasidarę jam šviesūs ir gražūs. Kai užaugusi mano mergaitė — ir ji pasidariusi jam šviesi ir graži. Jis nežiūrėdamas gražesnių ir paėmęs ją. Žentas taip sako, net juokas ima.

— Taip, kūmute, taip. Už gerus tėvų darbus Dievas laimina vaikus, — sako Tautkuvienė, — o už blogus tėvų darbus vaikai turi kęsti ligi trijų gentkarčių.

Kitoje vietoje moterys šnekėjos apie giminystę, kad dabar nėra malonės giminių tarpe, kad visi susigniaužę, kiekvienas įsikniaupęs, kai pamato, sukasi nuo giminės. Antroji sako: „Dabar giminystė ima visai nykti, vaikinai veda gimines mergaites. Kol broliai ir brolių vaikai, tai dar mena giminystę. Toliau jau nebenuskaito ir veda. Kunigai leidžia, ką gi darys. Bet tokioje šeimoje Dievo palaimos nėra: nesutikimas, nesveikata..." „Teisybė, brolenyte, teisybė. Matome čia pat. Kai susiuosto, neatkalbėsi, nepertikrinsi, o susituokus iš pradžios ir neilgam „meiliai, paskui peiliai". Kaip dabar skaito: broliai — tai keliai. Kas tai do keliai broliai: brolių vaikai keliai, jų vaikai — antri keliai. Šitaip bobutės ir seneliai myli savo sūnaičius ir dukterėčias, o jų vaikai, mat, jau nebūtų tai bobutei giminės. Ne vieną Dievas tiek palaiko ant svieto, kad ir trečios kartos sulaukia. Tai, mat, jau ir išeitų iš giminystės.

Moterų šnekos klausėsi vyras ir, sulaukęs progos, įstojo su bobomis į kalbą:

— Žiūrėkite, moterėlės, — jis sudūrė vienos rankos pirštų galus su antros rankos pirštų galais. — Va, tai tėvas ir motina. Jie giminės, bet ne keliai.

Toliau jis sulenkė pirštus taip, kad vienos rankos pirštų nariai susiglaudė su kitos rankos pirštų nariais:

— Va, tai broliai, pirmi keliai. — Vėl sulenkė taip, kad antri nariai susiglaustų.

— Va, tai brolių vaikai — antri keliai. Dar yra ir treti keliai; toliau jau iš giminystės išeina.

— Eik eik! Kaip duosiu kaulu per nagus, tai bus giminystė ir keliai, — sako kalbėjusi apie kelius moteriškė.

— Va, sėdi žila galva. Jo klauskite apie senovę, apie giminystę, tai pasakys.

Žila galva buvo Vaičys, senas žmogus, apie bet kurį dalyką galįs pašnekėti geriau už kitą. Dabar jis klausėsi ir del savo rimtumo nestojo į ginčus, kol nieks jo nekalbino.

— Dėde, — klausė Poliūnienė, žiūrėdama jam į akis. — mes čia ginčijamės del kelių. Vieni sakome, kad broliai — keliai, kiti sakome — ne. Kaip čia dabar yra?

— Ir broliai keliai ir nebroliai keliai, — atsiliepė Vaičys: — visas svietas giminės tarp savęs ir tiek. Visi žmonės giminės. Va, kaimai: Ažytėnai, Lenčiai ir Vaitiekūnai, tai visi kiemai su kits kitu giminės. Jei ne strujus, tai, pasiekus toliau, pastrujus jau buvo brolis ir sesuo. Nelyginant, kad tūbos plaukas su plaukiuku susikibę. Taip ir žmonės. Iš tų kaimų aš nesuseku giminystės tik trijų kiemų. Daugiau visi man giminės.

— Pasakyk, dėde, kaip mes su tamstos namais giminės, — paklausė Josaitienė.

— Mes su tamstoms giminės nuo Lukoševičių. Viena Lukoševičiūtė nuėjo į Aleknavičius už Tauginos — vos pamenu. Šnekėdavo, nuvažiavęs tėvas į žvalgus. O tie Tauginai tai buvę arklininkai, patys kad ir nevalgę, o arklius šėrę iš paskutinės. Mat, ganyklų ir pievų turį daug. Nuvedė jie Lukošių į arklidę: no kur tau, arkliai nušerti, kaip agurkai, karvės vėl sau nieko. Gi nuvedė į svirną ir parodė, kad aruodai pilni visokių javų. Net nustebo Lukošius. Kur jis neleidęs mergaitės į tokius didžturčius. O jie, Tauginai, ką padarė: prikimšo aruodus šiaudų, uždengė paklodėmis, o ant viršaus užpylė kiek turėdami javų.

— Gal tam sykiui ir iš kitų paėmę ir užpylė, — pasakė vienas svečias.

— Ant viršaus užpylė kiek turėdami javų, o gal ir iš kitų paėmę, — kodel negali būti — ir rodo, kad jie visa ko pilni, o iš teisybės jiems rūpi gauti marčią, kad ji pavasarį bent laukus apsėtų.

— Gal ir duona rūpėjo, — sako svečias.

— Tamstos vienas kalate, kitas auksuojate, — išsitarė viena viešnia.

— Atėjo vargšė Lukoševičiūtė. Žiūri — aruodai pašluostomi. Atėjo pavasaris — nei duonos, nei sėklos. Važiuoja pas tėvą dejuodama. Tėvas ir sako: „Tą sykį aš jus sušelpsiu, bet daugiau neprašykite. Gyvenkite iš savęs kaip įmanydami."

— Tur būti, ta jau ir gyveno varge visada, — paklausė vienas.

— Tauginai, tai teisybė, retapėdžiai. Bet Lukošiukė kitoniška: ji vėliausia ir anksčiausia, visur aplaksto, viską aprūpina ir retapėdžius įjudina. Ten laukai neprasti, ganyklų platybės. Gyveno gerai, vasarą pelkių uogomis galėjo misti.

— Vis delto nepasakei, kaip mes su tamsta giminės, — paklausė Josaitienė.

— Juk tamstos motulė ir yra Aleknaičių Tauginiukė. Ne, ką aš kalbu, ko tik nepamelavau. Ne motulė, tik tamstos senelė iš Aleknaičių. Taip greitai laikas bėga, kad nesupaistai, kur tėvai, kur vaikai.

— Kad ir būtum pamelavęs, į gerą išeitų. Senam vogti, turtingam meluoti visada galima, nieks nesugaus. — Iš to pasakymo visi nusijuokė.

— Ne taip sakai, Šily. Senam meluoti, turtingam vogti gera — nieks nesugaus. O antra Lukošiukė, — tęsė toliau Vaičys, — buvo nuėjus į Papušinį už Grigės. Tai ta mano senelė. Tai mes su tamsta, Josaitiene, vienas trečius, kitas ketvirtus kelius kertame.

— Kai kunigas Pabarčius buvo dar klierikas, labiau lankydavo gimines. Atvažiuodamas šnekėdavo, kaip senovėje svietas gyvenęs, — ėmė sakyti antra moteriškė. — Girdi, svietas gyvenęs vis miškuose. Užaugę vaikai paėję į mišką statydavosi kiekvienas sau grįčias ir užtverdavo ūkį. Gi nuo savo ūkio ligi tėvo ūkio dirbdavo kelią, kirsdavo medžius. Ir dabar sakoma: broliai pirmus kelius kerta, jų vaikai antrus kelius kerta. Žinoma, vis iš knygų išskaitė.

— Dėde, ar ir mes su tamsta giminės? — paklausė kita viešnia.

— Žinai gi, Narvaitėle, kad giminės. Nagauskiukių buvo šešios seserys. Visos ištekėjo čia pat, po Ažytėnus, po Lenčius, po Vaitiekūnus, ir jos čia plačiai užtraukė giminystę. Iš jų mes, kiek čia esame, visi giminės. Šešta, jauniausioji Nagauskaitė ištekėjo už prancūzo, už Lembarto. Važiavo Serėdžiaus Burba keliu, o buvo tada žiema. Žiūri — prie kelio sėdi prancūzas kareivis, vos gyvutis, jau visai sušalti tereikia. Įsisodino jį į roges ir parsivežė namo. Žinai, ponai visokių kalbų moka, ir susišnekėjo. Prancūzas mokąs valgius

ponams virti. Burba džiaugėsi radęs kely tokį žmogų ir padarė jį virėju. To Burbos dvarų visur pilna: kur Serėdžiai, kur Pašušvys, Meiliškiai, Mikniūnai, Burbiškis — vis jo dvarai. Ponas važinėjo po dvarus ir virėją vežiojosi. Prancūzui teko pabuvoti ir mūsų parapijoje ir teko Nagauskiukę nužiūrėti. Žinoma, turėjo vaikų, vaikai užaugo, ponas susodino juos į gyvenimus ir padarė savo valdiniais.

— Apie prancūzus va kas geriausiai žino, — sako Vaičys, rodydamas į Slinkšę, visai seną žmogų, sėdintį ne už stalo, bet ant lovos.

Seniukas Slinkšė prisieina „strujumi" tų namų šeimininkui. Gudžiūnų Slinkšė, kaip giminė, buvo prašomas poterių, ir seniuką atsivežti buvo prašyta. Dėdė su dėdina atvažiavo, o seniuko neatsivežė. Minėjant gentis, labai pritiktų seniausias giminietis, kad jį trečios kartos vaikai bent pamatytų. Taigi nusiųsta į Gudžiūnus pastotė „strujui" parvežti, jei ne poteriauti, tai bent į puotą. Žinojo visi, kad Slinkšė per prancūzmetį buvo jau vedęs vyras, turėjo daugiau kaip trisdešimt metų, galėjo šnekėti apie tai, ką pats matė, ne ką iš kitų yra girdėjęs. Tuo sykiu įkalbintas pasakojo apie Napoleono kariuomenės kelionę per mūsų kraštą. Napoleonas įėjęs į Kauną, dalį kariuomenės pasiuntęs ant Rygos. Tai kariuomenei vadovavęs generolas Magdelianas. Ėjusi ji nuo Kauno per Kėdainius ant Šiaulių pro Gudžiūnus. Nuo Dotnuvos dvaro keli šimtai žmonių išsukę iš vieškelio, pasukę ant Krakių, ėję per Grinkiškį, o Baisogaloje vėl susiėję į krūvą. Gudžiūnų lauke įklimpusi patranka taip, kad arkliai negalėję ištraukti. Į kaimą atlėkę keli raiteliai ir varę visus vyrus patrankos ištraukti. Jie mokėję visokių kalbų: lenkiškai šnekėję, kaip mūsų bajorai. Vyrai vis nejauni, veidai įdegę, žemėms apnešti, ūsoriai, net baugu žiūrėti. Liepę pasiimti virvių ir kastuvų, susiėję apie šimtą vyrų. Patranka buvusi ligi stebulių žemėse. Atkasę žemes nuo tekinių, užkabinę virves kur kas įmanęs, išsitempę vyrai traukė už virvių, bet patranka nė krust. Gi kad sušukęs vienas prancūzas, kad sušniojęs kančium vienam kitam. Turį ištraukti ir tiek! Vėl vyrai, įkibę į virves, ėmę rėkti „ura", traukę, traukę ir ištraukę. Vienas žmogus toje talkoje gavęs trūkį. Jis gyvenęs dar ilgai ir pasenęs, bet buvęs be sveikatos, darbo dirbti negalėjęs, tik ligi galo amžiaus ganęs dvare arklius. Prancūzai ėję ir nuėję savo keliais. Tiek žmonės iš jų blogumo ir tematę. Praūžę, kaip viesulas. Žiemą išgirdę vėl prancūzus begrįžtančius, vėl per Kauną, išdrikusius po kelis ir būriais. Žmonės ėmę šnekėti, kaip Kaune maskoliai šaldę begrįžtančius prancūzus. Kaip išėję vasariškai apsirėdę, taip ir grįžę, tik-

tai kojas apsiraištę ir apsivyturiavę visokiais skarmalais, be šautuvų, be patrankų. Šaltis buvęs didelis. Maskoliai suvarę prancūzus naktį į bažnyčią, privarę jų, kad žmogus prie žmogaus buvo prisiglaudęs. Rytoj rytą radę visus sušalusius. Tada ėmė juos vežti į Nemuną ir kišti į eketes. Kitas dar gyvas griebęsis už ledo ir sakęs: „Komrad, komrad...“

— Ak, tu, Dieve! — suvaitojo moterys.

Nutrūko senio kalba, liūdesys apėmė visus, ir užuojauta nelaimingiesiems. Reikėtų netikėti šia kalba del jos baisenybės, bet, deja ne vienas Stinkšė tai sakydavo — sakydavo ir kiti, ir dabar tebesako. Žodis „komrad“ yra neištrintas įvykio liudytojas; būdamas nesuprantamas lietuvių kalboje, galėjo pagal nugirdimą išnykti iš atminties, bet pragariškas vaizdas, įsibrėždamas sieloje, įbrėžė neužmirštamai ir šį žodį. Žodis „komrad“ vokiškai reiškia „draugas“. Girdėjome, kaip vokiečių kareiviai Didžiajame kare tuo žodžiu šaukinėjo kits kitą. Anas Napoleono kareivis, kuris, kišamas į vandenį, ištarė neužmirštamą žodį, galėjo būti vokietis, nes Napoleono kompanijoje dalyvavo visa Prūsijos armija. Bet galėjo būti ir prancūzas, nes žinoma, jei du žmonės, norėdami susišnekėti, o neturį bendros kalbos, pasigauna žodžių iš bet kurios jiems svetimos kalbos, manydami, kad anas šitaip geriau supras. Pavyzdžiui, atsiminkime, kaip mes, šnekėdami su vokiečiais ir, norėdami būti suprasti, pasigaudavom žodį „kaput“, manydami šį žodį jų kalboje reiškiantį: bėdą, galą, mirtį ir panašiai. Vokiečiai į mumis irgi sakydavo „kaput“, manydami, kad tas žodis yra mūsų kalbos. Anas nelaimingas Napoleono kareivis žodžiu „komrad“ norėjo pasakyti savo budeliui: aš tavo priešų kareivis šiandien esmu beginklis, ir delto tu turi laikyti mane draugu ir nežudyti.

Baigus Slinkšei visi nutilo. Šeimininkė, lengvindama nuotaiką, kvietė svečius užkandžiauti ir gerti. Ilgainiui visų dėmesys nukrypo į kalbą aloriaus — žmogaus, kviesto padaryti alų ir per pokylį prižiūrėti, kad ąsočiai nestovėtų ant stalo tušti. Alorius pasakojo apie savo bėdingą mažystę: — Turėjome, girdi, savo gričią ir daržiuką trims pūrams bulbių pasodinti. Tėvas buvo lyg stalius. Dirbo: piestas, geldas, lyžes, kačergas ir duonkubilius; savo dirbinius nešiodavo parduoti į Kėdainius. Išprašydavo iš ko nors arklį ir ratus, pridėdavo vežimą prekių ir važiuodavo. Žmonės pasijuokdavo: „Jau Lunevičius važiuoja į Kėdainius su armotomis“ (piestas pavadindavo armotomis). Mūsų šeimoje buvo dešimt vaikų. Didesnieji jų išeidavo pas ūkininkus bandos ganyti, o septyneta vis likdavo pas tėvą. Motina

duonos niekada nekepdavo. Mūsų maistas buvo putra iš miltų ir kelių bulbių sutrinta.

— Žinoma, kad nesutrintų, tai didieji išgraibytų, mažiukams netektų, — pridūrė vienas svečias. — Kada tėvas uždirbdavo daugiau, tai putra tirštesnė, kada mažiau — skystesnė. Prisirėbdavome, kiek tik telpa, ir eidavom į daržinėlę, daugiau į gatvę žaisti su kaimo vaikais. Iš šių gaudavome duonos. Augome nuolat alkdami. Tada tik pažinome pavalgymą, kai išėjome tarnauti pas žmones. Atnešdavo geri žmonės kartais duonos pagramduką, kartais skerstuvių — avies galvą. Bet tai būdavo ne kasdien, o valgyti reikėdavo kasdien. Iš vieno ūkininko kamaros pro atvirą langelį kvepėdavo duona, Vieną sykį, kai nieks nematė, įlandino mane brolis pro langelį į tą kamarą. Greitai ten pamačiau duonos bakanus. Vieną tuoj iškišau pro langelį. Ant sienos kabo smuikas, ir to reikia...

Tegul tik, ar užrėši kokį šokį, — juokiasi visi.

— Aš ir tą smuiką pro langelį padaviau, — tęsė toliau Liunevičius. — Išlindau. Dabar abudu einame į rugius, vienas duona, antras smuiku nešini. Susėdome rugiuose, laupome bakaną ir valgome. Privalgę imame smuiku gėrėtis, čirpinti. Gi ir surado. Žiūrime — per rugius ateina prie mūsų tiesiai bernas, smuiko savininkas. Parsivarė mus į gryčią, bet už vagystę nei mušė, nei barė. Nuraikė bakaną, kur buvome nulupę, ir tas riekes atidavė mums. Nuėjome į savo gryčiukę su uždarbiu.

— Kad ne tas smuikas, gal būt, visas bakanas būtų jums palikęs, — sako vienas svečias.

— Gal būtų ir palikęs, bet taip Dievas davė, kad mus sugavo.

— Taip tankiai atsitinka, kad žmogus del niekų prapuola, — tarė vienas svečias. — Jau bus gerokai metų, kai Pašušvy gyveno vokietis Škobaras, kuris puodus lipdė ir krosnis mūrijo. Ar jis vokietis ar kas kitas, kas jį žino, tik ne katalikas. O buvo pavasaris, gavėnios metas. Rytą ką tik kėlęs einu per kiemą, žiūriu — vidury kiemo pamesta skarelė. Tai skarelei vieta klėtyje. Einu į grūdinę klėtį ir pamačiau, kad čia vagies būta. Sujudome visi žiūrėti trobose. Viskas kaip buvę, niekas nepajudinta. Tik klėtyje vagies būta, daugiau niekur. Kas čia dabar pražuvo? Gi žirniai nusemti ir penki išdirbti kailiukai paimti. Daugiau šeimynos skrynelės buvo darinėtos, bet nieko neimta. Kubile stovėjo pienas, nuo kačių lentomis uždangstytas; čia lentos numėtytos, vienos puodynės nėra. Tai tiek ir viso nuostolio. Žiūrime — kieme pėdos žymu. Batuoto ateita ir nueita. Pėdos eina

iš kaimo vieškeliu. Paskui ir pėdos jau pranyko. Noriu grįžti namo, tik toliau pamačiau kelyje puodynę. Prieinu — mūsų puodynė buvo su pienu, o dabar tuščia. Parėjau su puodyne namo. Na, tai ką, šnekame: vogė, pavogė, jam pasisekė ir tiek. Tegul bus Dievui garbė. O vagis, kad jis neturi, tegul vartoja. Matyti, vogė iš neturto. O buvo pas mus už piemenę Magdė Pranevičiukė. Dabar ji nutekėjusi į Pyplius. Ta ir sako: „Tik čia ne katalikas vogė. Katalikas nevalgys gavėnioje pieno". Iš jos pasakymo ir man dingtelėjo į galvą, kad taip gali būti. Kas čia dabar nekatalikas? Gi puodžius Škobaras. Paėmiau du vyru — ir nuėjome pas Škobarą. Įėjome į grįčią: „Škobarai, tu šiandien mano klėty buvai. Atiduok geruoju! Jei ne, tai iškratysime, o kai surasme, surišme ir kliučvaičiui pristatysme". Nusigandо žmogelis ir puolė persiprašinėti: „Dovanokite! Taip padariau pirmą ir paskutinį sykį. Darbo netekau — neturiu ko valgyti". Atnešė kailiukus ir žirnius. Tų žirnių nuo sieko, mano ir maišai. Ką gi, žmogus persigandęs su ašaromis persiprašinėja. Kailius ir maišus pasiėmiau, o žirnius palikau. Kad tu neturi, tai valgyk sveikas, tai tau už darbą. Mat jis pas mus rudenį krosnį dirbo ir pastebėjo, kad mes klėtį kada rakiname, o kada ir ne. Tad pritrūkęs duonos ir atėjo.

— Žinai gi, kad taip. Juk ir Dievo palikta neturinčiam duoti, — kažkuris svečias pritarė.

Taip šnekėjosi svečiai, susėdę už stalų, užkandžiaudami ir gerdami alų, atsimindami giminystes, mirusius tėvus, jų darbus, žygius, šnekas: būta didžių artojų, piovėjų, didžių darbų darbininkų. Taip žmonėjosi svieteliai, šeimininkų raginami valgyti ir gerti, sėdėdami už stalų.

— Musėt mūsų nemylite, kad taip nieko nevalgote, — dejavo šeimininkė.

— Valgome, kaipgi nevalgome. Sėdime juk prie Dievo dovanų, valgome ir valgome visą dieną, — teisinosi svečiai.

Galų gale atsiminta apie įprotį, kuris reikalauja, kad antrą dieną puotaujant, reikia išvažiuoti su šviesa, nelaukti sutemos. Tam laikui atėjus svečiai ėmė nerimauti.

— Gi varykite namo. Jau tad vakaras netoli. Kas dabar per diena, — šnekėjo vienas kitas.

— Ko taip skubinate. Parvažiuosite. Dar laiko yra. Štai karštimo išvirėme, — stabdo svečius šeimininkė. Tuojau mergaitė atnešė tą patį rėtį šaukštų, kaip ir vakar, ir padėliojo prie kiekvieno svečio, pas-

kui atnešė tris dubenis kopūstų, virtų su prielaidiena. Senesniems žmonėms šeimininkė patarė įsipilti į lėkštes, kad greičiau atauštų.

— Visi turime po nosimis vėjo — ataušysim, — aiškinosi svečiai ir pasiėmė lėkštes tik tam, kad neaplaistytų staldengtės. Po kopūstų atnešė prielaidienos, smulkiai supiaustytos ir sudėtos kupinose lėkštėse. Kelioms moterims paduotos šakelės, kitas paprašė imti su „piršteliais".

— Su savo šakėm geriau.

— Dievo duotos šakės geriausios. Ką su jomis suimsi, neištrūks, — juokavo svečiai.

Pavalgę ir atsigėrę rūpinosi arklius kinkyti, ieškoti divonų, rimbų, kamanų, pakinktų. Kas nors ko nors visada neranda, o dažniausiai kepurės.

Išleidę svečius, šeimininkai pasijuto labai nuvargę.

39. Elgetos.

Kieme pagavo balsiai loti šuo. Lojimas didėdamas artinosi į prieangio duris; jau prieangyje. Nuo lojimo net troba skamba. Štai plačiai prasiveria duris — ir lazdomis barškindamas ir nuo šuns gindamasis įžengia į grįčią elgeta. Pasako pagarbinimą. Jo išvaizda savotiška, tam tikros elgetų padermės. Jis su dviem lazdom, viena jų su kriukiu, o antroji turi gale storą rimbą nuo šunų gintis. Ant abiejų jam pečių po pakulinę terbą, kuriose pridėta duonos. Jo sermėga lopas ant lopo. Kepurė tokia, kaip dėdelio, statomo į kanapes žvirbliams baidyti. Plaukai apie burną karpomi, veidas nuo senai neprausiamas. Įėjo į grįčią, įnešė šalčio ir ant kojų sniego, atsisėdo ant suolo prie durų, persižegnojo ir kalba poterius. Grįčioje buvusios kalbos nutilo, mažiukai įsmeigę akis į senį; jie atsiminė gąsdinimą, kada juos žadėdavo atiduot elgetai, kuris įkišiąs juos į terbą. Pakalbėjo „Tėve mūsų... Sveika Marija... Tikiu... ir Amžiną atilsį;" toliau eina „apieravonė": „Apieravoju ir palieciavoju tuos poterėlius ant didesnės garbės Viešpačiui Dievui už sveikatą mūsų geradėjų, kad jiems Dievas padėtų, kur einant, kur žengiant, patiems ir gyvulėliams; už dūšias čisčiuje kentančias, kurios iš tų namų išsiskyrė, šaukia pagalbos, iš niekur ratunko neturi. Kad Dievas duotų atpildą visuose reikaluose, laukams derlių, gyvulėliams sveikatą. Ak, Pone Dieve, suteik, suteik savo šventą mylistą, atitolink ligas ir nelaimes per mūsų maldas, per mūsų prašymus, ant amžių amžinųjų amen. Vardan Dievo Tėvo..."

Bekalbant ilgą „apieravonę“, šeimininkė atnešė griežiniuką duonos ir paduodama paklausė: „Ar iš tolo, elgetėle?“ Elgeta pasakė iš kur esąs, pabučiavo duoną, įkišo į terbą ir padėkojo kuo gražiausiais žodžiais. Atsikėlęs nuo suolo ir eidamas prie durų, vėl kalba „Sveika Marija“. Prieangyje šuo laukia elgetos. Šiam išėjus, šuo ėmė loti, kiek turėdamas sveikatos, lydėjo kiemu ir gatve, kol atidavė kitam šuniui. Elgeta del šuns lojimo nesuskubino nei žingsnių trukdė. Su rimbu veikdamas nekerta iš aukšto, kaip daro piemenys, bet siaučia pažemiu, sukdamas rimbą ratu taip, kad šuo, perdaug prisiartinęs, visada gaus rimbo galu per koją. Šuo, dar jaunas būdamas, del savo kvailumo tiek arti prilenda prie elgetos, kad gauna paragauti jo rimbo, o paskiau jau visada žino, kokio atstumo ta riba, kurios nereikia peržengti.

Raulas (tokia vaizduojamo elgetos pavardė) iš mažo sargino savo sergančią motiną, rinkdamas pas žmones jai maistą, tuo pačiu ir pats misdamas. Užaugęs bernavo pas ūkininkus, o pačią ir vaikus laikė čia pat ūkininko grįtelėje. Sakydavo: „Aš senatvės nebijau. Kai negalėsiu dirbti, užsikabinsiu terbą — ir einu per žmones“. Dar jam nepasenus paaugo vaikai. Raulas nestojo bernauti, bet apsiėmė daboti kaimo pievas, apsigyvendamas ten pat buvusioje grįtelėje, pamiškėje. Vaikai, marti ir žmona gerai dabojo pievas, kaimiškiai duodami pyliavą nešykštėjo. Iš miško gaudavo: uogų, kremblių, obuolių, riešutų, gilių. Duonos užtekdavo visiems iš pyliavos ir iš terbos, nes senis atsiminė mažystės dienas ir, turėdamas dabar laiko, griebės terbos. Eidamas per žmones, parnešdavo duonos ir pinigų. Pripildęs terbas griežinių, apsinakvoja jis pas tokį pat, kaip jis, grįtelninką, parduoda duoną už dešimtį grašių, o terbos netrukus vėl prisipildo. Eidamas ratuotas namo, pats sau sako: „Ne kvailam duoną valgyti. Ubago vardas — poniška duona.“

Elgeta Raulas kasmet duoda sau du mėnesiu atostogų: jis eina vasarą į dvarą sodo daboti. Ten gauna valgymą ir tris rublius per du mėnesiu. Savo pareigą atlikdavo gerai, delto kasmet jį ir samdydavo. Susidraugavo Raulas su dvaro urėdu, jaunu vaikinu, bajorų kilmės. Vieną sykį ir sako jam Raulas:

— Ponaiti, ponaiti, ką aš šiandien sapnavau, kad žinotum . . .

— Pasakyk gi, Rauleli, man savo sapną. Jeigu geras, gal ir aš tokį sapnuosiu.

— Susapnavau ir nusigandau, ir dabar tebesu nusigandęs.

— Sakyk, meldžiamasis, greičiau! Te papirosą.

— Na gi va, sėdžiu aš šiąnakt ten ant akmens ir nemiegu. Išgirdau — šaukia mane tėvas, mano tėvas: „Juzapai, Juzapai!“ Sakau: „Ko, tėveli brangiausias?“ O tėvas: „Eik į Lomius pas Lubiną! Jo tvarto gale yra didelis akmuo. Tu tą akmenį žinai. Po tuo akmeniu pakasti pinigai. Kai tu tuos pinigus iškasi, tai tu tokius mūrus mūravosi, kaip Knips mūravojo“. Puoliau prie tėvo verkdamas, norėjau pasveikinti, bet tuo tarpu išbudau. Pamačiau, kad buvau užmigęs. Pasijutau sukaitęs ir ašaras bėgant. Matai, ponaiti, koks sapnas.

— O ar tu žinai tą vietą, kur tėvas sakė?

— Žinau, kaip nežinojęs. Mano ten vaikščiota. Ir akmenį gale tvarto žinau.

— Rauleli, kai paliksi ponu, manęs neužmiršk.

— Kas mane pažįsta elgeta, tas pažins mane ir ponu, — atsakė Raulas.

Kitą sykį urėdas, užmiršęs apie pinigų radimą, kalbina Raulą iš kitos pusės:

— Ar žinai, Rauleli, kai pasensiu, eisiu elgetauti per žmones. Juk tau štai ko dabar trūksta? Gyveni be rūpesčio, be vargo.

— Ne kvailiams ir elgetauti.

— Tai ar tu, Raulai, mane tiek kvailu laikai, kad aš nuo šunų neatsiginčiau, nė poterių nepakalbėčiau.

— Ne, tamsta, ponaiti, ne kvailas. Aš tik sakau, kad ir elgetauti reikia išmanyti. Kvailas menkai tepririnks. Anava, poniškiai žmonės vargingesni už karališkius. Jų bakanai mažesni, pailgi, siauručiai. Kad atriekia griežinį — tik tik griežinėlis. Pereini kaimą — turi pridėjęs terbos galiuką. Ta duonelė bėralinė, terboje susitrina, į trupinius pavirsta. Nei ją valgyti, nei ką. Paršams sušeriame ir gana. Eini, brač, į karališkius žmones. Oho, bakanai tokie, kad boba vos suvaldo. Atriekia griežinį, yra ko į terbą dėti. Kelis kiemus pereini — jau terba pilna. Antra vertus, ir nuo šunų reikia mokėti gintis, be to į dvaro virtuvę neįeisi.

— Man užtektų ir pas mužikus vaikščioti, — sako urėdas.

— Po mužikus eidamas, žinok šeimininkų vardus, paminėk jų patronus, pasimelsk už dūšias, kur išsiskyrė iš tų namų, tai bus gerai. Visada suminkštėja širdys — mėsos šmotelį atneša. Pernai, vaikščiodamas po baisogalius, užtikau laidotuves — gi man šeimininkė šmakšt ir padavė apynaujį milinį apsiaustą: „Pasimelsk už Valentino dūšią.“ Su dovana tiesiai patraukiau ant namų. Kai pamatė brolis, tamstų kerdžius: „Dovanok, brolyti, man tą apsiaustą“. Užpuolė,

ėmė prašyti, aš ir atidaviau. Manau, sau: man naujo nereikia, man palaikis geriau, o brolis drabužiumi labai suvargęs. Aš jam ir tabokos nuperku, šelpiu visu kuo. Sužinojo ponas, kad aš apdovanojau jo kerdžių, ir sako man: „Tu, Raulai, geras žmogus“. Tamsta, ponaiti, čia pirmi metai, o aš šešta vasara, kai mets į metą daboju sodą. Vieną sykį sėdžiu naktį prie obelies ir matau: eina pakaladninkių du vaikėzu, paskui išsitraukė du kaladninku, sulindo į sodą ir renka obuolius, dedasi į antį. Manau, ką čia jums daryti, juk aš jūsų nesugausiu. Rinkitės — gal prie manęs arčiau prieisite. Gi jie prisirinko ančius ir pro skylę vėl išlindo, toliau nuo tos obelies nėjo. Na, manau sau, jums pasisekė šį sykį, gal ir rytoj ateisite. Rytoj pasiprašiau savo brolį į talką, persakiau jam, kaip yra. Sakau, — vakar buvo, daviau pasirinkti, paragauti, tai ateis ir šiandien.

Kerdžių pastačiau į vidurį sodo ir sakau: „Kai sueis ir paeis toliau nuo kaladninko, tai tu imk rėkti ir šauk žmones“. Aš pats nuėjau prie skylės, atsistojau už medžio ir stoviu. Valandėlę pastovėjęs, pamačiau ant pakaladninkių ne du, bet keturis. Sulindo į sodą ir pasklido visur. Stoviu, turiu lazdą rankoje ir manau — bus darbo. Tik kerdžius kaip suriks: „Vagys, vagys...“ Gi jie atgal prie skylės; aš čia pat stoviu ir kiekvienam lazda per nugarą niukt, niukt... Lankoje ganė arklinis, su kuriuo šunys buvo. Šunys sujudo vytis vagis. Kiek lojimo, kiek riksmo! Rytą sužinojo ponas, kas buvo naktį — ir mums su broliu po grivinę tabokai makt, makt... O man sako, kol tu sveikas būsi, man niekas kitas sodo nedabos. Tai, mat, tamstele, kaip reikia ponams įtikti.

— Ponas būt geriau pagyręs, kad būtum kurį nutvėręs, — sako urėdas.

— Tai mat, ponaiti, nebūk perdaug nei saldus nei kartus. Saldų nurys, kartų išspiaus. Vis negera. Einu per žmones: nusidėčiau — bevainotų ir duonos neduotų. Dabar gi vaikai, gavę po lazdą per nugarą, niekam nesigirs. Aš žinau, keno vaikai buvo sode, bet deduos nežinąs, nepažįstu. Kad būčiau sugavęs, kiek čia būtų piktumo, barnių. Ir vis į mane atsilieptų. Geriau: „Tarnauk Dievui, neužmiršk ir velnio“. Aš perdaug išsiplepėjau. Tamsta mano kalbos niekam nesakinėk.

— Žinai gi, kad nesakysiu. Ką mudu šnekame, mudviejų tarpe ir pasiliks, — sako urėdas. — Kodel tamsta neprisijunkini šunies prie sodo? Būtų lengviau, tada nieks neateitų.

— Gi kad ir taip nieks neina. Žinai, ponaiti, kad elgeta su šunimis nesugyvena. Del jų elgeta turi nešioti lazdą ir rimbą. Valatkaičių dvare buvo žinomi pikti šunys. Ar aš del šunų aplenksiu dvarą, manau sau. Einu. Paėjau padvarija kelis žingsnius ir apnyko. Kalė pasiučiausia, lenda prie kulnų. Dar prieš ateidamas įsirišau į galą rimbo vinį. Gi kai pasiausiu rimbu pažemiu, lyg dalgiu — kliudžiau kalei per koją. Jau tai užteko: nuėjo į šalį ir atsitūpė; ją pasekė ir kiti šunys. Einu tiesiai prie ponų gonkų. Priėjau, atsisėdau ir kalbu poterius, o vinį išėmiau iš rimbo. Girdžiu, ateina ponas. Mat, jis, išgirdęs šunis, žiūrėjo pro langą ir matė, kad aš juos greitai nugrasinau. Priėjo ir sako: „Kur tavo rimbas " Apžiūrėjo: „Geras rimbas! Aš žiūrėjau, kad šunys tavęs nesitvertų". Ne, sakau, šunys manęs neloja. Ką veiks ir pasivertę: elgetos šuo neėda. Išsiėmė ponas ir davė man, ne daug, dešimtį grašių ir dar liepė laukti. Palūkėjau, — mergaitė išnešė kvietinio ragaišio gerą gabalą. Išeidamas iš dvaro šunų nemačiau. Matai, ponaiti, koks mūsų pašaukimas, kokius mokslus ir kokias klases turi išeiti elgeta.

— Ar nepasapnavai šiandien ko gero? Rauleli, kai eisi į Lomius, neik vienas, veskis ir mane. Abiem bus drąsiau. Man kiek duosi, tiek gana. Kad ir nieko neduosi, ir tai gerai. Tik padėsiu parnešti. Man gerai, jeigu aš žinosiu, kad tamsta ponu palikai.

Tuo baigėsi Raulo šneka su urėdu. Šis nusiraškė kelis obuolius, atsisveikino ir nuėjo, o Raulas vienas sau šneka: „Ne tokiems ištiželiams vaikščioti elgetos pėdomis. Ką tu belauki senatvės. Dabar pamėgink su manim pavaikščioti, paelgetauti".

Dar apie kitą elgetą. Gyveno mūsų kaime kurpius ir siūdavo visiems batus. Prašydavo jį į namus siūti ir mokėdavo jam už porą batų du auksinu, už batukų — dvi grivini. Batus siūdavo dvi dieni, batukus — vieną dieną. Anų dienų išlygomis nebuvo tai pigu, nes už du auksinu galima buvo nupirkti sieką rugių. Pats kurpius pas ūkininkus gerai valgė, o šeima iš jo uždarbio neblogai mito. Reikėjo tokios nelaimės, kad kurpius susirgo ir numirė. Liko žmona ir auganti duktė, — kurios buvo pratusios gerai gyventi ir nieko neveikti. Taigi pamėgino verstis poterėliais ir terbele. Įėjusi pas kiekvieną ūkininką trumpai paverkia, skųsdamasi savo našlaityste. Šiaučienė (taip ją visi vadindavo) ilgai grįčioje negaišta: poteriai trumpi, „apieravonė" trumpa. Pagavus duonos gabalėlį tuoj pro duris. Mat Šiaučienė pastebėjo, kad iš terbelės galima ne tiktai maitintis, bet ir dukteriai pasogą sudėti. Pririnkusi pilnas terbas, Šiaučienė nueina pas grįtelninką, par-

duoda duoną ir skubina į kitą kaimą. Kam - ne - kam Šiaučienė yra pasakius: „Kas aš per motina būčiau, kad dukteriai pasogos šimto rublių neuždirbčiau!“ Jos duktė įnumauja pas grįtelninką, tarnauti neina ir, gindamos nuo nuobodulio, dirbinėja kvarbatkas. Šunys Šiaučienės nepuola, einant jai per kiemą vamptelėja vieną kitą sykį, lyg duodami žinią į grįčią, kad ateina svetimas žmogus, ir tiek. Menka pramoga šuniui loti elgetą, kada ji nesigina; nešasi plonutę lazdelę pasiramsčiuoti, o šunys nei girdi nei mato.

Raulas ir Šiaučienė — vietos pažįstami elgetos — savo žmonės. Buvo kitokių elgetų rūšis — elgetų iš kilmės. Užsikabinęs ilgą, storų, medinių rutuliukų ražončių, kuris apkabinėtas dideliais ir mažais agnasais, ant pečių šikšninė terba su šikšniniu pasaitu, apsivilkęs nunešiotais miestiečio užvalkčiais. Kepurė irgi buvusi miestiška, apsiavęs naginėmis, o kartais ir batais, įėjęs į grįčią ne poterius kalba, bet giesmę gieda. Pamatęs, kad šeimininkė eina su peiliu duonos riekti, elgeta ima prašyti: „Poniutyte brangiausioji, išgadyk uždarėlio kruopytę mano sausystei.“ Šeimininkė atneša jam išmaldos mėsos gabalėlį ir nieko neklausia, nes bijo jo keistumo ir nori greičiau matyti jį už durų. Tai elgeta iš kilmės, elgetos vaikas, bažnyčių ir atlaidų lankytojas. Jis moka savotišką elgetų kalbą, „liuberišką kalbą“. Kiti jų važinėdavo važiuoti mažu arkliuku, mažais ratukais su būda; prie ratukų pririštas baltas derlus paršelis, kitą sykį didelis, visai nupenėtas paršas. Būdoje čirška vaikai, matyti iš būdos iškištos basos vyro kojos. Boba įeina į grįčią ir prašo „susimylėti ant lozoriaus“; šeimininkė ir tai nedrįsta priešintis, nes „ubagė“ visada ją nukalba. Arklys ir paršas maitinami duona.

Vaikščiodavo dar ir kitokių. Kitas, įėjęs į grįčią, pasako pagarbinimą ir paskui: „Palaiminimas tiems namams nuo saulės tekėjimo iki nusileidimo, šeimininkams, jų vaikeliams ir visiems, kurie šioje grįčioje užsilaiko. Parnešu palaiminimą iš šventų vietų: Čestakavo ir Vilniaus Aušros bromos Dievo Motinos. Einu į Žemaičių Kalvariją, užeisiu į Kretingą pas Šventą Antaną, patroną pamestų daiktų, paduosiu pinigus surinktus ant mišių del atradimo pamestų ir pavogtų turtų, idant šis patronas šventas suklupdytų visus vagius ir pasalūnus. Skaitytinės mišios — dvi grivini, giedotinės — du auksisnu. Niekur pas tokius nėra tokių pigių ir gelbstančių mišių, kaip Kretingoje; o tai vis per užtarimą Švento Antano. Vienuolis išklausinėjęs, kur tavo pamesti daiktai, ar kada pavogti, ar iš namų, ar einant, ar važiuojant ar jūrėmis. Viską kunigas užsirašo. Jei nori, kad turtas nepražūtų, tai

priima ant mišių ir tai intencijai. Atnešė vienas ponas ant apieros prie Švento Antano aukso gabalą. Dabar visi vienuoliai suėjo melstis. Vienas pagiedojo kelis žodžius, visi kiti sugiedojo „amen". Tiek ir visos maldos. O ir tas ponas buvo bažnyčioje. Dabar ir sako tas ponas: „Už tiek aukso tiek maža tesimeldė". Kad taip, tai kunigai surašė tą maldą ant popieriuko ir padėjo ant svarstyklių. Padėjo ir auksą ant svarstyklių. Popieriukas nusvėrė auksą, auksas iškilo aukštyn, o popieriukas žemyn nusviro. Matai, sako kunigai ponui, mūsų malda svaresnė už tavo auksą. Poniute, jei turite kokią nelaimę, ar norite apsisaugoti nuo nelaimių, nuo priešų — nevidonų, geriausiai kreipkitės prie Švento Antano, ar Kretingoje ar kitur, kad manimi nepasitikite galite atiduoti kitam. Vistiek, by tik nuneštų ir paduotų — prašymas bus išklausytas. Poniute, gal liko barštelių ant pakeleivingo dalies".

Šis elgeta nešiojasi pardavinėdamas krapylų, škaplierių ir Švento Pranciškaus juostelių. Išėjus elgetai, šeimininkas pasakė:

— Tokios ten ir mišios už dvi grivini. Jis, tur būt, pats jas ir atlaiko, nuėjęs kur į gertuvę prie žydo stalo.

— Eik, eik! Ką čia šneki niekus! Šventas žmogus ir gana, — sako šeimininkė.

Neteko matyti, kad šitokie elgetos gyventų kaimuose. Jų būstinė miestuose. Jeigu tik jie turi kokią nors būstinę. Gal būt, kad jie per metus parbuvinėja po atlaidus, tik žiemą kur prisiglaudžia.

Yra dar elgetų tokių, kurių niekas negali apkalbėti nei tinginyste įtarti. Vadinkime juos našlaičiais. Atmenu tokį Rambą. Tai senas, sveikatos netekęs kareivis. Jį vadžiodavo pakiemiui ir padieniui. Atveda jį pas mus mažas kaimiečio vaikas. Įvedęs į grįčią, veda tiesiog prie krosnies, pasodina ant suolelio ir, nieko nesakęs, išeina. Palaikysime mes jį ligi rytojaus, paduosime pusryčių, pavalgydinsime, ir išvesime. Kaimą išėjus, dešimtininko sutvarkymu vežame į kitą kaimą.

Buvo pas poną medsargis ir kuo tai nusidėjo ponui. Ponas jį pavarė, o į jo vietą pasodino savo valsčionį. Medsargis buvo bajoras. Kur dėtis? Atėjo gyventi į kaimą, įsiprašė į grįtelę. Čia reikia dirbti tikrą darbą, o jis negali. Su juo pati ir ketvertas mažų. Kentė ji, kentė ligi paskutinųjų; toliau ir eina pati per žmones, prašydama pasigailėti. Terbelė ne ant pečių, kaip elgetų, bet rankose; vedasi su savimi dvejetą didesnių vaikų. Geri žmonės jai duoda, neatsisako. Pats Žilinskis, buvęs medsargis, neina niekur iš grįčios ir dar suranda pinigų gerai tabokai pirkti. — Kam tokią brangią taboką rūkai, Žilinski?

— Gi kad man tokią rūkyti daktarai liepia, prastoji man nesveika — atsako Žilinskis.

Prie kapų, šalykely, kiekvieną šventadienį sėdi dvi našlaiti. Viena jų, dar maža būdama ir ganydama bandą, sėdėjo prie ugnies. Besišildant užsidegė jos drabuželiai, ir ji degdama bėgo namo. Nelaimė padarė tai, kad mergelė visą amžių ligi mirties negalėjo vaikščioti: ją atveždavo prie kapų ir parveždavo nuo kapų namo.

40. Miškai ir liepavimas.

Jau kūlė iškulta, mynė išminta, gyvuliai uždaryti, žmonės visi suėjo į grįčią. Tiek maistas, tiek pašaras žiemai patiekti. Dabar reikia rūpintis tuo, ką žiemą tiekia vasarai, būtent, mišku. Štai visą savaitę šalo be sniego. Šnekama, kad ir miške žemė jau įšalusi: dabar geras laikas liepauti.

Miškas tuo laiku buvo palaidas. Nors ir buvo nuo valdžios paskirti medsargiai, bet žmonės savo reikalams galėjo iš miško pasikirsti medžių ar trobai, ar malkoms, ar kitam kam. Medsargiai tik dabojo, kad koks gretutinis neimtų savintis miško kertės. Buvo protaujama šiaip: „Mes, karališkiai žmonės, gyvename ant karališkos žemės; gi šis karališkas miškas — tai mūsų miškas, galime pasikirsti ko reikiant.“ Teisybę sakant, to miško buvo platybės, siekdavo kaimų panames; ganyklos buvo vis po miškus, apleisti neariami rėžiai tuoj apaugdavo beržiukais ir epušiukėmis. Ne tarpyti mišką reikėjo, bet nuo jo gintis. Mažiems vaikams gindavo eiti į girią, nes jie ten paklys, arba gali patikti žvėrį, vilką ar mešką. Aprašomais metais meškų nebebuvo, bet tebegyveno dar žmonės, kurie buvo matę mešką. Vilkų buvo. Ypač reikėjo daboti nuo vilkų kumeliukus. Tam tikslui rišdavo jiems po kaklais mažus skambaliukus. Manoma buvo, kad vilkai bijo to balso. Išjojusieji „nakties“ — vadinas, išjojusieji ganyti arklių naktį — kumeles su kumeliukais rišdavo čia pat prie ugnies, kad vilkai nepapiautų. Buvo matyti arklių išplėštomis šlaunimis. Seniai arkliai buvo įgudę nuo vilko gintis: jie puldavo vilką mušdami pirmutinėmis kojomis ir kąsdami dantimis, galvą laikydami palenkę prie žemės. Vargas arkliui, pakėlusiam galvą aukštyn: vilkas to ir laukia. Jis tuojau, atsistoja piestu, pagauna arkliui už gerklės ir, nepaleisdamas šoka į kitą arklio pusę. Arklys krinta žemėn. Pargriovęs arklį vilkas pribaigia jį smaugti.

Žemė pašalusi, sniego maža, laikas patogus liepauti. Reikia pasitiekti karnų visiems metams. Darbas nesunkus aštriu peiliu nupiauti minkšto medžio rykštę. Taigi su noru vaikščiodavo ir piemeniukas ir mergaitė, kam tik šeimininkas liepia. Pabuvosme vidugiry, kūrensme ugnį, kepsme bulves, valgysime pietus, gal pamatysime miško gyventojų: vilką, voverį, zuikį, stirną... Išvažiuodavo anksti rytą, dar su tamsa. Veždavosi terbą rugių — tai dovana medsargiui, kad parodytų, kur geresni liepynai, kur neliepauta vieta. Parvažiavo vėlai vakare, dvejais ratais, kupinai prikrautais liepų, rykštės ir lazdos storumo. Parvežė du uosiu pavažoms ir daug beržiukų atasajoms ir įsukalams. Karną reikia nuplėšti nuo medžio; tam tikslui reikia liepos šakas pakišti po karštos krosnies ir pašutyti. Liepos karna nuo šutimo atšoksta ir gerai plyšta. Gauname karną ir liepkaulį. Karnas suriša į kūliukus, sukrauna į perpučiamas vietas: medžiaga vyžoms patiekta. Liepkauliai dega balta ramia liepsna, negestančia, nesprogstančia. Jei grįčioje yra mažų, tinkančių žibinti, juos pristato šviesti grįčią liepkauliais.

Nutašę ir pašutę uosius, lenkia rogėms pavažas. Tam reikalui kluone stovėjo įkasta stora ąžuolinė kaladė, vadinama „boba". Iš beržiukų dirba atasajas ir įsukalus: pašuto beržiuką, plongalį suveja į virvę — tai atasaja. Kada reikia, atasajos ąsą užmauna ant ašies galo, o jos storgalį pririša prie ienos pavieninių ratų — ir turima tvirtas pakinkymas. Įsukalui imdavo ploną išbėginį beržiuką, pašutę, padarydavo be pradžios ir be pabaigos virvę, kaip žiedą ar riestainį. Tą virvę sudvilinkuodavo — ir vėl gaudavo riestainį, tik jau dvilinką — tai įsukalas. Tą riestainį maudavo ant rogių stipino, o į jį įkišdavo ienos galą su užkarpiu. Kišdavo statmenai į viršų, paskui prilenkdavo ligi arklio aukštumo. Tada pasisukęs riestainis užkliūva už ienos užkarpio, ir tuo gaunamas tvirčiausias pririšimas ienos prie rogių. Kada moterys prideda ilgų dešrų ir suriša jų galus į daiktą, tai pasidaro didelis riestainis. Jį sudvilinkuoja, kad patogiau būtų maustyti ant kartelės ar kitur dėti. Vyrai juokais tokią dvilinką dešrą vadina įsukalu, nes ji visai panaši į aną beržinį įsukalą. Atsiminus apie įsukalus ir roges, priminsime lanketą ir palopą — rogių dalių pavadinimus. Lanketas — tai medinis jungas , jungiąs abi pavaži, neduodąs jom skėstis, dirbamas šutant uosį ar lazdyną krosnyje. Palopas — tai medinė šina, prigręžta po pavaža, kad ši nediltų.

Antras liepavimo laikas yra pavasarį, kada liepos esti atšutę. Tada namo parveža tik grynas karnas, o liepkaulius palieka miške. Pa-

vasarį liepaujama, jeigu atsitinka progmas laikas. Toks laikas pasitaiko išvežus ir užarus mėšlus, šienapiūtei dar neprasidėjus.

41. Vakaravimas ir pečkuras.

Žiemos arba rudens vakare lietuvio sodiečio grįčia viduje sudaro šitokį vaizdą: prie priežėdos stovi žibinčius, jame įkišta dega beržinė balana, duodanti gelsvą šviesą su trupučiu dūmų, ant priežėdos padėta balanų krūva, prie jų sėdi piemeniukas ir daboja degimą. Jis vienai balanai sudegus kiša į žibinčių kitą. Po žibinčiumi ant aslos pilna prikritusių angliukų: užgesusių, pelenuojančių ir degančių, taip pat apdegusių balangalių. Apie balaną tarškia trys rateliai; už ratelių, tamsesnėse vietose, vyrai veja virves, pina vyžas, taiso arba dirba naujas roges. Ant suolelio, priglaudęs nugarą prie krosnies, sėdi pakosėdamas karšinčius; prie jo šviesiausioje pusėje sėdi mažiukai ir pramogauja šakaliukais: dirba kryžiukus, stato trobas... Sienos, balanos neapšviestos, dar aprūkusios, nuolat juoduoja, grįčioje yra kiek dūmų. Grįčių gyventojams ilgais žiemos vakarais šnekų pritrūksta. Trūkumas užpildomas šventomis giesmėmis: „Karunka, Labanakti, Marija, gražiausioji Panele...“ ir kitokių daugybė. Mergaitė, nemokanti skaityti, turi atmintyje giesmių išteklių išmokti iš kitų begiedodama. Tą dvasišką turtą ji stengiasi padidinti kiekvienai progai pasitaikius: susiėjusios pas ūkininką dvi mergaitė tarnauti, būtinai pasidalija giesmėmis. Vyrai ne. Retkarčiais ilgai betarnavęs, ėjęs per vietas, jau apsenęs, prie maldingumo linkęs vyras seka toje kryptyje mergaitėmis. Ar jis moka ar ne, vis delto vyras, mergaitei vadžiojant pritaria vyrišku balsu.

Balana uždegta, visi imasi į rankas šiokį tokį darbelį, eina šiokia tokia pašneka, ėjus nutrūksta. Štai beverpianti mergaitė užtraukia „Sveika, Panele, cūdais pašlovinta...“ Tuoj mergaitės pagauna plonais balsais, vyrai storesniais — ir suskamba trijų tonų giedojimas, ir savo harmoningumu, sutarimu stebina bet ką, nepratusį jo girdėti. Rusai kareiviai, anais laikais stovėjusieji po kaimus, šiaip keiksniai ir stačiaburniai, prisiklausę giedojimų būdavo surimtėja, pašvelnėja. Žmogus, buvęs Maskvoje, sakinėjo, kad ten nusibasčiusi lietuvių elgetų giedorių šeimyna, ir vaikščiodama gatvėmis giedojusi po langais „Švento Antano“ giesmę. Rusai tiek buvę sužavėti to giedojimo melodija, kad būriu lydėję begiedančius.

Išsigiedojus ir prisigiedojus šeimininkė atsiminė vakarienę, ir sako vienai mergaitei: „Ona, kurk ugnį...“ Kurti ugnį — darbas

ne betkoks: reikia sukurti, įkūrenti ir užkaisti katilą, o vis šaltam prieangyje, vis kaip lauke. Įkūrus gerai ugnį ir užkaitus katilą ji įeina į grįčią, bet vis turi rūpintis, kad ugnis nenusilptų, vis vaikščioja į prieangį pasižiūrėti. Kol vanduo šyla, šeimininkė dirba kleckus (kankolus).

Atsiminę apie vakarienę pasakysime, kad vėlesniais laikais ir ligi šiandien prėską valgį visada verda iš bulbių. Tada daug bulbių sodinti nebuvo įprasta, o antra, jos labai gedo, delto jų daug nesodindavo. Trys keturi pūrai — tai visos bulbės. Valgydavo jas vasarą iš lauko ir kiek rudenį: daugiau pripildydavo pilną broginę statinę sėklai, ir bulbes užmiršdavo. Kamarą, kur žiemą laikydavo bulbes, per šalčius pakūrendavo, nes ten buvo statinės burokų ir kopūstų, duona, alus ir kita, kas bijo šalčio. Ten stovėdavo ir girnos.

Iš prieangio pasigirdo mergaitės balsas: „Jau verda!" Tada šeimininkė su kankolų gelda ir druskine eina į prieangį ir esti ten kol išverda, o tada, katilu nešina, įeina į grįčią. Kleckinę baltina pienu ne ant ugnies, bet grįčioje ant suolo. Jei buvo verdama tyrė, tai ir tą užkuldavo grįčioje ant suolo, įdėdama šaukštą žąsienos taukų. Dabar žibinčius prinešamas prie stalo, kur visi renkasi. Vyrai sėdasi kertėje ant suolų, moterys kitoje pusėje stalo ant kėdžių arba „pilkajame" stalo gale, nesimaišydamos su vyrais. Pokyliuose ar šiaip jau besėdose moterys užima kertę — godojamąją vietą užstalėj, kasdieniniame gyvenime tvarka atvirkščia. Mat, vyrų darbas svarbesnis, o antra, jie prieina prie stalo tiktai paskirtu laiku, tai jie turi būti rūpestingiau valgydinami. Jie gali pasakyti ar druskos maža, ar per daug, nedavirinta ar prisvilinta. Su moterimis nėra rūpesčio: jos visada grįčioje, visada prieina prie duonos, ruošdamos valgį gali prisiragauti.

Po vakarienės, gal būt, vienuoliktos valandos pradžioje, eina visi gulti. Jei oras dar nešaltas, vyrai guli daržinėje ar svirne, mergaitės kamaroje ar seklyčioje, šeimininkai su vaikais grįčioje. Šalčių metu į grįčią įnešama dar viena lova. Joje guli mergaitės. Vyrams pataisoma ant suolų. Naktį grįčioj nešalta, nes ji prišyla nuo balanų degimo ir nuo žarijų, suneštų iš prieangio vakarienei išvirus. Trys langai užstumti storomis lentomis — langinėmis, ketvirtas prie durų paliktas stiklinis. Tiek stiklo langas, tiek lenta slankioja sienos skylėj. Vakare, balaną uždegus, nustumia stiklą ir užstumia lentą; dieną stiklas grįžta į savo vietą ir šviečia grįčiai.

Gulant gaidys, tupėdamas su vištomis prieangyje ant užlių, gieda pirmą sykį — tai laikas pirmųjų gaidžių. Begulint pragieda antrieji ir tretieji gaidžiai. Su ketvirtaisiais gaidžiais jau reikia kelti. Laikrodis tada galėtų rodyti tarp 4 ir 5-kių. Pirmiausia keliasi moterys: šeimininkė ir mergaitė; atsikėlusios pučia balaną. Degtukų nuo amžių nežinojo. Aprašomais 1862 metais degtukai pasirodė krautuvėse, ir vartojo juos tik miestiečiai, bet ir tie vartojo atsargiai. Kaimuose gi tuo laiku visai jų nebuvo. Vieni nežinojo apie jų išradimą, kiti, kad ir žinojo, bet nepasigedo jų, nes ir be jų galima buvo gyventi. Toliau degtukai ėmė skverbtis į kaimo grįčias. Jų nekentė ir bijojo: nekentė del to, kad jie perkami, bijojo del to, kad iš jų gali kilti gaisras. Ypač dabojo degtukus nuo mažiukų. Tie labai smailiai žiūrėjo, kaip tas šipuliukas pats užsidega ir dega. Kad jie turėtų, tai degtų ir degtų. Kur laikomi degtukai, žinojo tik šeimininkė ir mergaitė. Vakare atneša mergaitė degtuką ir braukia jį pamaželiu į plytą. Visi žiūri, kas bus. Braukia braukia — ir galviukė nutrupa. Visi mergaitę supeikia, ima kitas braukti — ir iš trečio degtuko uždega.

Prieš tą laiką degtukų dar nežinojo, šviesą užžibindavo iš žarijos. Vakarienei išvirus mergaitė suneša žaruojančias anglis į grįčią, prakasa židinyje pelenus, supila žarijas ir pelenais jas užkasa. Lygiai taip daro iš ryto, krosnį iškūrenus. Ugnis pelenuose ilgai išsilaiko gyva ir, kada reikia, pakrapšto židinyje, išverčia vieną didelę žarija ir pučia prispaudę šakaliuką. Žarija pučiama duoda liepsną — ir nuo jos užsidega priglausta plonulytė balanėlė. Bepučiant balaną vakarais vartojamas šitoks juokas. Kad iš žarijų išpūsti ugnį, reikia kelis sykius papūsti. Kai mergaitė sykį papūtė, koks nors juokdarys pamini kurį vyrišką vardą, antrą sykį papūtus, mini kitą vardą; kurį vardą minint balana suliepsnos, tokiu vardu būsiąs jos vyras. Minimi vardai: Petras, Jonas, Tramdusas... Mergaitė juokiasi ir ne tik neįpučia balanos, bet dar apipurkščia žariją. Tada mergaitė pučia į antrą žariją, kiti iš šalies stabdo juokdarį: „Nustok! Mergaitė negali užpūsti balanos“. Mergaitė iš naujo pučia kelis sykius — ir pagaliau grįčia „nušvinta“.

— O, brač, mūsų Barbora gaus vyrą gražiavardį. Kai pūtė, aš sakiau atmintyje vardus, ir vis nieko. Kai pasakiau „Mikits“, balana tuoj užliepsnojo, — išdrožė vienas grįčioje esančių.

Pasitaiko, kad ugnis židinyje išgęsta. Mergaitė išbado pelenus ir gauna vienas žiežirbas, kitą syk nė tų nėra. Tada tenka nubėgti

į gretutinę grįčią ir iš ten parnešti ugnies. Mergaitė paima menką marškonį skuduriuką, padaro iš jo rutuliuką, ir tame rutuliuke parneša žėruojantį anglį. Nuėjus ugnies, niekada negaišta svetimoje grįčioje, nes savojoje visi laukia pareinant. Iš to, jei viešnia, neilgai užtrukus, nori atsisveikinti ir išeiti, sako: „Įpuolė, kaip ugnies, ir vėl pro duris".

Iš senovės aprašymų žinome, kad šešioliktame amžiuje valdžia varė žmones gyventi į kaimus. Prieš tai žmonės gyveno miškuose ir viensėdijose. Viensėdijoje netekus ugnies didesnis nepatogumas, negu kaime. Kad ugnis neišgęstų, reikėdavo ją daboti atsidėjus. Tai buvo moterų rūpestis. Pridėjus prie to ugnies galią duoti šilumą ir gyvybę, suprasime, kodel mūsų proseniams ugnelė buvo šventa, kodel ją vienoje vietoje užlaikė amžinai, ir rūpino ją godojamos mergelės vaidilutės.

Anksti rytą mergaitei pučiant balaną, niekas nejuokauja. Delto ji greitai užšviečia ir įkiša balaną į žibinčių. Miegojusieji, kam reikia kelti, pamažėli juda: aunasi kojas, ieškosi drapanų. Po trumpo poilsio dienos trūsas vėl prasidėjo. Mergaitė traukia su kačerga grūdus iš krosnies, sijoja juos nuo pelenų, valo nuo šiaudgalių, varpų ir pila į geldą. Taip pritaiso dvi geldi ir sėdasi prie ratelio. Vienas vyrų, ūkininkas ar bernas, eina pažiūrėti į tvartus. Nuėjęs pašeria arklius ir žvilgterėja į galvijų tvartą, apsišviesdamas jį lajiniu žvakigaliu, įstatytų į skardinį žibintuvą.

Po valandėlės kamaroje jau ūžia dvejos girnos: šeimininkas ir bernas mala duonai krosnyje džiovintus rugius. Išmalę pritaisytas geldas ateina malėjai į grįčią. Mergaitė vėl siaučia grūdus ir pritaiso po antrą geldą, paskutinę. Malimas tęsėsi bent dvi valandi. Paskui malėjas laisvas ligi pusryčių. Jis sėdi grįčioj arba eina, kur jam reikia. Eina žiūrėti ar neįkliuvo šeškas į spąstus, lapė ar zuikis į gyvinius, kurapka į žabangas, vilkas į virbinę. Eina iš grįčios dar ir del to, kad krosnį kūrenant grįčioje nekoks buvimas.

Taip primaldavo duonai miltų visai vasarai, užtekdavo jų ligi rudens, kol vėl ateidavo malimo laikas. Miltus pildavo į kubilus. Miltai, būdami sausi, negesdavo kažin kiek laikant. Į malūną vežė tik preskiniui, varė du sykiu per girnas. Sykį varant per girnas, malūne mokėdavo penkias kapeikas už maišą (ne už pūrą). Maišus tam tikslui siūdavo didelius, kad tik vyras galėtų iš ratų įnešti į malūną, o dviese sukibę užnešdavo laiptais ant viršaus. Vindų malūnuose nebuvo.

Sukilusios moterys verpia, bet jau gieda mažiau. Mat, dabar grįčioje bėra vienos moterys. Grūdus siaučiant reikia nutraukti giedojimą, o trečia — dar ir snaudulys vargina. Paskutinę rėčką siausdama, mergaitė palandina po krosnimi vieną mažiuką, kad iššluostytų paskutinius grūdus. Kai krosnis patuštėja, į ją tuojau krauna malkas ir kuria. Užeina „pečkuro" laikas.

Malkos krosnyje įsidega ir dūmai kūliu virsta į grįčią. Atidaro duris, pakelia aukštinį, ir šaltis baltu garu skleidžiasi asloje. Balana užgesinta. Žmonės vieni eina iš grįčios, kur kam reikia, kiti gula į savo patalus. Ruošiasi tik šeimininkė su mergaite: jos kaičia po krosnimi puodus žmonėms ir peniukšliams. Ugnis krosnyje labai dabojama. Kai pakūrtos malkos įsidega, iš krosnies eina dūmai su liepsna; liepsna muša į malkas, sudėtas ant rieklių, nuo ko gali užsidegti ir net dažnai užsidega. Pirmiausia šeimininkė pamato, kad rieklėse žiba — tai užsidegė malkų žievė. Degimą gesina šlapia mazgote arba pliuptelėjus puodelį vandens į malkas. Kad krosnis mažiau liepsnotų, puodus sustato taip, kad sumažintų jos angą. Malkos ant rieklių dedamos dviem reikalam: viena, kad liepsna, į ją atsimušdama, nepasiektų grįčios lubų, o antra, kad rytojui išdžiūtų malkos, jei jos yra žalios ar šlapios. Vien sausomis malkomis negalima verstis: jos pakrosnyje greitai užsiima ir labai liepsnoja, o ant rieklių užsidega. Pasilikus vien prie sausų, šeimininkė varo vyrus į mišką parvežti žalių malkų, kad galėtų primaišyti prie sausųjų. Vieną sykį mūsų grįčia vos neužsidegė. Kad malkos ant rieklių žėruoja, motina nematė; tuo tarpu ji išėjo parsinešti iš šulinio vandens. Malkos žėravę žėravę vienu kartu visos užsiėmė degti liepsnodamos. Malkos dega, liepsna muša į lubas; atėjusi motina pirmiausia nugriovė malkas nuo rieklių ir išmėtė asloje, paskui su šlapia mazgote užgesino žėruojančias lubas; o asloje degančius malkpagalius užgesino po vieną. Dūminėse grįčiose didelis ugnies pavojus, bet stropus mūsų moterų atsargumas jį pralenkia. Mano amžiuje Ažytėnuose buvo trys gaisrai: pirmą sykį nuo griaustinio sudegė tvartai, antrą sykį — grįčia irgi nuo griaustinio, trečią sykį klojimas — nežinia nuo ko. Nuo krosnies kūrenimo grįčia nė viena nesudegė.

Dienai besiartinant sukilsta vaikai. Visas jų kūno apdengimas — balti drobiniai marškinėliai, nei apsiausto, nei avalynės; tik dieną susijuosia juostele. Pečkuro metu grįčia atvira, asla šalta, vaikams ant žemės lipti negalima, tai jie nuo lovos eina tiesiai ant suolelio prie krosnies, o nuo suolelio ant priežėdos ir susėda prie krosnies

angos. Čia nešalta, šviesu ir, bežiūrint į ugnelę, nenuobodu. Čia vaikai ir sėdi ligi pečkuro galo, ligi grįčioje prašvinta. Tiesą sakant, maži vaikai žiemą ir dienos metu gyvena ant krosnies arba ant suolelio prie krosnies.

Malkoms perliepsnojus ir sukritus, grįčioje dūmų pamažėja. Pirma jų buvo arti žemės, dabar aukščiau langų, aukščiau žmogaus galvos. Dabar galima duris uždaryti, o jų vietoje išimti langą prie durų. Jį vadina langeliu, atskirdami nuo langų kertėje, prie stalo. Uždarius duris, lango dar neišėmus, dūmai maišosi po grįčią nuo lubų ligi žemės. Krosnis išsikūreno ir viralai moliniuose puoduose išvirė. Dabar reikia iškuopti žarijas į židinį ir iššluostyti krosnį, nes reikia kepti miežinius kepaliukus arba žirninius blynus. Jei reikia kepti mėsą, krosnyje palieka neiššluostytas žarijas.

42. Patarimas už dūminę grįčią.

Peikti dūminei grįčiai bet kas randa įrodymų: ji esanti šiokia, ji esanti tokia, gyventi joje nesveika, ji esanti tamsi, juoda, nuo dūmų akys sergą, žmonės surūkę. Ji gi pati, ta dūminė grįčia, lyg bejėgė senutė, lyg paniekintas stabmeldžių Kūrėjų Kūrėjas su paniekinta jo tautine tikyba, tyli, nesiteisina, nusilenkdama naujų laikų gyvenimo srovei. Ji žino, kad kas gema, tas ir miršta, kas atsiranda, tas ir pranyksta, kas ateina, tas ir praeina. Ji, ta dūminė grįčia, išgyveno daug tūkstančių metų. Dabar atėjo jai galas, ją pakeičia kita. Ateis ir tai galas: ją pakeis dar kita. Tad praėjusiai dūminei grįčiai pasakysime čia apgynimą.

Krosnis iškūrenta, durys uždarytos, aukštinis užkeltas — ir grįčia tuoj prišyla. Oras joj naujas ir tyras, šilima kvapi. Lentos, dengiančios naktį langus, nustumtos, į jų vietą atstumti stikliniai langai: sykiu iš nakties pasidaro diena. Grįčioje šilta, jauku, malonu. Visa šeimyna, nusiprausus burnas, valgo pusryčius; visi vienmarškiniai. Taip daroma nuo amžių. Sakoma, kad vienmarškinis žmogus geriau pasilsi. Lietuvis, darbą dirba po dangumi. Grįčioje gi jo gūžta. Čia randa jis prieglobstį nuo lietaus, vėjo, saulės ir šalčio. Čia maža šviesos, prie stalo kertėje langai didesni ir nuo jų kiek šviesiau; kiti du langai mažesni, ir ten apie krosnį tamsiau. Grįčioje šviesos niekas nepasigenda, nes ji prišviečia lauke. Prieblanda grįčioje masina poilsio. O grįčia kaip tik ir yra poilsio vieta. Vaizduojamoj gadynėj langai grįčiose buvo maži, tokio didumo, kokie galėjo būti išpiovus du rąs-

tu. Stiklas, irgi langu vadinamas, sudėtas iš daug mažučių gabalėlių, pusės delno didumo, trikampio ar trapecijos pavidalo, tokių gabalėlių būdavo apie dešimtį. Del kvartkelių mažumo stiklai gerai užsilaiko neišmušami. Kumštelėjus alkūne į langą, sutrupa medžiukai, o stiklas atlieka kaip buvęs. Kiti stikliukai buvo pamutrėję, pabalę. Tai rodo, kad jų amžius skaitėsi šimtmečiais. Žmonės tais laikais bijojo visko, kas yra perkama ar samdoma už pinigus. Jie viską darė, kad būtų kuo pigiausia. Taigi ir langai buvo pigiai padaromi: lamperijos jokios nėra, stiklams rėmai padaryti iš skalų. Atvažiuodavo žydas stikliorius, atsiveždavo eglinių lazdų ir lazdelių, ir, negaišęs ilgai, padaro langą, sustato tuos pačius stikliukus, vieną kitą įdeda naują. Stiklai žiemos metu nebūdavo užšalę, nes per naktį šilimoje buvę, įstatyti tik dieną, per trumpą žiemos dieną nesuspėdavo užšalti, ypač kad grįčia būdavo šiltai prikūrenta.

Šiandien grįčios surėdime lietuvis pasekė miestu ir dvaru: langai dideli, šešių stiklų, dūmai iš krosnies tiesiai eina laukan. Toks neišvengiamas kultūros reikalavimas. Pažiūrėkime kokia ta grįčia žiemos metu: langai apšalę dieną ir naktį, oras drėgmės pilnas, žmonės apsivilkę, krosnis ne muštinė, kaip pirma, bet iš žalių plytų, dideliausia, kūrenama žaliomis ar šlapiomis malkomis, vos padrungnėja. Šalčių metu sienos apšarmoję ar aprasoję, iš lauko palangės šlapios, visa grįčia lyg apsiverkusi. Siena po langais pirmiausia išpūna. Pasigesdamas grįčioje šilimos, lietuvis sumanė vakarienės ir pusryčio virimą perkelti į grįčią, ir tam reikalui įsitaisė anglų krosnį. Iš to viso virimo vandens puoduose ir katiluose grįčioje pilna garo ir tas garas, išeidamas pro langus ir pro lubas, pūdo sienas.

Senovinė dūminė grįčia per tūkstančius metų taip susidarė, kad patenkino žmogaus reikalavimus. Šiandienykštis žmogus, išėjęs iš po baudžiavos, panoro gyventi, kaip kiti laisvi žmonės, ir perversmą pradėjo nuo grįčios: panoro turėti baltą, šviesų kambarį, kaip mieste, kaip klebonijoje, ir panoro nepagalvojęs, kad miestiško būvio įvedimas reikalauja daugiau pinigų, negu jis turi. Krosnis ten padaryta, jei ne iš koklių, tai bent iš degtų plytų, dirbo krosnį brangiai apmokamas mūrininkas, namą statė brangiai apmokamas dailidė. Dūminė ūkiška grįčia ir miestiškas rūmas vienas nuo kito toli, jų tarpe platus griovis. Norėta tą griovį peršokti vienu šuoliu, bet patekta į klampynę. Drėgna ir šalta grįčia, šlapios sienos, apšalę langai, visada šlapios ir išpuvusios palangės — tai klampynė, kurioje atsidūrė lietuvis, iš dūminės grįčios išėjęs, į miestišką rūmą neįėjęs.

43. Prūsokų šaldymas.

Prūsų karalystė, Hohencolernų sutverta ir per penkis šimtmečius jųjų valdoma, įgavo didelės pasaulinės garbės. Jos kariuomenė, vaidinusi savo laiku svarbiausią vaidmenį Europoje, buvo vadinama „prūsokais". Ar iš priežasties smulkaus panašumo ar iš netyčių smarki ir neįveikiama kariuomenė gavo tą patį vardą, kaip ir biaurus vabalas, grįčios nevalumas — prūsokas. Vokiečiai per Didįjį karą, savo leidžiamajame laikraštyje „Dabartis" liepė grįčių vabalus vadinti „bambatierais". Girdi, jei norite, galite vadinti prancūzais, nes ir tie ir anie lygiai bijo šalčio. Jūs gindamiesi šaldote bambatierus, kaip rusai dvyliktais metais šaldė prancūzus. Ne iš noro tyčiotis ir mažinti garbę atgyvenusios ir dingusios amžinybėj Prūsijos, bet iš papratimo minimą vabalą vadinsime prūsoku.

Prūsokas, apie kurį kalbame, tai musės storumo vabzdys, tik už ją ilgesnis, sparnuotas, rudas. Yra dar kita tų vabzdžių padermė. Tie juodi, panašūs į mėšlavabalį, tik kiek už šiuos mažesni. Tai rusų prūsokas, vadinamas tarakonu. Tų pas mus nėra. Reikia manyti, kad prūsokas dūminėje grįčioje yra gimęs, nes pirma buvo jų visur, dabar gi, nesant dūmų, jų sutinkame retai ir nedaug. Prūsokas labai bijo šalčio: išneštas į prieangį ir numestas ant sušalusios žemės, jis čia pat nustimpa. Tuo pasinaudoja jiems naikinti. Kas turi kamarą su krosnimi, pereina su visa šeimyna gyventi į kamarą, grįčioje gi išimlioja langus, atidaro duris ir palieka taip bent savaitę. Patogiausias tam laikas yra advento pradžia. Žiema savo pradžioje pasireikšdavo šviesiu oru ir dideliais šalčiais. Norima buvo greičiau išvalyti grįčią nuo biauraus vabalo, kad žiemą be jo praleisti. Del to ir naudodavosi pirmąja proga. Iššaldžius per žiemą grįčia randasi be prūsokų. Pavasarį vėl pradeda jų atsirasti po vieną. Juos ar žmonės atneša su daiktais ir drabužiais, arba patys ateidavo orui sušilus. Kas neturėdavo kamaros, versdavosi kitaip: žiemos metu gurulą virkščių sušlapindavo išrūgomis ir padėdavo ant suolo. Naktį į tas virkščias prisirenka daugybė prūsokų. Tada mergaitė išmesdavo tas virkščias į prieangį. Sykį nuo šalčio pastyrę prūsokai nebeatsigauna.

Prūsokas — tai gamtos žaismas. Jis, kaip musė ir bitė, turi sparnus, bet veisiasi ne kaip jie. Musė, bitė ar kiti vabzdžiai deda kiaušinėlius, iš kiaušinėlių išeina vikšrai, iš vikšrų — lėlelės, iš lėlelių — jau visas vabzdys. Prūsokas gimdo gyvus prūsokiukus. Tie augdami išsinarsto iš išnarų, kaip vėžys ar gyvatė. Gamta žaisdama prikabino

prūsokui sparnus. Jis tuos sparnus nešioja, niekur jų nepasigaudamas. Vieną kartą į stiklinę prilindo daugybė prūsokų. Aš su tąja stikline pro duris. Kitas vaikas, paėmęs kastuvą, pakėlė gabalą dumblo griovyje paliai grįčią, o aš į pasidariusią duobelę supyliau prūsokus, kuriuos vaikas užmetė dumblu ir užmindžiojo. Taip mes tuos prūsokus ir palaidojome. Kažin po kiek laiko, gal po dviejų ar trijų mėnesių, visai užmiršus palaidotus prūsokus, atnaujino griovį, iš kurio iškasė tuos pačius prūsokus: gyvi, sveiki, geltoni, kaip auksas, gražesni už grįčininkus. Kuo jie ten mito, kaip kvėpavo?

Prūsokas nėr toks smailyžis, kaip musė. Jis drovingas. Maisto eina naktį, norėdamas nežymiai pasisotinti ir neįkyrėti šeimininkams. Sumasintas viralo garo, krenta nuo lubų žemyn, išskečia sparnus ir nenoromis patenka į puodą. Tuo nesusilaikymu jis labiausiai ir nusideda grįčios gyventojams. Naktį, žmogui bemiegant, prūsokai nugraužia rankas ar burną taip, kad išryto nugraužtoje vietoje atsiranda šašai, ir tai jis taip dailiai atlieka, kad nejaučiama nei skausmo, nei peršėjimo.

Mažiems vaikams, o gal ir dideliems, prūsokų šaldymas, tai lyg žiemos gegužynė, duodanti nemaža pramogos. Tuo metu gyvename čigoniškai, be stalo, be kėdžių ir be kitų reikalingų baldų. Juos paliekame šaltyje, nes ir juose yra prūsokų. Po savaitės vėl susirenkama į grįčią, dabar jau laisvą nuo įkyrių gyvių.

44. Adventas.

Pirmą advento savaitę, sekmadienį, anksti rytą, gal būt, trečią ar ketvirtą valandą garsas iš gatvės: bram bar bam, bram bar bam... žadino grįčių gyventojus iš miego.. Tai kaimo būgnas kelia žmones prie šventadieninės advento apyvokos, būtent: kam važiuoti į rarotus, kam eiti giedoti, kam likti namie krosnį kūrenti ir pusryčių tiekti. Mes, mažiukai, gulime lovose. Trys langai užstumti langinėmis. Grįčioje tamsu, tik pro ketvirtąjį prie durų neužstumtąjį langą lyg kiek žymu šviesos. Gulime, bet miegai nulakstė. Klausomės būgno: jis jau toli, vos begirdėti. Klausomės, kaip arkliai bidzneną, kaip cypia pavažos skirstydamos sniegą. Tai žmonės važiuoja į bažnyčią rarotų. Štai ir mūsų grįčioje balana sužibo. Ėmė varstytis durys — grįčios, kamaros, svirno. Kieme pasigirdo vienas pakinkytas arklys, paskui antras. Išvažiavo rarotų. Kiekvienas norėtų važiuoti

rarotų, bet važyje gali susėsti tik du žmonės. Atvažiuoja į miestelį labai anksti. Pirmieji randa bažnyčią dar uždarytą, špitolninkai tebemiega, kur dėtis? Reikia baldytis pirmiausia į špitolę. Špitolninkai keliasi ir įsileidžia — nė vienas nenori nusidėti parapijonims, nes iš jų gyvena. Kaip matai, pas vargoninką, pas zakristijoną, pas varpininką ir visur statinė. Nemitę špitolninkai atidaro bažnyčią ir uždega kelias žvakes, nors dar ir anksti būtų. Per adventą šventadienių rytais pramatorius gieda „Adomo ir Ievos giesmę". „Eik, Adomai, iš rojaus, pažink procę artojaus... Prastus laukus išarė, Dievo valią padarė..." Tą giesmę daugumas mokėdavo. Pramatoriui vadžiojant, visoje bažnyčioje žmonės pritardavo. Žiūrėk, mergaitė, prisiglaudusi prie sienos, iš visos jėgos traukia giesmės gaidą ir kartoja žodžius. Mat, giesmė pasakoja artojaus trūsą ir vargus. Šiandykštis svietas jos nebemoka, nesidomi jąja. Kodel gi taip yra, kodel žengiant į kultūrą liaudies poetiškumas mažėja? Juškos dainų rinkinys sudaro keturias dideles knygas, o žinovai sako, kad yra tai viena sauja, pasemta iš poetiškos liaudies kūrybos jūros. Vadinasi, dykas ir pusdykis svietas gyveno dailiąja vaizduote. Pirmiau, ligi pusės devyniolikto amžiaus, mergaitė, išėjusi iš kaimo, pasijutusi lauke, tuojau užtraukdavo dainą. Dabar palinkimą dainuoti pavadina pajuokiamu žodžiu „didnasriuoti". Dabar mes maža bedidnasriuojame. Kuogi mes užpildėme tą sielos vietą, kuri vertė mus didnasriuoti — dainuoti? Tik kuo nors užpildėme, nes pažanga davė mums ką nors, iš ko mes surimtėjome. Tegul psichologai atsako į tuos klausimus.

Svietas bažnyčioje trepsi, kosti, kenčia šaltį. Štai bažnyčios tarnai ima šviesti bažnyčią, degioja žvakes ir stiklines, pripiltas lajumi. Bažnyčia jau nušviesta kaip dieną. Kunigas išeina mišių laikyti. Užgriežia vargonai. Net krūtinė sudreba. Bažnyčioje smagu ir linksma. Todel žmonės ir kėlėsi anksti, ruošėsi, važiavo tamsumoje per laukus, kentė šaltį.

Namie pasilikusieji: mergaitės, vaikai — priaugantieji žmonės ir ne vienas senių renkasi į vieną grįčią, dažniausiai į bažnyčios maršalkos grįčią. Čia ant stalo stovi uždegta lajinė žvakė, prie žvakės „kantička" ir „aukso altorius". Žvakė perkama už cibavus pinigus, vadinas, už tuos pinigus, kur surenkami iš grįtelninkų ir kampininkų už jų ožkų ganymą. Visi renkasi giedoti ražončių ir „adynas". Už stalo prie pat žvakės sėdasi „vadžiotojas", šalia jo „turavotojai", toliau senesnieji ir galingesnieji. Kiti visi susėda ant suolų, kėdžių, lovų. Visi sėdi atsikreipę į žvakę. Pramatorius, kaklą ištiesęs, apžvalgė grįčią ir

ištarė: „Jau visi, galime pradėti“, ir užtraukė vyrišku balsu: „Sveika, aušros žvaigžde šviesi“. Daugiau pagauna švelnus moteriškas balsas: „Tu linksmybė svietui esi“. Ir taip tęsėsi pasivaduojamas vyrų ir moterų giedojimas, nevarginąs giedotojų. Vyrai gieda prie žvakės iš knygos, mergaitės patamsy atmintinai pagauna eilutę po eilutes. Visi esantieji grįčioje gieda ir sutaria; balso, ardančio sutarimą, nėra; visi prie giedojimo papratę, balsai išgiedoti. Ir čia, kaip ir bažnyčioje, smagu ir Dievui garbė. Pusberniukai peržiūri, ar visi jų luomo atėjo giedoti. Gal kuris pamigo ar patingėjo. Tokį jie saviškai nubaudžia.

Advente sietynas eina dangumi tuo keliu, kuriuo vidurvasary saulė keliauja. Jei dangus žvaigždėtas, sietynas rodo nakties laiką. Giedojimo pradžia atitinka ketvirtą valandą. Baigti giedojimą reikia penkiose ar šešiose. Tada sakoma: „Jau sietynas palidiniuose. Reikia grįčia užleisti krosnies kūrimui“. Tuo laiku pirma dalis ražončiaus atgiedota, pabaigia poteriais suklaupę. Paskui išsiskirsto. Parėjęs kiekvienas pašeria gyvulius ir ateina į grįčią. Grįčioje randa krosnį besibaigiant kūrentis, o dažniausiai visai iškūrentą. Oras tyras ir šiltas, kvapas bekepančio miežinio ragaišio ar žirninio blyno. Dabar laikas patogus gulėti, dabaigti trūkstamą miegą. Praaušus atsikelia šeimininkė ir žadina visus kelti ir valgyti pusryčių.

Pažymėsime vieną mūsų tautišką paprotį: lietuvis prausia burną ne dieną pradėdamas, bet visada eidamas valgyti pusryčių. Mums įžymūs šiuo žygiu Dotnavos gudai: jie baigia antrą šimtmetį gyventi su mumis ir skiriasi kalba ir būdu. Dotnavietis, atsikėlęs iš ryto, ar jis kalba poterius ar ne, tuojau nusiprausia burną, susiklasto plaukus, apsivelka ir tada eina į darbą.

Šventadienio pusryčiams būdavo virti kopūstai su kiauliena mėsa ir dar kas nors „išmislyta“, būtent, miežinis ragaišis, žirninis blynas, kvietinių miltų tyrė, vėdarai, jakninės dešros. Ragaišis ir blynai buvo dažomi ar į varškę su grietine ar į taukus. Toliau, įsigalėjus bulbių sodinimui, kada jos ėmė nebetilpti kubiluose, o užėmė kamarose aruodus, kaimiečių valgymas paįvairėjo: bulbes rizuoja ir trina, verda ir kepa, primaišo visokių miltų ir riebalų — ir vis išeina geras patiekalas. Vaizduojamoj gadynėj valgė visada sočiai ir nesuvalgydavo, kiek būdavo padedama ant stalo. Po pusryčių visi ėjo „pasivirtyti“. Jei ne adventas, tai po pusryčių reikia važiuoti į bažnyčią, dabar gi į bažnyčią kas važiavo, išvažiavo. Taigi galima „pasivirtyti“. Gera pavalgius gulėti, tai tikras poilsis, atvanga už darbą. Parvažiavus iš bažnyčios valgo pietus. Pietums duodami tie patys kopūstai ar barš-

čiai, kuriuos valgė pusryčiams. Jie moliniame puode išbuvo ligi pietų krosnyje ar židiny apkasti karštais pelenais. Per pietus valgė mėsą, išvirtą ryto metu. Šventadienio pietūs nesiskiria nuo šiokiadienių. Vakarienę virti šventadienį moterys tingi. Tad jos tą trečiąjį valgį taikosi šiuo tuo atkišti: pastato košelienos dubenį arba papiausto mėsos, stovėjusios jau nuo savaitės spintoje ir laukusios netikėto svečio. Nereikia manyti, kad mėsa nuo savaitės virta mažiau tinka valgyti, negu naujai virta. Rūkyta mėsa išvirta ilgai gali stovėti nenustodama savo gerumo. Jeigu sakėme, kad nuo pusryčių lieka nesuvalgytų geridaikčių ant stalo, reikia pasakyti, kad nuo vakarienės nieko nelieka, nes čia gera nedaug.

Advento metu pasninkaudavo tris dienas per savaitę: trečiadienį, penktadienį, šeštadienį. Išverda kopūstų ar burokų be jokio uždaro — ir srėbk duona užsikąsdamas. Sakoma: kokia diena, toks ir valgis. Arba: šiandien susitrauksi, kitą dieną atsigausi.

Ką gi žmonės veikdavo žiemos šventadieniais? Kai temsta, kaimo jaunimas ir nejaunimas rinkdavosi į vieną grįčią karunkos giedoti. Čia jau aprenkama kita grįčia, ne maršalkos, ne taip „šventablyva", bet grįčia, kurioje yra daugiau mergaičių, nes, pagiedojus karunką ir dar kokią giesmę, atsiranda griežikas su smuiku, žinoma, jei ne adventas. Vakarinį giedojimą lankyti nesunku: anksti kelti nereikia, ir šventvakarį nėr kur dėtis, namie sėdint nėr kas veikti. Taigi į vakarinį giedojimą eina net tas, kuris tingėjo rytą keltis. Čia jį pastebi ir prikaišioja jam tinginystę, o jei jis yra dar augąs, tai kiti jo amžininkai, pusberniukai išstumia jį iš grįčios. Tai pabauda už nekėlimą, už neatėjimą rytą ražončiaus giedoti.

45. Kūčios.

Atėjo Kūčių diena. Moterims didelė darbymetis. Alų virinti pradėjo vakar vakarą. Pabaigė po vidurnakčio. Pripylė vieną statinę pirmatakių ir antrą statinę lėtesnio, ir dar ant saladynų užpylė virinto vandens keturis kibirus prieangyje, o čiapas ir iškošta misa stovėjo kamaroje. Šiandien rytą jau alus buvo užsiėmęs, apsitraukęs balta puta, paskui puta susimetė į rožes ir pamažėliu krutėjo, sukėsi. Dabar to alaus visiems valia gerti, ir svetimą žmogų neišleidžia nedavus paragauti. Atsigėręs kiekvienas pagiria: „Alus kaip pienas. Per nosis muša". Vakare, dar prieš Kūčias, alų košia į bosus. Mūsų namuose buvo lovelis, talpumo gal būti trijų gorčių, iškirstas iš vieno

medžio. To lovelio dugno vidury buvo išgręžta skylė, glusniai užkišta mediniu vamzdžiu. To vamzdžio galas išlenda pro apačią lovelio ant pusės sprindžio. Kai reikia alų košti, uždeda tą lovelį ant boso taip, kad vamzdis įlenda į didžiąją boso skylę. Dabar į lovelį pila alų, o alus pro vamzdį teka į bosą. Lovelį tą vadinome varianka, mat juo skystis pravaromas iš vieno indo į kitą. Indas, tam tikslui pasigaunamas, dabar vadinasi piltuvėliu. Tikriau būtų sakyti ne „piltuvėlis", bet „varianka". Mes bijome žodžio „varianka", nes tai rusų žodis, tačiau pavadinimas rusų kalboje, „varianka", lygiai kaip ir žodis „diogot", anoje kalboje negali būti išaiškintas. Tuo tarpu lietuvių kalboje tie žodžiai aiškūs: varianka perveria boso šulelį, degutas gaunamas degimu. Ir degutą degti ir košti varianka slavai išmoko iš mūsų.

Kūčių dieną krosnis kuriama du sykiu: iš ryto ir popiet, nes reikia pasitiekti įvairių valgymų šventėms ir skyrium šiai dienai — Kūčioms. Kepama žąsiena, kiaulienos kumpiai, kviečių ir miežių ragaišiai, verdama košeliena. Be to, dar verdami sausi barščiai su baravykais Kūčioms. Ką valgo tą dieną moterys, niekas nežino. Gal jos nieko nevalgo. Vyrams gi padeda pusryčiams sausų barščių, vadinas, tokių barščių, kad nuskendę dugne supiaustyti burokai aiškiai matomi. Nori — valgyki, nori — ne. Pietauti niekas nešaukia. Vyrai patys irgi neina. Iš netyčių atėjusieji į gričią gauna po bandelę tik kvietinio ragaišio.

Be kepimo ir virimo, moterims rūpi išmazgoti ir nugremžti sienas, suolus, stalus, kėdes ir t. t., nutrinti paišus ir voratinklius nuo lubų ir sienų aukščiau langų, nes žemiau nėra paišų, ten jau siena mazgojama. Taip moterys darbuojasi ligi sutemos. Sutemus ima iš krosnies, kas virė ir kepė. Išėmusios žiūri, ragauja, ar sutekę druskos, o paragavusios išspiauja. Žinoma, nuryti „vigilijoje" ką nors virtą su mėsa ar su pienu būtų nuodėmė. Toliau mergaitės turi nuprausti vyrus. Šarmas jau padarytas, senai atvėsęs ir nusistojęs, tik reikia šildyti vandenį vieną katilą po kito, kad būtų karšto vandens nutrinkti visų galvoms. Dabar vyrams atsiranda kebli padėtis. Bet ką daryti — iš papročio neišsisuksi. Reikia nusivilkti marškinius, klauptis ant žemės, užsigulti krūtine ant kėdės, o galvą nusvarinti į kitą kėdės pusę. Matydama tokį vyro nuolankumą ir nusižeminimą, mergaitė pastato po jo nusvarinta galva geldą karšto vandens su šarmu ir pila ranka vandenį ant galvos, klausdama, ar nekaršta. Jei karšta, tai pliuptelėja šalto, ir taip daro, kol vyras sutinka; o mergaitei ir nuo

pradžios vanduo nekarštas. Atlikus karštumo saiką, mergaitė pila ant galvos vandenį, gremžia nagais, muilina, plauja, vėl muilina, paliepus vyrui užsimerkti. Kai galvai gana, plauna kaklą ir nugarą, kai ir tiem gana, liepia pačiam nusiprausti burną ir krūtinę. Taip elgiasi su kitu ir su trečiu.

Šeimininkė šia proga papasakojo atsitikimą. Būk vienas vyras mylėjęs mergaitę ir ketinęs ją vesti, o gyvenę jie vienoje grįčioje. Paskui vyras tą mergaitę metęs ir ėmęs dabotis kitą. Kūčių dieną pirmutinė mergaitė ir sakanti jam: „Eikš, aš tave nutrinksiu paskutinį sykį. Daugiau tegul trenka kita". Gi kai ji tą sykį nutrinkusi, vyrui nuo galvos visi palukai nuslinkę, ir neatauges nė vienas plaukelis. Jaunas žmogus palikęs plikas. Galva, kaip užkulas. Būk tai vanduo, kuriuo trinkusi, buvęs virinamas su riešutų kevalais. Čia atsiliepė šeimininkas pusiau juokais, pusiau ne: „Kam sakai visiems? Gi ar daug reikia — kita ims ir pamėgins", ir pridūrė juokais: „Aš mačiau, kad mūsų Barbora turi pilną kojinę prisirinkusi riešutų kevalų. Aš nežinojau, kam ji tą laiko. O, mat, kam".

Šeimininkė trenka ir prausia savo vaikus. Mažesnius dubinėliuose, didesnius užsiguldžius ant kėdžių; ji gi nutrenka ir savo vyrą. Moterys trenkasi kamaroje. Visi jau nusitrinkę ir apsivilkę baltais marškiniais. Samdininkai atidavė šeimininkei nešiotuosius drabužius ir apsivilko savais. Mat, ryt poryt jie išvažiuos viešėti.

Grįčia išvalyta, vyrai apsirengę, vienmarškiniai, sėdi ant suolų, nieko neveikdami, visi nori valgyti ir laukia vakarienės. Moterys gi vis dar nenurimsta: jos su kepaliukais vozojas, tai apie silkes, aguonas, apie barščius zuja. Piemeniukas, kentęs kentęs, neiškentė — ir sušuko: „Valgykime kūčias!" Vyras, erzindamas jį, sako: „Palūkėk, greit nori. Dar „gadžinkas" giedosme". Galų gale imta ruoštis apie stalą: uždengta balta staldengtė, gale po staldengte yra kuokštė šieno. Balana prie krosnies gesinama. Jos vietoje ant stalo sužibo lajinė žvakė. Ant stalo padėtas dubinys su barščiais ir šaukštai. Šeimininkė prašneko: „Prašome prie vakarienės!" Visi susiėjo už stalo į savo vietas, stati pašnibždomis sukalbėjo „Tėve mūsų", persižegnojo ir susėdo. Šeimininkas laužia ir dalija „plotkus", kiekvienam po pusę, likusius „plotkus" suplėšo į cvikliukus ir supila į barščius. „Plotkai" atėjo dieną, juos atnešė bažnyčios maršalka ir paliko be užmokesčio. Užmokėta bus kalėdojant. Zakristijonas gaus už tai kviečių gorčių. Suvalgę „plotkus" ima šaukštus ir semia visi iš vieno dubenio.

Kiekvienas gardžiai srebia barščius. Mat, visi gerokai išalkę, o barščiai su baravykais virti, silkių bliude net perdaug. Barščiai vis su mėsa ir su mėsa, o čia sausas ir sotus valgymas — labai gardu. Baravykas — miško dovana, sausomis dienomis viralui uždaras. Šiais laikais ir to maža beliko. Galima buvo vienų barščių sočiai pavalgyti, bet moterys neleido: išvalgius du dubeniu daugiau nepylė; vietoje barščių padėjo ant stalo dviejose lėkštėse supiaustytas, barščiuose mirkusias silkes, burokų ripkeles ir baravykus. Toliau seka šaltas valgis: aguonų pienas, pasaldintas cukrumi ar medumi, į tą pieną pridėta „šližikų". Kad padarytų šližikus, tešlą kietai suminko, ištęsia ilgais voliugiukais, supiausto riešuto didumo kąsneliais ir išvirina vandenyje. Išgraibę iš vandens ir atšaldę deda į aguonų pieną. Arba padaro tokius gabalėlius iš tešlos su mielėmis, ir tada neverda, bet kepa krosnyje. Suvalgius šližikus vakarienė baigta. Ir pirmutinis valgis — barščiai su baravykais ir silkėmis jau būtų pasotinę žmones, ir antras — aguonų pienas su šližikais irgi būtų patenkinęs, bet paduodami abeji. Kada jų vienas sūrus, o antras saldus, tai po vakarienės jaučiamasi kiek sunkiai.

Po Kūčių samdininkams baigėsi tarnybos metai. Jie pasirėdę jau savo drapanomis, jie dabar svečiai. Su Kasparu jau pašnekėta pirmiau apie pasilikimą vietoj, gi Praniuką šeimininkas dabar klausia: „Na ką, Praniuk, ar būsi kitus metus?". Praniukas tyli. „Rodos, kad tau pas mus nebloga buvo, ir tu nieko sau vaikas". Praniukas vėl nieko. Kiek jį kalbino, jis, vis, lyg žadą užkandęs, nieko neatsakė. Jam malonu, kad šioje valandoje jis turi visą valią, ir valia tęsis, kol vėl kam kur pasižadės. „Kad nieko nesakai, tegul bus kitam sykiui", užbaigė šeimininkas. Mergaitė paklausta pasisakė tarsianti tikrą žodį, kai tėvas atvažiuos parsivežti. Visi, atsigėrę alaus, sugulė grįčioje. Lauke šalo, bet grįčia, du syk kūrenta, šilta, kaip pirtis — nori klokis, nori gulėk neužsiklojęs.

46. Šeimynos samdymas.

Aprašomais metais veikė blaivybė: nebuvo degtinės, nebuvo kaime žydo, vidurkaimy stovėjo gertuvė be durų ir be langų. Joje žiemavojo šikšnosparniai. Prieš blaivybės įvedimą, prieš 1858 m., kaimo gyvenimo sūkurys atsivaizduodavo gertuvėje, ir Kūčių diena gertuvėje išsižymėdavo iš visų kitų dienų. Iš kiekvienos grįčios ateidavo kas nors į gertuvę silkių, pipirų, cukraus, degtinės. Net pasiekdavo iš kitų kaimų. Gi vėlai naktį, po Kūčių, gertuvė būdavo pilna žmonių, užimtos

visos sėdimos vietos apie stalą, vidurys pilnas stačių. Šeimininkai, kurie po Kūčių neapdraudė vieno kito šeimynykščio, eina į gertuvę pasiteirauti, o gal ir pasisamdyti reikalingą darbininką, eina į gertuvę neapsidraudę vyrai ir pusberniai pasirinkti sau tinkamą šeimininką kitiems metams. Apsidraudę vietoje irgi eina: tiems reikia girdėti naujienų, kas liko vietoje, kas ne. Vieni stovi, kiti pro juos slankioja iš kertės į kertę, iš kambariuko į kambariuką, viens kitą klausinėja.

Štai Grigoras, žmogus užauginęs jau vaikus ir našlys, tarnauja pas ūkininkus (jo vaikai irgi tarnauja), o kad nejaunas, mėgsta degtinėlę. Sakosi neturįs dar vietos ir galvojąs, iš ko čia galima pasigerti. Kitas žmogus, Lileika, jis nei samdo nei persisamdo, jis laisvas nuo to rūpesčio. Lileika mato Grigorą ir supranta jo troškulį — tad prieina prie jo ir sako:

— Aš tave papiršiu Jokūbui, gerai?

— Papiršk!

Lileika priėjo prie Jokūbo ir sako:

— Tamsta savo Petro neapdraudei, tai imk Grigorą. Bus bent geriausias žmogus. Nejauniškis — nei jam rūpės jaunimai, nei naktimis vaikščioti. Prie kokio darbo pristatysi, tokį padirbs. Branktą nutašyti — nutašys, ručką įdėti ar lopetą įsodinti — jam rodyti nereikia. Lyjant jis dykas nebus: kad lauke dirbti negalima, jis po stogu visada ras darbą. Kelti jo nereikia, pats žino laiką, prie darbo nesidairo ir nežiūri, kas už nugaros, eina ir eina pamažiuku, kaip jautis. Pas Cigonaitį nebenori būti, nes ten, žinai tamsta, visa ko mažysta, sausysta. Pas tamstą, dėkavot Dievui, su sausa burna nevaikščioja: dirbk ir valgyk, kiek nori; ir mėsiško ir pieniško nenuvalgoma. Aš manau, kad Grigoras tamstai pritinkamiausias bernas.

— Kažin ar jis eis pas mane, — sako Jokūbas.

— Eis. Kur jis geriau ras. Jis čia. Aš jį atvesiu.

Lileika pašoko iš vietos, pasinardė stovinčių būry ir sugrįžo Grigoru vedinas.

— Va, Grigorėli, stok pas dėdę Jokūbą. Nesigailėsi. Valgymas geras, drabužiai irgi. Būsi ir džiaugsiesi.

— Taip pasakęs surado vietą ir apsėdo Jokūbą iš abiejų pusių. Jokūbas pašaukė kvortą. Ickus atnešė pilną bonką degtinės, taurę ir mažiulytę riekelę duonos lėkštelėje. Trise po taurelę girsnoja. Grigoras moka girtis, bet čia nėr jam kada, nes Lileika neužleidžia jam vie-

tos: šneka ir šneka vis girdamas Grigorą. Mat, reikia „uždirbti" geriamąją degtinę.

— Tamstai nerūpės nei rytą, nei vakarą eiti į stainę arklių žiūrėti, išvažiuojant iš namų jis tamstą išleis, parvažiuojant pasitiks, jis pakinkys ir iškinkys, jis primals duonai ir kiaulėms visiems metams. Šeimininkės liepiamas, jis grįčią iššluos, malkų prineš ir kiaules pašers. Kas ant jo sakyti? Žmogus tylus, negeriąs, iš niekur be metų neišeina, visur išbūna. Tokio vyro darbininko niekur tamsta nerasi. Ar arime ar piovime niekas su juo nesusidės. Bet ką čia kalbėti. Ar mes nežinome.

— Kiek gi, tau, Grigorėli, algos reikia? — paklausė Jokūbas.

Čia vėl šoko kalbėti Lileika.

— Gi kiek ėmė praėjusius metus, tiek ims ir ateinančius — penkiolika rublių.

— Dar marškiniai ir kelnės. Marškiniai drobiniai, kelnės pašukinės — atsiliepė pirmą sykį Grigoras. Jokūbas del algos šiek tiek kraipėsi: esą, sunkūs laikai, nesą iš kur grašio gauti, kažin ką šeimininkė sakysianti del marškinių ir kelnių. Bet Lileika viską sutaisė.

— Kad jau pas tamstą, dėde Jokūbai, bus blogi metai, neužteks grašio, ar ko kito, tai kas bus kitiems? Tai visi kiti eisime elgetauti. Pas tamstą nieko nestigo ir nestigs, o kai del marškinių ir kelnių —, kaip tamsta sakysi, taip ir dėdina sutiks. Ot ir galas. Imk, Grigorai, nuo dėdės Jokūbo du auksinu ant rankos — ir bus baigta.

Jokūbas pasirūpino iš namų pasiimti du auksinu, jeigu atsitiktų nusamdyti šeimynykštis. Dabar juos išėmė ir padavė Grigorui, sakydamas:

— Tegul bus gi, kaip jūs sakote. Tai ar ilgai viešėsi, Grigorai? Kada atvažiuoti paieškoti?

— Gi, žinoma, ligi Trijų Karalių. O daugiau stoti į darbą ir tiek, — sako naujas Jokūbo bernas. — Juk tamsta šiemet samdei iš Bogušo miško. Kažin, ar ilgai stovės kelias. Nėr ko laukti, reikia tuojau namo vilkti.

— Samdžiau, noriu perstatyti svirną. Vienas galas jau apipuvęs. Reikia ir lentų, nes dabar išėjo paprotys grindis dėti iš didelių lentų. Tašytos jau netinka. Tai ką tu darysi žmogus; kaip visi, taip ir tu turi daryti. Užlėms taip pat reikės lentų. Samdžiau dvidešimt kelmų. Bus kokios keturios kaladės, daugiau sienojai.

— Gi ir malkų reikės visiems metams, prie grįčios ir prie jaujos. Darbo ūkyje nepritruks. Kad tik Dievas duotų toliau gerą žiemą,

— šnekėjo Grigoras su savo nauju šeimininku ir visi trys girsnojo po taurelę paeiliui, ragindami viens kitą, kad gertų visą, ligi dugno. Baigiasi bonkoje degtinė, lėsta ir trijų gėrėjų kalba. Lileika, gerdamas paskutinę taurelę ir matydamas, kad Jokūbas daugiau nebešauks, daro užbaigą ir sako:

— O tu, Grigorai, sutikęs, davęs žodį, laikykis, nedaryk iš savo burnos, atsiprašant, kažin ką. Ir aš mažas būdamas tarnavau. Jei tėvas su kuo sušnekėdavo ir mane pažadėdavo, tai ir šventas reikalas — metus turiu išbūti. Dėku, dėde, už magaryčias, o tu, Grigorai, padėkok man už pripiršimą geros vietos. Dar mes su tavim ne sykį susigersime.

Visi trys sustojo. Jokūbas, atlikęs žygį, ruošiasi namo, kiti du pasilieka gertuvėje klausytis, kas čia darosi. O gertuvėje panašiai samdosi, lygsta, tinka ir magaryčias geria. Juo toliau į naktį, juo ūžimas didesnis: garsesniais bernais varžosi, viens iš kito vilioja, pykstasi. Taip tęsėsi, kol galvos pasunkėjo, kol balsas pasikeitė, pastorėjo ir miegas priminė namus ir lovą. Žydo šeimyna vaduodamasi budėjo prie gėrėjų ir lankytojų, kantriai stovėdama prie savo sieto. Kai gėrėjai išsiskirstė, paskutinius negėrėjus varyte išvarė: „Eikite namo! Ko jūs čia susėjote? Eikite poterių kalbėti!“ Tuo ir baigdavosi Kūčių vakaras mūsų kaimo karčiamoje.

Kūčių vakarą gertuvėje įvyko daug samdymų, daug sutarimų, išgerta daug kvortų degtinės, vis su įtikinimu, kad žodis — brangus daiktas, pasakyta, kaip kirviu kirsta, atversti nebegalima. Vadinasi, šeimynykštis įtikina samdytoją, kad sykį parsisamdęs, žodžio nepakeis, pristojęs metams, metus ir išbus.

Minimais laikais vietų buvo daugiau, negu persisamdančių darbininkų. Darbas ieškojo rankų, o ne rankos darbo. Kad pasitiekti šeimynykščių, ūkininkas turėjo pavarstyti butelninkų duris. Čia gavai berną, davei „ant rankos“ — čia tau vėl atsakė, grąžino rankpinigius. Iš to susidėjo patarlė: „Kalėdos — visos bėdos“. Ir Grigoras netesėjo žodžio. Jis, anot Lileikos, iš burnos padarė, atsiprašant, kažin ką. Naujuose metuose jo duktė atėjo pas Jokūbą į grįčią, priėjus prie stalo, padėjo du auksinu ir išeidama tiek tepasakė: „Tėtė apsidraudė vietoje“. Jokūbui neliko nieko kito, kaip ieškoti kito berno.

Kūčių naktis. Dangus žvaigždėtas, mėnesiena, šąla. Keliai tušti, niekas neina nei važiuoja. Kas gali likti kely Kūčių naktį? Net vagis tas nakties mėgėjas, ir tai Kūčių naktį esti namie, ir jį siaučia Kūčių

ramumas. Tiktai vilkas — ta visada alkana būtybė slankioja keliais ir patvoriais, drumsdama nakties bylą. Žmonės, užsidarę ir užsisklendę duris, užsistūmę langines, trims savaitėms atidėjo visą kasdieninį rūpestį ir sotūs miega ramiai šiltose grįčiose. Mat šventės atėjo.

47. Kalėdos.

Mes, mažiukai, besivoliodami lovoje, nuspardėme antklodes, grįčia ėmė pravėsti. Vienas, ilgiau gulėjęs neužklotas ir kiek nušalęs, sapnuoja esąs bažnyčioje, ir nuogas, iš išgąsčio nežino kas daryti. Nubudo. Anam gale kaimo vos girdėti: „Bam bar bram, bam bar bram..." Garsas vis artyn ir artyn, jau gale mūsų grįčios, net girdime sušalusį sniegą girgždant po kojų. „Vaikai, ar girdite? Būgną jau muša" — žadina mažiukas. Naktis pasibaigė, visi keliasi. Vieni rengiasi į bažnyčią rarotų, kiti — giedoti ražončių.

Pirmą Kalėdų dieną kiekvienas praleidžia savo namuose giedodamas Kalėdų giesmes: „Sveikas, Jėzau mažiausias..." „Bernelis gimė Betliejuj..." ir kitas. Lankyti viens kitą šią dieną nepridera, reikia užlaikyti dienos šventumą. Beaugdami, mets į metą giedodami, mokėjome Kalėdų giesmes atmintinai, įtaisėme balsus, gaidoje sutarėme ir turėjome iš viso gerą pramogą. Kantička visą laiką gyvendavo grįčioje. Jos vieta godingoje kertėje, už stalo, ant trikampės lentynos. Kas šventadienis giedodavome iš kantičkos ar bent ją rankose pavartydavome. Šių dienų jaunimas mato kantičką tik tada, kai nueina į laidotuves, šiaip jos nemato, nevarto, šventų giesmių gaidos nė vienas nežino. Nyksta giedojimas, dainos ir pasakos. Keičiasi laikas...

Antra Kalėdų diena — tai šeimynos išleistuvės. Bernas ar pusberniukas iš ryto pašeria gyvulius, mergaitė apeina visą apyvoką ir sėdi prie lango laukdami atvažiuojant tėvo ar motinos. Kas neturi tėvų, tas įprašo giminę ar šiaip pažįstamą, kad atvažiuotų jo paieškoti. Šeimininkai pasitinka paieškotoją, kaip gerą svečią, sodina už stalo. Stalas apkrautas ūkiškais gardumynais: alus, kvietinis ragaišis, sviestas, sūris, mėsa. Su paieškotoju sodina už stalo ir paieškomąjį šeimynykštį. Jeigu šeimynykščiai du ar trys, tai stalas apsėstas svečių aplinkui. Puota užsitęsia į naktį. Iš pradžių šnekama apie šį bei apie tą, prašoma valgyti ir gerti. Gi kai sulaukta to, kad prašyk neprašyk, vistiek svečiai nieko nevalgo, tada šeimininkas ima „drausti" „ant vietos", vadinasi, prašo, kad šeimynykštis pasiliktų vietoje ir kitus metus. Jei piemeniukas pasiryžo nebūti vietoj, tai jo tėvas ar motina ne-

sako nelaikysią, bet prasimeta: girdi, ligi Velykų nežadame leisti, reikia pamokyti poterių ir prisakymų, arba, „žadame leisti pasimokyti ant knygelės". Jei mergaitė nežada būti, tai ji sako, kad reikią susiverpti ir išsiausti, jei pusberniukas, tai jis eisiąs prie siuvėjo, prie kurpio, prie kalvio. Galų gale kalbos ir derybos pabaigtos. Kas draudės — apsidraudė, kas ne — ne. Šeimininkė ir vieniems ir kitiems duoda paviržius: bakaną duonos, kepalą kvietinio ragaišio, petį ar kulšį prielaidienos ir riestainį dešros. Jei darbininkas iš to paties kaimo, tai jo paieškotojas ateina pėsčias, ir tada paviržį nešasi dviese: vienas, įsidėjęs į maišelį, neša duoną, o antras kitą ką. Kuris darbininkas nusidėjęs ir jau nedraudžiamas, ir tas lygiai vaišinamas ir apdovanojamas, tik apie pasilikimą vietoj jam niekas nemini. Darbininkai visi išleisti, visi išvažiavo, grįčia pratuštėjo. Rodos, atsitiko nepaprastas įvykis: lyg liūdna, lyg baugu. Moteris sako vyrui: „Ot, kad palikome vieni!" Vyras atsako: „Gi margis (šuo) paliko. Mat jis mums savas".

Laikas nuo Kalėdų ligi Trijų Karalių vadinasi „vaišėmis". Tai lyg kokios atostogos. Darbininkai vieši pas savo gimines, pramogauja, nieko nedirba, miega, kiek nori, ir lanko viens kitą. Kelios susiėjusios mergaitės mokosi viena iš kitos nerti pirštines, kojines, dirbti kvarbatkas, siūti marškinius, austi juostas. Vyrai, prie jų susiėję, nieko neveikia, tik juokauja ir šnekasi, kur kokios vietos, koks valgis, koks drabužis. Del darbo — patys save nusimano. Vaišininkų būvis įvairinasi nuolatiniu samdytojų lankymu: važinėja vyrai ir moterys, varsto grįčiukes, samdo, prašinėja, derasi. Kiekvienas samdininkas giriasi, kad žodis jo tikras — pasižadėjęs neatsiversiąs. Samdytojas žino, kad samdininko žodis — vieni niekai, kad jis padarys taip, kaip jam bus geriau, neatsižiūrėdamas į padarytą sutartį; žino, o vis delto bruka į rankas rublį rankpinigių, kad suteiktų sutarčiai didesnio svarbumo. Štai šeimininkė atvažiavo ir, suradusi palaidą mergaitę, samdo ją. Sutiko algą, apdovanojo mergaitės motiną kvietiniu kepalu, paliko du auksinu „ant rankos" ir išvažiavo. Mergaitė atsisveikindama sako:

— Tamsta teta, ant Trijų Karalių dar nevažiuok. Atvažiuok Trijiems Karaliams praėjus po dviejų savaičių. Aš turiu pabaigti verpti.

Šeimininkė sutinka, bet mano sau: „Čia jau prastai atrodo. Dar dvi savaiti turės galvoti. Galės sugalvoti ką kitą". Atvažiavus šeimininkei po dviejų savaičių, mergaitė prašo prie algos pridėti dar ryšį linų. Girdi, kitos visos taip išsiderėjo. Šeimininkė sutinka, o mer-

gaitė turinti dar pasilikti namie savaitę. Po savaitės atvažiuoja šeimininkė paskirtu laiku — ir mergaitės neranda namie, o jos motina grąžina rankpinigius ir pareiškia, kad pati esanti nesveika, negalinti viena pasilikti, ir mergaitės tarnauti neleisianti. Taip pasibaigia derybos, sugaišinusios laiką ir važinėjimą. Už įvykusį suviliojimą niekas piktumo neparodo, nes vietų daugiau, negu samdininkų.

Per vaišes gyvenimo sūkurys iš ūkininkų grįčių pereina į grįčiukes. Pas ūkininką vaikai daboja namus, vienas tėvų šeimynauja, o antras — šiur tur arba eina namų ruošą, šeria gyvulius.

Vaišių metu samdininkai lygsta, žadasi, atsisakinėja. Dabar jų laikas. Yra proga visada palenkti samdytojus prie nuolankumo. Kur kuris nori, čia gali stoti. Besipuikaujant štai atėjo Nauji Metai. Geriausios vietos jau užimtos. Jas užėmė geriausieji darbininkai. Dabar kiekvienam rūpi, kad netektų prasčiausioji vieta. Taigi Naujuose Metuose ar sekmadienį prieš Tris Karalius samdininkai zuja samdytojų akyse ir lengvai pasižada. Trijuose Karaliuose vaišės jau praūžė, šeimyna paieškoma. Paieškotojas nuveža į grįčiukę dovanų bent tris gorčius žirnių ar kitų javų, ir ūkininkas, susirankiojęs šeimyną, pradeda metus.

48. Kaimo žydai krominiinkai.

Žydas krominiinkas po Kalėdų įeina ne į ūkininkų grįčias, bet į vargšų grįčiukes, žinodamas, kad tuo laiku čia yra pinigų ir reikalinga prekių. Praveskime kelis bruožus šios padermės smulkaus pirklio, lodintojo, kaimų gyventojams gerai pažįstamo, dabar jau išnykusio „krominiinko“. Šiandien krominiinkai po kaimus nebevaikščioja. Ką beėję pėsti, jie važiuoja važiuoti ir ne tiek šį tą parduoda, kiek perka, būtent: odas, kailius, ašutus, paukščius, kiaušinius, skudurus ir visokias nuliekamas smulkmenas. Išvažiuoja pirklys iš miestelio pirmadienį anksti rytą, o parvažiuoja penktadienio vakarą pilnais ratais įvairių prekių. Kitą sykį jis prisikrovęs aukštai šiaudų ir šieno, o ant vežimo guli ožka. Jis su arkliu per savaitę minta žmonėse, o lanko jis tik vargingas grįčias, nuo turtingo jis nelobsta. Toks šiandykštis primityvus pirklys. Aprašomuojamu metu tokio pirklio tėvas ėjo į kaimus dideliu maišu ant nugaros nešinas, stora, ilga lazda pasiremdamas. Eina krominiinkas kaimo gatve ir, šunų lydimas, makaruoja iš užpakalio tąja lazda. Tiek jam tėra rūpesčio del šunų. Šunys

įnirtę loja, o prie lazdos nesiartina. Toks kromininkas, įeidamas į grįčią, plačiai atveria duris, nes mažu pravėrimu nepartilps.

— Kromo ar reikia? — klausia įėjęs.

— Nereikia, — atsako šeimininkė.

Toliau kromininkas skaito:

— Imbirų, pipirų, guzikų, guzikėlių, šukų, stučkų, adatų, špilkų, muilo, peilių, žirklių... Gal ko reikia?

— Duok guzikų, — sako šeimininkė.

Dabar kromininkas sukasi užpakaliu į suolą, nuleidžia naštą, numeta nuo krūtinės „abrūsus" ir, atrišęs maišą, imlioja medines skryneles su atskiromis prekėmis. Visi, kas yra grįčioje, sueina žiūrėti, ypačiai mažiukai suolais subėga ir pakabina nosis. Guzikai padarė pradžią, prie guzikų atsiminė kita ką, pamatė — ir to prireikė. Žydas derasi žydiškai: čia slepia į maišą, čia vėl išima ir deda ant stalo; tai išeiti rengiasi, tai vėl susilaiko, sakydamas:

— Kad aš taip sveikas būčiau, kad aš taip sveikas namo pareičiau!

Po ilgo derėjimo parduoda ne tik pašauktų guzikų, bet dar alūno, dažų, kumparo ir vaistų nuo prūsokų.

Gyveno dar mūsų kaime paminėtinas, visų gerbiamas žydas, kromininkas Leiba. Kiti kromininkai nenešiojo mastinių prekių, o Leiba nešiojo tik mastines prekes. Sykį per savaitę pereidavo jis mūsų kaimą, o daugiau sukindavo po kitus kaimus. Jis nešiodavo perkelį, kartūną, kortą, skaras, skareles ir tai, kas buvo reikalinga mergaitėms puoštis: tikruosius ir pustikrius karolius, žiedus, pažibučius, kaspinus...

Ateina Leiba į grįčią ir minkštu balsu klausia šeimininkę: „Ko šiandien, poniute, pirksi?" Jei nieko nepirksianti, tai, sumetęs žodį kitą, eina pro duris; jei sako: „Rodyk kromą!", Leiba atremia lazdą į suolą ir ant jos užmauna savo kepurę. Bet jam ant galvos lieka dar antra kepurė, vadinama „jarmulka". Paskui jis ima dėlioti ant stalo prekes. „Rodyk kartūno!" sako šeimininkė. Leiba varto skaras, skareles. Visi supuolame žiūrėti. Viena graži — kita dar gražesnė. Išvertęs randa kartūnus.

— Po kam tas?

— Grivina ir du grašiu, poniute.

— Ar negana bus aštuoniolikos grašių?

— Aš mokėjau po griviną, man reikia uždirbti du grašiu. Jeigu, poniute, dasileisi, kad Leiba brisdamas purvą, nieko neuždirbtų, tai mokėk po griviną.

— Ot, ir pasakė žodį, dabar derėkis su juo, kad nori. Verčiau būtum sakęs po auksiną ir paskiau pamažiuką nuleidęs.

— Poniute, kitoms aš taip ir darau, bet tamstai — ne.

Šeimininkė žino, kad Leiba sako tiesą ir liepia matuoti.

— Ar po griviną ir du skatiku?

— Taip, tegu tave, no!

— Mamyte, mamute, nupirk tą skarelę, — prašo auganti duktė, įsižiūrėjus į vieną skaisčiai margą skarelę.

Toliau Leiba lyg iš netyčių atverčia karolius, pažibučius ir kitus papuošimus.

— Va, mergaitėms į kasas įpinti, ir tą ryšuliuką atiduodu už porą kiaušinių, — sako krominink as, rodydamas pažibučių ryšuliuką.

Dabar mergaitės nebenurimsta ir tol prašo, kol motina nuperka parodytų pažibučių ryšuliuką.

Išėjus žydui šeimininkė sako: „Ot, tai žydelis, tai pakajaus žmogus! Vis taikiai, vis gražiai."

Leiba ilgai gyveno, ligi gilios senatvės nešiojo kromą, Mums, mažiems, krominink as ir Leiba buvo lygios sąvokos. Stojus blaivybei ir išėjus žydui iš gertuvės, mes žydą tematydavome tik Leibos paveiksle, reiškiantį ramybę ir taikumą. Senatvėje jau Leiba vedė antrą pačią, o jam mirus, jo pati nešiojo jo kromą. Leibienė nešiojo kromą, taip, kaip ir Leiba, bet kita pakraipa. Pirmutinis jos tikslas buvo statyti motinoms prekių, reikalingų užaugusioms dukterims ištaisyti. Mat, Leibienės laikais pradėjo atsirasti pinigų, o su jais mergaičių lenktynės parėdnėse ir niekinimas senovinio tautinio aprėdo. Leibienė nešiojo šilkines skaras ir nuometus, brangias gelumbines skaras, drapinius apsiaustus; pardavinėjo už pinigus ir už javus. Javus, žinoma, atsiiminėjo vyrams nematant. Sakydavo, kad Leibienė monijanti bobas. Leibos vaikai iš pirmos pačios išsiskirstė po pasaulį siuvėjais, kurpiais ir kitais amatininkais, o vienas griovius kasė. Antroji Leibienė tiek praturto, kad savo vienintelį sūnų išmokė rabinu. Tas rabinas vedė pačią, o uošvis vedė Leibienę. Leibienė išėjo gyventi į Panevėžį ir kromo nebenešiojo. Sakydavo: „Leibienė į gerus išėjo".

Leiba gyvendavo su kaimynais santaikoje: visiems nusilenkdavo, niekam neužkliūdavo. Teisybę sakant, nebuvo ko užkliūti. Visas

jo platumas — dvi višti ir ožka. Velykoms prireikdavo jam šiaudų kūlio į lovą įsidėti — ir kur nueidavo, ten ir gaudavo. Žiemą prireikdavo malkų parvežti, Leiba telkia talką. Prašytas važiavo neklausdamas, ką užtai gaus — ir Leiba visada už talką atpildydavo. Su Leibiene kitaip: ji niekam nesilenkė, nieko nebijojo. Už bobų monijimą vyrai tarėsi išvyti ją iš kaimo, bet bobos ją užstodavo.

Per vaišes kromų nešiotojai atsidėję darbuodavosi ir gerai pelnydavo.

49. Mėsėdis ir vakaruškos.

Laikas nuo Kalėdų ligi užgavėnių vadinosi mėsėdžiu. Tai įžymus ir įdomus žiemos laikas. Pirm mėsėdžio, būtent, advente, dažniausiai esti gruodynės ir dideli šalčiai, o po mėsėdžio, gavėnioje ir nuo pusiaugavėnio atsiranda „kreiva vėžė", vadinasi, sniegas nuo kelio vietomis pranyksta arba užeina vanduo, gi mėsėdis įžymiausias žiemos laikas. Nebe reikalo teiraujamasi ir žiūrima į kalendorius, ar ilgas šiemet mėsėdis, kelintoj gavėsime. Norima kuo ilgiausiai mėsėdžiauti ir nebe reikalo: pernykščiai darbai pabaigti, šiųmetiniai nepradedami, duonos yra, pasitiekti medžių malkoms ne kokia sunkenybė, nes miškai buvo netoli ir atviri. Net keliai anais laikais buvo pastovesni ir žiemos tvirtesnės. Ūkininkams, iš dalies ir samdininkams, atėjo poilsio ir pramogos laikas: lankomi giminės, rengiamos vestuvės ir ruošiami šiaipjau pokyliai. Ypač jaunuomenė važinėja kitų pamatyti, save parodyti. Tu, šarkele, „uodegėlę pakraipyk, visą tiesą pasakyk, kuriuo vėju bus piršliai; skamba skambutis žalioj girelėje; maliavots važelis, pasagots žirgelis", — štai poetiški mėsėdžio vaizdai. Ir tikrybėje jie pildosi: važinėjama ir laukiama atvažiuojančiųjų.

Štai šnekasi dvi mergaiti, susiėjusi šventoriuje:

— Atvažiuokite, sesyt, pas mus per Grabnyčias abudu su broliu.

— Gi jaunimą ar padarysite?

— Mūsų kaime jaunimai rengiami kas šventadienį, o kartais ir šiokiadienį.

— Atvažiuokite! Parvesime jaunimą pas mus.

— Gal ir atvažiuosime. Tik kad tamstos pas mus niekada nesilankote.

Ir ištikro, Grabnyčiose atvažiuoja svečių „maliavotu važeliu, pasagotu žirgeliu, su skambučiu prie šono". Sukviestas kaimo jaunimas šoka ligi išvakarų. Svečiai ir kitus pamatė ir save parodė.

Vėl šnekasi tos pačios mergaitės:

— Dabar tamstos atvažiuokite pas mus sekmadienį prieš užgavėnes. Atvažiuokite visi trys. Dėdė ir dėdina.

— Taikysmės atvažiuoti.

Ir, iš tikrųjų, atvažiuoja. Ten vėl pokylis ir šokiai.

Darbas, malda ir pramoga kartojasi mėsėdyje viens po kito: šiokią dieną važiuoja į mišką kirsti arba vežti malkų, parvažiavę vakarieniauja, taisosi, kas taisytina: avalynę, pakinktus, roges ir kita ką, ir gieda Kalėdų giesmes; gieda iš nuobodumo. Šventadieniais, kol naktis žymiai nepatrumpėjo, rytais, būgnams sužadinus, renkasi, kaip ir advente, giedoti ražončių, o vakarais — karunką. Karunkos giedojimas šventadieniais nepraleidžiamas, nežiūrint net nakties trumpėjimo. Mat, pagiedojus atsiranda smuikorius. Gieda iš pradžios Kalėdų giesmes, ilgai pagiedoję, užbaigia karunka. Paskui šnekos, vietos naujienos, juokavimai, neretai skaitymai kalendoriaus „Vilniaus Zavackio drukarnės" (taip vadino kalendorių) arba skaitymas iš vyskupo Valančiaus knygelių. Deja, kitoniškų skaitymų nebuvo. Galų gale vienas vyresniųjų vaikinų, atsistojęs viduryje aslos, sako: „Dabar, mažiukai, eikite namo! Mes dirbsme jaunimą. Kai padirbsme, vėl jus pašauksme". Tie vargšeliai iš visų kampų bėga prie durų, gerai žinodami, kad čia juokų nėra: neisi geruoju, Sruogių Jonas veste išves. Jie, išėję iš grįčios, žaidžia prieangy, gatvėj, arba ir namo parbėga. Paskiau gi, jaunimo įkaitoje, po vieną vėl sueina į grįčią, spaudžiasi prie krosnies ir laimingai išbūna ligi galo.

Sruogių Jonui liepiant stalas iš savo vietos esti nukeliamas nuošaliai į kertelę, pas lovą. Žibintuvas su žvake pastatomas aukštai ant lentynos arba ant krosnies kertės. Griežikas užima savo vietą ant suolo, arti durų. Pinigus, reikalingus griežikui ir žvakei, surenka iš vaikinų, iš kiekvieno po du skatiku. Kiti atsisakytų duoti. Ypač lošikai kortomis. Girdi, aš nešoksiu, bet atsisakymo niekas neklauso, išreikalauja po kapeiką, ir tiek: „Kad nenori mokėti, tai čia nebūk". Užsimokėję lošikai, užžibina savo žvakę, sėdasi prie stalo ir lošia kikso arba kosaro, ir taip įsigilina į kortas, kad negirdi griežiant, nemato šokant. Tai seni kavalieriai. Jie prie jaunų rinktis neatsisako, bet visų jų „paikysčių" nevaiko. Prie kortų tankiai matomas grįčios šeimininkas, kartais šeimininkė.

Čia susiėjęs visas kaimo jaunimas — „tėvainiai" ir „službelninkai", mergaitės ir vaikinai. Šokėjų daug. Jie užvytų smuikorių, jeigu šis griežtų tiek, kiek šokėjai nori šokti. Jis pagriežęs nustoja, gražiai prašomas vėl griežia. Vaikinai šoka batuoti, mergaitės basos: jos, ei-

damos šokti, paspiria savo klumpiukus po suolu, išeidamos namo vėl suranda. Kitos, pakantriosios, nepaisydamos sniego ir šalčio, atbėga basos. Toms jaunime nerūpi nei nusiauti, nei apsiauti. Čeverykuotoms šokti nepatogu, taip darydamos ne vieną nustebintų, ir tėvai bartųs už plėšimą perkamos avalynės.

Mėsėdyje jaunimai keliami ne vien šventadieniais, bet ir šiokiadieniais. Vaikinai, kur susiėję, sumano pašokti. Tuoj vieni apsiima parūpinti griežiką, kiti eina „mergicų atvesti". Nueina dviese į grįčią, kur yra mergaitė, nusilenkia tėvams, kad leistų dukterį į jaunimą. Tie leidžia, nors kitą sykį esti jau vėlybas laikas. Kad sykį neleistų, antrą sykį neateitų prašyti. Tai jau būtų nelabai gera. Mergaitė, nubėgus į kamarą, ant greitosios apsiprausia, apsiklasto ir eina. Tuo sykiu į jaunimą patenka tik tėvainės. Jeigu keliamas jaunimas šventadienį, pas ką atvažiuota svečių, viešnių, vaikinas tos grįčios kelia jaunimą nuo savęs ir viską pats parūpina. Čia ateina pasirėdę ir visi apsiavę.

Nelygu grįčia, nelygu žmonės: į vieną eiti drąsu ir būti joje jauku, į kitą — ne. Štai užeinamoje grįčioje šventadienį nekviesti, nešaukti kaimynai susirinko pasimarmėti, visokio amžiaus abiejų lyčių žmonės. Yra vyrų ir moterų, vaikinų ir mergaičių. Vyrai sėdi už stalo ir šnekasi apie javus ir laukus, apie pinigus ir skolas, apie valsčiaus reikalus. Gale stalo keturiese rėžia kortomis. Toliau nuo stalo arti lovos prie langelio sėdi moterys. Jeigu jos senos, tai šnekasi apie ligas, kaip kuri gydėsi, kaip išgijo ar neišgijo. Jaunos moterys turi daug kalbos: pradeda apie savo vaikus, apeina daug pažįstamų žmonių, dailiai, būk tai nenoroms, peštelėja viena kitą. Vaikinai sustoję stati, jiems sėstis nėr kada. Mergaitės sėdi ant lovos ir šnekasi apie audimus, apie parėdnes, apie pažįstamus, kaip kuri ten ar ten viešėjusi. Kiekvienas naujai atėjęs prieina prie to ar kito būrio pagal savo amžių ir lytį.

50. Užgavėnės ir Pelenija.

Užgavėnėse reikia daug sykių valgyti, ir vis mėsą. Šeimininkės susirūpinusios: reikia mėsos virti tiek, kad užtektų ir neliktų. Užgavėnių vakarą moterys prašyte prašo, kad šeimyna daugiau mėsos valgytų, nes likusioji nuo užgavėnių mėsa per gavėnią suges, per Velykas niekas jos nevalgys. Reikia užgavėti ne tik nuo mėsos ir nuo pieno, bet ir nuo dainavimų, šokimų, griežimo, kortų, žaislų ir t. t. Tūlas žmogelis, jau nejaunas, niekada nedainavęs, bet būdamas geras ka-

talikas, užgavėnėse uždainuoja, rodydamas, kad jis ir nuo to užgavėja. Eidamas per kiemą ir užtraukia: „Valiok, mano dalgeli!“, nes tik tą vieną ir temoka. Jauni važinėjasi: prilipa pilnos rogės stačių ir sėdinčių — ir važiuoja per savo ir kitų kaimus. Važiuojančius, kas nori, gali aplieti vandeniu. Bet jie turi tam reikalui prisirišę ilgus, storus rimbus, ir prisiartinusį liejiką nesigailėdami paršnioja. Tie užsimano lieti iš brukštuvo (kalataukos). Mat, brukštuvas ilgas ir jo siauras stotkas. Iš jo lyg iš vamzdžio galima paleisti ilgą vandens srovę ir pasiekti važiuojančius prie jų nesiartinant. Ne vienas važiuotojų persirėdo žydu, čigonu, velniu, kažin kuo, kas kaip įmano, pasigauna lervas, kaukes. Susėję į kurią nors grįčią, juokauja, kaip mokėdami. Juos vaišina alumi, degtine, o labiausiai mėsa.

Vos sulaukęs vakaro jaunimas renkasi į užeinamą grįčią užsigavėti: daug šoka, daug dainuoja. Kaipo juokas buvo pasigaunamas kaulo kabinimas. Darydavo šitaip: viename gale siūlo pririša kaulą, o kitame — kabliuką, ir tą kabliuką nejučiomis užkabina ant apikaklės žmogui, apie kurį žinoma, kad duodasi būti juokaujamas, kad už tai nepyks. Vaikinas su kabliuku vaikščioja, šoka, meilinasi merginoms. Visi juokiasi ir jis juokiasi. Atsitinka, kad tas, kuris užkabino, pats nešiojasi kauliuką. Mat, jam kitas užkabino. Juokų darosi pilna grįčia. Kai vėl išeina šokti, tai šoka visi ir iš visų pajėgų. Tokiam šokiui duodamas vardas „Šambaro talka“. Nepasijunta, kaip ateina vidurnaktis. Jau dvylikta valanda, jau gavėnia užstojo. Grįčios šeimininkė prašo visus namo: „Ir griežėjai ir šokėjai, eikite namo!“ Jaunimas nenoromis skirstosi.

Ką gi veikia seniai, namie pasilikę? Gi nuobodauja. Šeimininkė laiku padirba lokšinus, daugiau gesina balaną ir gulasi. Kai jaučia, kad vidurnaktis arti, keliasi, kuria ugnį, verda lokšinus ir nekantriai laukia jaunimininkų. Čia, žinoma, kartais jų ir nesulaukia. Vakarienė — visada baltai užbaltinti lokšinai. Mat, mėsa, devynis sykius valgyta, jau nebededama, o saldūs lokšinai dar randa vietos. Taip praūžia mėsėdis ir užgavėnės.

Rytojykštis trečiadienis vadinamas Pelenija. Tą dieną vėlai keliama. Kaipgi ir atsikelti anksti, kad gulei po gaidžių? Tuo metu, būtent, vasario ar kitą mėnesį, keliama dar prieš aušrą ar bent aušimo pradžioje. Dar naktis ilga — yra laiko išsimiegoti. Pelenijos dieną visi išbunda vėlai. Grįčioje jau visai šviesu, visai diena. Net gėda taip ilgai pamigus. Iš to kilo priežodis. Šeimininkė, bet kada keldama vaikus ar šeimyną, ilgai pamiegojusius, sako: „Ar mums šiandien Pele-

nija?“ Šeimininkei tą dieną su pusryčiais ar pietumis maža rūpesčio: pripiaustė burokų, išvirino rūkštelės ir padėjo ant stalo dubenėlyje. Norite — valgykite, norite — ne. Ir kas čia tau valgys po tiek vakarykščios mėsos. O šiandien barščiai permatomi ligi dugno, visas kruopas suskaitytum. Vyras pasižiūrėjo į barščius, išvalgė šaukštą ir sako: „Ot, sulauksme šiaip taip vakaro, ir bus jau viena diena išpasninkauta, jau vienos dienos gavėnios ir nebus!“

Iš ryto grįčioje visiems besitrepinėjant, iš gretutinio kiemo atėjo mergaitė.

— Atsiuntė teta, ar negausme pas tamstą sietričio valandėlei. Mūsų krija suplyšo ir pats dugnas visas krenta, o į Krakes dabar naujų neatveža. Gal ant švento Petro atveš. Ketina pirkti. Žadame kruopų gavėniai pasidirbti. Ot, kad mušėsi, tai mušėsi, kad davėsi: su pagaliais, galva ne galva, susikruvino. Ar negirdėjote?

— Kas tokie? — klausiame greitai.

— Gi Lašinskis su Kanapinskiu.

— O kad tu pastiptum! Net nusigandau. Ir gauk tu man taip ir apgauk!

— Delto Kanapinskis nuveikė Lašinskį. Tas nabagas nubėgo pas Aprilį, ketindamas su Apriliu sugrįžti, o tada bus Kanapinskiui, — užbaigė mergaitė.

Tas posakis vartojamas dar ligi šios dienos.

Vakar nerimavo ir išdykavo jaunieji, o suaugę namus dabojo, delto šiandien pirmieji liūdni ir nusiminę, seniai gi eina į gertuvę ar pas kits kitą bonkelėmis degtinės nešini. Eina „dantų plauti“. Ši pareiga daroma lėtai ir ramiai, mažais būreliais, po du po tris žmones, nes šventai gavėniai užėjus, rėkauti, ūžti negalima. Kiti važiuodavo tą dieną į bažnyčią mišių klausyti, pelenais galvos barstyti, bet kitiems proga ir dantis plauti.

Pelenijoje mažiukai veždavo per kaimą „dėdelį“. Mokslininkai aiškina, kad dėdelio vežiojimas yra tautinio lietuvių tikėjimo liekana. Kad jau stabmeldžių gadynėje buvusi tokia tikėjimo apeiga. Ji reiškusi pavasario ir metų pradžią. Bet kam mažiukai vežioja dėdelį ne kitą dieną, o tik šią? Kas per diena dėdelio vežiojimo buvo stabmeldžių, kad ji atitiko krikščioniškąją Peleniją?

Užgavėnėse visi ūžia, o mažiukai su savo juokdariu dėdeliu laukia rytojaus.

Pavasario pradžią šventė ir žymėjo apeigomis ne vieni lietuviai, bet visos gentys ir visos tautos. Priimdamos krikščionybę, jos nega-

lėjo visai užmiršti ir atsisakyti nuo tų apeigų, ir suderino jas su krikščioniškosios gavėnios pradžia.

Žiema su savo pasilinksminimais ir valgiais jau pasibaigė ir prasidėjo visai kas kita, būtent, tyla ir susilaikymas. Tas pat daros ir ore: gavėnios pradžioje šalčiai retėja, atodrėkiai tankėja ir galiau paleidžia. Pelenijai išaušus sveikiname pirmąją pavasario dieną. Tą dieną važiuoja per kaimą dėdelis. Eime jo pažiūrėti.

Paimta sena sena pavaža, ant vieno jos stipino užmautas tekinis. Tekinis neduoda stovėti pavažai, jis svyra į šalį, kol stukas pasiekia žemę. Taip visas sustatymas palieka pasviręs. Traukiant pavažą už virvės pavaža slenka, o tekinis sukasi, nes jo stukas, siekdamas žemę, turi suktis, negali šliaužti, lygiai taip, kaip ratų tekinis bevažiuojant. Aplink stebulę sustatyti ir priraišioti keli pagaliukai pusantro metro ilgumo, ant tų pagaliukų parėdytas dėdelis. Tas dėdelis su žiemine kepure, su prasčiausia ruda sermėga, virve susijuosęs, rankas iškėtęs; prie rankų jam pakso ant virvelių pakabinti pagaliukai. Provėžos, kauprelis, kelio nelygumai verčia jį kraipytis tai į vieną, tai į kitą pusę. Vežamas dėdelis sukasi, svyruoja, vartosi ir pagaliukais makaruoja, iš ko susidaro juokingas reginys. Dėdelis dažnai genda. Reikia sustoti pataisyti jį. Pataisius vėl jį veža krykštaudami. Pervažiavę visą kaimą ir sugrįžę, vaikai veža dėdelį, iš kur paėmę. Jo būstinės vieta esti pas įlaidų ūkininką ant tvarto. Čia jį nurėdo, arba palieka aprėdytą kitiems metams.

Tie vaikiukai atliko senų seniausios tautinės tikybos apeigą nežiniomis, nesuvokdami savo žaidimo prasmės. O tas žaidimas reikšmingas: čia sujungti du dalyku, būtent, rogės ir ratai, žiemos ir vasaros vežimų dalys. Pirma gavėnios diena, ištikro, tinkamiausias laikas pažymėti žiemos į vasarą linkimą. Net ir paskiras žmogus šią dieną pasijunta, lyg jau žiemą praleidęs, stovįs vasaros priešakyje. Žiemą visi keliasi su tamsa, gi Pelenija pirmutinė diena, kada visi keliasi išaušus, lyg vasarą. Atsikėlus pirmutinė mintis: šiandien jau gavėnia, o jos gale — Velykos. Eisime basi į bažnyčią. Skaitytojas gal tokių jausmų neturi, nes dabar Pelenija — ne Pelenija, gavėnia — ne gavėnia, nejaučiamas griežtas skirtumas minimų laikų. Užgavėnėse jau ne devynis sykius valgoma, Pelenijoje jau dantų neplaunama, dėdelio nevežiojama ir gavėnios negavėjama. Dabar žmonės apleido andainykštį būvį. Jie ieško ir kuria naujas pramogas, ugdo kitus pomėgius.

51. Gavėnios valgiai.

Gavėniai užėjus šeimininkėms rūpi tiekti atitinkamų valgių, būtent: kisielių, grucę, garstyčninką, kanapių aliejų, avižines ir miežines kruopas. Rūpestinga šeimyna turi iš vasaros pasitiekusi suverdančių žirnių, pupų, džiovintų baravykų, sūdytų ruduokių, raugintų agurkų, džiovintų grūšių, miškinių obuoliukų ir kitų dalykų. Taip pasiruošę, be baimės, pradeda eilę keturių dešimtų šešių dienų nuolatinio pasninko.

Juk šią gadynę kisielius mažai bevartojamas, ne vienąs skaitytojas žino jį tik iš vardo. Norint pavalgyti kisieliaus, reikia avižas krosnyje gerai sudžiovinti ir smulkiai sumalti. Tie miltai labiau panašūs į pelus nei į miltus: vienos ašakos tematyti. Tokių miltų pripila puodą, užpila karštu vandeniu ir įkiša į juos duonos plutą, vadinasi, užraugia. Kisielių užraugia vakare, prie krosnies. Rytą jis jau įrūgęs. Duona paduoda savo raugą, mišinys įrūgsta smarkiu savo skoniu ir kvepia rūkštimi. Šeimininkė tada nuima ašakas ir išspaudžia iš jų skystimą. Ant išspaustų ašakų užpila tyro vandens ir vėl sunkia. Abi sunkas sumaišo į krūvą — ir gauna baltą, kaip pienas skystimą. Pasilikusios ašakos niekam kitam nedera, kaip tik karvėms šerti, net kiaulės į jas nežiūri. Tą baltą skystimą verda. Jis užviręs pavirsta į skystą tyrę, kuri ataušus sutirštėja ir sudaro patiektą kisielių — švelnų, lyg iš pikliavotų miltų pagamintą.

Padaryti grucei ima džiovintų krosnyje miežių ir grūda piestoje, kad nusivalytų grūdams ašakos. Kad greičiau nusigrūstų, ant sausų miežių į piestą pila vandens, o dar geriau dėti sužiedėjusio sniego; nuo to ašaka atmirksta ir greičiau nueina, patsai grūdas dar nesugeba atmirkti, palieka kietas ir delto greičiau valosi. Grūsti grucę darbas sunkus: du vyru sustoja prie piestos ir sutardami muša grūdus. Davę, davę pailsta ir sudeda piestus. Tada mergaitė nunekoja nusilupusias nuo miežių ašakas, supila grūdus atgal į piestą, prideda sniego, ir vyrai vėl stoja mušti. Kaktos kaista, piestai keičiasi iš dešinės į kairę, iš kairės į dešinę, kol galiau darbininkai šaukia šeimininkę žiūrėti, bene jau gana. Ta priėjusi sprendžia apie grucę iš vyrų nuovargio: jei mato visai juos suvargusius, o vakarienė jau išvirta, tai ir grucei gana; jei kitaip, tai dar liepia grūsti. Grucė juo daugiau grūsta, juo geresnė. Iš sykio daugiau nenugrūda kaip gorčių, o užtenka jo bent dešimčiai virimų.

Grucę verda su žirniais, baltaisiais arba širviais, jei šie yra suverdą. Išvirta grucė — tai valgis su skystimu, žirniais ir nugrūstais miežiais, kurie išvirę ir išbrinkę, savo skoniu panašūs į ryžines kruopas. Dar geriau, jei del kvapo į bliudą įvarvinti keli lašai aliejaus arba įmerkta viena silkė. Valgant reikia atidėti daug laiko, nes reikia sugaudyti ir sukramtyti kiekvieną žirnį, kiekvieną grucės grūdelį. Prieš grucę — mesk į šalį visokį mėsėdžio valgį.

Toj pačioj piestoj muša ir aliejų iš kanapių grūdų. Šiam reikalui kanapgrūdžius išdžiovina piestoje, stambiai sumala girnose ir neskirdami žievių pila į piestą. Piestoje ilgai muša. Tas darbas nuobodus, reikalauja daug sveikatos. Muša, kol ima tikšti aliejus. Tada sukrečia į milinį maišelį ir išspaudžia aliejų spaustukais, kokius kas įmano pasigaminti.

Kartą mūsų grįčioje dirbo naują piestą. Atnešė storą ir labai šakotą eglinę kaladę, žmogui ligi juostos aukštumo. Ant tos kaladės, kaip ant staliuko, papylė krūvą žaruojančių anglių ir taip paliko stovėti. Anglys bedegdami pamažėliu nuskendo į kaladę ir išgeso, palikdami kaladėje duobę susmailinta apačia. Toliau duobės kraštus ir šonus išgramdo, išdailina, įmuša į dugną du tris kampuotus akmeniukas, ir piestos vidus baigtas. Iš lauko padarė taip, kad piesta per vidurį būtų susmaukta, o apačioje liktų plati, kaip buvusi, kad geriau stovėtų. Tokia piesta jau visai patiekta. Ąžuolo gabalas, kuriuo muša grūdus piestoje, vadinasi piestu. Jis per vidurį susiaurintas, kad galima būtų apkabinti delnu. Mušti tinka abudu galu. Kad mušimas būtų sėkmingesnis, galuose prikalinėta smulkių vinių. Galima manyti, kad žmogus, kol nežinojo plieno, kol pasigaudavo akmeninį peilį ir kirvį, tada tiekė sau rakandus ir dubinėlius taip, kaip dabar yra tiekiama piesta, būtent, anglimis.

Garstyčninkui dirbti paima sieką rugių ir sudaigina, o sudygusius išdžiovina — ir gauna tris gorčius salyklos. Garstyčninko negalima dirbti daugiau kaip iš gorčiaus, nes jis dirbamas ir laikomas moliniuose puoduose. Taigi iš sieko rugų dirbdavo garstyčninkus. Tiek ir tereikėjo visai gavėniai. Paima gorčių salyklos, gerai ją išdžiovina ir paskui sumala. Juo smulkiau sumala, juo geriau. Iš tų miltų moliniame puode ką tik iškūrentame krosnyje kepa tyrę. Tą tyrę vadindavome „degtine". Ji labai saldi. Kai „degtinė" puode ataušdavo, į ją įdėdavo saują smulkiai sumaltų garstyčių, įleisdavo duonos plutą ir pastatydavo grįčioje ant suolo, mažai užeinamoje vietoje. Po dviejų parų „degtinė" nuo plutos parūkštėja, nuo garstyčių įgauna aštrų

skonį ir tampa saldžiu, rūkščiu ir stipriu garstyčninku. Valgo garstyčninką duoną dažydami arba, dar geriau, bulbes pasmeigę ant balanos šipuliuko. Per didelė garstyčninko porcija drasko nosį ir varo iš akių ašaras.

Avižines kruopas taisant reikia gerai išmirkyti ir supilti avižas į karštą krosnį, kad jos iškeptų ir sudžiūtų. Toliau jas mala iškeltomis girnomis. Per girnas varo daug sykių, kiekvieną sykį „nekoja" — ypatingu būdu mėto geldoje — ir tuo atskiria išsiaižiusias ašakas. Malimą ir nekojimą tiek kartoja, kol gauna avižų branduolius nuvalytus nuo ašakų, sveikus ar pertrintus pusiau. Tai ir yra šustinės avižų kruopos. Jos geros valgyti ir nevirintos. Mažiukai, pripuolę prie sietuvės su kruopomis, nešioja jas saujomis ir valgo pasislėpdami nuo didžiųjų. Dirbant kruopas palieka liekanos smulkių miltų, vadinamų „šulmilčiais". Juos atiduodavo mažiukams. Iš jų dirbdavome kietą tešlą, kurią gardžiai valgydavome, o kas nesuvalgyta, iš to lipydavome arkliukus ir žmogiukus. Virtos vandenyje kruopos duoda blandų skystimą, o aguonų pienu užbaltintos sudaro nepeiktiną pasninko valgymą.

Šustos pupos ir šusti žirniai irgi gavėnios valgymas. Pamerkia iš vakaro pupas ar žirnius, rytoj rytą nusunkia, supila į molinį puodą, uždengia virkščiomis, užbruka virkščias šakaliukais, kad šios prisispaustų, ir tada, apvertę dugną į viršų, pastumia į ką tik iškūrentą krosnį. Kad pastatytų puodą stačią, drėgmė per viršų išgaruotų, ir pupos kietai sudžiūtų, o dabar lieka tik išpampusios ir miltingos. Pupas valgo visada sausas ir vienas, o žirnius — ar vienus, ar duonos vietoje su kopūstais.

Spragintas kanapes darydavo šitaip. Sumaldavo girnomis kanapgrūdžius ir tuos miltus, drauge su žievėmis supylę ant skardos, kišdavo į karštą krosnį. Nuo šilumos kanapgrūdžiai paleidžia aliejų ir, kai grįčioj prikvimpa, galima juos išėmus dėti ant stalo valgyti su duona arba ir bulvėmis.

Be tų valgių reikia dar paminėti: atvirintus ir supiaustytus į ripkeles burokus; kleckynę (žemaičiuose — patrakankolynė), užbaltytą aguonų pienu; bulbienė — tai nuskustos ir apvirintos bulbės su skystimu, jų nieku nebaltindavo, bulbės neskustos, apvirintos, nesunktos ir valgomos su garstyčninku arba su rūkštimi, jei šioje įpiaustyta svogūnų arba įtrinta kepta silkė. Rūkšties pasigamina kiekviena aukštaičių šeimininkė. Žemaičiuose jos visai nežino.

Rūkštį dirba šitaip: į išvirintą vandenį įpila duoninių miltų ir užraugę įdeda duonos plutą. Į dviejų gorčių statinaitę deda vieną gorčių miltų. Po dviejų parų jau rūkštis vartojama. Statinėlės su rūkštimi visada stovi kamaroje (viralinėje), kur laikomos bulbės, burokai, stauničia kopūstų, duona, miltai ir šiokie tokie baldai. Kamara per šalčius kūrenama. Jei prie to pridėsime dar džiovintus ir sūdytus kremblius, džiovintas grūšias ir sušaldytus miškinius obuolius, tai ir bus visa gavėnios valgomų dalykų atsarga. Cukrus ir silkė, pritinką sausai dienai, maža buvo vartojami.

Apsipratę su pasninko valgiais, žmonės visai pamiršdavo pieninką ir mėsišką. Net šlykštu darydavosi juos atminus. Net mažiukai, išmokę jau kalbos, atėję į protą, žiūrėdami į didesnius, nesutikdavo valgyti kito ko, kaip tik tai, ką valgo didieji. Ir jie pasninkaudavo per kiaurą gavėnią, manydami, kad už nelaikymą pasninko juos per Velykas uždarys su žąsinu. Mat, gavėnioje žąsys tupi ląstose, o žąsinas vienas vaikščioja po kiemą ir yra labai piktas, neduoda mažiukams nė pasisukti. Ne vien del žąsino mažiukai pasninkaudavo. Jie žiūrėdavo į didesnius, imdavo iš jų pavyzdį ir norėdavo jiems prilygti. Kam gi būtų laukti Velykų ir raudonų kiaušinių, jei gavėnios neužlaikytų. Visi pasninkauja gavėnią be prievartos, geru noru ir įpratimu. Iš mažystės girdėdavo posakį: „Ko pavalgai, to, by pavalgai. Kokia diena, toks ir valgis“. Vienok bepasninkaujant visiems išsitempdavo pilvai, veidai pablykšdavo, o tačiau, kad ir pusberniukas, pasakydavo: „Nepamatėme, kaip gavėnia praūžė. Tetut (į šeimininkę), pasninkaukime dar antrą gavėnią“.

52. Pavasario darbų pradžia.

Dažnai gavėnios pradžioje stoja geras žiemos kelias, nes saulė pakyla aukščiau, oras darosi pastovesnis, storas žiemos sniegas nuo atodrėkių sužiedėja, ypač kelias į miškus kuo geriausias. Tada, pailgėjus dienai, atsiranda patogumas traukti namo medžius. Per dieną sukariama du tris sykius: malkos, rąstai, kaladės ir kita reikalinga miško medžiaga eina į ūkį, kiemai ir kluonai būdavo nuversti medžiais. Apie didžiuosius kelius, apie vieškelius reikia pasakyti kita: šie žiemos gale palieka duobėti, labai nepatogūs važiavimui, delko kiekvienas taikosi važiuoti šalikeliu ir daro naują vėžę. Iš to kilo posakis: „Šventas Kazimieras — kreiva vėžė“.

Ne staiga stoja kelias žiemos pradžioje, bet staiga nudužta žiemos gale. Kurį šeštadienį visi važinėjome, kaip stalu, o sekmadienį palyja šiltas lietus, arba papučia šiltas vėjas — ir jau laukuose ir kalvose pasimato proplikiai, slėnys pašiūra vandeniu, grioviai prakiūra. Iš ryto į bažnyčią nuvažiavome gerai, nieko blogo nesitikėdami, gi parvažiuoti — tikras vargas: arklys viena koja dumba, kita ne. Po sniegu apačioje vanduo, o kitur kely ir virš sniego vanduo; tiltai apsemti, net nežymu kurioje jie vietoje; išlipi pataisyti arklio — pats įklimpsti aukščiau kelių. Parvažiavęs žmogus džiaugiasi, lyg iš ko ištrūkęs. Su mažiukais keliais dar pikčiau. Tiktai riceliais nusitaikęs gali lyg vogtinai pagauti iš miško medžių likučius. Aukštai supustytas, išduobėtas, nuo mėšlo pajuodęs vieškelis drikso juoduose laukuose, ir ilgą laiką driksos, nes sniego jame daug, bet važiuoti negalima — arklio kojos tuojau dumba.

Gamta surėdė skirtingą vaizdą. Žmonės uždaryti namuose. Moterys grįčiose rūpinasi audimais, vyrai ant skiedrynų kapoja malkas ir šnekasi: kas girdėjęs pempę, kas matęs gerves parlekiančias, kas žąsis, antis, šnekasi, kada reiks eiti arti. Pusberniukas riečia eglės luobą — tai bus varnėnui lizdas, dirba latakėlį sulai leisti. Arklidės ir karvidės atdaros, gyvuliai išėjo iš tvarto ir šildosi, atsisukę šonu į saulę. Jie taikosi atsistoti prie sienos, kad būtų šilčiau. Glostant arkliui įšilusį šoną girdėti spragsėjimai — tai sprogsta elektra, pasidaranti nuo trynimo gauruoto kailio, delne lieka daug prilipusių plaukų. Šis reiškinys pastebimas vien tik žiemai baigiantis, saulės įkaitoje, tarp trobų. Per žiemą benešiojant pašarus iš daržinių į tvartus, kluone prisikrato daug šiaudų. Esant sniegui jų nematyti, bet sniegą nuvarius, visi šiaudai išeina aikštėn. Pasvirę arba visai pagriuvę tvoros ir kaladninkai, visur pridėliota rąstų; viršūnės, malkos, šakos ir žabai sudaro netvarkos vaizdą ir reikalauja tvarkančios žmogaus rankos. Reikia nugrėbti šiaudus, kad galėtų želti žolė, sudoroti miško medžiagą, sukapoti, kas kūrui skirta, ir sukrauti į vietą; nuskusti ar sukapoti rąstus ir kartis. Yra dar privežta beržų, uosių ir ąžuolų. Tie turi būti nuskusti, suskaldyti ir pastatyti saulės atokaitoje. Išdžiūvę jie sudarys medžiagą ūkio padarams: žuobriams, ratams ir kitiems padargams. Galų gale reikia pakelti ir naujai užtverti tvoras, atitaisyti arba naujai uždengti stogus, dirbti naujus žuobrius ir akėčias, tašyti išaras ištekliui, tam tikslui tašyti ąžuolinius akėčkuolius, dirbti grėblius, šakes. Vis tai darbas, kurį turi dirbti nuo pavarymo kelio ligi žemės pradžiūvimo. Tas laikas, bent penkios ar šešios

savaitės — tai poilsis ir atsigavimas arkliams prieš sunkius ir ilgus pavasario darbus, besitęsiančius apie tris mėnesius, ligi šienapiūtės, ligi mėšlų užarimo.

53. Žuobris ir jo dalys.

Atgyveno savo amžių ir žuobris, tarnavęs žmogui tūkstančius metų. Jis dabar baigia savo amžiaus dienas ir dings amžinybėje. Paminėkime bent jo dalių vardus. Žuobry buvo: ielakstis, rankena, dvi palyči ir virvė. Ielakstis žuobry tas pat, kas dišlius ratuose. Vienas jo galas prikabintas prie jungo uždėti jaučiams ant sprando, o antras perskeltas dvišakai ir abu galu šakumu įleisti į rankeną, už kurios laiko artojas. Išara, menties pavidalo, vienu galu įsprausta į ielaksties perskėlimą, antru galu aria žemę užmautu noragu, vadinamu „geležinis". Palyčios — tai dvi žalio alksnio lazdos, pritaisytos iš abiejų išaros pusių, ariamai žemei į šalį numesti. Žiūrint į žuobrį galima suprasti, kodel palyčios turi būti iš žalio alksnio: jos bearіant tankiai lūžta, o pasigaminti alksnio visada galima, nes jis auga visur netoli; žalias gi jis turi būti todel, kad, pritvirtinant storąjį galą prie išaros, jos turi sulinkti stačiu kampu ir nenulūžti, tai galima pritvirtinti tik su žaliu alksniu. Jungas — tai dviejų metrų ilgumo medis, storumo tokio, kaip šienveržė kartis, ir abiejuose jo galuose įtaisyti išlenktai suaugę medžiai. Išlenktas stačiu kampu medis drauge su kartimi sudaro vietą jaučio kaklui. Prie jungo buvo kiekvienam jaučiui po pagaliuką „sklasčiu" vadinamą; jis užsklendžia jaučiui kaklą junge, kad jungas nenukristų. „Geležinis" — tai trikampė geležinė lenta su ąsa vienoje pusėje; tąja ąsa jis užmaunamas ant išaros galo. Pridėkime dar virvę ir spruduklį, reikalingus pritraukti išarą prie ielaksties, — ir turėsime visą žuobrio medžiagą. Žemaitiška žagrė (žambis) yra sudėtingesnė už žuobrį ir tinka dirvonams plėšti. Valdant žagrę reikia daugiau prityrimo, negu žuobrį. Tik toks vyras galėjo pasivadinti artojumi, kuris pats savo rankomis galėjo pasidaryti visą žuobrį, jungą, žagrę ir visą, kas reikalinga artojui.

54. Vaikų mokymas.

Gavėnia pats patogiausias laikas vaikams mokytis, nes tuo metu oras jau apšilęs, dienos šviesesnės ir ilgesnės. Dar prieš užgavėnes rūpestingesniųjų ūkininkų jau patiekta mokykla, nusamdyta sek-

lyčia. Ji kūrenama padieniui arba pasavaičiui. Daraktorius irgi taip valgydinamas. Mūsų Juška įstojo į savo darbą. Ligi užgavėnių vaikų būna nedaug, bet po užgavėnių prisirenka tiek, kad dviejais pasieniais pastatyti stalai būdavo iš abiejų pusių vaikų apsėsti. Skaitė visi balsu. Kuris su didesne atidžia mokės, to balsas užrėkdavo kitų balsus. Marmaliavimas ir ūžimas neišpasakytas. Kiekvienas užsigulęs ant savo „lementoriaus", atsirėmęs alkūne į stalą, kita ranka bado su „dascipulka" raides, rėkdamas kiek turi noro. Daraktorius vaikščioja vidury aslos, prieidamas tai prie vieno, tai prie kito, pamokydamas ir pravesdamas.

Atėjo vaikelis pirmą sykį į mokyklą. Daraktorius parvedė jį pirmąja eilute ir, pasodinęs į paskirtą vietą, liepia išmokti tas raides. Atėjus laikui daraktorius paklausė ir „uždavė" toliau, nepaisydamas ar vaikas moka, ar ne, kurią raidę. Gavėnioje išeitas visas „lementorius" „slebizavojant", ir tas vaikelis, niekeno nepamokytas ir neparodytas, išmoksta raides ir slebizavonę. Sakoma, kad mažas išmoksta prisiklausydamas. Taip ištikro ir yra, nes nuolatos girdėdamas minint raides ir iš raidžių sumetant skiemenis, nejučiomis, be pastangų pats išmoksta taip pasakyti. Ir aš šitaip mokiaus. Išėjau pirmą puslapį su raidėmis, vadinamą abėcėlę; išėjau, bet nė vienos raidės dar nepažinau, nežinojau, kaip kurią pavadinti. Drąsiai atsiverčiau kitą puslapį su slebizavone. Čia radau „be - a - ba, be - e - be, be - i - bi, be - o - bo, be - u - bu", ir pasijutau tą giesmelę bemokąs iš prisiklausymo. Sekanti giesmelė: „ce - a - ca, ce - e - ce, ce - i - ci,. ce - o - co, ce - u - cu" — ir tą moku. Dabar man bepigu. Tik pirmą raidę pasiklausiau gretutinio vaiko, ir daugiau visą eilutę išvarau. Pasidarė smagu ir lengva mokytis. Pirmiausia pažinau balses: a, e, i, o, u, kad jos stovi išilgai puslapio, kiekviena savo eilėje nuo viršaus ligi apačios. Paskui pažinau priebalses: b, c, d..., kad jų kiekviena stovi savo eilutėje skersai puslapio. Darant iš raidžių skiemenį, galvoti nereikia: jei tik ištarei m - a, tai pats liežuvis ištars „ma". Ir šiandien aš manau, kad lengviau yra mokyti vaikus iš senovinio elementoriaus su „slebizavone", negu iš naujo — be „slebizavonės". Besimokant iš ano, ką akys pamatė, jau liežuvis ištarė; besimokančiam iš dabarnykščio, reikia galvoti, o mažas silpnai tegalvoja. Paaugusį vaiką, nuo dvylikos metų, grečiau išmokysi nauju metodu.

Du sykiu ligi pietų ir du sykiu po pietų esti „rekracija": vaikai leidžiami palakstyti. Lakstoma po kluonus, po daržus, čiaužoma ant

ledo. Pietų vieni eidavo namo, kiti turėdavo atsinešę, o kitiems atnešdavo iš namų. Daraktoriui atsiųsdavo pietus vaikų tėvai, žinoma, maistingus ir gausius. Pietų metu, bevalgant, aidi mokykloje laisva, juokinga ir įdomi vaikų pašneka. Vaikiukai, sėdėdami skyrium, užkalbina mergeles, irgi sėdinčias skyrium. Tos visos būriu, kita kitai padėdamos, atsikirtinėja.

— Morta, juk tu paspringsi, tokį didelį klecką berydama, — sako vaikiukas. Kita mergelė atsako už Mortą.

— Aš mačiau, kaip vakar rijai ir paspringai su klecku. Tau davė su kumščia per kuprą, kleckas ir atšoko, — kita dar pataiso:

— Net kleckas iš burnos išlėkė. — Visi juokiasi.

Stovi prie durų mažas ir labai nedrąsus vaikelis. Jis atnešė valgyti savo besimokančiam broliukui ir laukia, kol tas pavalgys, kol atiduos puoduką. Vienas ir paklausia:

— Gi tu, Kazeli, kada eisi mokytis?

Kazelis nieko neatsako; už jį atsako kitas:

— Jis dar mažas. Kai paaugs, bus diktas, kai jau galės daraktorių paristi, tada mokysis.

— Šiandien Geimantas jau vieną raidę išmoko. Raidę badė su dascipulka ir išbadė skylę. Dabar jau tos raidės nėra, su ją pabaigta. Dabar ims mokytis kitą.

Nelaimingas Geimantas tiek tik beatsakė:

— Tu imsi mokytis kitą.

Per dieną reikėjo „išduoti" dvi lekciji, vieną pietuose, kitą vakare. Klausydamas lekcijos daraktorius sėdosi prie stalo galo, o visi prie jo ėjo paeiliui slinkdami suolu. Vakare kalbėjome poterius ir ėjome namo. Poterius sudarė: „Tėve mūsų... Sveika Marija... ir Tikiu..." Visiems suklaupus, vienas kalbėjo, kiti tylėjo. Poteriai būdavo lenkiški!

Vieną sykį taip mums besimeldžiant prasivėrė mokyklos durys ir pasigirdo balsas: „Meškas atvedė". Mes visi sujudome, kaip parakas, ir išbėgome į kiemą. Paskui mus pamažėli išėjo ir daraktorius meškų žiūrėti. Taip ir nebaigėme tą dieną poterių. Matėme, kai meška, stovėdama piestu, vaikščiojo paskutinėmis kojomis, tupinėjo, viauksiojo, pagaliau raita jojo. Meškininkas rūsčiu balsu kažką sakinėjo, laikydamas retežius, kuriais meška buvo sukalta viena grandimi per kaklą, kita per lūpą. Turėjome daug džiaugsmo.

Visi anų laikų žmonės — mūsų tėvai ir seneliai manė, kad reikia visiems mokėti lenkiškai, kad su lietuvių kalba netoli tenueisi. Taip įsitikinę pageidavo, kad mokytojas su vaikais šnekėtų vien lenkiškai. Ir iš tikrųjų: ar kas supranta ar ne, mokytojas šneka lenkiškai. Iš lietuviško elementoriaus lengviau buvo išmokti, bet dauguma mokėsi iš lenkiško, kaip ir aš. Jei iš lenkiško išmoksi, tai iš lietuviško dar lengviau galėsi skaityti.

Visų buvo įsitikinta, kad be mušimo ir be baudimo neišmokysi, taigi mokykloje ir mušė ir baudė. Mokytojas taip elgėsi, net norėdamas įtikti tėvams. Jei kuriam vaikeliui per visą gavėnią nė sykio nebūtų įkrėsta rykštėmis, tėvai galėtų įtarti mokytoją, kad jis jų vaiko neprižiūrėjo. Taigi kiekvienas, ar vaikiukas ar mergelė, gavėnioje turėjo paragauti rykščių. Išimtis buvo dideliems, kurie paskutinę žiemą mokėsi, kurie mušant palaikydavo mažiukus, vienas už kojų, kitas už galvos. Tie visada būdavo teisūs, be papeikimo. Tokia bent tvarka buvo prie Juškos. Mušdavo pasiguldę ant suolo.

Vidutinio gabumo vaikas išeidavo mokslą per tris žiemas. Pirmą žiemą vaikas išeidavo elementorių slebizavodamas, antrą žiemą išeidavo tą patį elementorių žodžiais ir įsikabindavo į knygelę; trečią žiemą dabaigia skaitymą, mokosi rašyti raides ir skaitmenis („statyti numerius"). Skaičius išmokdavo rašyti ligi tūkstančio, apie sudėtį ir atimtį nebuvo kalbos.

Mokslas buvo reikalingas Dievui garbinti bažnyčioje iš knygelės ir giesmėms giedoti. Sakydavo, kad budėtuvėms reikalingas mokąs žmogus, be tokio neapsieisi. Laidotuvės, gedulingi pietūs, keturnedėlio ir metinės poteriai — neapsieidavo ir dabar neapsieina be mokyto žmogaus. Tokį užprašo, vaišina, užmoka ar apdovanoja kuriuo nors velionies daiktu. Giedoti iš knygos galėjo tik tas, kuris gerai mokėjo skaityti. Giedoti tai ne mišių maldas skaityti. Kiekvienas iš savo knygos ir atmintinai išmoksta, o kad ką ne taip perskaito, niekas negirdi. Prie giesmės kitaip. Čia reikia, kad žodis prie žodžio pritiktų. Taip pirmiau galvodavo.

Būdavo dar mokytojas Krakių miestely ir net du. Juos vadindavo „gubernoriais". Prie jų iš kaimo ėjo mokytis tie, kurie nepasitenkindavo kaimo mokslu. Ten išmokdavo paskaityti iš visų knygų, ne vien iš maldaknygės, išmokdavo rašyti, lenkiškai kalbėti, „numerius sumesti" (keturius veiksmus) ir galiau rusiškai skaityti ir rašyti. Mokslas tęsėsi nuo Kalėdų ligi Velykų; pasimokęs per žiemą Krakė-

se taikėsi išeiti į vargoninkus, kaimo daraktorius, dvaro raštininkus, kliučvaičius (policininkus). Toks tikėjosi kariuomenėje būti geresniu ir sakydavo: „Mane negaudys į rekrutus. Aš pats eisiu už savo šeimą. Gi kariuomenėje prastu nebūsiu".

Ligi 1862 metų Kėdainiuose buvo gimnazija. Mokslas buvo prieinamas: už mokymą mokėjo penkis rublius metams, „studentai" išsimaitindavo namų gaminiais, kam buvo patogiau pinigais, tas mokėjo dvidešimt rublių, ir iš tų užtekdavo valgymui ir butui vieniems mokslo metams. Viename bute apsigyvenę „studentai" patys vedė namų ūkį: apmokėdavo butą, virėją ir nustatydavo, kas kada virti. Valgė tą pat, ką ir namie: kopūstus, kleckynes, tyres. Gale metų gaminių likdavo ir juos parduodavo, o pinigus išsidalydavo. Minimais 1862 metais iš mūsų kaimo mokėsi Kėdainiuose trys vaikai. Mes mažiukai, grožėdavomės, žiūrėdami į juos parvažiavus jiems iš mokslo: juodos gelumbės mundierėlis su stačia raudona apikakle, su geltonomis, vienoje eilėje devyniomis sagomis, kepurė su raudonu „apšliagu". Oi, kaip gražu! Tuo laiku iš mūsų kaimo du vyru buvo kuniguose. Bendrai, nuo 1864 metų, kada rusų valdžia paėmė mokymą į savo rankas, kada panaikino ligi šiol buvusius daraktorius, švietimas sumažėjo, mokslas ir lietuviška mokykla susispietė prie ratelio. Čia motina ar svetima bobelė, ar mergaitė beverpdama, sodino vaiką ir mokė šiaip taip skaityti, išmokė įsakymų, kiek reikia prie išpažinties, ir tiek buvo gana, kad žmogaus dvasinis mokslas būtų pabaigtas.

Nuo 1864 metų, ligi Lietuvos valstybės susikūrimo, daugiau kaip per penkiasdešimt metų, gimnazijos mokslą ėjo iš mūsų kaimo tik du.

55. Velykos.

Štai atėjo Didžioji savaitė. Ji yra įkvėpinga ir laukiamoji Velykų pasiuntinė. Verbos sutampa su žydų Velykomis. Jei žydų Velykos esti gražios, tai mūsų Velykos bus ūkanotos arba šaltos. Jaunimas tuo susirūpina. Maldingieji žmonės nuo Didžiojo Trečiadienio pradeda eiti į bažnyčią, kaip ir pasitikdami Velykas. Parėję apsakinėja, kokias apeigas atlikinėja tomis dienomis. Atsirasdavo mergaičių ir moterų, kurios užsigavėdavo su varpais ketvirtadienį ir atsigavėdavo Velykose po mišių. Vadinasi, del dvasiškų atpildų nevalgydavo nieko nuo ketvirtadienio pietų ligi Velykų — visas tris dienas. Del valgymo Didžioje savaitėje visiems tekdavo susitraukti: gavėnios

valgymai, kaip antai: grucė, aliejus, garstyčninkas baigti, trumpam laikui naujų netiekia. Reikia pasitenkinti prisikimšus pilvą duonos, bulbių, kopūstų, burokų, ir tiek. Lūkestis stiprina žmogų. Skaitome, kiek dar dienų lieka ligi Velykų: jau keturios, jau trys, jau dvi. Galiau atėjo Didysis Šeštadienis. Jau Velykos čia pat, bet dar nepasiekiamos. Šeimininkės verda, kepa ir taiso skaniausius valgius, sutaiso ir — slepia. Šeštadienį ligi pietų visi darbai ir apyvoka turi būti pabaigti. Žmonės prausiasi, rėdosi ir eina į bažnyčią. Namų daboti pasilieka šeimininkai ir vaikai, o jei grįčioje yra senelis ar senelė, tai prieaušry ir šeimininkai vyksta į bažnyčią važiuoti.

Visi išėjo į bažnyčią. Namie tyla ir ramumas. Tėvas apžiūrėjo gyvulius, motina apėjo savo apyvoką: sutupdė žąsiukus, sudėliojo į vietą valgymus, paragavo košelienos, ar sutekus druskos, paragavo ir išspiovė, kad nesulaužytų pasninko, ir apyvoka baigta, lieka tik gulti. Mums, mažiukams, dar didesnis reikalas gulti, nes miegant nejučiomis bėga laikas, nejučiomis ateis taip dideliai laukiamos Velykos. Ir iš tikrųjų: atsigulėme — ir pasijutome išbudę. Rytą saulė šviečia į langus, jau Velykos! Motina ruošiasi grįčioje, o pamačius mus išbudusius, pasijuokia: „Sakiau jums vakar, nepamirškite, anksčiau kelkite. Ot ir pamigote, nematėte, kaip Velykų boba važiojo vaikams raudonus kiaušinius. Jūs miegojote, o boba pravažiavo". Mažesnieji vaikai šį juoką palaiko teisybe ir gailisi nematę Velykų bobos. Jie nematė, kai motina vakar prieangy nudažė kiaušinius ir paslėpė. Dabar, mums nusiprausus ir pakalbėjus poterius, motina atnešė visiems po du kiaušiniu: vieną rudą, antrą raudoną. Rudieji dažyti cibulių lukštais, raudonieji — karnabuku. Prie kiaušinių atnešė sviesto ir ragaišio po griežiniuką. Mes kiekvienas rudąjį suvalgėme, o raudonąjį pasilikome pasidžiaugti. Mažesnysis dar nenuėjo nuo stalo, o kiaušinis jau iškrito iš rankos, ant stalo ir sudužo. Vaikas verkti, motina maldyti. Žada atnešti kitą kiaušinį ir baugina: „Jei per Velykas verksi, tai per visus metus verksi ir verksi!"

Vienas po kito parėjo šeimyna iš bažnyčios. Įėję tarė pagarbinimą, jiems atsakyta, ir paskui: „Sveiki sulaukę šventų Velykų!" „Ačiū! Duok Dieve sveikiems sulaukti kitų!" Stalas jau pirmiau užtiestas staldengte. Dabar šeimininkė ant jo sudėjo: kiaušinių dubenį, supiaustytą į gabalus kumpį, kvietinį kepalą, kelis lašiniuočių kepalus, sviesto lėkštę, grietinės lėkštę, duonos riekučių lėkštę, tarkuotų krienų ir druskos. Visi sustojo apie stalą. Tėvas perskaitė pirmos Vely-

kų dienos evangeliją, ir visi persižegnojo ir susėdo. Toliau šeimininkė padėjo prieš kiekvieną po keturis kiaušinius ir prašė valgyti. Kiaušinių savininkai miklino, sprendė, kuris dauž, paskui daužė. Nieks nedaužė į stalą, bet vis kiaušinį į kiaušinį, miklendami ir duodami kitam pamiklenti. Valgė kiaušinius užsitepdami sviesto ir užsiberdami druskos. Kurs suvalgė vieną, kurs du, kitus pasiliko dienai. Po kiaušinių valgė mėsą su krienais, toliau ruginį ragaišį dažė į grietinę, gale šeimininkė padėjo visiems po geroką griežinį kvietinio ragaišio ir po vieną lašiniuotį. Kvietinį ragaišį suvalgė čia pat su grietine, lašiniuotį gi ir likusius kiaušinius pasidėjo kitam sykiui. Pavalgę gėrė alų, ir tuo pasibaigė atsigavėjimas. Valgydami šnekėjosi:

— Per visą naktį miego nenorėjau, bet per mišias leipau miegais. Čia poterius kalbu, čia sapnuoju.

— Per pamokslą kits net knarkė.

— Kunigas liepė ūmai nevalgyti. Girdi, išsipasninkavę galite susirgti.

— Tu kunigo pamokymą atsimeni, bet valgai, net ausys kruta. Žiūrėk, kaip tu šiandien laipsėsi.

Šnekėjo, kad gerai būtų krienų kasdien turėti, ko čia neprisodinti daugiau tos žolės. Šnekėjo, nuo ko esti kiaušiniai dideli. Vienas sako, kad reikia vištas gerai lesinti, o antras sako, kad didelius kiaušinius dedanti tik senė višta, jauniklė višta niekada nepadėsianti didelio kiaušinio. Šeimininkė įsikišo į kalbą: „Kap dės diktus kiaušinius gera višta, kad ji kasdien deda. Iš kur bus jos dikti kiaušiniai".

Gyveno mūsų kaime vargo žmogelis Lapkūnas. Jis turėjo gausią šeimą — tris eiles apie krosnį. Jo grįčioj gavėnia niekada nesibaigdavo. Velykas pažinti jis galėjo tik iš gerų žmonių rankų. Mums Velykas bevalgant, štai įeina į grįčią tas Lapkūnas, baltu prikrautu maišeliu nešinas; pasako pagarbinimą ir, padėjęs maišelį ant suolo, pabučiuoja šeimininkei ranką. Paskui išima iš maišelio bonką su vandeniu ir rankšluostį. Užpylė to vandens šeimininkei ant rankų ir rankšluosčiu nušluostė, sakydamas: „Duok, Dieve, kad šiemet linai gerai derėtų!" Motina atnešė jam iš kamaros keturis kiaušinius, kepalą ragaišio ir mėsos gabalą, suvyniotą į sausą kopūstlapį. Lapkūnas, susidėjęs tuos daiktus į maišelį, greitai išėjo pro duris. Tėvas dabar bevalgant pasakoja: „Buvęs pirmiau paprotys laistytis. Esą, linai geriau derėsią. Ateina į grįčią kokia boba su ąsočiu vandens, aplieja tave, sušlapina visą, o tu ant jos nepyk, dar pavaišink. Dabar jau svietas tą užmiršo".

Visi bažnytininkai pavalgę suvirto ant suolų ir užknarkė. Miegojo ilgai, ligi pavakarių. Mat, reikia išmiegoti nakties miegą. Velykoms mūsų daržinėje buvo padarytos ukynės. Atsigavėję ir pavalgę, mažiukai ėmė rinktis kiaušinių daužyti. Atsirado vienas drąsiausias kiaušinių daužikas ir šaukė kiekvieną daužti ar savais ar apsimainius, bet nė vienas mažiukų nedrįso su juo susidėti ir daužti. Buvo čia ir „studenčiukas", parvažiavęs Velykoms iš gimnazijos. Jis Kėdainiuose nusipirko du pentardiniu, ir su jais nebijo jokio vištos kiaušinio. Tas stojo daužti. Daužė, ir pentardinis klupo. Studenčiukas sako: „Aš vejuos su kitu. Laikyk dar!". Išsiėmė antrąjį pentardinį — ir tas klupo. Laimingas nugalėtojas tuoj bėga namo pasigirti, kad jau išmušė du kiaušiniu. Pasilikusieji daržinėje mano: tur būt, ano sunkesnis, kad išdaužė du pentardiniu, ir tariasi anam atkeršyti: jam reikia sugrūsti į gerklę, tegul suėda savo smalinį. Taip jiems besibarant, sugrįžta laimėtojas begalo supykęs, iš piktumo išraudęs ir puola prie studenčiuko: „Kam tu su užperais dauži? Visą grįčią prismardinau. Negalima grįčioje būti. Išvarė lauk..." Mat pentardinių labai senų būta. Vaikai juokėsi ir užmiršo kerštą.

Grįčioje sukilo ir šnekėjosi, kaip praleidė velyknaktį. Mergaitė matė, kaip keli vaikinai buvo pasirėdę žydais; vienas žydas su ilgiausiu rimbu vaikščiojo po šventorių ir paukšijo, kaip iš puštalieto; antras vaikinas, užsidėjęs lervą su didele nosimi, nešiojosi tabakierką su taboka ir, ką pamato bažnyčioje snaudžiant, pakiša po nosimi; tas sučiaudo — ir miegai jam nutolsta. Dar domėjosi mergaitė sargais — kareiviais, kurie stovėjo prie Pono Dievo karsto ir dabojo, kad žydai nepavogtų; domėjosi gyvate, pakabinta aukštai palubyje, kuri per naktį sukosi ir sukosi.

Pusberniukas velyknaktį kita ką matė: jis matė, kad špitolė pilna, pilnutėlė priėjo vyrų. Visi rūkė pypkes. Dūmų, kaip pakurta. Paskui vyrai žiūrėjo viens kito pypkių ir keitė jas. Paskui tie, kur turėjo prastas pypkes, ėmė keisti neapsižiūrėję, prastą į prastą, vadinasi „metė pypkėmis". Galiau ko tik nesusimušė. Mat, atsirado mažutė pypkė, piemens padirbta, visa medinė, nė sykio neužkurta. Tą pypkę metė — ir gavo eglės šakutę, nukapotą kaip pypkę.

— Ką tu čia man metei žabą!

— Gi tavo kas, jei ne žabas?

— Mano galima užkurti, mano kiaura.

— Uždegus mano ir nekiaura degs. — Visi ėmė juoktis.

Ir paskui metė tik pasiklausdami: „Ar kiaura, ar kiaura?“

— Tai tu per naktį ir išbuvai špitolėje?

— Ne, paskui aš nuėjau į bažnyčią, užlindau už egliukių, kur prie grabo, ir miegojau. Tik pasidarė šalta ir išbudau. Žiūriu jau languose šviesu.

— Ko dar buvo eiti į bažnyčią, galėjai namie miegoti, — sako mergaitė.

— Jis geriau padarė už tave, — atsiliepė kiti, — jis naktį miegojo už egliukių užlindęs, užtat per mišias atsidėjęs meldėsi, o tu per mišias sapnavai.

— Na, kur nesimeldęs, anoks maldininkas!

Antros Velyku dienos valgymas skiriasi nuo šiaipjau šventadienio valgymo tik tuo, kad šeimininkė pusryčiams padeda prieš kiekvieną samdytą šeimynykštį keturis kiaušinius; o daugiau, kaip paprastą šventę: barščiai, mėsa ir dar šis tas sumanyta, kokie nors kepaliukai su padažais.

Antra Velykų diena yra skiriama mažiukams lankyti savo krikšto tėvus — tėvelį ir motinėlę, atsiimti priderantį jiems kiaušinį. Kiekviena šeimininkė, virdama ir dažydama Velykoms kiaušinius, turi atminti šias išlaidas, nes pristigus, ką reiktų daryti. Duoti baltą kiaušinį būtų skriauda vaikui, o neduoti negalima. Nueiname pas tėvelį, atsidarome šiaip taip grįčios duris, perlipame per slenkstį (o tie slenksčiai vis aukšti), bučiuojame kam reikia į ranką, daugiau užlipame ant suolo ir sėdime. Jei kalbina kas — gerai, jei ne — ir taip gerai. Atsiėmę kiaušinius, nuo suolo šliukšt ir pro duris namo. Už kiaušinį kada ačiū, o kada nė to. Jei yra šunų ar žąsinų pavojus, tada didesnysis veda mažiuką pas jo tėvelį ir motinėlę, ir šiems sudaro dviejų kiaušinių ištrūkį.

Jei ne kiaušinis, ko reiktų iš namų eiti. Juk valgyti nesinori. Mat, norima būti didesnio kiaušinių skaičiaus savininkais. Teisę lankyti krikšto tėvus kiaušinių tikslu vaikas turi ligi aštuonių metų amžiaus. Tada žmogus be nuodėmės, pridengtas nekaltybės apvalkalu.

— Bet tavo batukai geri. Ar tu pati apsiauni?

— Pati.

— Tai tu, musėt, žinai, kuris batukas ant kurios kojos?

— Tėtė man parodo vieną batuką ant katros kojos.

— Ogi kitą kas parodo?

— Kitą aš pati žinau.

— Gi tamstų Onutė ar sveika?

— Ne, nesveika.

— Kas jai yra?

— Gi serga.

— O pas motinėlę ar buvai?

— Buvau. Turi kačiuką. Jis prie krosnies ant suolelio guli rėtyje.

— Pasakyk, Verutė, ką tu labiau myli — ar mamą ar tėtę?

— Aš labiau myliu mamą ir tėtę.

Toks pašnekėsys įvyko tarp tėvelio ir krikšto dukters. Kaip čia nedavus kiaušinio!

Tą dieną jauni vaikinai, net ir ne vaikinai pramogauja kiaušinių daužymu. Vidurkaimio kryžkelėj per visą antrą dieną stovi kupeta vyrų ir mainosi kiaušiniais, miklena į dantis, šaukia daužti savais ar apsikeitus, rengiasi daužti, vėl pasitraukia. Nugali tas, kuris geriau pažįsta kiaušinių tvirtumą miklenant į dantis. Susieina du kiaušinių žinovu — ir miklenti jie viens kitam neduoda, tik parodo kiaušinius pavartę delne ir daužia, o visa kupeta žiūri, kuris čia laimės. „Tavo dūžo. Versk pučką", — pasigirdo, ir lošimas del vieno kiaušinio baigtas. Laimėjęs gavo kiaušinį ir įsidėjo į kišenę.

Kiaušinių daužymai nevisada ramiai eina. Pavyzdžiui, gatvėje pasirodė malūno gizelis: priėjęs prie būrio sustojo. „Eikšet, vyrai, daužt kiaušiniais". Vyrai, išgirdę tokį drąsų pašaukimą, nusiminė. Kažin koks jo kiaušinis. „Duok pamiklenti!"

— Nemiklenus matyti, kad vištos kiaušinis, — sako gizelis, rodydamas nedažytą vištos kiaušinį. Vienas pradrįsęs atkišo gniūžtį su kiaušiniu. „Daužk!" Gizelis smagiai kaukštelėjo. Jo kiaušinio būta žalio, visai nevirto, gal net kiušo būta. Kiaušinis, krisdamas iš aukšto, suiro, apibėgino ranką. Gizelis, užtupdęs kiaušinį, nuėjo savo keliu. Visi smagiai pasijuokė. Tuo čia ir būtų pasibaigę, bet vienas vaikinas sumanė juoką parnešti į kitą kaimą. Nuėjo į Lenčius, ten rado gatvėje tokią pat kuopą ir atkartojo tą pat, ką Ažytėnuose padarė gizelis. Čia šmugelis nepasisekė. Lenčiuose vaikiną už tai gerokai apkūlė.

Kiaušinių daužymui buvo toks įprotis, kad pirmą Velykų dieną daužė tik smaigalį, pūčkos nevertė. Antrą Velykų dieną, kad gautų kiaušinį, reikėjo išdaužti abu galu, smaigalį ir pūčką. Rusų kareiviai, stovėdami kaimuose, buvo įvedę paprotį ridenti kiaušinius, bet tas paprotys išnyko. Praleidęs Velykas ne vienas berniukas giriasi: „Man

ligi Pravadų nerūpi laukti nuo šeimininkės paldienių. Man užtenka pridaužtų kiaušinių. Eidamas arti įsidedu kiek reikia, ir turiu sau."

Trečiadienis po Velykų vadinasi „Ledų diena". Tą dieną žmonės susilaikydavo žemę judinti. Nei arė, nei akėjo, nes kitaip vasarą ledai galėsią išmušti javus laukuose. Kiti tai vadina burtu, bet ir burto bijojo. Tą dieną į laukus nėjo ir kitus prižiūrėjo, kad neitų. Toliau, pabrangus darbininkui, imta labiau branginti laikas ir garsiau šnekėti, kad „Ledų diena" — burtas. Imta mėginti trečiadienį po Velykų žemę dirbti. Tiktai moterys, pamačiusios vyrą, besivarantį gatve pajungtus jaučius, nerimdamos šnekėjo: „Burtas ne burtas. Kas gal žinoti — gal ir ne burtas, kad jau taip visas svietas šneka, gal ir neburtas. Negali tos dienos pakęsti. Dar gali Dievas leisti rykštę visam kaimui". Ilgainiui ta baimė išnyko, ir dabar „Ledų dienos" nieks nė minėti nemini.

56. Audimas.

Per visą žiemą vakarais ir rytais tarškėjo trys rateliai. Priversta pundai sruogų, storų ir plonų, marškonių ir vilnonių. Dienos tada buvo trumpos, naktys ilgos; gavėnioje visi pajuto dieną šviesesnę ir pailgėjusią, naktį patrumpėjusią. Atsirado patogumas austi verpalai. Tam reikalui atvalyta vieta, kur turi būti staklės, ir atplėštas langelis, buvęs žiemą aklinai užkaltas. Tas langelis, išpiautas trečioje sienoje, kitam tikslui nereikalingas, kaip tik audimui. Jis yra toje vietoje, kur iš gijų darosi audeklas, kur skietas ir žiotys. Jis juos apšviečia. Neša į grįčią stakles dalimis, o tų dalių visas šimtas. Reikia žinoti, kuri dalis prie kurios tinka. Staklės reikalauja taisyklingo nustatymo. Menkiausias netobulumas atsiliepia beaudžiant. Moterys staklių taisykles žino. Jos matuoja išilgai, skersai ir pražambiai. Matai turi atitikti reikalavimus. Kalinėja, mušinėja tol, kol gana pasuka. Toliau užtaiso audeklą, riečia ir veria į nytis ir skietą.

Audime užtinkame šiuos žodžius: skietas, nytys, žiotys, skiemens, velenas, gija (gija silpsta, vadinasi nudrimba ir išsikiša iš visų), šeiva, posmas, mastas, metmenys (žemaičiuose apmatai), muštuvai, reketėlis, vijurkas, tolka, pašova, parsleka, blakė... Ką reiškia kiekvienas tų žodžių, pasakys ir parodys audėja, kol dar staklės ir audimas grįčioje užsilaiko.

Išmintus ir nupluktus linus sušukuoja pirmiausia mediniu šepečiu — ir gauna pakulas. Toliau tuos pačius linus šukuoja geležiniais

šepečiais — ir gauna plonesnes pakulas, vadinamas pašukomis. Saujoje lieka lygių atskirų pluoštelių linai. Iš suverptų pakulų audžia storą audeklą maišams, žibrikams (terba arkliui šerti) pavalkams... Iš pašukų išaudžia pašukinį — tai kasdieniniai visokie skalbiniai, marškiniai ir kelnės. Iš pašukinio, lazduotai nudažyto, siuvamas viršutinis užvalktis. Vasarą vyrai vaikščioja „po baltu". Taip paprasta ir gražu. Moterų sijonai ir kabacikai spalvoti, iš pakulinio. Iš linų audžiama drobė. Ją ja šeimininkė velka save, vyrą ir vaikus. Mergaitės drobes audžia ir deda į skrynias kraičiui. Avių kailis ir vilnos sudaro žieminį užvalktį: kailinius ir milą. Sakoma: „Avelė dengia".

Stakles dūzgena visą gavėnią, visą pavasarį, ligi šienapiūtės. Greta su audimu nesiliauja rateliai tarškėję. Daug reikia priausti: šventadienį apvalkalą ir šiokiadienį, kasdieninį ir išeiginį, žiemai ir vasarai, viršutinį ir apatinį, užsikloti ir pasikloti. Vyrai laukuose žemę dirba, o moterys grįčiose audžia, siuva, židinyje ugnį sergsti.

Tautosakos Komisijos gauta medžiaga

(Nuo 1931. V. 1 iki 1931. XII. 1)

Eilės Nr.	Kas ir iš kokios vietos patiekė	Dainų	Pasakų	Padavimų	Dainuškų	Priežodžių	Prietarų ir burtų	Mįslių	Patarlių	Smulk. tautosak.	Oracijų
1	L. Galvonas (iš įvair. v.) . . .	665	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	Bielskis ir kt. (iš įvair. v.) . .	—	457	—	—	—	—	—	—	—	—
3	J. Volungevičius (iš Merkin. v.)	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	J. Vilmirus (iš Papil. v.) . . .	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5	Iš įvairių v.	—	190	—	—	—	—	—	—	—	—
6	J. Vaidelys (iš Zapyškio v.) . .	160	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	A. Žilgulis (iš Survilišk. v.) . .	60	16	—	16	—	134	90	340	22	36
8	J. Žekevičius (iš Dzūkijos) . .	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	S. Paliulis (iš įvair. v.)	217	32	—	—	—	151	136	52	6	4
10	P. Venclova (iš Liubavo v.) . .	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	S. Kiškytė (iš Kurklių v.) . .	6	—	—	—	—	—	45	—	—	1
12	P. Bagdonas (iš Kražių v.) . .	29	35	—	50	—	185	—	290	34	—
13	A. Mažiulis (iš Dusetų v.) . .	68	—	—	—	—	—	—	—	—	—
14	A. Barzda (iš Dusetų v.) . . .	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	S. Paliulis (iš įvair. v.)	165	—	—	—	—	1	15	—	—	—
16	J. Elisonas (iš įvair. v).	800	70	—	—	—	—	—	—	—	—
17	J. Vaidelys (iš Zapyškio v.) .	400	—	—	—	—	—	410	160	—	—
18	A. Mušinskas (iš Žemait.) . . .	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19	E. Grigonytė (iš įvair. v.) . .	42	—	—	5	—	—	—	—	—	—
20	E. Grigonytė (iš įvair. v.) . .	28	11	10	—	—	—	—	—	—	—
21	P. Blynovas (iš Eržvilk. v.) . .	—	—	—	—	—	—	412	1410	—	—
22	J. Čiuta (iš Joniškio ap). . . .	119	—	—	106	—	—	—	—	—	—
23	P. Maldeikis (iš Ramygal. v.) .	62	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24	Iš įvairių v.	1	21	—	—	—	—	13	—	—	—
25	„ „ „	—	121	11	—	—	—	—	—	—	—
26	Iš Bezzenberger. bibl.	—	19	—	—	—	—	—	—	—	—
27	P. Venclova (iš Liubav. v.) . .	172	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28	A. Činikaitė (iš įvair. v.) . . .	231	6	—	—	—	33	32	—	18	—

Eilės Nr.	Kas ir iš kokios vietos patiekė	Dainų	Pasakų	Padavimų	Dainuškų	Priežodžių	Prietarų ir burtų	Mįslių	Patarlių	Smulk. tautosak.	Oracijų
29	V. Kulbokas (iš Vilkav. v.) . .	28	8	—	94	—	166	103	334	123	—
30	J. Vaitiekūnas (iš Kupišk. v.) .	21	—	—	92	—	82	30	100	47	—
31	V. Kavaliauskas (iš Dzūk.) . .	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—
32	J. Tarvydas (Plung. gim. mokin.)	484	42	69	—	—	164	369	796	—	—
33	A. Rimkus (iš Šeduvos ap.) . .	42	—	1	24	—	1	—	—	—	—
34	J. Buožis (iš Joniškio v.) . . .	1	5	1	—	—	—	—	—	—	—
35	J. Vaidelys (iš Zapyšk. v.) . .	500	—	—	—	—	—	—	—	—	—
36	E. Valteris (iš Trakų ap.) . . .	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—
37	J. Lepeškss (iš Merkin. v.) . .	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38	M. Čilvinaitė (iš Upynos) . . .	—	—	2	—	—	—	—	50	—	—
39	S. Paliulis (iš Panevėžio ap) .	219	20	4	—	—	94	49	—	1	—
40	E. Viskanta (iš įvair. v.) . . .	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—
41	A. Mušinskas (iš Žemait.) . . .	200	20	—	—	—	—	50	100	20	—
42	Šiaulių Tautosak. Centras . . .	454	21	—	62	—	205	—	193	—	—
43	V. Kavaliauskas (iš Udrijos) .	66	—	—	—	—	—	—	100	—	—
44	M. Grigonis (Anykš. vid. mok.)	—	31	—	—	—	—	—	—	—	—
45	A. Gudzinas (iš įvair. v.) . . .	159	—	—	—	—	—	—	—	33	—
46	A. Kavaliauskas (iš Antnemun. v.)	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—
47	Vilniaus L. M. D-ja (iš įvair. v.)	698	—	—	21	—	—	4	4	11	—
48	„ „ „	586	—	—	—	—	—	—	—	—	—
49	„ „ „	446	—	—	269	—	—	—	—	15	13
50	„ „ „	907	—	—	97	—	—	—	—	—	—
51	„ „ „	388	—	—	24	—	—	—	—	—	—
52	„ „ „	247	—	—	19	—	—	—	—	—	—
53	„ „ „	347	—	—	—	—	—	—	—	—	—
54	„ „ „	504	—	—	131	—	14	6	24	59	—
55	J. Tultys (iš Naumiesč. ap.) . .	28	—	—	29	—	—	—	—	—	—
56	J. Žekevičius (iš Dzūkijos) . .	375	—	—	—	—	278	100	—	—	—
	Viso	10 507	1 129	98	1 039	—	1 508	1 864	3953	389	54
	Anksčiau buvo gauta	18 699	922	165	760	690	2870	6140	16.623	547	8
	Iš viso	29206	2051	263	1 799	690	4378	8004	20576	936	62

Tautosakos Komisijos perrašytos (iki š. m. XII. 1) ir tvarkomos dainos.

Eil. Nr.	Kas patiekė dainas	Iš kur	Kiek
245	D. Andriulis	Žagarė	134
246	J. Žekevičius	Alytaus ir Seinų ap.	317
247	R. Misiukonytė	Seinų ap.	26
248	D. Andriulis	Žagarė, Šakyna, Palanga	325
249	Petrapilio Geografijos D-ja	Iš įvairių vietų	68
250	J. Mickevičius	Raseinių ap.	127
251	V. Pusdešris	Marijampolės ap.	37
252	J. Spudulis	Šiaulių ap.	5
253	Petrapilio Geografijos D-ja	Iš įvairių vietų	20
254	„ „ „	„ „ „	17
255	S. Paliulis	Panevėžio ap.	218
256	J. Vaidelys	Zapyškio valsč. ir kt.	500
257	A. Galvonienė	Zarasų, Utenos ir Šiaulių ap.	333
258	S. Paliulio	Biržų ap.	155
259	J. Vaidelys	Zapyškis, Klaipėda	300
260	L. Galvonas	Zarasų, Atytaus ir Šiaulių ap.	659
261	J. Vaidelys	Klaipėdos kr. ir iš kt.	100
		Viso	3341
		Anksčiau buvo . . .	8121
		Iš viso	11462

TURINYS.

		Pusl.
A. Sabaliauskas.	A. a. prof. A. R. Niemi	3
M. Katkus.	Balanos gadynė	13
1.	Įžanga	15
2.	Varymas bandos į lauką ir rūkymas švęstomis žolėmis	18
3.	Išėjimas arti	20
4.	Kaimo pavasario nemalonumai	22
5.	Kryžiaus dienos	22
6.	Šeštinės	24
7.	Piemenų pautienė	25
8.	Mėšlavežtis	26
9.	Šventas Jonas	29
10.	Šienapiūtė	31
11.	Rugiapiūtė	36
12.	Pabaigtuvės	44
13.	Škaplierna ir pūdymo kartojimas	45
14.	Jaučių ganymas	46
15.	Kerdžius	49
16.	Kiaulių ganymas ir vyžų pynimas	51
17.	Kiaulės ir šuns santykiai	55
18.	Bandos ganymas	56
19.	Kaimo gyvenimo sloga	59
20.	Kaip geležis įėjo į ūkį	62
21.	Rytų kėlimas	64
22.	Linamynė ir Rygos kelionė	69
23.	Karališkiai žmonės	74
24.	Rekrutų ėmimas	76
25.	Maskolių stovėjimas	80
26.	Degtinės varymas ir gėrimas	82
27.	Piršlybos	85
28.	Mergavimas	88
29.	Puotų ištekliai	89
30.	Rengimasis vestuvėms	91
31.	Vestuvininkai atvažiavo	93
32.	Jungtuvių diena. Svečių šnekos apie blaivybę ir gėrimą.	98

Pusl.
33. Pašneka apie baudžiavą ... 104
34. Svodbininkų pramogos ... 111
35. Svodbos pramogos „anoje šalyje" ... 117
36. Visi Šventi ... 121
37. Gedulingi poteriai ... 122
38. Pašneka apie giminystę ir prancūzmetį ... 124
39. Elgetos ... 132
40. Miškai ir liepavimas ... 139
41. Vakaravimas ir pečkuras ... 141
42. Patarimas už dūminę grįčią ... 146
43. Prūsokų šaldymas ... 148
44. Adventas ... 149
45. Kūčios ... 152
46. Šeimynos samdymas ... 155
47. Kalėdos ... 159
48. Kaimo žydai krominiukai ... 161
49. Mėsėdis ir vakaruškos ... 164
50. Užgavėnės ir Pelenija ... 166
51. Gavėnios valgiai ... 170
52. Pavasario darbų pradžia ... 173
53. Žuobris ir jo dalys ... 175
54. Vaikų mokymas ... 175
55. Velykos ... 179
56. Audimas ... 185
Tautosakos komisijos gauta medžiaga ... 187
Tautosakos komisijos perrašytos (iki š. m. XII. 1) ir tvarkomos dainos ... 189